

З М І С Т

МОВОЗНАВСТВО

СИНТАКСИЧНА ВАРІАНТНІСТЬ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ НА ТЛІ СОЦІАЛЬНОЇ ДИНАМІКИ <i>Шинкарук В. Д., Харченко С. В.</i>	6
КАТЕГОРІЯ ДІАЛОГІЧНОСТІ В ТЕКСТІ: КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ <i>Щенко Т. А.</i>	13
МАРКЕРИ-ІДЕНТИФІКАТОРИ АНГЛОМОВНОГО МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ДИСКУРСУ <i>Личук М. І.</i>	21
ДЕЯКІ ЗМІНИ ГОЛОСНИХ У ОТРИМАНІЙ ВИМОВІ (англійською мовою) <i>Джафарова П. Ф.</i>	26
ЛІНГВАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПАРЕНТАЛЬНОГО СПІЛКУВАННЯ У СІМЕЙНИХ КІНОТЕКСТАХ (англійською мовою) <i>Скобнікова О. В.</i>	31
ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ У РОМАНАХ ПРАТЧЕТТА: ТИПИ, ПІДТИПИ, ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ (англійською мовою) <i>Давидова Т. В.</i>	36
ФРЕЙМОВА ОРГАНІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ «ХВОРОБА» В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ <i>Сиротін О. С.</i>	40

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕЛЕКТРОННИХ СЛОВНИКІВ <i>Балаласєва О. Ю.</i>	46
КОГНІТИВНИЙ СТИЛЬ ПЕРЕКЛАДАЧА: «МОДЕРНІЗАЦІЯ» VS. «ІСТОРИЗАЦІЯ» ЧАСОВО ВІДДАЛЕНОГО ПЕРШОТВОРУ (на матеріалі українських ретрансляцій трагедій У. Шекспіра) <i>Бойко Я. В.</i>	50
МЕТАФОРИЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ НА ПОЗНАЧЕННЯ ГОМЕОПАТИЧНОЇ СИРОВИНИ: ЗІСТАВНИЙ І ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ (на матеріалі української і англійської мов) <i>Курбаль-Грановська О. О.</i>	57
СИНЕРГЕТИЧНО-ІНФОРМАЦІЙНА МЕТОДИКА ПЕРЕКЛАДАЦЬКОГО АНАЛІЗУ <i>Ольховська Н. С., Ковальчук О. В.</i>	62
ПЕРЕДАЧА СТИЛІСТИЧНИХ ЛЕКСИЧНИХ ЗАСОБІВ АНГЛОМОВНИХ СЛОГАНІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ <i>Сидорук Г. І., Тудоран Н. Ю.</i>	67

ТЕРМІНОЗНАВСТВО

КОД У КОНТЕКСТІ ЛЕКСИКОГРАФІЧНОЇ ФІКСАЦІЇ ТЕРМІНІВ <i>Вакулик І. І.</i>	72
АНТОНІМІЯ У ПАРАДИГМАТИЧНИХ ВІДНОШЕННЯХ АНГЛОМОВНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ СФЕРИ БІОТЕХНОЛОГІЇ <i>Сиротіна О. О.</i>	77
ГНОСЕОЛОГІЧНА КАТЕГОРІЯ ОЗНАКИ В АНГЛІЙСЬКІЙ ЕПІЗООТОЛОГІЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ <i>Лашкул В. А.</i>	85
З ІСТОРІЇ СТАНОВЛЕННЯ І ФОРМУВАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ ВЕТЕРИНАРНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ <i>Рожков Ю. Г.</i>	90

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МЕДІАЛЕКСИКИ <i>Костриця Н. М., Фоміна Г. В., Литвинюк О. М.</i>	98
ПУНКТУАЦІЙНІ ПОМИЛКИ НА СТОРІНКАХ ІНТЕРНЕТ-ВИДАНЬ <i>Тепла О. М.</i>	103
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ МОВ В ГАЛУЗІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН (англійською мовою) <i>Христюк С. Б., Щука О. О.</i>	107
ПЕРЕКОНЛИВА СИЛА КАЛАМБУРІВ У БРИТАНСЬКІЙ РЕКЛАМІ (англійською мовою) <i>Шанаєва-Цимбал Л. О.</i>	112

ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ І МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

ЕФЕКТИВНІСТЬ ПІДХОДУ «TASK-BASED LEARNING» У ПОКРАЩЕННІ НАВИЧОК ГОВОРІННЯ ТА ЗНАТЬ ПРОФЕСІЙНОГО ВОКАБУЛЯРУ ПІД ЧАС ВИКЛАДАННЯ МОРСЬКОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ <i>Григораш В. С., Кравець Г. Б., Цинова М. В.</i>	116
ФОРМУВАННЯ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ <i>Соловійова Л. Ф., Частник О. С., Думчак І. М.</i>	122

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ДИСТАНЦІЙНОМУ НАВЧАННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ СТУДЕНТІВ-БІОТЕХНОЛОГІВ	
<i>Цимбал С. В.</i>	128
ФОРМУВАННЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОСТІ ТА ПОЛІЛІНГВАЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ІНОЗЕМНИХ І ФАХОВИХ МОВ	
<i>Чайка О. І.</i>	133
АНАЛІЗ ПРОГРАМ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ МАЙБУТНІМИ СОЦІАЛЬНИМИ РОБІТНИКАМИ НА СТАРШИХ КУРСАХ БАКАЛАВРАТУ (англійською мовою)	
<i>Якушко К. Г.</i>	140
ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ПРЕДМЕТНО-ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ ДЛЯ РОЗВИТКУ УСОГО МОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ	
<i>Яременко Н. В.</i>	145

CONTENTS

LINGUISTIC STUDIES

VARIABILITY OF SYNTAX CONSTRUCTIONS OF UKRAINIAN LANGUAGE IN THE CONTEXT OF SOCIAL DYNAMICS	
<i>Shynkaruk V. D., Kharchenko S. V.</i>	6
CATEGORY OF DIALOGUE IN THE TEXT: COMMUNICATIVE AND PRAGMATIC ASPECT	
<i>Yeshchenko T. A.</i>	13
MARKERS-IDENTIFIERS OF ENGLISH LANGUAGE INTERNATIONAL LEGAL DISCOURSE	
<i>Lychuk M. I.</i>	21
SOME VOWEL CHANGES IN RECEIVED PRONUNCIATION	
<i>Jafarova P. F.</i>	26
LINGUAL CHARACTERISTICS OF PARENTAL COMMUNICATION IN FAMILY FILM TEXTS	
<i>Skobnikova O. V.</i>	31
INTERTEXTUALITY IN PRATCHETT'S NOVELS: TYPES, SUBTYPES, MEANS OF MANIFESTATION	
<i>Davydova T. V.</i>	36
FRAME ORGANIZATION OF THE "DISEASE" CONCEPT IN THE ENGLISH LANGUAGE	
<i>Syrotin O. S.</i>	40

TRANSLATION STUDIES

FUNCTIONAL FEATURES OF ELECTRONIC DICTIONARIES	
<i>Balalaieva O. Yu.</i>	46
RANSLATOR'S COGNITIVE STYLE: "MODERNIZATION" VS. "HISTORIZATION" OF THE TIME-REMOTE ORIGINAL TEXT (case study of Ukrainian retranslations of W. Shakespeare's tragedies)	
<i>Boiko Ya. V.</i>	50
METAPHORICAL TERMINOLOGY IN UKRAINIAN AND ENGLISH IN THE DESIGNATION OF HOMEOPATHIC RAW MATERIALS: COMPARATIVE AND TRANSLATION ASPECT	
<i>Kurbal-Hranovska O. O.</i>	57
SYNERGETIC-INFORMATIONAL METHODOLOGY OF TRANSLATION ANALYSIS	
<i>Olkhovska N. S., Kovalchuk O. V.</i>	62
TRANSLATION OF STYLISTIC LEXICAL DEVICES OF ENGLISH ADVERTISING SLOGANS INTO UKRAINIAN	
<i>Sydoruk H. I., Tudoran N. Yu.</i>	67

TERMINOLOGY STUDIES

CODE IN THE CONTEXT OF LEXICOGRAPHIC FIXATION OF THE TERMS	
<i>Vakulyk I. I.</i>	72
ANTONYMY IN PARADIGMATIC RELATIONS OF THE ENGLISH TERMINOLOGY IN THE BIOTECHNOLOGY FIELD	
<i>Syrotina O. O.</i>	77
GNOSEOLOGICAL CATEGORY OF SIGN IN THE ENGLISH EPIZOOTOLOGICAL TERMINOLOGY	
<i>Lashkul V. A.</i>	85
FROM THE HISTORY OF FORMATION OF THE ENGLISH VETERINARY TERMINOLOGY	
<i>Rozhkov Yu. H.</i>	90

COMMUNICATION STUDIES

FACTORS THAT INFLUENCE THE DEVELOPMENT OF CONTEMPORARY GERMAN AND ENGLISH MASS MEDIA VOCABULARY	
<i>Kostrystsia N. M., Fomina G. V., Lytvyniuk O. M.</i>	98

PUNCTUAL ERRORS ON THE PAGES OF INTERNET PUBLICATIONS <i>Tepla O. M.</i>	103
A COMPARATIVE ANALYSIS OF LANGUAGES IN THE AREA OF INTERNATIONAL RELATIONS <i>Khrystiuk S. B., Shchuka O. O.</i>	107
A PERSUASIVE FORCE OF PUNS IN BRITISH ADVERTISING <i>Shanaieva-Tsymbal L. O.</i>	112
ISSUES IN THEORY AND METHODS OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES	
EFFECTIVENESS OF TASK-BASED LEARNING IN IMPROVING SPEAKING SKILLS AND PROFESSIONAL VOCABULARY KNOWLEDGE WHILE TEACHING MARITIME ENGLISH <i>Hryhorash V. S., Kravets H. B., Tsynova M.V.</i>	116
TRANSLATION COMPETENCE FORMATION OF STUDENTS OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS <i>Soloviova L. F., Chastnyk O. S., Dumchak I. M.</i>	122
USE OF INTERACTIVE TECHNOLOGIES IN DISTANCE LEARNING OF THE ENGLISH LANGUAGE BY BIOTECHNOLOGY STUDENTS <i>Tsymbal S. V.</i>	128
FORMATION OF POLYCULTURALITY AND POLYLINGUALITY WITH FUTURE TEACHERS OF FOREIGN LANGUAGE(S) AND LANGUAGE FOR SPECIFIC PURPOSE <i>Chaika O. I.</i>	133
THE ANALYSIS OF FOREIGN LANGUAGE PROGRAMS FOR THE UNDERGRADUATES - FUTURE SOCIAL WORKERS <i>Yakushko K. H.</i>	140
INTRODUCTION OF CLIL ELEMENTS FOR THE DEVELOPMENT OF STUDENTS 'ORAL SPEECH <i>Yaremenko N.V.</i>	145

LINGUISTIC STUDIES. МОВОЗНАВСТВО

УДК 81'367.63:316.4

<https://doi.org/10.31548/philolog2021.03.006>

СИНТАКСИЧНА ВАРІАНТНІСТЬ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ НА ТЛІ СОЦІАЛЬНОЇ ДИНАМІКИ

В. Д. ШИНКАРУК, доктор філологічних наук, професор,
Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: vashyn2010@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-8589-4995>

С. В. ХАРЧЕНКО, доктор філологічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: lucynka@ukr.net

<http://orcid.org/0000-0001-9336-1259>

Анотація. У статті розглянуто мовну варіантність загалом і синтаксичну зокрема в аспекті синтаксичної норми, зважаючи на соціальні процеси. Окреслено причини виникнення синтаксичної варіантності української літературної мови. Зазначено, що синтаксичні варіанти є одним із засобів формування синтаксичної норми, вони варіанти засвідчують вдосконалення й урізноманітнення граматичного ладу української мови. Синтаксичні варіанти конкурують між собою. «Перемогу» здобуває той варіант, що найзручніший, найпридатніший і доречний за конкретних умов спілкування (внутрішній чинник змін) і/або для якого створено сприятливі умови (зовнішній вплив на мову).

Дієслівне керування репрезентує національну своєрідність української мови. Предметом неоднозначного витлумачення були і є ті відмінкові форми керованих слів, що становлять труднощі в українському слововживанні протягом ХХ – початку ХХІ ст. і/або були відмінні від російської синтаксичної норми. Вони стали навіть знаряддям ідеологічної боротьби в 30 – 80-ті роки ХХ ст., у зв'язку із чим деякі норми дієслівного керування зазнали безпідставного корегування

У використанні варіантів дієслівного керування наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. на тлі соціальної динаміки простежуємо нові явища: варіантний ряд розширюється через появу нових або тих синтаксичних конструкцій, що їх вважають питомішими і прийнятнішими для української мови (це переважно реактуалізовані синтаксичні конструкції)

Ключові слова: варіантність, синтаксичний варіант, синтаксична норма, дієслівне керування.

Актуальність дослідження. Однією із характерних рис літературної норми називають варіантність. На початку ХХ ст. О. Курило писала: «Кожна мова виявляє своїми кращими представниками слова певну властиву даній нації звичку думати, що витворилася як на даних зоточення, як і на суб'єктивних авторових рисах у мові. Суб'єктивізм той кристалізує, шліфує, словом, стилізує народню мову. Це і є лінгвістичний смак даної особи, її чуття мови. І те чуття мови йде в наших кращих представників слова здебільшого одним шляхом: воно висовує своє, одмітне» [4, с. 15]. Інакше кажучи, варіантність і синонімія допомагають мовцеві розв'язати щонайменше два завдання: *комунікативне* (прагматичне), тобто повідомити щось і досягнути певного результату, ілюкутивного і перлюкутивного ефектів, *експресивне* (мовець має можливість виразити свій внутрішній світ, перетворити

своє внутрішнє на зовнішнє, удоступнити його для сприйняття іншою людиною).

Складність вивчення синтаксичної варіантності визначена тим, що синтаксичні одиниці (конструкції) можна витлумачувати щонайменше в трьох площинах: їх характеризують семантично, синтаксично та комунікативно.

Стан дослідження. Варіантність як мовне явище вивчають різносторонньо, наприклад, із позицій загального мовознавства, культури мови, історії мови, стилістики, міжкультурної комунікації. Її витлумачують також і з соціолінгвістичного погляду, оскільки різні мовні варіанти актуалізують залежно від соціальних відмінностей між носіями мови і залежно від особливостей умов спілкування.

Варіантність трактують із двох протилежних поглядів: «як недолік мови, аномальне явище, а з іншого – як

фундаментальну властивість мови, підкреслюючи, що здатність до варіантності є тією властивістю, що без неї не можливі зміни в мові та її розвиток, як об'єктивний наслідок мовної еволюції, обов'язковому атрибутіві живої літературної мови» [14, с. 372]. Зрештою, і питання норми виникає тоді, коли в мовній системі наявні варіанти засобів позначення того самого і з'являється потреба обирати, зважаючи на комунікативно-релевантні обставини. Мовець сьогодні обирає або між нормативними варіантами, або між потенційним (узуальним) і нормативним (у донормативний період мови – між ненормативними). Крім того, варіантність, на думку М. А. Жовтобрюха, має й прикладне значення, адже забезпечує одну з комунікативних ознак мови – різноманітність: «Питання норми пов'язується з існуванням у мові не одного, а кількох однозначних або синонімічних елементів, що перебувають в опозиції до інших однорідних елементів її системи. Варіантність норми дозволяє кожному мовцеві добирати саме ті її засоби, з допомогою яких він може якнайкраще висловити свої думки і почуття» [2, с. 56].

Підтримував погляди М. Жовтобрюха, і В. Русанівський, за спостереженнями якого, «досить широкі можливості для варіювання семантики дає синтаксис: одну й ту ж думку можна передати багатьма конструкціями: *я дістаю наказу – мені наказали – мені наказано* і т. д.» [6, с. 64], а тому, незважаючи на те, що літературна норма тяжіє до стабільності, консервативності, вона приймає функціонування варіантів конкретної синтаксичної конструкції як виразника певного синтаксичного значення. Натомість Л. А. Булаховський уважав синтаксичну варіантність негативним явищем у літературній мові, що виникло під впливом різних діалектів, і зазначав, що воно «буде усунуто в процесі дальшого нормування літературної мови» [5, с. 14-15]. На сучасному етапі розвитку мовознавчої думки варіантність визначають «рушієм мовного розвитку й результатом інтелектуально-комунікативної діяльності мовців» [3, с. 129].

Мета цієї розвідки – розглянути динамічні процеси в синтаксичній варіантності (на прикладі дієслівного керування дієслів мовлення, розумової діяльності, інформування).

Виклад основного матеріалу.

Синтаксична варіантність – цікаве й одночасно складне явище в українській літературній мові, тому що, з одного боку, конкурують між собою традиційна синтаксична норма й нові узуальні моделі поєднання слів, а з іншого – подекуди наявні варіанти потребують корегування як неправильні, насажені в радянський період.

Варіантність – явище не універсальне,

але характерне для різних мовних рівнів. Л. В. Струганець відзначає, що можливість кількох нормативних реалізацій у кожній мові закладена в особливостях її системи і структури, але сама поява таких реалізацій цілком залежить від особливостей функціонування мови в певному соціумі, від складу і структури цього суспільства [9].

Поява та існування такої властивості мовної системи як варіантність зумовлені дією і внутрішніх (закон аналогії; асиметрія знака; багатоманітність структурних потенцій мовної системи та її історична змінюваність; прагнення до мовної економії та врізноманітнення висловлення; «старіння» мовної норми і поява синтаксичних новотворів; гетерогенність літературних різновидів) і зовнішніх чинників (мовні контакти в діахронії і синхронії, дифузність літературної мови і територіальних та соціальних діалектів, мовна політика, синтаксичний варіант як ознака престижності тощо).

Синтаксичні варіанти – функційно тотожні одиниці, відмінні між собою регулярним незбігом граматичної форми; спрямовані на спільність комунікативної інтенції. Важливим критерієм кваліфікування двох синтаксичних конструкцій як варіантних є матеріальний (лексичний) збіг головного компонента (граматичного центру) словосполучень [9].

Дві синтаксичні конструкції витлумачують як варіантні, якщо для них характерні граматична системність; регулярна взаємозамінність; функційна еквівалентність граматичного значення в межах взаємозамінних контекстів; однорідність порівнювальних синтаксичних конструкцій.

І. Р. Вихованець називає синтаксичними варіантами співвідносні конструкції з абсолютно тотожним значенням [1, с. 22]. На думку О. О. Тараненка, синтаксичні варіанти – «тотожні значенням (з можливими логіко-комунікативними відтінками, зокрема при зміні порядку слів, логічного наголосу та актуального членування речення) різновиди тієї самої моделі при певних модифікаціях її граматичної форми або граматичної форми одного з компонентів» [10 с. 63], а О. О. Селіванова вважає, що синтаксичні варіанти репрезентовані різною модифікацією структурних і позиційних схем речення або структур семантично тотожного словосполучення [7, с. 57]. Усі наведені визначення синтаксичних варіантів хоч і прямо не засвідчують наявності конкретного інваріантного синтаксичного значення (як конструкта, вихідного пункту, певного віртуального образу), проте підтверджують його існування, а також те, що синтаксичні варіанти виражають одне синтаксичне значення (денотат) без додаткових змістових відтінків (конотат) [13, с. 180]. Інакше кажучи,

синтаксичні варіанти – репрезентанти певного інваріантного синтаксичного значення, утілення модифікацій інваріантної синтаксичної конструкції.

Глобалізаційні процеси, безбар'єрність простору, активні політичні процеси (з-поміж яких і зміна мовної політики, використання мовних питань як засобу боротьби з політичними опонентами тощо) в Україні впродовж останніх 30-ти років, а також мовна практика детермінувала один із синтаксичних варіантів, тобто спостерігаємо «рух» у бік витіснення старого варіанта новим або «рух» у бік витіснення нового варіанта старим, адже розвиток норми передбачає тимчасове співіснування елементів і вибір одного з них.

Крім того, у межах синтаксичної варіантності увиразнилися дві тенденції: 1) поповнення ряду синтаксичних синонімів актуалізованими питомішими і прийнятнішими для української мови синтаксичними конструкціями; 2) нормативно-стилістичну диференціацію синтаксичних варіантів. Названі тенденції характерні і для дієслівного керування.

Потенційно предметом різноаспектного розгляду були і є ті відмінкові форми керованих слів, що становлять труднощі в українському слововживанні протягом ХХ – початку ХХІ ст. До таких форм зараховують граматичні форми іменників, що позначають *об'єкт* (предмет чи істота, на які спрямовано дію, процес або які охоплює стан); *адресата* (назва істоти або назва сукупності істот, на користь або на шкоду яких відбувається дія); *знаряддя*, за допомогою якого виконують дію; *засіб*, з якого виготовляють щось або який є допоміжним матеріалом для виконання дії; *місцеперебування* істоти або предмета; *шлях руху*; *вихідний пункт руху*; *кінцевий пункт руху* [СДК, с. 8].

На основі праць мовознавців, присвячених керуванню (здебільшого дієслівного) в українській літературній мові, власних спостережень визначено лексико-семантичні групи, дієслова яких становлять труднощі в сучасному українському слововживанні і/або зазнали змін [13, с. 336–337], з-поміж яких і дієслова мовлення, розумової діяльності, інформування, наприклад: *говорити, повідомляти, сповіщати, мовити, думати, забувати, розповідати, промовляти, казати, молитися* та ін.

Розглянемо динаміку вияву дієслівного керування на прикладі дієслова «говорити».

Підтвердженням російсько-української мовної взаємодії в бік наближення до російського синтаксису З. М. Терлак вважає, окрім інших, розвиток варіантної конструкції «про + Зн. в.» (*говорити про мир*) поряд із конструкцією «за + Зн. в.» (*говорити за мир*) [11, с. 496]. Як варіантні О. Н. Синявський уживав обидві

конструкції в «Нормах української літературної мови: *Та тільки й це, зорове й графічне, розрізнення прикметників не дозволяє говорити за два роди закінчень звукових в українських прикметниках і Та хоч лад слів у нас взагалі й вільний, все ж можна говорити про звичайний, себто більше поширений лад, і лад менше поширений* (О. Синявський). Уживані вони й в мовленні інших авторів, що писали в різних стилях: – *На тій самій, білявій... Ох, я не можу про це спокійно говорити! Сам розумієш — любов... і Тут він мав право заговорити хоч би й за гроші, а що лотерея на користь безпритульним не тішилась надто великою увагою публіки, гарненька продавщиця зустріла хлопця вельми ласково* (В. Підмогильний); *Але найвиразніше й більш рішуче про необхідність живої мови в церкві навчає апостол Павло в своїм першій посланні до коринфян; про це він говорить в гл. XII, XIII, і XIV* (І. Огієнко); *Коли так плутають професори, що ж тоді говорити про широкі маси!* (І. Огієнко); *Переглядаючи справу українську на запитання комітета міністрів, Академія Наук, голownie уважала на два питання, тому що про се говорить ся часто невірно і баламутно...* (М. Грушевський).

Проте поступово під дією зовнішніх чинників (зокрема цілеспрямованої мовної політики з наближення лексичних і граматичних рис української мови до російської) у мовній практиці кількісно стала переважати синтаксична конструкція «говорити + про + Зн. в.»: – *Слухай, ну скільки вже можна про це говорити. Побачиш, цього разу все буде гаразд...* (Н. Сняданко); *Йому, видно, хотілося зараз говорити і говорити про неї, далеку кохану дівчину, говорити хоч у простір, наче вона десь могла почути його мову* (О. Гончар); *А про Андрійчикову молодицю можна би й не говорити* (М. Матіос); *Тепер мені нема про що говорити, – звівся з колодки Святоша* (Вал. Шевчук); – *Мовчать! Він буде мені говорити про честь! Нащо ти набрихаєш на Запорожця?* (О. Довженко).

Вільне конкурування синтаксичних конструкцій «говорити + про + Зн. в.» і «говорити + за + Зн. в.» підтверджує й аналіз мови будь-якого джерела першої половини ХХ ст.: *Дуже близько віддавши початок, де говориться про її всемогутність, – у другій половині перекладач самостійно розвиває ідеї оригіналу* (О. Маслова); *Немає потреби говорити за імпресіоністичність, недостатню наукову базу й непевність лінгвістичних підстав Гонорського* (В. Дроздовський); *Думка про те, що тут Мазепа говорить за Сильвестра*

кн. Святополк-Четвертинського, ігумена на той час Старо-Четвертинського монастиря на Волині (Письма и бумаги имп. Петра Великого, II, 575), мабуть помилкова (О. Оглоблін); Я дозволю собі подати її тут і відзначу разом, що після полеміки проти деяких моїх тверджень Ягіч вже **не говорить про походження** глаголиці з грецького мінускула, а лиш уважає цей мінускул за головне джерело глаголиці, проти чого й я не заперечував і не заперечую і Те, що перш за все наводить П., як психологічний доказ, **говорить не за теорію П., а проти неї** (М. Грунський).

Усунення синтаксичної конструкції «говорити + за + Зн. в.» в другій половині ХХ ст. з активного вжитку призвело до того, що в багатьох словниках цю форму не зафіксовано або подано із позначкою розм. Це дало підстави О. Співаку висловити припущення про подальший занепад розглядуваної конструкції: «...незважаючи на тривалу традицію вживання в українській мові та досить широку діалектну базу, ця форма, мабуть, приречена на подальше витіснення за межі літературної норми. Великою загрозою її існуванню (крім думки, що вона – діалектизм) є зворотний вплив російської мови. Інакше кажучи, форма за + Зн., приникнувши з української мови в суміжні російські діалекти і просторіччя, тепер настільки широко в них уживається, що багато українських мовознавців сприймає її як русизм. З іншого боку, цілком можливо, що згодом конструкція за + Зн. втратить свій розмовний нейтральний характер і стане елементом просторіччя – зниження літературної мови» [8, с. 68].

Однак мовна практика зберігає цю національно марковану синтаксичну конструкцію: У Києві **почали говорити за проїзд** у метро по 6 гривень (<http://ua24ua.net>); Мені важко **говорити за вибори** (Розм.); – Не через тебе – із серця, – обізвав його Олівер. – Ну, годі, не смій мені більше **говорити за те**. Стережись! (Ч. Діккенс; переклад В. Черняхівської); Ткаченкові соромно **говорити за дороги області** (<http://vechirka.net/social/item/3137>).

Прескриптивності кожній зміні надає її лексикографічна закріпленість. 2017 року вийшов друком «Словник дієслівного керування», що його підготували Л. Колібаба і В. Фурса. Ця наукова, академічна праця – унікальна й виважена, оперта на здобутки теоретичного і прикладного українського мовознавства і мовну практику. Словник став першою спробою повернути до активного вжитку органічні для української мови синтаксичні конструкції, але вилучені і майже забуті в радянських період. Інше, не менш важливе й актуальне видання – «Словник української мови» у 20 томах, що над ним працює колектив Українського мовно-інформаційного фонду НАН України (на разі видруковано 11 томів (від А до ОЯСНЮВАТИ); словникові статті всіх томів у вільному доступі на порталі фонду). Порівняймо граматичні форми керованих слів (об'єкт) до дієслів мовлення, розумової діяльності, інформування, що їх подають названі словники, а також «Словник української мови» в 11 томах і «Словники України on-line» (які також наявні у вільному доступі на мережі Інтернет).

Таблиця 1

Окремі вияви дієслівного керування у словниках початку ХХІ ст.

Дієслово	СУМ 11	СУ	СДК	СУМ 20
говорити	про що-небудь	про кого, що	про (за, розм) кого, що	про кого, що
думати	про кого — що, за кого — що, розм. об (о) кім — чім	про кого — що,	про (за, розм) кого, що	про кого — що, за кого — що, розм. об (о) кім — чім
забувати	кого-, що-небудь; про кого-, що-небудь	–	про (за, розм) кого, що	кого, що, про кого – що
казати	що-небудь; про що-небудь	про кого-, що-небудь	про (за, розм) кого, що	що, розм. чого
мовити	–	про кого, що	–	про кого, що
молитися	кому, чому, перед ким – чим, до кого	–	про (за, розм) кого, що	кому, чому, перед ким – чим, до кого
повідомляти	про що-небудь	про кого, що	про кого, що	
розмовляти	–		про (за, розм) кого, що	
розповідати	про кого-, що-небудь	про кого-, що-небудь	про кого, що	

Відновні процеси, що відбуваються в системі дієслівного керування і які відбиває мовна практика, як свідчать дані таблиці, зафіксовано тільки в одному словнику – «Словнику дієслівного керування». Така лексикографічна практика не тільки не усуває варіантності, але й заважає «повернути до вжитку ті форми, що були і є в прескрипціях української мови, але стали функціонально обмеженими, забороненими або й вилученими з ужитку» [12, с. 63], адже віртуальна, миттєва доступність трьох інших словників (СУМ 11, СУ, СУМ 20) сприятиме пропагуванню й надалі тільки однієї керованої форми 3н. в. – *про кого, що* – і гальмуватиме відновні процеси і/або конкурування наявних варіантів.

Висновки. Синтаксичні варіанти засвідчують вдосконалення й урізноманітнення граматичного ладу української мови. Синтаксичні варіанти конкурують між собою. «Перемогу» здобуває той варіант, що найзручніший, найпридатніший і доречний за конкретних умов спілкування (внутрішній

чинник змін) і/або для якого створено сприятливі умови (зовнішній вплив на мову).

Дієслівне керування репрезентує національну своєрідність української мови. Предметом неоднозначного витлумачення були і є ті відмінкові форми керованих слів, що становлять труднощі в українському слововживанні протягом ХХ – початку ХХІ ст. і/або були відмінні від російської синтаксичної норми. Вони стали навіть знаряддям ідеологічної боротьби в 30 – 80-ті роки ХХ ст., у зв'язку із чим деякі норми дієслівного керування зазнали безпідставного корегування

У використанні варіантів дієслівного керування наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. на тлі соціальної динаміки простежуємо нові явища: варіантний ряд розширюється через появу нових або тих синтаксичних конструкцій, що їх вважають питомішими і прийнятнішими для української мови (це переважно реактуалізовані синтаксичні конструкції).

Список використаної літератури

1. Вихованець І. Р. Варіантність і синоніміка синтаксичних одиниць. Культура слова. 1972. Вип. 6. С. 21–28.
2. Жовтобрюх М. А. Про один теоретичний аспект культури української мови. Мовознавство. 1967. № 3. С. 55–64.
3. Кульбабська О. Варіантність синтаксичних конструкцій в українських паралельних перекладах Біблії. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка : зб. наук. праць / відп. ред. Л. М. Марчук. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2016. Вип. 42 : Філологічні науки. С. 128–133.
4. Курило О. Уваги до сучасної української літературної мови. Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. 303 с. (передрук видання 1925 р.).
5. Курс сучасної української літературної мови: у 2 т. [за ред. Л.А. Булаховського]. Київ: Рад. школа, 1951.
6. Русанівський В. М. Варіантність норми. Українська мова: енциклопедія / редкол. : В. М. Русанівський (співголова), О. О. Тараненко (співголова), М. П. Зяблюк та ін. 2-ге вид., випр. і доп. Київ : Вид-во «Укр. енцикл.» імені М. П. Бажана, 2004. С. 63–64.
7. Селіванова О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
8. Співак О. Стилістичні особливості вживання прийменника *за* як еквівалента *про* при дієсловах мовлення та розумової діяльності. Мовознавство. 1996. № 6. С. 65–68.

9. Струганець Л. Динаміка лексичних норм української літературної мови ХХ століття. Тернопіль : Астон, 2002. 352 с.

10. Тараненко О. О. Тлумачний словник. Українська мова: енциклопедія / редкол. : В. М. Русанівський (співголова), О. О. Тараненко (співголова), М. П. Зяблюк та ін. 2-ге вид., випр. і доп. Київ: Вид-во «Укр. енцикл.» імені М. П. Бажана, 2004. С. 688–689.

11. Терлак З. Синтаксичні кальки в аспекті норми. Вісник Львівського університету. Серія: Філологічна. 2004. Випуск 34, ч. II. С. 498–503.

12. Фурса В. Дієслівне керування на тлі граматичних норм української літературної мови початку ХХІ сторіччя. Граматичні читання – Х: Матеріали Міжнародної науково-теоретичної конференції 16–17 травня 2019 року / Донецький нац. ун-т імені Василя Стуса; наук. ред. А. П. Загнітко. Вінниця: ТОВ «Твори», 2019. С. 59–65.

13. Харченко С. Синтаксичні норми української літературної мови ХХ – початку ХХІ ст. : монографія; [відп. ред. К. Г. Городенська]. Київ : Міленіум, 2017. 417 с.

14. Шварцкопф Б. С. Колебание нормы: его сущность и статус в культурно-речевом и теоретическом плане. Словарь и культура русской речи. Москва, 2001. С. 364–381.

Список джерел та їх умовних скорочень

СДК — Словник дієслівного керування / Лариса Колібаба, Валентина Фурса. Київ: Либідь, 2017. 656 с.

СУМ 11 — Словник української мови: в 11 т.

Київ: Наук. думка, 1970 – 1980.

СУМ 20 – Словник української мови: у 20 т. (Томи 1-11 (А-ОЯСНЮВАТИ)) [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://services.ulif.org.ua/exp/Entry/index?wordid=1&page=0>

СУ — «Словники України on-line» [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://lcorp.ulif.org.ua/dictua/>

References

1. Vykhoanets, I. R. (1972). Variantnist i synonymika syntaksychnykh odynyts [Variance and synonymy of syntactic units]. Culture of the word. 6, P. 21–28.
2. Zhovtobriukh, M. A. (1967). Pro odyn teoretychnyi aspekt kultury ukrainskoi movy [On one particular theoretical aspect of Ukrainian language culture] Linguistics. 3, P. 55–64.
3. Kulbabska, O. (2016). Variantnist syntaksychnykh konstruksii v ukrainskykh paralelnykh perekladakh Biblii [Variance of syntactic constructions in the Ukrainian parallel translations of the Bible]. Scientific works of Kamianets-Podilskyi National University named after Ivan Ohienko. Philological sciences. Kamianets-Podilskyi: Aksioma. 42, P. 128-133.
4. Kurylo, O. (2004). Uvahy do suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy: [Attention to the modern Ukrainian literary language]. Publishing house of Solomiia Pavlychko “Osnovy”. Kyiv. 303 p. (reprinted in 1925).
5. Kurs suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy [Course in the modern Ukrainian literary language]. In 2 volumes [Edited by Bulakhovskiy L. A.]. (1951). Soviet school. Kyiv.
6. Rusanivskiy, V. M. (2004). Variantnist normy [Variance of norm]. Ukrainian language. Encyclopedia. Publishing house Ukrainian encyclopedia named after M. P. Bazhan. P. 63-64.
7. Selivanova, O. (2006). Suchasna linhvistyka: terminolohichna entsyklopediia. [Modern linguistics: terminological encyclopedia]. Dovkillia-K. Poltava. 716 p.
8. Spivak, O. (1996). Stylistychni osoblyvosti vzhvannia pryimennyka za yak ekvivalenta pro pry diieslovakh movlennia ta rozumovoi dialnosti [Stylistic peculiarities of using preposition za as an uquivalent of preposition pro at the verbs of speech and cognition]. Linguistics. 6. P. 65–68.

9. Struhanets, L. (2002). Dynamika leksychnykh norm ukrainskoi literaturnoi movy XX stolittia [Dynamics of lexical norms of Ukrainian literary language in XX century]. Ternopil: Aston. 352 p.

10. Taranenko, O. O. (2004). Tlumachnyi slovnyk [Dictionary]. Ukrainian language: encyclopedia. Publishing house Ukrainian encyclopedia named after M. P. Bazhan. P. 688–689.

11. Terlak, Z. (2004). Syntaksychni kalky v aspekti normy [Syntactic calques in the context of norm]. Herald of Lviv University. Philological series. Lviv. 34 (2), P. 498–503.

12. Fursa, V. (2019). Diieslivne keruvannia na tli hramatychnykh norm ukrainskoi literaturnoi movy pochatku XXI stolittia [Verb government in the context of grammatical norms of literary languages in the early XXI century]. Grammatical readings – X: Proceedings of the International scientific-theoretical conference on May 16-17, 2019. Donetsk National University named after Vasyl Stus. Vinnytsia “Tvory” Ltd. P. 59–65.

13. Kharchenko, S. (2017). Syntaksychni normy ukrainskoi literaturnoi movy XX-pochatku XXI stolittia [Syntactic norms of the Ukrainian literary language of the XX and early XXI century]. Monograph [Edited by K. H. Horodenska]. Kyiv: Milenium. 417 p.

14. Shvartskopf, B. S. (2001). Kolebanie normy: ego sushnost i status v kulturno-rechevom i teoreticheskom plane [Fluctuation of the norm: its essence and status in the cultural, speech and theoretical terms]. Dictionary and culture of Russian speech. Moscow. P. 364–381.

References and their abbreviations

DVG – Kolibaba, L., Fursa, V. (2017). Slovnyk diieslivnoho keruvannia [Dictionary of verb government]. Kyiv: Lybid. 656 p.

ULD 11 – Slovnyk ukrainskoi movy: v 11 tomakh [Ukrainian language dictionary in 11 volumes]. (1970-1980). Kyiv: Scientific thought.

ULD 20 – Slovnyk ukrainskoi movy: v 20 tomakh (Tomy 1-11 (A-OYASNYUVATY)) [Ukrainian language dictionary in 20 volumes (Volumes 1-11 (A-OYASNYUVATY))]. Retrieved from: <https://services.ulif.org.ua/exp/Entry/index?wordid=1&page=0>

UD – Slovnky Ukrainy on-line [Ukrainian dictionaries online]. Retrieved from: <https://lcorp.ulif.org.ua/dictua/>

VARIABILITY OF SYNTAX CONSTRUCTIONS OF UKRAINIAN LANGUAGE IN THE CONTEXT OF SOCIAL DYNAMICS

V. D. Shynkaruk, S. V. Kharchenko

Introduction. The article investigates linguistic variance in general and syntactic in particular in terms of syntactic norm, taking into account social processes. The reasons for the emergence of syntactic variance of the Ukrainian literary language are outlined. It is noted that syntactic variants are one of the means of forming a

© В. Д. Шинкарук, С. В. Харченко

«International journal of philology» | «Міжнародний філологічний часопис» Vol. 12, № 3, 2021

syntactic norm, these variants testify to the improvement and diversification of the grammatical system of Ukrainian language. Syntactic variants compete with each other.

The purpose of this article is to consider dynamic processes in syntactic variance (on the example of verb control of speech verbs, mental activity, informing).

Results of the research. Verb government represents the national identity of the Ukrainian language. The subject of ambiguous interpretation was and is those singular forms of governed words that pose difficulties in Ukrainian word usage during the XX and early XXI century. and/or was different from the Russian syntactic norm. They even became an instrument of ideological struggle in the 1930s and 1980s, in connection with which some norms of verb government underwent unjustified adjustments.

In the use of verb government in the late XX and early XXI century in the context of social dynamics, we trace new phenomena: the variant series expand due to the appearance of new or those syntactic constructions that are considered to be more specific and acceptable for the Ukrainian language (predominantly reactivated syntactic constructions).

Conclusions. Syntactic variants testify to the improvement and diversification of the grammatical system of Ukrainian language. Syntactic variants compete with each other. "Victory" is earned by the option that is most convenient, most appropriate for specific communication conditions (internal factor of change) and/or for which favorable conditions are created (external influence on language).

Key words: variance, syntactic variant, syntactic norm, verb government.

КАТЕГОРІЯ ДІАЛОГІЧНОСТІ В ТЕКСТІ: КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ

Т. А. ЄЩЕНКО, кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри українознавства,

Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького

E-mail: teua.lviv@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-3624-5072>

Анотація Статтю присвячено репрезентації діалогічності як фундаментальної категорії текстової комунікативної діяльності мовців, адже вказану категорію тривалий не виокремлювали поряд з іншими типологічними ознаками словесного цілого, а також опису мовних засобів її вираження.

За мету дослідження ставимо здійснення опису як внутрішньотекстових засобів маніфестації аналізованої категорії на різних ліневальних рівнях (лексичний, морфологічний, синтаксичний і под.) текстів посттоталітарної доби, так і зовнішньотекстових, що виражаються у зв'язках із семиотичним універсумом української національної культури, іншими текстами (прецедентними знаками української культури). Мета роботи передбачає розв'язання таких завдань: 1) описати мовні засоби вираження категорії діалогічності на внутрішньотекстовому рівні; 2) простежити, як здійснюється репрезентація діалогічності у міжтекстових зв'язках.

Об'єктом дослідження є словесні цілі посттоталітарної доби (народні оповідання про Голодомор у 1932–1933 рр.). Предмет дослідження – лексичні одиниці, оцінні вислови, слова-концепти, метафори, порівняння, символи, синтаксичні конструкції (звертання, спонукання тощо), що є виразниками текстової категорії діалогічності на різних мовних щаблях.

Матеріалом для дослідження є свідчення живих людей про злочини комуністичного режиму, зібрані й укладені Українським інститутом національної пам'яті («Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 років в Україні»). Основні методи студіювання – описовий, квантитативний.

Категорія діалогічності в текстах народних казок, присвячених Голодомору в Україні в 1932–1933 роках, реалізується як предметно-текстова (внутрішня) та інтертекстуальна (зовнішня). Перший тип описується актуалізацією чинників адресанта та адресата, а другий – категоріями інтертекстуальності. Аналізовані тексти пов'язані із універсумом української культури, національними кодами, міфологемами, символами, аксіологічними концептами, прецедентними висловами і іменами, зі словами та усталеними висловами, що позначають хронотоп і є типовими для комуністичного режиму; з русизмами – маркерами епохи та чужої, агресивної культури, вживані з прихованою іронією; з топонімами - місцями комуністичних злочинів.

Ключові слова: адресант, адресат, діалогічність, категорія текстова, текст посттоталітарний.

Актуальність дослідження. Сучасна лінгвістична наука студіює текст як комунікативний акт взаємодії між автором і реципієнтом (Адресант↔Текст↔Адресат), розглядає його як посередника і водночас як кінцеву реалізацію (результат) мовної комунікації. У цьому разі мета (інформація прагматичних зв'язків з погляду суб'єкта), адресат (об'єкт, призначення, комунікативної мети), які в процесі текстотворення виконують роль облігаторних чинників, формуючи основні параметри словесного цілого, містяться у тексті у згорнутому вигляді. Оскільки структура (форма), семантика (зміст) і прагматика (функції) тексту підпорядковані утіленню авторської інтенції та її експлікації, на часі лінгвістичної науки XXI століття саме комунікативна сутність тексту, яка виражається в тому, що його вербальний витвір латентно уміщує у собі всю систему щаблів вказаного акту. Діалогічність наразі постає як фундаментальна категорія текстової комунікативної діяльності адресантів, відображає єство людського

мислення та свідомості і є основним структурним принципом комунікації як такої, що забезпечує її цілісність, адже будь-яке висловлювання постає своєрідною ланкою у комунікативному ланцюгові, що за своїм єством є діалогічним. Адресант і адресат як ключові компоненти єдиної моделі комунікації, що беруть участь у витворенні і сприйманні тексту, не тільки діалектично пов'язуються, а й перехрещуються у функціональному і комунікативному планах. Тобто, діалогічність як категорія взаємозв'язку адресанта і адресата є текстовою діяльністю, яка впливає на асоціативне розгортання словесного цілого, утворення текстових асоціативно-смыслових полів. Водночас діалогічність може розгортатися не тільки між учасниками текстової комунікації, а й між текстами й самим універсумом як світової, української національної культури. Нині у сучасному мовознавстві проблема текстових категорій активно студіюється у наукових розвідках з лінгвістики тексту і комунікативних граматик.

Аналіз останніх досліджень і

© Т. А. Єщенко

публікацій. Теоретико-методологічною базою дослідження є розробки вчених з антропоцентричної лінгвістики (Ю. Караулов, Н. Алефіренко і ін.), розвідки у галузі лінгвістики тексту, комунікативної, когнітивної та функціональної лінгвістики й аналізу дискурсу (І. Арнольд, Л. Бабенко, А. Баранов, А. Загнітко, Т. Єщенко, В. Карасик, О. Кубрякова, О. Селіванова, К.Штайн, Т. Ван Дейк, Ч. Пірс та ін.), концепція діалогічності М. Бахтіна про те, що дискурсивна природа тексту зумовлює його внутрішню і зовнішню діалогічність.

Простежуємо в теорії тексту неусталеність щодо назв і параметрів типологізації категорій тексту, пор.: *інформативність* (І.Гальперін) і *завершеність* (З. Тураєва); *дискретність* (О. Селіванова) і *делімітативність* (С.Ільєнко), *членованість* (В. Одинцов); *континуум* (Г. Поберезська, І.Волинець) і *категорії простору і часу* (Н. Валгіна), *когезія* (І. Гальперін) і *зчеплення* (З. Тураєва), *проспекція* (І. Гальперін) і *прогресія* (З. Тураєва) і под. У лінгвістичній літературі (В. Одинцов, І. Гальперін, З. Тураєва) зазвичай розмежують *змістові*, або *концептуальні* текстові категорії (*інформативність*, *антропоцентричність*, *діалогічність*, *референційність*, *інтертекстуальність*, *континуум*), і *структурні*, що віддзеркалюють ознаки текстової структури (*інтеграція*, *цілісність*, *зв'язність*, *прогресія*, *стагнація*, *дискретність* або *членованість*). Ця проблема була нами порушена у розвідці «Лінгвістичний аналіз тексту» (див.: [2]).

Окремого висвітлення у працях набули питання *зв'язності* (Л. Тараненко, С. Лазаренко), *оцінки* (І. Онищенко, Л. Киричук, *інтертекстуальності* (В. Рижкова, Р. Чорновол-Ткаченко, С. Киричук), *когезії* (С. Рибачок), *адресата* (М. Венгринюк), *когерентності* (С. Засєкін), *темпоральності*, *хронотопу* (Т. Голосова, Ю. Обелець), *комунікативності* (С. Подолкова). Принагідно згадаємо, що ідея нелінійної моделі комунікації належить М. М. Бахтіну, котрий вважав, що необхідною ознакою будь-якого висловлювання є його зверненість, *адресованість*, тобто без слухача немає і мовця, без адресата немає й адресанта, будь-яке висловлювання набуває смисл тільки в контексті, у конкретний час і в конкретному місці. Ідею вченого було підтримано зарубіжними науковцями (В. Бак, А. Баторі, Р.Барт, Ж.Дерріда, У.Еко, В.Ізер) й продовжено в дослідженнях комунікативної природи тексту (Ф. Бацевич, І. Колегаєва, В. Кухаренко, О. Назаренко, А. Науменко, Т. Радзієвська, М. Феллер).

Дослідники А. Баторі, В. Бак та ін. ведуть мову про те, що «існує кілька

взаємодоповнювальних гіпотез походження діалогічності в онтогенезі людини: 1) соціальна взаємодія як основа для розвитку і функціонування людини; 2) використання символів і здатність витворювати смисл (інтерпретація); 3) здатність презентувати у свідомості зовнішній світ у всій його складності» [1, с. 12-13]. Інший дослідник, А. Науменко, визначає текст як висловлювання й також вказує на його діалогічну сутність, тобто спрямованість не лише на адресата (прагматика висловлювання), а й на очікуванні відповіді від адресата (неважливо: безпосередньо або у вигляді правильно сприйнятого змісту висловлювання). Такий «діалогічний», або комунікативний підхід до мовлення став визначальним для когнітивного мовознавства другої половини ХХ століття [3, с. 56].

Метою розвідки є здійснення опису як внутрішньотекстових засобів маніфестації аналізованої категорії на різних лінгвальних рівнях (лексичний, морфологічний, синтаксичний і под.) текстів посттоталітарної доби, так і зовнішньотекстових, що виражаються у зв'язках із семіотичним універсумом національної культури, іншими текстами, прецедентними знаками української культури. Окреслена мета передбачає **розв'язання таких завдань**: 1) дослідити мовні засоби вираження категорії діалогічності на внутрішньотекстовому рівні; 2) простежити, як здійснюється репрезентація діалогічності у міжтекстових зв'язках.

Для розв'язання поставленої мети і завдань використано такі *методи дослідження*: 1) *систематизації*: системний аналіз лінгвістичної літератури (уточнення поняттєвого апарату, з'ясування принципів математичного обчислення специфіки слововжитку за ключовими словами, адже неодноразовість використання мовної одиниці у тексті пов'язана з поняттям частотності; 2) *опису* (для послідовної типологізації мовних засобів вираження текстової категорії діалогічності); 3) *квантитативного аналізу* (буде здійснено суцільну вибірку із словесних цілих (43 тексти, 100%), опублікованих у «Національній книзі пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 років в Україні» і підраховано частотність ключових слів-маркерів епохи комуністичного режиму).

Матеріалом для дослідження є свідчення живих людей про злочини, скоєні комуністичним режимом, зібрані й укладені вченими Українського інституту національної пам'яті. Зазначимо: феномен тоталітаризму завжди був у колі уваги істориків, культурологів, політологів (Х.Арендт, Ф.Боркенау, К.Фрідріх, Дж.Талмон, Р. Арон та ін.), натомість вказані словесні цілі і досі не поставали *предметом мовознавчого аналізу*, адже тривалий час за відкритість вказаної

вище інформації люди зазнавали переслідувань. Голод став для українців тим, чим була різанина 1915 року для вірменів і голокост 1941-1945 рр. для євреїв.

Результати дослідження та їх обговорення. У розвідці визначаємо поняття «текстова категорія» як «надпарадигмальну інваріантну ознаку, що відтворює найбільш істотні особливості текстом й актуалізованих текстів» [7, с. 496]. Типологічні ознаки притаманні усім текстам. Слушною щодо цього є думка фахівців з теорії тексту Г.Поберезької і І.Волинець, які ведуть мову про те, що категорії тексту «відображають найбільш загальні та суттєві ознаки тексту і становлять етапи у пізнанні його онтологічних, гносеологічних і структурних ознак» [6, с. 136].

Діалогійність визначаємо як категорійну ознаку тексту і розрізняємо суб'єктно-текстову (внутрішньотекстову) і міжтекстову (зовнішню) діалогійність. Перша пов'язана із чинниками адресанта і адресата, визначає необхідність реконструкції особливостей взаємодії комунікантів у тексті і через текст народного оповідання. Друга стосується взаємодії і збігається з поняттям інтертекстуальності, виражається в тексті за допомогою цитат, алюзій, прецедентних феноменів. Виокремлення означених різновидів діалогійності тексту уможлиблює ідентифікацію різнорівневих засобів її реалізації, що дає підстави отримати комплексне уявлення про специфіку інтерактивної взаємодії між адресантом й адресатом тексту.

До *зовнішньотекстових* засобів мовного вираження текстової категорії діалогійності у текстах аналізованого жанру належать інтертекстуальність та прецедентність імен. Чітко простежується діалог текстів з актуалізованою епохою (*сталінщина, роки голодомору, доба комунізму*). Чимало назв функціонують в усних оповіданнях як рудименти радянського періоду і віддзеркалюють ідеологічний колорит злочинної Радянської комуністичної влади, специфічні слова і вислови («Червоне Запоріжжя», комуна Леніна, хутір Жовтневий, Ленінський, Перше Травня, село Карла Маркса, радгосп «Комінтерн», «Авангард», колгосп імені Чапаєва тощо). Наприклад: «На час голодомору наша сім'я - мати, старші брат і сестра і я проживали в селі Зелене у комуні «Свободний Труд» - це III відділок радгоспу «Ізвестія» [4, с. 849].

Часом, при згадуванні імені Сталіна або інших тоталітарних керманічів (частотність слововжитку цього прецедентного імені складає 6%), респонденти переходять на шепіт або ж узагалі намагаються уникати прямого називання. Мова йде не лише про страх, але

також про народне ототожнення Сталіна з нечистою силою. Як відомо, віддавен українці вірили, що небезпечно згадувати чорта на ім'я: «Так уже була відпрацьована ота кривава система, що своєю смертю люди не могли відкупити «свої провини» перед вождем народів» - *Сталіним*» [4, с. 812]. Період 1932 – 1933 років в оповідачів зазвичай окреслено з боєм, вдаючись до образних висловів: «*час зламаною життя*», «*роки скорботи*», «*роки голодної туги*», «*гіркий час*», «*час страти голодом*», «*час темряви*», «*час української ночі*», «*друга війна*», «*час, коли жити було заборонено*», «*криваві роки*», пор.: «Її старша сестра застала роки *Голодомору* вже дорослою, мабуть не бажаючи згадувати ті дні, зі сльозами на очах промовила: «*Час зламаною життя...*», і пішла до хати [4, с. 838]; «А для країни «33 – це *криваве клеймо* [4, с. 841]; «Моя бабуся називала *Голодомор другою війною*, але війною людей, які боролися за життя» [4, с. 960]. Окрім цього, датування може бути в аналізованих текстах не лише пряме, а й опосередковане, коли мовці згадують не лише історичних осіб, а й певну місцевість (село, місто, Україна). *Місцями комуністичних злочинів* в аналізованих текстах є *топоніми*: Сибір, Казахстан, Челябінськ, Північ, Калима та ін.: «Заможні селяни вважали куркулями. Забирали все господарство, зерно, а людей відправляли до *Сибіру*, у *Челябінськ* [4, с. 852]; *слова-топоніми*, що є назвами географічних об'єктів: українських сіл (Андріївка, Балки, Берестове, Веселе, Василівка, Верхня Криниця, Златопіль, Верхня Терса, Федорівка, Малинівка, Миколаївка, Нововасилівка, Новопетрівка, Новоспасівка, Софіївка, Старопетрівка, Троїцьке, Успенівка та ін.), *українських міст* (Мелітополь, Бердянськ, Приморськ, Запоріжжя, Оріхів), *українських хуторів* (Веселий Гай, Сахно, Ягідний, Веселий Поділ, Луговий, Малі Щербакі, Зелений Гай, Сагайдачний, Веселий); *слова-топоніми*, що є назвами географічних об'єктів: українських річок й островів (Дніпро, Хортиця): «Отак легендарна *Хортиця* приймала в свою землю не воїнів-скіфів, не синів хороброго Запорізького лицарства, що полягли від турецького ятагана. Ні. Це були правнуки, що полягли покійно голодною смертю 1933 року» [4, с. 816]. Діалогійність текстів про Голодомор з тогочасною епохою простежується крізь призму тогочасних назв страв, що притаманні були лише для окресленого вище часового зрізу, пор.: *затірка* (затируха), *коржі з домишкою* *кользи*, *круп'яний приварок*, *плесканчики*, *коржики з тирсиліпенки*, *мамаліга*, *малай*, *мпинці з домишкою жому*, *трав'яники*, *щавляники*, слова й усталені вислови, що маркують хронотоп, і притаманні для цієї доби: «чорна дошка», «куркуль», «закон про три

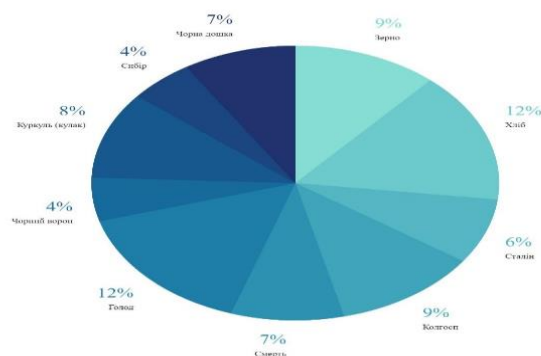
колоски», «об'їздки», «буксирники», «комнезамівці», «куркулі», «активісти», «комсомольці», «комуністи», «стукачі», «кулаки», «ударники», «буксири», «трясуни», «уповноважені», «енкаведисти», «місцеві жандарми», «бригадири», «комунівці», «червоняки», «червона мітла», «залізна мітла», «червоні свати», «макогонщики», «нелюди» тощо. Наприклад: «Тільки тепер узнали, що то був штучний голод, умисно зроблений, щоб селянин став на коліна, щоб дужче дякував «дорогому батькові і вчителю», «сизокрилому орлові» *Сталіну* за щастя жити під сонцем...» [4, с. 879]; «Так уже була відпрацьована ота кривава система, що своєю смертю люди не могли відкупити «свої провини» перед вождем народів» - *Сталінін*» [4, с. 812]. Вказані опосередковані вербальні одиниці не лише викликають асоціації з певними історичними фактами, датами, а й викликають емоційні відгуки, засудження, не схвалення. Прагматичний складник значення темпоральних одиниць набуває питомої ваги у ситуаціях, що відрізняються від еталонних та потребують наявності в адресата культурно зумовленого знання для правильного розуміння значення відповідної лексичної одиниці. Адже соціально-історичний час є категорією суб'єктивною, але водночас історичною, тобто змінною у суспільному розвитку людства. За характером зображення хронотопного світосприймання можна вивчати історичні епохи, злочинні режими. Маркерами доби тоталітаризму у досліджуваних текстах і чужої, загарбницької культури, що вживаються з прихованою іронією, є росіянізми: «Владний і грубий окрик пролунав з пароплава: *«Посторонись»*» [4, с. 823].

Простежується також діалогічний зв'язок

аналізованих словесних цілих з міфологемами національної мовної картини українців крізь слова-символи (образ *чорного ворона*). Сороки й ворони, гайворони, круки та галки у народній свідомості українців віддавані були зловісними символами, пов'язаними зі смертю, потойбіччям, лихою силою, передвісниками біди, і віднесені до званих «нечистих», чорних птахів. «Чорним вороном» за часів Голодомору 1932-1933 років селяни називали транспорт, яким забирали померлих від голоду українців, або ж арештованих, і везли у невідомому напрямку: «Всіх померлих збирали в спеціальні автомобілі, *«чорні ворони»*, а потім ховали в спільних ямах. Їли ховрахів, мурашок, хліб пекли з борошна, яке робили, перетираючи жорнами зерна і плоди різних рослин» [4, с. 828]. Світоглядним забарвленням епохи комуністичного режиму, що символізує смерть, голод, зневіру, темряву часу, траур, є семантика чорного кольору. Останнє сприяє відтворенню атмосфери та психологічної напруги того злочинного часу (пор.: *«чорна стежка»*, *«нависла чорна ніч»*, *«чорна мітка»*, *«чорна дошка»*).

Фіксуємо інтертекстуальні зв'язки народних оповідань про Голодомор із сакральними текстами, фрагментами молитов й самими канонічними жанрами, специфічними звертальними фразами до Божих істот (до Богородиці, Діви Марії (індекс частотності складає 4%), до Бога (частотність уживань – 3%): *«Боже, сохрани»*, *«Боже, упаси»*, *«Не дай, Боже, такого знов»*, *«Ой, Боже, що було»*, *«Бог поміг»*. В українській культурній традиції неврожай, засуху, голод сприймали як покуту за гріхи або ж як зловісне віщування про наближення кінця світу чи Страшного суду

Частотність уживання ключових слів-маркерів доби тоталітаризму

Графік 1. Частотність уживання ключових слів-маркерів доби тоталітаризму у текстах про Голодомор 1932-1933 рр.

Оскільки Голодомор – це свідоме нищення людей голодом (пор.: фразеологізм «морити голодом»), у народних уявленнях образу смерті притаманні людські ознаки і вона

уявлялася страшною, безтілесною істотою. Українці уявляли аналізовану істоту у руках з інструментом для заподіяння зла (*коса, серп, сокира, спичак* тощо): *«А голодна смерть*

© Т. А. Єщенко

кругом косила людей немилосердно [4, с. 886]. В аналізованих текстах вона постає кризь атрибутивні характеристики («нагла», «важка», «страшна», «голодна», «болюча», «холодна»).

Міркування про діалогічний зв'язок текстів про Голодомор 1932 – 1933 рр. варто продовжити про зоосимволи національної мовної картини світу, - кінь, корова. Як відомо, Україна – аграрна країна. В народних уявленнях мовця *кінь* був посередником між світами живих і померлих. У господарстві ж поставав тягловою силою й перевізником для людей. В оповіданнях про голод основна функція цієї тварини змінюється на протилежну – кінною підводою транспортують неживих людей – до ям-захоронень везуть мертвих. Так само образ *корови* в українській традиційній культурі завжди асоціювався з благополуччям (пор. фразеологізм «Корова в дворі – харч на столі»), де корова – основна поїлниця і годувальниця. Це символ багатства, добробуту. Але у народних оповіданнях про добу тоталітаризму образ корівки-годувальниці поступається своєю архаїчною функцією і в спогадах очевидців трагедії вона постає єдиною рятівницею від голодної смерті. Фітосимвол «зерно» в уявленні українців завжди асоціювався з зародженням нового життя, воскресінням. Особливо шанувалося жито, назва якого походить від того ж кореня, що й слово «життя». В оповіданнях про голод відбувається зворотний ефект – хліб не присутній, а відсутній, на людей чекає нежиття і народження, а голод і смерть. Таким чином, розглядаючи українське село доби сталінщини у парадигмі фольклору, підкреслимо: у концептно-символьній сфері зміщується аксіологічна складова міфологем української національної культури, а такі слова, як «колгосп», «сільрада», «в'язниця», «могила», «Москва», «Сталін», «Радянський Союз» постають маркерами «ЧУЖОГО», нав'язаного комуністичним режимом життя, на противагу концепту «СВОЄ» (хата, двір, вулиця, село, церква). Частовживаними у текстах є ключові слова, що відображають тоталітарну епоху: *голод*, *хліб* (індекс частотності - 12%), *зерно*, *колгосп* (кількість уживань - 9%), *куркуль*, *кулак* (показник повторюваності – 8%), *смерть*, *чорна дошка* (індекс слововжитку – 7%), *Сталін* (кількість уживань – 6%), *чорний ворон*, *Сибір* (показник повторюваності – 4%) (див. Графік 1 Частотність уживання ключових слів-маркерів доби тоталітаризму у текстах про Голодомор 1932-1933 рр.

До **внутрішньотекстових** засобів мовного вираження текстової категорії діалогічності належать (подаємо за спадним принципом):

1) Синтаксичні засоби: а) *питальні речення, риторичні запитання*: «Я часто з болем думав, *невже* ота страшна трагедія 33-го року буде забута людством?» [4, с. 812]; «Чому ж так жорстоко ставиться людина до себе, до свого минулого? Але ж не всі. Та хіба ж дозволять таку наругу французи, німці чи ті ж чехи? І приходять відповідь. Голод, репресії. Постійне переслідування національної свідомості. Винищення минулого народу, національної культури і мови призвело народ до безпам'ятства, бездуховності, жорстокості» [4, с. 816]; б) *синтаксичні побудови «питання – відповідь»*, що імітують діалог з репліками: «Чи пам'ятаєте Ви, що був голод у 1932-1933 роках? - Так. Які, на Вашу думку, могли бути причини голодомору: неврожай, засуха, податки чи забиравла врожай влада? - Все забиравла влада. Якщо відбирали у людей вирощене в полі, городі, то хто це робив? - Звичайні люди, яких присилала влада [4, с. 836]; в) *звертання*: «Жінка була вся опухла від голоду. З її уст я почула слова: «*Люди добрі*, покажіть мені кусочок, хоч малесеньку крихітку хліба і я не помру, я виживу». Всі присутні гірко плакали. Хліба не було не тільки у них, а певне і у всьому селі...» [4, с. 842]; г) *цитатії*: «Дідусь казав йому: «*Іди, Якове, у колхоз, бо підеш у Сибір*». Його забрали у Сибір, він не повернувся, там і помер [4, с. 868]; «Робітники запитали: «*Хто ти є така та як сюди потрапила?*» Жінка сказала: «*Я із села Жеребець, яке звідсіля за 30 кілометрів. Мій чоловік і двоє дітей померли з голоду, а я покинула хату, в якій нічого не залишилося, прийшла сюди рятувати моє життя від голодної смерті*» [4, с. 817]; д) *непряма мова*: «Петро Марченко із Заріччя *розповідає*, що земля в нашій селі така багата, що в чорноземі й ховали померлих від голоду, бо не докопувалися до глини» [4, с. 876]; е) *заперечні конструкції*: «Отак легендарна Хортиця приймала в свою землю *не* воїнів-скіфів, *не* синів хороброго Запорізького лицарства, що полягли від турецького ятагана. *Ні*. Це були правнуки, що полягли покірно голодною смертю 1933 року» [4, с. 816]; є) *вставні та вставлені конструкції*, що виражають оцінку адресанта про висловлене: «Українські села були на межі голоду (*штучно організованого!*), а комуністична влада не хотіла відповідати за свою антиукраїнську, шкідницьку діяльність» [4, с. 821]; ж) *вставні одиниці*, що мають на меті виразити оцінку повідомленого (*на жаль, на горе*): «*На горе*, це було якесь страхіття, люди божеволіли, іли своїх дітей» [4, с. 849]; «*На жаль*, кісток їхніх вже ніхто не збере, бо й могили їхні братські в багатьох місцях попереорювали, щоб і сліду не було. Але пам'ять людську не переореш, не

заборониш, і не вб'єш» [4, с. 849]; з) *окличні конструкції*: «Врятуй своїх дітей!» [4, с. 833]; з) *звертання, що виражають суб'єктивну оцінку й ставлення мовця до адресата*: «Вони плакали, молили: «Мама, мамо, вернися... «Але підійшов якийсь чоловік і вдарив трирічного братика батоном, потім – шестирічну сестру. Сердешні, аж попадали від болю. Я побігла і забрала їх додому. Ми залишились самі» [4, с. 831]; и) *спонукальні синтаксичні конструкції*: «Пиши заяву про добровільний вступ до колгоспу!» [4, с. 824]; і) *діалогійні єдності, характерні для жанру опитування, де поєднано різні мовні засоби вираження діалогійності*: «Вас здивували мої ноги. Я є пухлий від недоїдання. А Ви знаєте, хто я є? Я – червоний партизан. Про це свідчить ось мій квиток. Він показав мені квиток. Далі продовжив: – Квиток – це ще не все. Відкрив полу жакета, де було приколено орден Червоного прапора. – Це я показав Вам тому, що Вас здивували мої ноги. Тепер Ви знаєте, хто я є. – А за що ж Ви тоді воювали, що Ви тепер пухлий? – Ми воювали за волю народу і демократію, але нас обдурили. Чому я пухлий? Від недоїдання. Ви знаєте, що тепер багато дітей через недоїдання не ходять до школи, а я своїм дітям відділяю частину моєї пайки хліба й даю, щоб вони не відставали від інших дітей. Отож я недоїдаю і через те у мене ноги пухлі. Я запитав його: - З якого Ви є села? Він відповів: Ви знаєте Малу Білозірку? Бо є й Велика Білозерка. То оце ми троє з Малої Білозірки, показав на двох дівчат. - Те село було заможне, а щоб Ви тепер туди заглянули, що з ним сталось. Приходять люди звідтіля і кажуть, що майже половина села вже вимерла з голоду» [4, с. 8118].

2) Морфологічні засоби: а) займенникові і ієслівні форми першої особи однини і множини: «Чи пам'ятаєте Ви, що був голод у 1932-1933 роках? Так, я пам'ятаю. Мені в той час було чотирнадцять-п'ятнадцять років» [4, с. 869]; «Я звинувачую в голодоморі тодішню владу. З району приходили накази, щоб «виконавці», якими були окремі жителі нашого села, забирали в людей всю їжу, яка зоставалася в людей. Вони ходили без зброї, і приходили декілька раз, вони забирали навіть худобу, деякі навіть забирали одяг в якому потім через деякий час ходили» [4, с. 875]; б) *видільні частки, що акцентують увагу на окремих фрагментах тверджень (саме, лише)*: «Дехто протестує, дехто невдоволений з приводу саме цих «набридлих» (за їх висловом) розмов. Це, на мою думку, ті люди, яких не торкнулося лихо, які не уявляють, що таке голод, люди з сліпою і глухою душею» [4, с. 882]; в) *модальні слова (очевидно, звичайно, може, дійсно,*

правда, здається): «Очевидно, що люди були доведені до крайнощів і гинули цілими родинами разом з дітьми, старими батьками, Я особисто знаю, що в селі по сусідству померли Дуля Василь та Дуня, Стряпші, Мережевські» [4, с. 893].

3. Лексичні засоби. До цієї групи належать одиниці, що оцінюють: чужі смислові позиції (переконливо показати, неспроможне твердження); самі досліджені факти (неймовірна подія, дивовижне явище), лексика, що позначає смислові позиції (погляд, розуміння, думка, доведення). Типовими виразниками такої оцінки є конструкції зі словами «Мені це не сподобалося...»; «Я хвилювалася, що...»; «Це був для мене шок» тощо: «Мені болісно було дивитися на померлих, яких було з кожним днем все більше. Страшно було дізнаватись, коли за крайчик хліба чи колоски люди йшли на крайнощі» [4, с. 816]. Позиція адресанта може виражатися через предикати відповідної семантики (*вважаю, переконаний, здається, подобається, не подобається, ціную, не схвалюю, люблю, зневажаю, ненавиджу, поважаю, обожнюю, радію з чогось*): «Сумую з того, що в далеких капіталістичних країнах люди збирали продукти, щоб допомогти вижити нашим людям, і боляче стає, що соціалістична система творила таке жахіття над своїми людьми. Відомо, що з півдороги в 1933-му більшовики завертали іноземну допомогу. А по селах лютували активісти жорстокої справи обезхліблення селян, доводячи їх до смерті» [4, с. 876].

Висновки і перспективи дослідження.

Діалогійність є фундаментальною ознакою, що відбиває сутність комунікативної діяльності адресанта й адресата через текст. Маркери діалогійності у народних оповіданнях про Голодомор групуємо у такий спосіб: ті, що безпосередньо актуалізують діалогійність, або його імітують (реплікування) і на ті, що поакцентовують увагу читача там, де це сприяє підкресленню логічному експресивному передаванню смислових позицій комунікантів, спрямовані на активізацію уваги адресата (репрезентують діалогійність у поєднанні лише з першою групою, не самостійно). Отже, категорія діалогійності в текстах народних оповідань про Голодомор в Україні 1932 - 1933 рр. реалізована як суб'єктно-текстова і міжтекстова. Перший тип нами описаний актуалізацією чинників адресата і адресанта, а другий - категоріями інтертекстуальності та прецедентності. На міжтекстовому рівні аналізовані тексти пов'язані: 1) з універсумом української культури, національними кодами, концептами міфологеми, символами (*кінь, корова,*

зерно), аксіологічними концепти (*смерть, свій / чужий*), прецедентними висловами (*Боже, сохрани, Боже, упаси*), релігійними текстами (*молитва*); 2) з культурно-історичною епохою (*сталінщина, радянські часи, роки голодомору, доба комунізму, доба колективізації*); 3) прецедентними іменами, власними назвами історичних осіб (*Йосип Сталін*); 4) назвами страв, які готували селяни з рослин, корінців, з листя, аби вижити (*плесканчики, коржики з тирси, круп'яний приварок, ліпеники, мамалига, малай, млинці з домішкою жому, трав'яники*); 5) словами й усталеними висловами, що маркують хронотоп, і притаманні для комуністичного режиму (*чорна дошка, закон про три колоск, об'їздики, стукачі, підкулачники* тощо); 6) росіянізмами - маркерами доби і чужої, загарбницької культури, що вживаються з прихованою іронією (*Посторонись, Ізвестіє*); 7) топонімами – місцями комуністичних злочинів (*Андріївка, Балки, Берестове, Веселе, Василівка, Верхня Криниця, Златопіль, Верхня Терса, Федорівка, Малинівка, Миколаївка, Нововасилівка* тощо). Частовживаними в аналізованих текстах є ключові слова-маркери, що відображають епоху комуністичного терору: *голод, хліб зерно, колгосп, куркуль, кулак, смерть, чорна дошка, Сталін, чорний ворон, Сибір* (частотність уживань цих одиниць подано у Графіку 1).

До втутрішньотекстових засобів мовного вираження текстової категорії діалогічності

Список використаних джерел

1. Батори А. Диалогическая самость: исследование и применение. Реконструкция субъективной реальности. *Психология и лингвистика*. Х.: Изд-во «Гуманитарный центр» (О. В. Свинченко), 2010. С. 11-29.
2. Єщенко Т. Лінгвістичний аналіз тексту: навч. пос. К.: Академвидав, 2009. 264 с.
3. Науменко А. М. Філологічний аналіз тексту (основи лінгвопоетики). Вінниця: Нова книга, 2005. 416 с.
4. Національна книга пам'яті жертв Голодомору в Україні. Запорізька область. Запоріжжя: Дике поле, 2008. 1080 с.
5. Олексій К. Б. Діалогічність текстової комунікації: автор – текст – читач. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Філологічні науки. 2013. Вип. 34. С. 234 - 237.
6. Поберезська Г., Волинець І. Лінгвістичні основи документознавства та інформаційної діяльності: навч. пос. К.: Знання, 2008. 351 с.
7. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава: Довкілля. К., 2008. 712 с.
8. Хоровець В. С. Категорія «діалогічність» у теоретичному висвітленні.

належать *синтаксичні* (вставні одиниці, які функціонують з метою вираження емоційної оцінки повідомленого (*на жаль, на горе*); звертання, спрямовані на вираження суб'єктивно-оцінного ставлення до особи співрозмовника; питальні речення; репліки діалогу; риторичні запитання і звертання; цитати; непряма мова; заперечні конструкції, спонукальні висловлення; діалогічні єдності, що характерні для жанру інтерв'ю; вставні та вставлені конструкції, які містять оцінку автора про висловлене в базовому реченні; окличні конструкції); *морфологічні* (займенниково-дієслівні форми 1-ї особи однини і множини, видільні частки, що акцентують увагу на окремих фрагментах тверджень (*саме, лише*), модальні слова (*очевидно, звичайно, може, дійсно, правда, здається*); *лексичні* (*зважаю, переконаний, здається, подобається, не подобається, ціную, не схвалюю, люблю, зневажаю, ненавиджу, поважаю, обожаю, радію з чогось*).

Перспективу подальших досліджень убачаємо в аналізові текстової категорії «антропоцентричність» на прикладі посттоталітарних текстів вкрай зболеного відтинку часу для української нації.

Цю статтю присвячую своїм пращурам зі славетного козацького роду Бойко, Тютюнник, які були вбиті Голодомом комуністичною владою у 1933 році у Радянській Україні.

Вісник Маріупольського державного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2008. Вип. 1. С. 62 - 67.

References

1. Batory, A. (2010). Dyalohycheskaya samost': yssledovanye y prymenenye. Rekonstruktsyya sub'ektyvnoy real'nosti [The Dialogic Self: Research and Application. Reconstruction of subjective reality]. *Psyhholohyya y lnhvystyka*. Kh.: Yzd-vo «Humanytarnyi tsentr» (O. V. Svynchenko). pp. 11-29.
2. Yeshchenko, T. (2009). Lnhvistychnyy analiz tekstu [Linguistic analysis of the text]: navch. pos. K.: Akademvydav, 264 p.
3. Naumenko, A. M. (2005). Filohichnyy analiz tekstu (osnovy lnhvopoetyky) [Philological analysis of the text (fundamentals of linguopoetics)]. Vinnytsya: Nova knyha, 416 p.
4. Natsional'na knyha pam'yati zherty Holodomoru v Ukrayini. Zaporiz'ka oblast' (2008). [National book of memorials to the victims of the Holodomor in Ukraine. Zaporizhzhia region]. Zaporizhzhya: Dyke pole. 1080 p.
5. Oleksiy, K. B. (2013). Dialohichnist' tekstovoyi komunikatsiyi: avtor – tekst – chytach

[Dialogue of the text communication: author - text - reader]. Naukovi pratsi Kam'yanets'-Podil's'koho natsional'noho universytetu imeni Ivana Ohiyenka. Filolohichni nauky. Issue. 34. pp. 234-237.

6. Poberezs'ka, H., Volynets', I. (2008). Linhvistychni osnovy dokumentoznavstva ta informatsiynoyi diyal'nosti [Linguistic fundamentals of document production and information activity]: navch. pos. K.: Znannya, 351 p.

7. Selivanova, O. (2008). Suchasna linhvistyka: napryamy ta problem [Modern linguistics: direct problems]. Poltava: Dovkillya. Kyiv. 712 p.

8. Khorovets', V. S. (2008). Katehoriya «dialohichnist'» u teoretychnomu vysvitleni [Category "dialogue" in theoretical visibility]. Visnyk Mariupol's'koho derzhavnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Filolohiya. Issue 1. pp. 62-67.

CATEGORY OF DIALOGUE IN THE TEXT: COMMUNICATIVE AND PRAGMATIC ASPECT T. A. Yeshchenko

Abstract. *The modern linguistic science studies text as a communicative act of interaction between the author and the recipient (Addresser↔Text↔Addressee), considering it as a mediator and at the same time as a result of language communication.*

Article is devoted to the representation of dialogicity as a fundamental category of textual communicative activity of speakers, because this category for a long time has not been distinguished comparing with other typological features of the verbal whole, as well as the description of linguistic means of its expression. The aim of the study is to describe both intratextual means of manifestation of the analyzed category at different linguistic levels (lexical, morphological, syntactic, etc.) texts of the post-totalitarian era, and ex-textual, expressed in connection with the semiotic universe of national culture, other texts).

The purpose of the work involves solving the following tasks: 1) to explore the linguistic means of expression of the category of dialogicity at the intratextual level; 2) to trace how the representation of dialogicity in intertextual relations is carried out. The object of research is the verbal goals of the post-totalitarian era (folk tales of the Holodomor in 1932-1933). The subject of research is represented by lexical units, evaluative expressions, words-concepts, metaphors, comparisons, symbols, syntactic constructions (appeals, motivations, etc.), which are the expressions of the textual category of dialogicity at different language levels.

The material for the study is the testimonies of living people about the crimes of the communist regime, collected and compiled by the Ukrainian Institute of National Memory («National Book of Remembrance for the Victims of the Holodomor of 1932-1933 in Ukraine»). The method of study is descriptive.

Conclusion. *The category of dialogicity in the texts of folk tales devoted to the Holodomor in Ukraine in 1932–1933 is realized as subject-text and intertextual. The first type is described by actualization of factors of the addressee and the addresser, and the second - by categories of intertextuality and precedent. At the intertextual level the analyzed texts are connected as follows: 1) with the universe of Ukrainian culture, national codes, mythological concepts, symbols (horse, cow, grain), axiological concepts (death, us/them), precedent expressions (God save, God defend), religious texts (prayer); 2) with the cultural-historical epoch (Stalinism, Soviet times, years of famine, era of communism, era of collectivization); 3) precedent names, proper names of historical personalities (Joseph Stalin); 4) the names of dishes prepared by peasants of plants, roots, leaves to survive (splashes, sawdust cakes, cereals, mamaliga, malai, pancakes with a mixture of pulp, herbs); 5) words and established expressions that mark the chronotope and are typical of the communist regime (blackboard, Law of Three Spikelets, detours, informers, podkulachniks, etc.); 6) Russianisms - markers of the era and foreign, aggressive culture, used with hidden irony (Stand aside! Izvestiya); 7) toponyms - places of communist crimes (Andriivka, Balky, Berestove, Vesele, Vasylivka, Verkhnia Krynytsia, Zlatopil, Verkhnia Tersa, Fedorivka, Malynivka, Mykolaiivka, Novovasylivka, etc.). Frequently used in the analyzed texts are key words-markers that reflect the era of communist terror: famine, bread, grain, collective farm, kulak, well-off, death, blackboard, Stalin, black crow, Siberia. Intratextual means of linguistic expression of the textual category of dialogicity include syntactic (insert units, which function to express the emotional assessment of the message (unfortunately, unluckily); appeals aimed at expressing the subjective and evaluative attitude to the person of the interlocutor; interrogative sentences; utterances; rhetorical questions and appeals; quotes; indirect speech; negative constructions, persuasive statements; dialogic units that are characteristic of the interview genre; inserted and interjectional constructions, contain the author's assessment of what is said in the basic sentence; exclamatory constructions); morphological (pronoun-verb forms of the 1st person singular and plural, distinctive particles focus on separate pieces of statements (namely, only), modal words (obviously, of course, may, indeed, it seems true), lexical (I think convinced, seems to like, dislike, appreciate, disapprove, love, despise, hate, respect, adore, rejoice in something).*

The prospect of further research consists of the analysis of the text category "anthropocentrism" on the example of post-totalitarian texts of an extremely painful period for Ukrainian nation.

Key words: addresser, addressee, dialogicity, text category, post-totalitarian text.

МАРКЕРИ-ІДЕНТИФІКАТОРИ АНГЛОМОВНОГО МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ДИСКУРСУ

М. І. ЛИЧУК, доктор філологічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: mariya.lychuk@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-8046-7414>

Анотація. Стаття присвячена систематизації мовних маркерів різних семантичних різновидів у структурі міжнародно-правового дискурсу. Дотичною є проблема ролі цих маркерів у процесі правової міжкультурної комунікації. Міжнародно-правова картина світу є системою деонтичних, онтологічних та аксіологічних концептів, що охоплюють різнобічні знання й уявлення про належну поведінку держави, а це так само є результатом онтологізації нормативного змісту міжнародних документів і параметрів середовища, пов'язаного з дискурсивним простором міжнародного права.

У статті визначено особливості юридичного, зокрема міжнародно-правового, дискурсу та його ознаками. Мова права характеризується такими важливими ознаками: офіційність; раціональна стислість; логічність; однозначність; точність; нейтральність; стандартизованість; нормативність

Схарактеризовано групи мовних маркерів у структурі англomовних міжнародно-правових договорів та їхні значеннєві особливості. Мовні маркери англomовного типу ідентифікують англomовний юридичний дискурс та автора як глибокого знавця англійської мови. Вони сформували такі групи: синонімічні пари; багатокomпонентні словосполучення; лексеми з оновленою, юридичною, семантикою; скорочення та аббревіатури; іншомовні лексеми; юридичні штампи. Спостереження виявили найчастотніші групи у текстах міжнародно-правових договорів: багатокomпонентні словосполучення, аббревіатури й іншомовна лексика. Менш уживаними є групи архаїзмів, модальних дієслів **shall (зобов'язуватися)** та **may (у змозі)**.

Перспективи досліджень пов'язані з подальшим вивченням функціонально-прагматичних характеристик текстів англomовних міжнародних юридичних договорів.

Ключові слова: англomовний юридичний дискурс, маркер, синонімічна пара, іншомовна лексема, юридичний штамп.

За останнє сторіччя стан лінгвістичної науки характеризується бурхливим розвитком і зміною аспектів, що оприявнюються у різноманітних наукових дослідженнях. На межі ХХ і ХХІ ст. центральні позиції в мовознавстві займають комунікативна (в повному обсязі її напрямів – антропонімічного, когнітивного, етно-, психо-, соціолінгвістичного, функціонально-семантичного та лінгвопрагматичного) й когнітивна мегапарадигми, які визначають загальне спрямування лінгвістичного знання. Як наслідок нової парадигми в лінгвістиці – система наукових уявлень про об'єкти дослідження еволюціонувала, що уможливило розширити сферу вивчення специфіки мовних фактів, зокрема у структурі англomовного юридичного тексту.

Актуальність дослідження зумовлена потребою систематизації значеннєвої специфіки мовних маркерів у структурі міжнародно-правового дискурсу та визначення їхньої ролі для правової міжкультурної комунікації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У лінгвістичних наукових розвідках останніх років дослідники розглядають дискурс як багатовимірне явище [7; 9] із урахуванням

когнітивних, етнопсихологічних, культурних, соціальних та інших чинників [10, с. 23; 28; 11, с. 208].

Поняття *дискурс* трактують як складне явище, що містить такі складники: учасники комунікації, ситуації спілкування і текст. Дискурс – це замкнена цілісна комунікативна ситуація (подія), що об'єднує комунікантів і текст як знакового посередника, яка зумовлена різними чинниками (соціальними, культурними, етнічними), що опосередковують спілкування й розуміння [11, с. 223].

Т. Ван Дейк трактує дискурс як комунікативну подію, спосіб актуалізації тексту в певних ментальних і прагматичних умовах [10, с. 48]. Дослідники зазначають, що дискурс – це «мова в мові», особлива соціально спрямована форма буття мови. Дискурс не можна ототожнювати зі стилем, він є особливою підмовою у цілісній мовній системі [6].

Міжнародно-правовий дискурс визна-чають як синергетичну систему, «складники якої взаємно детерміновані й залежні від параметрів зовнішнього середовища, зокрема, соціуму, культури, політики, права, інтеріоризованого буття етносу й цивілізації» [8, с. 28]. Міжнародно-

правова картина світу є системою деонтичних, онтологічних та аксіологічних концептів, що узагальнюють універсально-узуальні знання й уявлення про належну поведінку держави, є результатом онтологізації нормативного змісту міжнародних документів і параметрів середовища, пов'язаного з дискурсивним простором міжнародного права [8, с. 29; 9, с. 44].

Мета дослідження – визначити семантичні групи мовних маркерів у структурі англійських міжнародно-правових договорів, схарактеризувати їхні значеннєві особливості та роль у процесі міжкультурної правової комунікації.

Методи дослідження: У процесі дослідження застосовано такі методи: аналіз, синтез, узагальнення, систематизація, описовий та трансформаційний метод дослідження.

Результати дослідження. Юридичний дискурс поряд з політичним, економічним та іншими є різновидом інституційного дискурсу, що має чітку мету, визначених учасників і встановлений шаблон розгортання мовленнєвої ситуації. Юридичний дискурс тлумачать як «результат» когнітивної діяльності людини у галузі права, як вербальний результат класифікації світу, що вимагає упорядкування правової інформації та її адекватної інтерпретації [9, с. 122]; «сміслотворювальна діяльність, що регламентується певними історичними і соціальними кодами (традиціями), спрямована на формулювання норм, правове закріплення (легітимізацію), регулювання і контролювання суспільних відносин» [6, с. 3]; «текст права в динаміці, в процесі тлумачення і роз'яснення» [2, с. 165].

Оскільки право – це «сукупність встановлюваних керівництвом країни норм і правил, що регулюють відносини людей у суспільстві, а також наука, що вивчає ці норми» [7, с. 133], то й юридичне функціонування мови – особливе середовище. У цьому середовищі сформулювалися певні внутрішні закономірності, що склалися у правотворчих і правозастосувальних процесах, закріплені у спеціальних законодавчих актах чи прийняті в юридичній практиці. Мові права властиві такі ознаки: офіційність; раціональна стислість; системність; логічність; об'єктивність; вмотивованість; однозначність; достовірність; зобов'язально-інформативний характер; зрозумілість, точність і визначеність; нейтральність; стандартизованість; сталість; нормативність [8, с. 32].

Мовна система юридичного дискурсу відбиває певний ідеал суспільного устрою і суспільних відносин, відповідно до якого реалізуються дискурсивні стратегії конструювання та реконструювання соціальної

реальності. Юридична дискурсивна практика неможлива без текстової основи, яка є одночасно і практичним орієнтиром, і догматичним виправданням юридичних дій та знаковою формою права [1, с. 54].

Текст юридичних документів – головний складник юридичного дискурсу. Він виконує не тільки інформаційну функцію, а й розкриває соціально-прагматичну позицію автора тексту. Учасниками юридичного дискурсу є, з одного боку, автор (професіонал-юрист), а з іншого боку, – реципієнт. Перший створює інформаційне повідомлення, висловлюючи сутність юриспруденції, другий сприймає та інтерпретує повідомлення. Юридичний текст має риси подібності як з науковим текстом, так і з текстом інструкції, оскільки виконує і пізнавальні, і розпорядчі функції. Таке комунікативне завдання мають закони, включаючи Основний закон (Конституцію), а також всі підзаконні акти. Джерелом юридичних текстів є професіонали-юристи, що створюють їх з урахуванням особливостей устрою суспільства. Комплекс засобів, характерний для юридичного тексту, забезпечує повноцінну передачу інформації реципієнту, тобто будь-якій людині, однак особі для розуміння (тлумачення) будь-якого закону потрібна допомога фахівця.

Юридичний текст є особливою юридичною термінологічною системою. Когнітивно-дериваційна і соціальна сутність юридичної лексики виражається в її здатності формувати поняттєво-сміслові блоки, компоненти яких можуть класифікуватися за певними моделями [3, с. 39].

Ми визначили певні мовні маркери, що ідентифікують англійський юридичний дискурс та автора як глибокого знавця рідної англійської мови.

1. Особливістю англійських юридичних текстів є *використання синонімічних пар*: *alter and change, free and clear, true and correct* [8, с. 46]. На думку дослідників, використання синонімічних пар має давню історію. У різні історичні епохи англійські юристи використовували слова двох мов, що паралельно функціонували в країні: англійської / латинської, пізніше – англійської / французької. Так, наприклад, синонімічна пара *free and clear* поєднує в собі староанглійське *freo* і старофранцузьке *cler*. Юристи почали використовувати слова з кожної мови і з'єднувати в пари, щоб висловити єдине значення. Це подвоєння використовувалося для надання більшої ясності, а також для акцентування значення. Поступово подвоєння стало модою, а потім традицією юридичної мови. Незнання цієї особливості ставить сучасного читача, який вивчає англійську мову в глухий кут.

2. Особливістю юридичного тексту є

використання багатокomпонентних словосполучень. Такі словосполучення складаються з трьох, чотирьох слів замість одного або двох, наприклад: *notwithstanding of the fact that, at that point of time; with reference to; in accordance with* [4, с. 170]. Ці словосполучення не виправдано подовжують речення і роблять зміст висловлювання не зовсім зрозумілим і ясним. Ці речення можна перефразувати, уникаючи складених словосполучень, кожне з яких може бути замінене більш простою формою. Напр.: *Notwithstanding of the fact that – although, at that point of time – then, with reference to – about, in accordance with – by or under*. Так, наприклад, речення *The parties were in complete agreement with respect to the amount of rent due and also as regards the due date*, можна озвучити по-іншому – *The parties were in complete agreement about the amount of rent due and about the due date* [42:198].

Англійські речення юридичного контексту відрізняються тим, що часто вони написані у формі єдиного речення (до 200 слів), яке містить кілька блоків основної інформації та другорядні речення, що несуть додаткову інформацію. Коли юрист пише, він намагається в одному складному реченні донести до читача всі основні ідеї, що підтримують доводи, деталі, винятки і висновки. Тому часто такий вислів втрачає ясність, його важко зрозуміти, наприклад: *In a trial by jury, the court may, when the convenience of witnesses or the ends of justice would be promoted thereby, on motion of the party, after notice and hearing, make an order, no later than the close of the pretrial conference in cases in which such pretrial conference is to be held, or in other cases, no later than 10 days before the trial date, that the trial of the issue of liability shall precede the trial of any other issue in the case*. Це речення, що складається з 86 слів, містить 5 блоків інформації, і його важко зрозуміти після першого прочитання, тому що порушено логічний порядок передачі інформації [7, с. 134].

3. У тексті юридичної документації часто зустрічаються випадки використання слів, які в юридичному документі не використовуються у своєму «повсякденному» значенні, а набувають нового значення «юридичного» характеру: *consideration* – ‘зустрічне задоволення’ [13, с. 74; 5, с. 149]; *order for relief* – ‘рішення про застосування правових заходів’ [13, с. 187]; *subsidiary promise* – ‘додаткове зобов’язання’ [13, с. 230].

4. Використання архаїзмів – ще одна характерна особливість юридичної англійської мови. Застарілі слова датовані 16 століттям, є словами й виразами, якими широко послуговувалися в минулому, однак на сьогодні характерні тільки для юридичної мови. До архаїчних слів належать слова, що складаються із прислівників місця, до яких

додається суфікс у вигляді прийменника, напр.: *hereto, hereof, hereupon, herein, hereafter, hereinbefore, thereof, whereof* та ін. [4, с. 67; 5, с. 148–149].

5. У юридичному тексті широко використовують скорочення та абревіатури, напр.: латинські слова або вирази *ad hoc, exempli gratia (e.g.), et cetera (etc.), per se, sic, versus (vs.)*; латинські терміни: *de facto, ipso facto, inter alia, per annum, pro forma, pro rata, quorum, sui juries, ultra vires, videlicet* [10, с. 73].

6. У юридичних текстах, як і в будь-яких інших, зустрічається іншомовна лексика. Багато термінів в юридичній англійській мові було запозичено з французької, напр.: *voir dire* ‘попередня перевірка компетентності та допуску присяжного’ [5]; *estoppel* ‘позбавлення сторони посилається на будь-які факти’ [5, с. 152]. Латинізми, що вживаються в англійській мові, лексика римського права, напр.: *mutatis mutandis* ‘з відповідними змінами’ [12, с. 431]; *inter alia* ‘окрім іншого’; *prima facie* ‘достатньо, якщо інше не доведено’ [12, с. 433].

7. Особливістю юридичних документів є вживання модальних дієслів **shall** (зобов’язуватися) та **may** (у змозі).

8. Іншою важливою ознакою юридичних текстів є залежність значення слова від його граматичної форми. Так, одне й те ж саме слово може в однині і множині мати різні значення, наприклад: *interest* – ‘відсоток’, а слово *interests* – ‘частка капіталу компанії’; *law* – ‘закон’, а вживання цього ж слова в множині з означенням артиклем *the laws* означає ‘законодавство’ [4, с. 166].

Існування «хибних друзів перекладача» – це особливість, яка також властива юридичній англійській мові. «Хибні друзі перекладача» – це лексичні одиниці, близькі за написанням та звучанням в мові оригіналу та мові перекладу, але відрізняються своїм значенням, наприклад: *instrument* – не ‘інструмент’, а ‘документ, який є правовим актом’, *examination* – не ‘екзамен’, а ‘допит, розслідування справи’.

«Хибні друзі перекладача» поділяють на три види [3, с. 89; 7, с. 132]:

1. Слова, що мають зовнішню подібність зі словами мови перекладу, однак їхнє значення не збігається, напр.: *data* ‘дані’ [12], *principal* ‘основна сума кредиту’ [12].

2. Багатозначні слова, в яких частина значень збігається зі значенням мови перекладу, а частина – ні, напр.: *authority* ‘влада, компетентний орган’, а не лише ‘авторитет’ [12].

3. Слова мови оригіналу, які близькі за написанням та звучанням і які мають відповідно різні значення, напр.: *personal* ‘особистий’ – *personnel* – ‘персонал’ [12] [7, с. 133].

9. Притаманною рисою юридичних

документів є *юридичний штамп*. Це певний шаблон, стереотип, що існує в мові, зазвичай письмовий, протягом довгого періоду, який визнали та широко застосовують спеціалісти у сфері права, напр.: *effective date* 'дата набуття чинності' [12]; *as provided hereby* 'в порядку, передбаченому цим документом' [12]; *the law provides for* 'законом передбачається' [12]; *in witness whereof* 'на підтвердження чого' [12].

Специфіка термінів визначає важливість їхнього точного застосування, що визначає системність функціонування такого явища, як право. Саме системність порушується під час неправильного, неадекватного перекладу термінів, без урахування національно-правової специфіки та первинного функціонування. Уникнути таких помилок може тільки спеціаліст, який володіє достатніми знаннями у сфері лінгвістики та теорії перекладу.

Висновки і перспективи дослідження. Аналіз текстів англomовних міжнародно-

правових договорів уможливив виявити певні мовні маркери – лексеми і словосполучення та їхні значеннєві характеристики. Визначено дев'ять найважливіших особливостей таких мовних маркерів. З позиції частотності уживання у структурі англomовного юридичного дискурсу акцентовано на таких особливостях мовних маркерів як використання *синонімічних пар, лексем у новому юридичному значенні, іншомовної лексики та юридичних штампів*. Мовні маркери, ґрунтовані на основі національного і міжнародного права, впливаючи із їхньої сутності, роблять зрозумілою правову міжкультурну комунікацію між правовими суб'єктами різних держав.

Перспективи подальших досліджень убачаємо у вивченні функціонально-прагматичних характеристик текстів англomовних міжнародних юридичних договорів.

Список використаних джерел

1. Авакова О. В. Формирование и функционирование английской юридической терминологии в процессе становления государства и права в Англии: диссертация кандидата филологических наук : 10.02.04. Москва, 2006. 208 с.

2. Артикуца Н. В. Термінологічно-правовий фонд української мови: проблеми методології дослідження. Система і структура східнослов'янських мов. Київ : Вища шк., 1999. С. 164–187.

3. Калюжна В. В. Стиль англomовних документів міжнародних організацій. Київ : Наук. думка, 1982. 122 с.

4. Кияк Т. Р. Основи термінотворення: Семантичні та соціолінгвістичні аспекти. Київ : Видавничий дім «KM Academia», 2000. 218 с.

5. Клочко М. І. Юридична термінологія: поняття, особливості. Державне будівництво та місцеве самоврядування. Випуск 18. 2009. С. 148–154.

6. Кожемякин Е. А. Юридический дискурс как культурный феномен : структура и смыслообразование. URL: <http://konference.siberia-expert.com>

7. Костенко Л. Мовні аспекти юриспруденції. Юридичний журнал. 2006. № 2. С. 132–134.

8. Прадід Ю. Ф. Вступ до юридичної лінгвістики: [навч. посіб.] Сімферополь : Доля, 2002. 104 с.

9. Словничок юридичних термінів / Укладач В. П. Марчук. Київ : Міжрегіональна академія управління персоналом, 2003. https://moskalik.at.ua/pravo/PR4_01.pdf

10. Brown G. Discourse Analysis. Cambridge : Cambridge University Press, 2008. 288 p.

11. Fairclough N. Discourse and text: linguistic and intertextual analysis within discourse analysis. Discourse and Society. 2003. № 3. P. 206–211.

12. Mellinkoff D. The Language of the Law. Boston : Little, Brown, 1963. 526 p.

13. Tiersma P. Legal language. Chicago : University of Chicago Press, 1999. 328 p.

References

1. Avakova, O. V. (2006). *Formirovanie i funkcionirovanie angliyskoy yuridicheskoy terminologii v protsesse stanovleniya gosudarstva i prava v Anglii [Formation and functioning of English legal terminology in the process of the formation of state and law in England: dissertation of the candidate of philological sciences]*: dissertatsiya kandidata filologicheskikh nauk : 10.02.04. Moscow.

2. Artykutsa, N. V. (1999). Terminolohichno-pravovyi fond ukrainskoi movy: problemy metodolohii doslidzhennia [Terminological and legal fund of the Ukrainian language: problems of research methodology]. *Systema i struktura skhidnoslovianskykh mov*. Kyiv : Vyshha shkola.

3. Kalyuzhna, V. V. (1982). *Stil angloyazychnykh dokumentov mezhdunarodnykh organizatsiy*. Kyiv : Naukova dumka.

4. Kyiak, T. R. (2000). *Osnovy terminotvorennia: Semantychni ta sotsiolinhvistychni aspekty*. Kyiv : Vydavnychi dim «KM Academia».

5. Klochko, M. I. (2009, 18). Yurydychna terminolohiia: poniattia, osoblyvosti. *Derzhavne budivnytstvo ta mistseve samovriaduvannia*. 148–154.

6. Kozhemyakin, E. A. (2002). *Yuridicheskii diskurs kak kulturnyi fenomen : struktura i*

smyisloobrazovanie. Retrieved from <http://konferencija.siberia-expert.com>.

7. Kostenko, L. (2006). Movni aspekty yurysprudentsii. *Yurydychnyi zhurnal*, 2. 132–134.

8. Pradid, Yu. F. (2002). Vstup do yurydychnoi linhvistyky. Simferopol : Dolia.

9. *Slovnychok yurydychnykh terminiv* (2003). Ukladach V. P. Marchuk. Kyiv : Mizhrehionalna akademiia upravlinnia personalom. Retrieved from https://moskalik.at.ua/pravo/PR4_01.pdf.

10. Brown, G. (2008). *Discourse Analysis*. Cambridge : Cambridge University Press.

11. Fairclough, N. (2003). Discourse and text: linguistic and intertextual analysis within discourse analysis. *Discourse and Society*, 3, 206–211.

12. Mellinkoff, D. (1963). *The Language of the Law*. Boston : Little, Brown.

13. Tiersma, P. (1999). *Legal language*. Chicago : University of Chicago Press.

MARKERS-IDENTIFIERS OF ENGLISH LANGUAGE INTERNATIONAL LEGAL DISCOURSE

M. I. Lychuk

Abstract. *The article is devoted to the problem systematization semantic specificity of language markers in the structure of international legal discourse. In linguistic scientific research in recent years, researchers consider discourse as a multidimensional phenomenon taking into account cognitive, ethnopsychological, cultural, social and other factors. Discourse is a communicative event, a way of actualizing the text in certain mental and pragmatic conditions. International legal discourse is defined as a synergetic system, the components of which are mutually determined and dependent on the parameters of the external environment, in particular, society, culture, law, etc. The purpose of the study is to identify groups of language markers in the structure of English-language international legal agreements, to characterize their semantic features and role in the process of intercultural legal communication. Legal discourse is interpreted as the result of human cognitive activity in the field of law, as a verbal result of the classification of the world, which requires the organization of legal information and its adequate interpretation. The text of legal documents is the main component of legal discourse. It performs not only an informational function, but also reveals the socio-pragmatic position of the author of the text. Participants in the legal discourse are, on the one hand, the author (professional lawyer), and on the other hand – the recipient. English-language legal discourse is identified by certain language markers. 1. Using synonymous pairs: **alter and change, free and clear, true and correct**. For example, the synonymous pair free and clear combines Old English **freo** and Old French **cler**. Lawyers began using words from each language and pairing them to express a single meaning. 2. A feature of the legal text is the use of multicomponent phrases. Such phrases consist of three, four words instead of one or two, for example: **notwithstanding of the fact that; at that point of time; with reference to; in accordance with**. Such examples can be paraphrased, avoiding compound phrases, each of which can be replaced by a simpler form. 3. In the text of legal documentation there are often cases of using words that acquire a new meaning of «legal» nature: order for relief – ‘рiшення про застосування правових заходiв’. 4. Use of foreign vocabulary. Many borrowings from French and Latin. 5. Used by legal stamps.*

Analysis of the texts of English-language international legal agreements made it possible to identify certain language markers – tokens and phrases and their semantic characteristics. From the standpoint of frequency of use in the structure of English-language legal discourse, emphasis is placed on such features of language markers as the use of synonymous pairs, tokens in the new legal meaning, foreign language vocabulary and legal stamps. Language markers based on national and international law, following from their essence, make clear legal intercultural communication between legal entities of different states. We see prospects for further research in the study of functional and pragmatic characteristics of the texts of English-language international legal agreements.

Keywords: *English legal discourse, marker, synonymous pair, foreign word, legal stamp.*

SOME VOWEL CHANGES IN RECEIVED PRONUNCIATION

P. F. JAFAROVA, Senior Lecturer,
Azerbaijan University of Languages
 E-mail: jafarova.parvana@yahoo.com
<https://orcid.org/0000-0002-4747-5711>

Abstract. *English is a global language which is being taught all over the world. In Britain Received Pronunciation is adopted as a model for foreign language teaching, although very few people speak it. When teaching English as a foreign language, it is impossible to teach students different variants or dialects. There is only one pronunciation model that students can learn, that is Received Pronunciation (RP). The article deals with some vowel changes that happened recently in Received Pronunciation (RP), namely fronting of / u: / and / ʊ / vowels, the shift of vowels / æ / into / a /, / e / into / ɛ /, / aɪ / into / ʌɪ /, the tendency of diphthongs to be pronounced as long vowels and HAPPY-tensing. These tendencies have become well-established and are widely used by young and middle aged generations. So, most dictionaries have already accepted these changes and new symbols are being used. The aim of this research is to explore aspects of these changes. Here we talked about some new tendencies in the vowel inventory of Received Pronunciation. These tendencies were changes in the quantity and quality of cardinal vowels. We have also witnessed tectonic changes in the symbolic system of the English vowels. There is also empirical basis of the research which analyses the speech of different speakers taken from BBC. Interestingly, these new changes are not being taken into account in EFL classes very well, despite the fact that RP is the best accent to teach to foreign students. The traditional symbols which are widely used today are a phonetic reflection of an older version of the prestigious British pronunciation. It can be assumed that there is no need to change the simple and traditional variant that reflects the phonetic reality. However, the time has come for a fundamental change in the symbolic system of English vowels. The change of / æ / to / a / in the word TRAP has already been accepted by a number of authors. The change from / e / to / ɛ / in the word DRESS was made by C. Upton [10] and supported by J. Wells [12]. Harrington J. also suggests the symbol / ɛj / in the word FACE [7]. In this article we conclude that English like other languages adapts to changing conditions and is constantly developing. The results of theoretical research help to determine its development tendency.*

Keywords: *Received Pronunciation, vowel change, diphthongs, monophthongs, lexical set, symbols.*

Introduction. Our language adapts to changing circumstances. It changes constantly and slowly. While observing we understand its flow and development. Periodic observations can even tell us about any changes that will take place in the upcoming centuries. This study includes certain pronunciation changes in the modern English language Vowel System over the past 50 years.

An adjusted version of the modern and standard pronunciation that people hear in real life is Received Pronunciation. Some linguistics think that there is no point to learn an accent that dates back to the 18th century and is almost never used today. Therefore, some books, textbooks and dictionaries still use the traditional norm and do not pay attention to the phonetic changes. J. Przedlacka claims that textbooks are practically obsolete [9, p. 35]. However, language learning begins with correct pronunciation. In order to prove one should consider the sixth edition of the Oxford Advanced Learner's dictionary (2001). In this dictionary the transcription of the words like trap, price, or square 'square' is based on the traditional forms /træp /, /praɪs /, /skwɛə /. However, C. Upton shows that the pronunciation

of these words has changed and become /træp /, /praɪs /, /skwɛ: / [10, p. 23]. The dictionary dates back to the year of 2000 and it does not reflect an updated version of the standard pronunciation.

Meanwhile, English is taught and spoken in every part of the world as both a second language and a foreign language. Therefore, this language has a global status. Although only 3% of people speak Received Pronunciation, this accent is widely used in foreign language teaching. As language is constantly evolving and changing, Received Pronunciation should also benefit from these innovations and be taken into account in the teaching of a foreign language.

If we look into the vowel system of Received Pronunciation, we will witness a great change in the realization of vowel phonemes since D. Jones [8]. The main changes are quantitative and qualitative changes of the cardinal vowels. We will also come across new symbols accepted and used by different linguists.

Recent researches and publications. The study of alternations was one of the most important conviction of Baudouin de Courtenay and he suggested that linguists should work with living languages. In Modern English U. Altendorf, L. Bauer,

A. Fabricius, C. Upton, J. Wells, J. Wikstrom, and other linguists have extensively studied new tendencies in the vowel system of RP [1], [2], [5], [10], [11], [13]. Research of new tendencies is of great importance both from a purely scientific and educational point of view.

The purpose. Correct pronunciation is one of the most important issues while learning a new language. Received Pronunciation was created to maintain the standardization and it became a symbol of education. This accent is spoken in a small part of Britain, but it is considered to be the best accent of British English. So our main aim is to explore phonetic tendencies in RP. It is a very difficult process to talk about new tendencies. It is not right to speculate about the end by seeing the beginning of change or to say that the process will continue. The main reason for these changes is the fact that language is constantly developing and new tendencies are emerging. It is upon linguists to identify and investigate these changes. In this article we try to identify vowel changes that happened in Received Pronunciation. In order to meet our objectives an experiment was carried out as well.

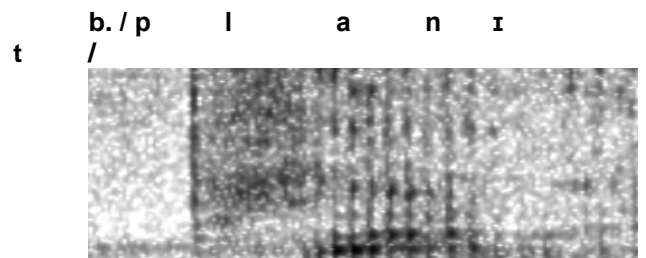
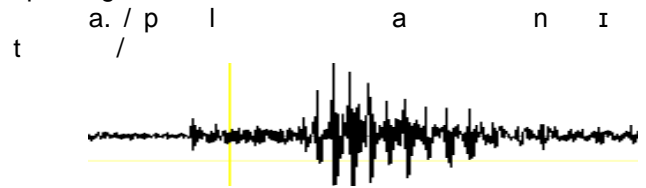
Data and methods. In order to carry out an experiment effectively the material should be chosen carefully. For this purpose, we have selected 70 words from the speeches of the BBC newreaders, the members of Royal family and British officials. 44 words were involved in the experiment. All the words we have chosen are two-, three- and four-vowel words. The experiment was carried out on the basis of the computer program "Praat". The results of the experiment have been compared with the theoretical outcomes and illustrated in the article.

Results. If we look into the vowel system of C. Upton's Received Pronunciation, we will witness a great change in the realization of vowel phonemes. The main changes are quantitative and qualitative change of the cardinal vowels. There are also new vowels in its system. In order to show their correct symbols C. Upton used new symbols [10, p. 24].

/æ/ > /a/. In our experiment in the words *planet*, *have*, *baton*, *platform*, *strategy*, *ambassador* the vowel /æ/ is pronounced more openly /a/. Although this pronunciation is specific to the northern dialect, it is articulated like that in RP, as well as in the southern dialects. The use of more open vowel differs RP from American English, where /æ/ is found and is pronounced longer, more closed and sometimes as a diphthong. Our experiment proves that the pronunciation of the vowels in the above given words is the same as the comments of A. Cruttenden, C. Upton taking /a/ as a symbol [4], [10]. In our opinion, the transition of /æ/ to /a/ is the most noticeable vowel change in recent years

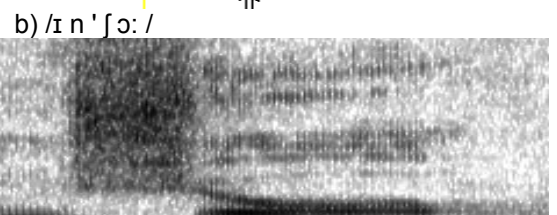
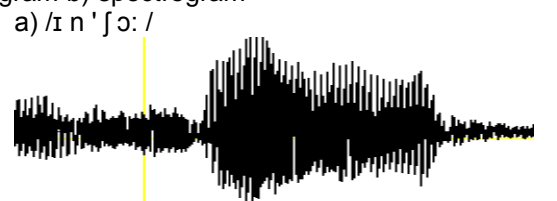
and should be taken into account while teaching of English as a Foreign Language.

For example: /p l a n ɪ t/ a) oscillogram b) spectrogram

As we know, monophthongisation is the process which a diphthong becomes a monophthong. In the words belonging to CURE lexical set we witness the long pronunciation of the diphthong /ʊə/ as /ɔ:/. This tendency is given in the Oxford Dictionary (2001) along with the traditional pronunciation form. The results of our experiment of the words *cure*, *sure*, *ensure*, *poor* coincide with the theory of phonetics such as A. Cruttenden, B. Hannisdal, C. Upton, J. Wells that the diphthong /ʊə/ is widely replaced by the long /ɔ:/ [4], [6], [10], [12].

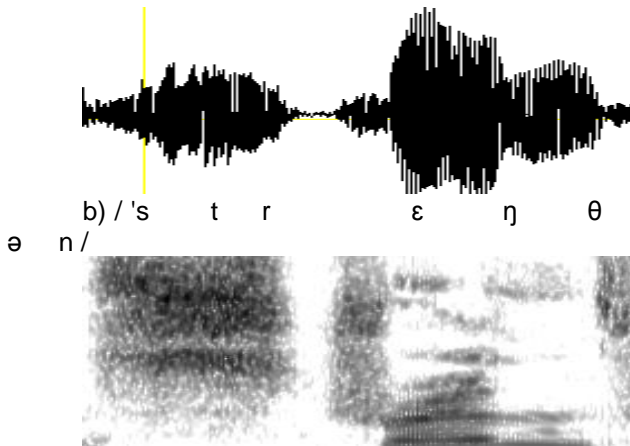
For example: ensure /ɪ n ' ʃ ɔ:/ a) oscillogram b) spectrogram

The other general tendency of RP is to lower the articulation of short front vowels. The change from /e/ to /ɛ/ in the words *comment* and *strengthen* has been extensively studied by C. Upton, and B. Hannisdal supports his opinion [6, p. 56]. Our experimental phonetic analysis confirms this tendency.

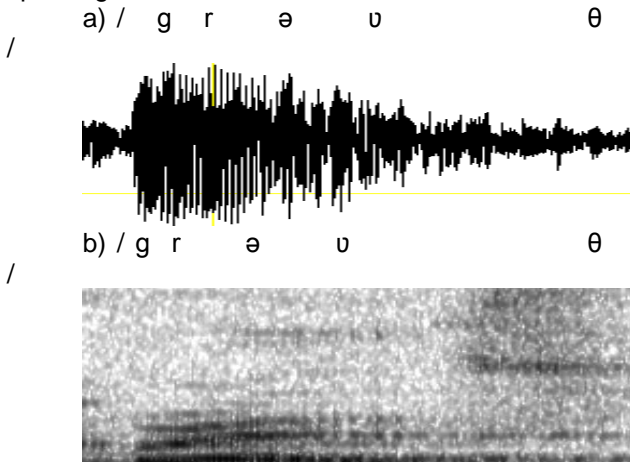
/ ' s t r ɛ ŋ θ ə n / a) oscillogram b) spectrogram

a) / ' s t r ɛ ŋ θ ə n /

The comparative study of formants of diphthongs are somehow excluded. However, A. Cruttenden tried to measure the formant value of diphthongs [4, p. 105]. In the word GOAT the diphthong / əʊ / is pronounced in the back and /œʊ/ in the front. B. Collins and I. Mees show only the variant / əʊ /, but they note that the youth tend to pronounce it in the front [3, p. 107]. Our experimental phonetic analysis shows that the younger speakers of RP tend to pronounce the diphthong in the words *promote, flow, local, global, growth, goal* in the front position.

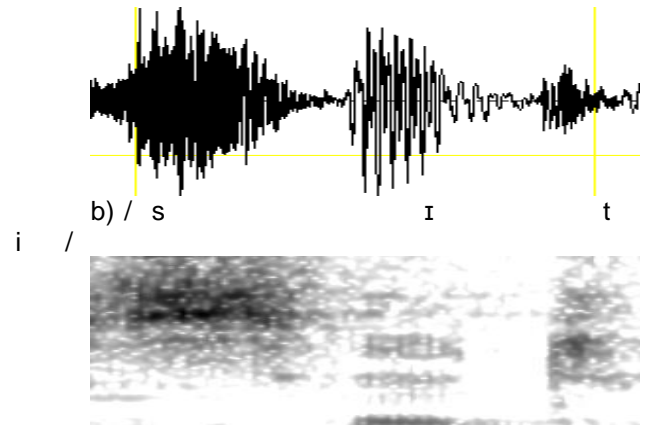
For example : /g r ə ʊ θ/ a) oscillogram b) spectrogram

Another most striking tendency is the tensing of the unstressed final /i/. This is also known as HAPPY-tensing. Before in the words like *happy* and *coffee* the final vowel used to be pronounced with /ɪ/, while nowadays it is pronounced with /i/. A. Cruttenden, J. Wells note that this is a well-developed change in RP [4], [11]. During the experimental analysis of the words *reality, very happy, city*, we have observed the Happy-tensing tendency clearly.

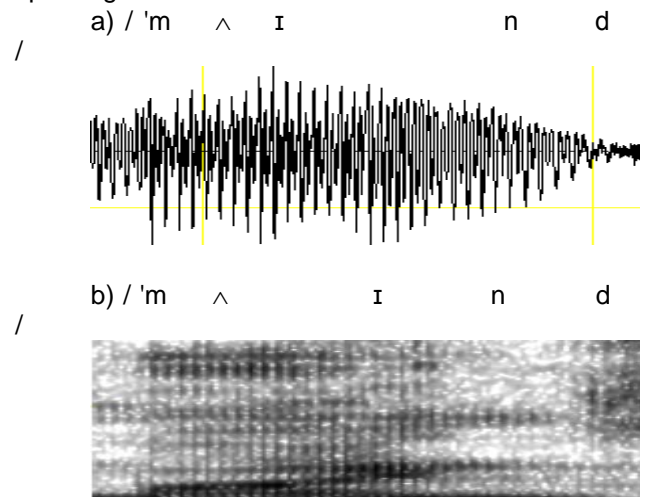
For example: /s ɪ t i/ a) oscillogram b) spectrogram

a) / s ɪ t i /

The innovative realization of the diphthong in the words like *mind, price, nice, horizon* has shifted its open centralized front position /aɪ/ to half-open centralized back pronunciation /ʌɪ/. A. Cruttenden accepted the new realization of the diphthong [4, p. 194] and C. Upton indicated a new symbol which best describes the real sound today [10, p. 19]. The Oxford English Dictionary shows the pronunciation of these words with /ʌɪ/.

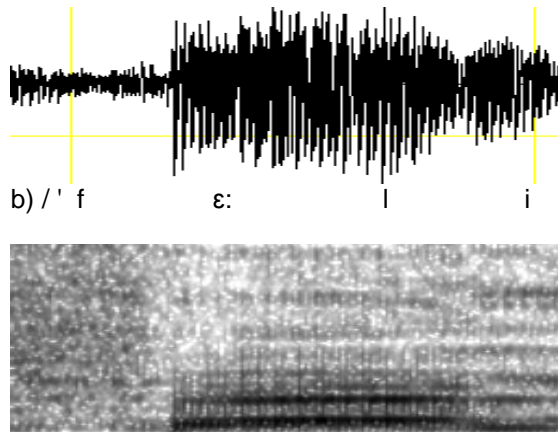
For example: /'m ʌ ɪ n d/ a) oscillogram b) spectrogram

As we mentioned above monophthongisation is a new tendency and to pronounce centering diphthongs as monophthongs has been widespread. Many linguists have already accepted that the words belonging to SQUARE lexical set the vowel is a monophthong /ɛ:/. We have experimented the words *compare, fairly, bare* and our analysis coincided with the fact that pronunciation with the /eə/ is old fashioned and actually, they are pronounced with /ɛ:/.

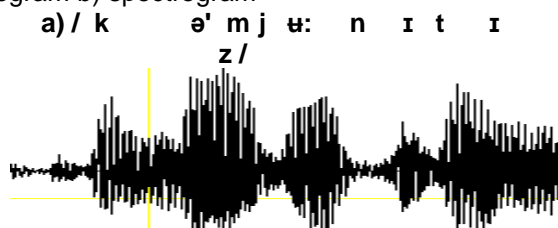
For example: /'f ɛ: l i/ a) oscillogram b) spectrogram

a) / 'f ɛ: l i /

The vowel /u:/ in the words like *goose*, *mood*, *fruit* tended to be pronounced as a long back vowel in the twentieth century. At present the quality of the vowel /u:/ has shifted. This phenomenon is known as GOOSE-fronting which is common among the younger RP speakers. Collins and Mees A., Cruttenden, J. Wells, remark this phenomenon very striking [3], [4], [11]. Harrington even observed it in the speech of the Queen Elizabeth II [7, p. 126]. We have also included some words to identify /u:/-fronting in the RP speakers. The results were very interesting after the sounds /j, ʃ, tʃ/.

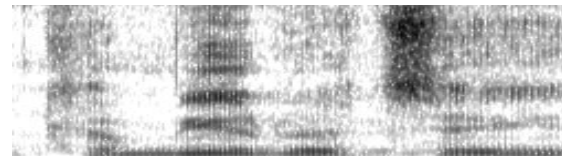
For example: /k ə' m j u n i t i z/ a) oscillogram b) spectrogram

References

1. Altendorf, U., & Watt, D. (2008) The Dialects in the South of England: Phonology. In B. Kortman, & C. Upton (Eds.), *Varieties of English: The British Isles* Mouton de Gruyter, 194-222
2. Bauer, L. (1994). *Watching English change: An Introduction to the study of linguistic change in standard Englishes in the 20th century*. London: Longman 216
3. Collins, B., Mees I. M. (2013) *Practical Phonetics and Phonology. A resource book for students, 3rd edition*. London: Routledge, 354.
4. Cruttenden, A., Gimson, A. C (2008) *Gimson's Pronunciation of English. 6th edition*. London: Hodder Education, 408.
5. Fabricius, A. (2002) Ongoing Change in modern RP: Evidence for the disappearing stigma of t-glottaling. *English World-Wide* 23, (1), 115-136
6. Hannisdal, B. R. (2006) Variability and Change in Received Pronunciation-A study of six phonological variables in the speech of television

b) / k ə' m j u: n i t i z /

Discussion. Generally, it is a very difficult process to talk about new tendencies. The main reason for these changes is the fact that language is developing and new tendencies are inevitable. The traditional symbols widely used today are a phonetic reflection of an older version of the British English pronunciation. It can be assumed that there is no need to change the simple and traditional variant that reflects the phonetic reality. However, the time has come for a fundamental change in the symbolic system of English vowels. Therefore this work aimed to study the patterning of new tendencies in vowel system of the English Language. Thanks to the experimental analysis we could confirm some sound changes that have happened recently.

Conclusions and prospects. Overall, this article has tried to deal with an updated description of Received Pronunciation considering some vowel trends. By the help of experiments we could answer some research questions and confirm them. This research will allow the teachers and students of EFL classes to pay attention to the latest innovations and take them into account while teaching or learning the English language, as the social importance of good pronunciation has always been present in Britain for centuries.

newsreaders. PHD dissertation, University of Bergen, 271.

7. Harrington, J. (2007) Evidence for a relationship between synchronic variability and diachronic change in the Queen's annual Christmas broadcasts. In J. Cole & J. Hualde Mouton de Gruyter (Eds.), *Laboratory Phonology* (9), 125-143.

8. Jones, D. (1962) *An Outline of English Phonetics*, 9th edition. Cambridge, 246.

9. Przedlacka, J. (2001) Estuary English and RP: Some recent findings. *Sudia Anglica Posnaniensia* (36), 35-50.

10. Upton, C. Received Pronunciation. In C. Upton & B. Kortmann (Eds.) *Varieties of English: The British Isles*: 237-252.

11. Wells, J. C. (1990) A phonetic update on RP. In *Moderna Sprak*, 82: 3-9.

12. Wells, J. C. (2000) British English Pronunciation Preferences: A Changing Scene. *Journal of the International Phonetic Association*. 29(1), 33-55.

© P. F. Jafarova

13. Wikstrom, J. (2013) An acoustic study of the RP English LOT and Thought vowels. Journal

of the International Phonetic Association Vol.43, No. 1 Cambridge University Press, 37-47.

ДЕЯКІ ЗМІНИ ГОЛОСНИХ У ОТРИМАНІЙ ВИМОВІ

П. Ф. Джафарова

Анотація. Англійська мова - глобальна мова, яку викладають у всьому світі. У Британії отримана вимова прийнята як модель викладання іноземних мов, хоча дуже мало людей розмовляє нею. Викладаючи англійську мову як іноземну, неможливо навчити учнів різних варіантів чи діалектів. Існує лише одна модель вимови, яку студенти можуть вивчити, це Отримана вимова (RP). Стаття присвячена деяким змінам голосних, які нещодавно відбулися в одержаній вимові (RP), а саме фронт / u: / та / ʊ / голосних, зміщення голосних / æ / у / a /, / e / into / ε / / aɪ / into / ɪ /, тенденція дифтонгів вимовляється як довгі голосні та ЦАСЛИВЕ напруження. Ці тенденції стали добре усталеними та широко використовуються поколіннями молодого та середнього віку. Отже, більшість словників вже прийняли ці зміни, і використовуються нові символи. Метою цього дослідження є вивчення аспектів цих змін. Тут ми говорили про деякі нові тенденції в інвентаризації голосних вимовленої вимови. Ці тенденції полягали у зміні кількості та якості основних голосних. Ми також спостерігали тектонічні зміни в символічній системі англійських голосних. Існує також емпірична основа дослідження, яке аналізує мовлення різних ораторів, взяте з BBC. Цікаво, що ці нові зміни не враховуються дуже добре на уроках EFL, незважаючи на те, що RP є найкращим акцентом для навчання іноземних студентів. Традиційні символи, які широко використовуються сьогодні, є фонетичним відображенням старої версії престижної британської вимови. Можна припустити, що немає потреби змінювати простий і традиційний варіант, що відображає фонетичну реальність. Однак настав час кардинальної зміни символічної системи англійських голосних. Зміна / æ / на / a / у слові TRAP вже прийнята багатьма авторами. Зміна / e / на / ε / у слові DRESS було зроблено К. Аптоном [10] та підтримано Дж. Уеллсом [12]. Дж. Гаррінгтон також пропонує символ / εj / у слові FACE [7]. У цій статті ми дійшли висновку, що англійська, як і інші мови, адаптується до мінливих умов і постійно розвивається. Результати теоретичних досліджень допомагають визначити тенденцію його розвитку.

Ключові слова: отримана вимова, зміна голосних, дифтонги, монофтонги, лексичний набір, символи.

LINGUAL CHARACTERISTICS OF PARENTAL COMMUNICATION IN FAMILY FILM TEXTS

O. V. SKOBNIKOVA, Candidate of Philological Sciences, Senior Lecturer,
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

E-mail: skobnikovaov@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-6453-6168>

Abstract. *The article focuses on the analysis of the lingual characteristics of parental communication on the basis of English-language family film texts. The object of the study is family communication, and its subject is the specifics of the lingual realization of the basic roles of family members, namely parents and children, represented in modern American family film texts, in which we can observe a shift of interest from sibling communication to parental communication.*

The paper examines parental communication, which is defined as one of the main types of personality-oriented communication in the family sphere. As a result of the analysis of dictionary definitions, taken from seven dictionaries of the American version of the English language, the main components of the meaning of the word family were identified. Six of them contain the designation of paternity, therefore we stated that relations between parents and children is a key component of family communication.

The words to denote father predominate in number and that confirms that in Hollywood family films the main role is given to the relationship between children and their father. In recent years, due to the changing social role of women, although a figure of the father remains a key one in family films, modern films mostly focus on "the father-daughter story". Quantitative analysis of fragments of communication between parents and children, taken from film texts intended for family viewing, shows that communication between them is represented mostly in the form of a dialogue.

During the communication of parents and children, various communicative situations arise, in each of which communicators use certain strategies. The strategy of cooperation is implemented by maintaining constant communicative contact, both for informational and influential communication, and for meta-communicative communication (expressing a positive assessment of the partner) and is expressed in agreement and desire to avoid conflict. The strategy of confrontation is implemented by expressing a temporary negative attitude towards the partner, disagreement with a parent or a child. The strategy of neutrality is implemented by avoiding conflicting topics of conversation and ignoring them.

Key words: *family communication, parental communication, communicative situations, lingual characteristics, parents and children, family film texts.*

Introduction. At the beginning of the XXI century, the problems of communication, came to the forefront of linguistics and science in general. The study of family problems and family values becomes especially relevant. These questions are of theoretical interest to many branches of science, namely social philosophy, sociology, history, psychology, psycholinguistics, linguistics and other humanities.

Within the anthropocentric research paradigm, the interest in the linguistic personality as an object of linguistic research shifts the focus of research from the actual language system to communicative activity. Communication in the family as a complex multifunctional system that performs interdependent economic, economic, reproductive, educational functions, family communication as an integral element of social life most accurately represents the mental and speech activity of family members.

Of particular interest is the study of the peculiarities of the linguistic implementation of family communication on the material of film texts, which has not yet been conducted by either Ukrainian or

foreign linguists. Family film is a world of ideas that children, adolescents and adults implement in their minds [5], which is why family communication, although reflected in many aspects of American language culture, is extremely widely represented in films intended for family viewing.

Family films combine concepts of how family members should behave at home and the image of the family they want to present to others in society. This "family identification" is often based on the ideas of morality, social norms, and responsibilities that families have within a larger society. Such moral construction includes information on how to behave with others, how to build and develop relationships and how to understand the world in general, and is aimed at both emotional and cognitive development of children [9, p.5-10].

It is worth noting that the term "family film" is essentially an American term, and in Europe the term "children's film" is mostly used [1]. However, the difference is not only in terminology. In American family films, the story is told mostly from the point of view of adults or parents. Instead,

European children's films are told from the child's point of view, depicting the story through different emotions and experiences of the child him- or herself. A good example of this discrepancy is the American family film "Honey, I Shrunk the Kids", which, if it were a European children's film with a similar plot, would be called "Sis, Dad Shrunk Us". Therefore, in American films we can observe a shift of interest from sibling communication to parental communication.

Recent researches and publications. At present family communication is studied by experts in various fields, such as psychology, sociology, philosophy. In the field of linguistics in the study of family communication, researchers focus on modern changes in typical family communication (Adriana Bigari), conflict and cooperative speech interaction (Iryna Frolova), gender and age characteristics of cooperative speech behavior (Antonina Semenyuk), the main strategies of family discourse (Oksana Brovkina), specific family language (Valentyna Drobotenko), role relations in the family (Olena Grydasova), the organization of marital (Eugenia Zymytsch) and sibling (Iryna Osovskaya) relations, children's discourse (Victoriya Kozlova). However, parental communication, which is the interpersonal communication between parents and children, still remains the subject of modern linguistic research.

The **purpose** of this research is to analyze the main characteristics of family communication between parents and children. The material of the study was micro-dialogues between family members, separated by a method of continuous sampling from family films of XX – early XXI centuries. The **object** of the study is family communication, and its **subject** is the specifics of the linguistic realization of the basic roles of family members, namely parents and children, represented by modern English-language movies intended for family viewing.

In order to reach the objective of the research and accomplish its tasks, the author resorted to a number of general scientific **methods**, namely analysis and synthesis, induction and deduction, quantitative analysis, as well as linguistic methods of analysis, namely discourse, speech act, contextual and corpus analysis.

Results. Family communication is considered to be a natural initial type of communication, which is assimilated into ontogenesis and develops throughout a person's life. Its characteristic features are a high degree of spontaneity of communication, situational dependence, relative subjectivity in solving common everyday problems and, as a result, violation of logic, free operation of structural, lexical-grammatical and stylistic means, utterance and high concentration of nonverbal

communicative components [12].

The main types of personality-oriented communication in the family-domestic sphere are matrimonial communication ("husband – wife"), parental communication ("parents – children"), sibling communication ("brothers – sisters"). We distinguish these types according to the socio-situational parameter or sphere of functioning, using the classification of Iryna Shevchenko and Olena Morozova [13]. Note that communication in the family is a central link in everyday discourse. Typical features of communication in the family and domestic sphere are the irrelevance of the official regulation of communicative behavior, ease, concentration on the intimate and a wide range of topics [4].

One of the types of family communication, characterized by the specifics of the subject-information content, due to the status-role configurations, is parental communication. As a result of the analysis of dictionary definitions, taken from seven dictionaries of the American version of the English language, namely A Dictionary of the English Language: A Digital Edition of the 1755, Cambridge Dictionary Online, Collins English Dictionary – Complete and Unabridged, Longman Dictionary of Contemporary English, Merriam – Webster, Oxford Advanced Learner's dictionary of Current English, The American Heritage Dictionary of the English Language, we identified the main components of the meaning of the word *family*: *group, unit, individuals, persons, parents, children, traditional, common, ancestry, head, roof, marriage*. Definitions containing the designation of paternity, namely *the basic unit in society traditionally consisting of two parents rearing their children*, are present in six of them, with the exception of the first. So we can say that relations between parents and children is a key component of family communication.

Confirmation of this we find in the texts of the studied family film texts. The most widely used words referring to children are as follows (in descending order): *kids, baby, son, children, child, daughter, junior, munchkins*. The most widely used words referring to parents are as follows (in descending order): *Dad, Mom, mother, father, parents, Daddy, Mommy, Mum, Pop, parent, folks, stepmother, stepfather, stepmom*. The words to denote father predominate in number and that confirms the opinion of the American researcher Claire Jenkins, who claims that in Hollywood family films the main role is given to the relationship between children and their father and notes that the story is traditionally transmitted through the relationship between father and son, when "the father-son story" focuses on the transmission of hereditary family traits and traditions. However, the researcher notes that in

recent years, due to the changing social role of women, although a figure of the father remains a key one in Hollywood family films, modern films mostly focus on "the father-daughter story" [7].

Quantitative analysis of fragments of communication of parents and children, taken from family movies, shows that communication between them takes place mostly in the form of dialogue. Dialogues between parents and children can be characterized by a kind of internal community of partners, the presence of a single subject of conversation and a certain freedom of exchange. As an example we can cite a dialogue between a daughter and her mother, which shows a huge role of a mother in a child's life.

MASIE: *What did you sing me when I was little?*

MOM: *Um, like, you know, Rock-a-bye Baby.*

MASIE: *That's for babies.*

MOM: *So? Why don't you just close your eyes and try, okay?*

MASIE: *Okay.*

MOM: *I'll help you fall asleep.*

"When the wind blows

The cradle will rock

When the bough breaks

The cradle will fall

Down will come baby

Cradle and all."

Are you sleepy?

MASIE: *A little.* ("What Masie knew")

We can also see cases of monologue communication, as in the following examples describing a role of a father.

And a Dad is an irreplaceable person in a girls' life. I mean think about it, there's a whole day, devoted to celebrating Fathers, right? Just imagine, someone's life without a Father. Never buying a Father's Day card, never getting their Father a birthday present, never sitting on their Father's lap, never being able to say, "Hi, Dad", "What's up, Dad?", "Bye, Dad, catch you later, Dad". A baby's first words are always Dada, aren't they? Then there's Daddy, Daddio, Pop, My old man... Not to mention, "Wait 'til your father gets home, and ..." ("Parent Trap")

GEORGE: *I've always been a concerned parent. I'm big on car seats, seat belts, bed times, curfews, calling when you get somewhere, never running with a sharp object. What can I say? I'm a father. Worrying comes with the territory.* ("Father of the Bride")

During communication between parents and children, various communicative situations arise, each of which is dominated by certain strategies. The analysis of film texts showed that the main ones are strategies of cooperation, confrontation and demonstration of neutrality.

The strategy of cooperation is implemented

by maintaining constant communicative contact, both for informational and influential communication, and for meta-communicative communication (expressing a positive assessment of the partner) and is expressed in agreement and desire to avoid conflict.

MICHAEL: *Hi Georgie! I've been around and thought that I could just come and say hello.*

GEORGIE: *I'm so glad you came. It wouldn't be any fun without you.* ("Mary Poppins")

ANNIE: *Thank Mom for everything, okay? And Dad? I love you. I love you very much.*

GEORGE: *I love you too, Sweetheart.* ("Father of the Bride")

Communicators often resort to compliment and praise as a means of expressing a positive assessment and a positive emotional state of the communicator (as a consequence of this assessment). An example of expressing sincere and spontaneous praise is approval in the form of a pleasant surprise caused by an unexpected result.

HALLIE: *Here's our proposition. We go back to Dad's house, pack our stuff and the four of us leave on the camping trip.*

ELIZABETH: *Oh, honey, that's such a good idea!* ("Parent Trap")

The strategy of neutrality is implemented by avoiding conflicting topics of conversation and ignoring them.

BILL: *(to Mom) They give you any trouble?*

MINDY: *No, not at all!* ("Boyhood")

The strategy of confrontation is implemented by expressing a temporary negative attitude towards the partner, disagreement with a parent or a child.

MOTHER: *I am so tired of you playing this silly game! Just stop it!*

JACK: *No! You can't forbid me* ("Little Men")

The main linguistic form of realization of interpersonal family relations is conversational speech – direct personal communication, which involves situational conditionality and commonality of the base of speakers. In the colloquial speech of members of the English-speaking family there is a lack of clear regulation of literary norms, arbitrariness in the selection of lexical means (use of dialectisms, colloquial words, vulgarisms, jargon, humorous units) [10].

ROYAL: *What's cooking, Pop?*

HENRY: *You'll see.* ("The Royal Tenenbaums")

That family is like a piece of toast. No honey, no jam, just dry. ("My Big Fat Greek Wedding")

Boy, I thought my parents were crazy, but this is the craziest thing ever. ("Field of Dreams")

Family communication is characterized by the use of "home language" as a form of verbal and nonverbal communication of family members [14,

p.5]. A characteristic feature of the dictionary of "home language" is the presence in the family communication of occasionalisms that implement non-standard nominations of family members and various household items [14, p.12].

ROYAL: *What's cooking, Pop?*

HENRY: *You'll see.* ("The Royal Tenenbaums")

MINDY: *Our family is going to grow bigger, Buddy.* ("The Preacher's Wife").

Discussion. Parental communication is the communicative interaction of speakers who are related by family ties and belong to the same social group, namely parents and children. Parental communication is characterized by dialogicity, situationality, spontaneity and

informality. It is expressed through the main communicative situations of cooperation, rivalry and neutrality. The main linguistic form of parental communication is colloquial speech, which is characterized by dialogic nature, the use of colloquial words, vulgarities, jargon, humorous units and "home language".

Family communication is characterized by multifaceted structural, semantic, communicative and pragmatic content in terms of implementation in a particular communicative situation, so it is an extremely broad material for further scientific research. We see the prospect of our further research in the study of other types of family communication, namely matrimonial and sibling.

References

1. Bazalgette, C. (1995) Unshrinking the kids: Children's Cinema and the Family Film. In front of the children: screen entertainment and young audiences. British Film Institute. P. 92–108.

2. Bighari, A. A. (2006) Dyskurs suchasnoji anghlomovnoji sim'ji [Discourse of a modern English family]. *Candidate's thesis*. Kyiv, 225 s. [in Ukrainian].

3. Brovkina, O. V. (2015) Strateghiji anghlomovnogho rodynnogho dyskursu v sytuacijakh vidvertogho spilkuwannja, utishannja, neporozuminnja [Strategies of English language family discourse in the situations of open communication, consolation, misunderstanding]. *Candidate's thesis*. Kharkiv, 20 s. [in Ukrainian].

4. Brovkina, O. V., Baranova, S. V. (2019) Rodyna vs dyskurs [Family vs Discourse] *Psykholinghivistyka*. T. 25(2), №2. S. 31-49. [in Ukrainian].

5. Bukina, V. S. (2017) Rolj kinoiskusstva v socialjno–nравstvennom i dukhovnom vospitanii detej na primere filjma "maljchik v polosatoj pizhame" [A role of film art in a social and moral education of children]. *Molodoj uchenij*. №1. S. 21–25. [in Russian].

6. Frolova, I. Je. (2009) Strateghija konfrontaciji v anghlomovnomu dyskursi [Strategy of confrontation in English language discourse]. Kharkiv: KhNU imeni V. N. Karazina, 344 s. [in Ukrainian].

7. Jenkins, C. (2015) Home Movies: The American Family in Contemporary Hollywood Cinema. London and New York. 288 p.

8. Kozlova, V. V. (2012) Realizacija vykhovnogho vplyvu v anghlomovnomu parentaljnomu dyskursi: strukturno-semantychnyj ta prahmatychnyj aspekty [Representation of educational impact in English language parental discourse: structural, semantic and pragmatic

aspects]. *Candidate's thesis*. Kharkiv, 2012. 20 s. [in Ukrainian].

9. Ochs, E., Kremer–Sadlik, T. (2007) Introduction: Morality as family practice. *Discourse & Society*. №18. P.5–10.

10. Osovjska, I. M. (2010) Strateghiji i preferentni taktyky parentaljnogho nimeckomovnogho dyskursu [Strategies and preferable tactics of a parental German language discourse]. *Naukovi zapysky*. Vyp. 16. S. 240–246. [in Ukrainian].

11. Semenjuk, A. A. (2007) Ghenderni ta vikovi osoblyvosti kooperatyvnoji movlennjevoji povedinky v simejnomu dyskursi (na materialy suchasnoji anghlijskoji movy) [Gender and age specifics of cooperative communicative behaviour in a family discourse]. *Candidate's thesis*. Donecjk, 22 s. [in Ukrainian].

12. Serghijenko, A., Baranova, S. V. (2010) Linghvo–komunikatyvni osoblyvosti dyskursu rodynnogho spilkuwannja [Lingual and communicative features of a family communication]. *Perekladacjki innovaciji: materialy Vseukrajinskoji studentskoji naukovo–praktyčnoji konferenciji*. Sumy. S. 112–113. [in Ukrainian].

13. Shevchenko, I. S., Morozova, O. I. (2005) Dyskurs jak myslennjevo-komunikatyvna dijalnistj. Dyskurs jak koghnityvno-komunikatyvnyj fenomen [Discourse as a mental and communicative activity. Discourse as a cognitive and communicative phenomenon]. Kharkiv. S. 21–28. [in Ukrainian].

14. Zymych, E. V. (2007) Osobnosti upotreblenija «domashnegho jazyka» v semejnom dyaloghicheskom diskurse [Peculiarities of using "home language" in a family dialogic discourse]. *Materialy Vseukrajinsjk. nauk. foruma "Suchasna anghlistyka: koghnicija, komunikacija, tekst"*. Kharkiv. S. 23-24. [in Russian].

ЛІНГВАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПАРЕНТАЛЬНОГО СПІЛКУВАННЯ У СІМЕЙНИХ КІНОТЕКСТАХ
О. В. Скобнікова

Анотація. У статті розглянуто лінгвальні характеристики спілкування батьків та дітей, досліджені на матеріалі англomовних сімейних кінотекстів. Об'єктом дослідження є сімейне спілкування, а його предметом є специфіка мовної реалізації основних ролей членів сім'ї, а саме батьків та дітей, представлених у сучасних американських сімейних кінотекстах, в яких ми можемо спостерігати зміщення інтересу від спілкування сиблінгів до парентального спілкування. Парентальне спілкування визначено як один з основних видів особистісно орієнтованого спілкування у сімейній сфері, наряду з матримоніальним спілкуванням та спілкуванням сиблінгів.

В результаті аналізу словникових дефніцій, взятих із семи словників американської версії англійської мови, було визначено основні компоненти значення лексеми *family*. Шість із них містять позначення батьківства, що дає нам підстави стверджувати, що стосунки між батьками та дітьми є ключовою складовою сімейного спілкування. Домінуюча кількість лексем на позначення батька підтверджує, що в сімейних Голівудських фільмах головна роль відводиться стосункам між дітьми та їх батьком. В останні роки через зміну соціальної ролі жінок, хоча фігура батька залишається ключовою у сімейних фільмах, сучасні фільми в основному зосереджуються на "історії батька і дочки".

Кількісний аналіз фрагментів спілкування між батьками та дітьми, взятих із текстів фільмів, призначених для сімейного перегляду, показує, що основною лінгвальною формою репрезентації парентального спілкування є діалогічне розмовне мовлення. Під час парентального спілкування виникають різні комунікативні ситуації, в кожній з яких комунікатори використовують певні стратегії, основними з яких визначено стратегії кооперації, конфронтації та нейтралітету. Стратегія кооперації реалізується шляхом підтримання постійного комунікативного контакту, як для інформаційного та впливового спілкування, так і для метакомунікативного спілкування (виражаючи позитивну оцінку партнера) і виражається у згоді та бажанні уникнути конфлікту. Стратегія конфронтації реалізується шляхом вираження тимчасового негативного ставлення до партнера, незгоди з батьком або дитиною. Стратегія нейтралітету реалізується шляхом уникання суперечливих тем розмови та ігнорування їх.

Ключові слова: сімейне спілкування, парентальне спілкування, комунікація, комунікативні ситуації, лінгвальні характеристики, батьки та діти, сімейні кінотексти.

INTERTEXTUALITY IN PRATCHETT'S NOVELS: TYPES, SUBTYPES, MEANS OF MANIFESTATION

T. V. DAVYDOVA, PhD in Philology, Senior Lecturer,
Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko

E-mail: tatiadavydova@i.ua

<https://orcid.org/000-0001-5815-8503>

Abstract. *The research is concerned with the comprehensive intertextuality of T. Pratchett's "Discworld" – a cycle of fantasy, representing a multifaceted parody of the fantasy, detective, scientific, mythological, cinematographic, and other texts and genre. The purpose of the paper is to identify various types, subtypes and functions of intertextuality as well as the verbal means of its manifestation in texts under consideration. To achieve the purpose, the study applies the methods of intertextual, textual-interpretational, hyper-textual and stylistic analyses. The main findings are as follows. The Pratchett's novels encompass all known types of intertextuality: text-text, text-genre, and text – cultural context, including intertextuality references to the literary texts, to non-literary texts and discourses as well as to other semiotic systems, such as painting, sculpture, music, films, comics. Intertextuality and its conveying devices perform a set of different functions, including parodic, semantic, stylistic and structural-compositional. The most frequent sources of literary intertextuality in Pratchett's novels are references to the works of Shakespeare, Tolkien and other writers, as well as to ancient and archaic mythology, primarily ancient Greek, ancient Egyptian and Indian cosmology. Sometimes one allusion creates a special allegorical framework for another, more specific allusion, based on intermedial sources – films, cartoons and different types of art. The identified intertextuality devices include full quotations, paraphrased and humorously reinterpreted idiom-precedent phenomena, precedent names as well as the names of theories, games, computer programs, etc. The revealed markers of intertextuality can be both unchanged and modified, altered. In the wider context of the novels the intertextuality devices sometimes acquire new denotative or connotative meanings. In addition to intertextuality references the paper identified in Pratchett's Discworld the means of hypertextuality and architextuality.*

Keywords: *intertextuality, Pratchett's "Discworld", functions, precedent phenomena, hypertextuality, architextuality.*

Introduction. The comprehensive intertextuality of T. Pratchett's "Discworld" is due, first of all, to the fact that this cycle of fantasy is a multifaceted parody of the fantasy genre itself, as well as modern sociocultural realities, scientific texts, detectives, etc., which attracts numerous quotations, reminiscences direct quotations referring to various iconic products of civilization – from archaic cosmogonic myths of different peoples – to the works of Shakespeare and modern Hollywood blockbusters. The writer himself calls such intertextual knowledge "white knowledge", based on universal cultural signs and focused on different cultures, different levels of background knowledge of different ethnic groups. Thus, Pratchett tries, albeit in a parody form (which is not always possible to decode, as the line between parody and a serious philosophical understanding of reality cannot always be found) to find something universal in the different – in genres, cultural realities, scientific research, life, finally, human experience, which is due to the extremely wide use of the author's means of intertextuality.

Thus, the relevance of this study is due to the lack of research, firstly, parody intertextuality, and secondly, Pratchett's texts, which, in our opinion,

are a kind of transitional link between the paradigms of postmodernism and metamodernism.

Recent research and publications. The theoretical basis of the paper encompasses the study of intertextuality within the linguistic framework, which focus on its meaning-creating and constitutive functions in text, discourse and culture [1; 3-7].

The paper is partially based on a five-component typology of intertextuality developed by Genette, including 'intertextuality', which comprises (a) marked and unmarked quotations or the so-called 'plagiarisms', and allusions; (b) 'hypertextuality' as a type of relationship between a text and some earlier source text or texts. In this category Genette includes parody, which can be based on "short texts, lines of text bereft of the context, famous statements, proverbs" [3, p. 7-24] and constitute the genre-creating feature of Pratchett's novels; (c) 'paratextuality', i.e., titles, subtitles, chapter titles, prefaces, notes, etc. [4, p. 15]. To solve the problems of our research, it is important to distinguish between intertextuality in the narrow and broad sense, as well as between 'intertextuality proper' and 'facultative intertextuality' [4, p. 20; 5, p. 85-86] – considering

© T. V. Davydova

the significance in Pratchett's Discworld the 'facultatively' decoded borrowings depending on the readers erudition, and intertextuality devices, which are based on the symbolic products of culture, not reducible to literary sources.

In its broad meaning intertextuality encompasses all kinds of references: to other literary texts, to non-literary texts and discourses and even to other semiotic systems, such as painting, sculpture, music, films, comics, etc. [5, p. 82].

The purpose of the article is to identify various types, subtypes and functions of intertextuality as well as the verbal means of its manifestation in the Pratchett's fantasy book series "Discworld".

To achieve the aim, the paper relies on the **methods** of intertextual, textual-interpretational, hyper-textual and stylistic analyses. The data encompasses texts from Terry Pratchett novels combined into a fantasy book series Discworld.

Results. Analysis of Pratchett's Discworld identified almost all known types of intertextuality: text-text, text-genre (structural-architectural relationships, according to Genet) and text - symbolic products of culture and civilization. The last vector of intertextuality is embodied in the Pratchett cycle by numerous references to cultural, historical, scientific, archaeological, biological fields of scientific knowledge, as well as to intermedia texts of films, cartoons, art, etc.

The first, most fully represented type of intertextuality encompasses allusions to the writings of Shakespeare, Tolkien, Vonnegut, Lovecraft, Herbert, as well as to ancient and archaic mythology.

In particular, the allusion associated with Renz, King of Lancre, evokes associations simultaneously with two Shakespearean characters, the ghost of Hamlet's murdered father and his uncle Claudius, stabbed to death: *And, like most people since the dawn of time, he was now dead. He was in fact lying at the bottom of one of his own stairways in Lancre Castle, with a dagger in his back* [4].

In Pratchett's fantastic texts, allusions to Shakespeare's works perform various functions - parody, semantic (highlighting additional connotations associated with the character), stylistic (creating a special atmosphere of the Middle Ages) and even structural and compositional. In particular, a quotation from Shakespeare's Macbeth "As the cauldron bubbled an eldritch voice shrieked: 'When shall we three meet again? There was a pause. Finally, another voice said, in far more ordinary tones: 'Well, I can do next Tuesday'" [4] begins both the Pratchett's Weir Sisters and the source text, which makes it possible to predict further meaning and plot developments in the target borrowing text by analogy with the original text. It is interesting to note that the title of Pratchett's novel "Wyrd Sisters" is also an allusion to Shakespeare's Macbeth ("MacBeth:

Saw you the Weir Sisters?") [15].

The second most frequent source of literary intertextuality, as shown by the analysis of the material, are references to ancient and archaic mythology, primarily ancient Greek and ancient Egyptian, as well as Indian cosmology.

In particular, all of the Discworld books begin, with slight variations, with a detailed description of a giant turtle and four giant elephants, on whose backs the entire Discworld universe rests: *the Discworld, which is flat and rides on the back of four giant elephants who stand on the shell of the enormous star turtle Great A'Tuin, and which is bounded by a waterfall that cascades endlessly into space* [12].

A recurring illusion based on Hindu myths of the world being carried or enclosed by either a tortoise, a serpent or an elephant fulfills several functions in Pratchett's novels. First, he introduces the fantasy cycle into the archaic semiosphere, creating on its basis one of the possible worlds. Secondly, the same beginning-allusion connects the possible worlds of numerous texts of the cycle into a single whole, which is built and exists according to the same laws.

That is, through an archaically-bound allusion, the semiotic spaces of the cycle's texts, different in storyline, heroes, chronotope, are separated from the real world and, at the same time, are combined with each other. In addition to the semiotic function of structuring the world, an allusion to archaic cosmology manifests itself as a means of creating meaning, as it "unfolds" into a detailed description of various scientific theories related to the structure of the Universe, to the biological characteristics of the Universe, reproduction of giant turtles, on which the worlds are based, etc.: *The early astrozoologists (...) were able to bring back much information about the shape and nature of A'Tuin and the elephants but this did not resolve fundamental questions about the nature and purpose of the universe. For example, what was Atuin's actual sex? This vital question, said the Astrozoologists with mounting authority, would not be answered until a larger and more powerful gantry was constructed for a deep-space vessel* [11].

Thus, with the help of modifications of the allusion, Pratchett achieves a humorous effect, building a parallel parody chain of stories aimed at ridiculing modern society in which a kind of cult of science has been formed. In addition, the allusion to Indian mythology becomes a special allegorical structure to involve another intermedial simile-based allusion, relating in particular to films and TV series:

Then it comes into view overhead, bigger than the most unpleasantly-armed starcruiser in the imagination of a three-ring-filmmaker: a turtle, ten thousand miles 15 long [10] (an allusion to George Lucas' Star Wars movie).

A large body of Pratchett's intertextuality is

© T. V. Davydova

constituted by allusion to ancient Egyptian and Greek mythological texts. Such devices are almost never marked as they are identified in an implicit or altered and paraphrased form. In particular, the precedent name *Necrotelicomnicon* in "Some may talk of the *Necrotelicomnicon* with its pages made of ancient lizard skin" [13] is the modified *Necronomicon*, designating the ancient Egyptian book of the dead. The insertion of 'telicom' gives the precedent name additional humorous and parody connotations – a parody of the fantastic worlds of Tolkien and other authors of "high fantasy", as well as of Pratchett's own world, Discworld, without boundaries between science and magic. Due to a stem 'telicom' *Necrotelicomnicon* becomes not only a book about communicating with the dead, but also their telephone directory.

Pratchett's intertextuality devices are structurally and functionally diverse and include:

(a) full quotations: *They're looking at you, baby," he said* (words of one of the characters from the movie "Casablanca"); *diamonds are a girl's best friend* (a song title); *In the beginning was the Word* (Join 1.1);

(b) paraphrased idiom-precedent phenomena: *It was almost as scary as if the cat had disappeared and the smile remained* (allusion to the smile of the Cheshire cat), often a humorously reinterpreted: "I think, therefore, I am a hat"? – he guessed (an allusion to the famous saying by Rene Descartes);

(c) precedent names – both unchanged (*What is the name of this place, sir?" said the wizard. The blacksmith shrugged. "Bad Ass," he said* [10] – an allusion to the well-known title of the film, which is traditionally recognized as an idiom characteristic outside the context of the original text), or paraphrased, found in fiction or movies: *Leonard of Quirm* (allusion to the famous Renaissance artist Leonardo da Vinci); *Havelock Vetinari* (association with the House of Medici; medicine as semantic hyperonym to veterinary medicine); *Giama Casanunda, World's second greatest lover* (allusion to Giacomo Casanova – a famous Venetian adventurer, reputed for having many romantic conquests);

(d) unaltered names of theories, games, acquiring new denotative or connotative meanings in the context of novels:

from that fiery union new turtles would be born to carry a new pattern of worlds. This was known as the Big Bang hypothesis [11];

It was good thunderstorm country, up here in the Ramtop Mountains [10] (an allusion to a system variable in British home computers called Ramtop);

(e) Hypertextuality devices aimed at

parodying of one text by another – in particular, allusions to detective fiction - from the novels of Arthur Conan Doyle, to the television program "Dragnet" and the film "The Beverly Hills Cop":

"He's got a motive," said Nobby.

'Yes?'

'Yes. Hammerhock was a dwarf.'

'That's not a motive.'

'It is for a troll. Anyway, if he didn't do that, he probably did something. There's plenty of evidence against him.'

'Like what?' said Angua.

'He's a troll.' [9] (allusions to the Western system of law and order become in Pratchett's texts a means of effective satire on racial prejudice);

(i) architextuality devices, primarily providing a genre association between phantasy texts. In particular, the world of Disk can be seen as a parody of Tolkien's Middle-earth. Pratchett rethinks Tolkien's fantastic landscape, joining it to the realities of the Discworld. A significant part of allusions in Pratchett's novels is occupied by allusions to archetypal images, motives, plot moves. This is especially true of allusions to Techno Fantasy, where science and magic exist in parallel or transform into each other.

Demonologist. Midden Lane, Pseudopolis. Next door to the tannery," said Thursley hopefully [8].

He had hoped to spend his twilight years completing his seven-volume treatise on Some Little Known Aspects of Kuian Rain-making Rituals, which were an ideal subject for academic study in his opinion since the rituals only ever worked in Ku [8].

Conclusions and discussion. The major finding of the paper is that the Pratchett's novels encompass all known types of intertextuality: text-text, text-genre and text – cultural context, which perform parodic, semantic, stylistic and structural-compositional functions. The most frequent source of literary intertextuality is references to the works of Shakespeare, Tolkien and other writers, as well as to ancient and archaic mythology, primarily ancient Greek, ancient Egyptian and Indian cosmology. Sometimes one allusion creates a special allegorical framework for another, more specific allusion, based on intermedial sources – films, cartoons and different types of art. The identified intertextuality devices include full quotations, paraphrased and humorously reinterpreted idiom-precedent phenomena, precedent names – both unchanged and modified, unaltered names of theories, games, computer programs, acquiring new denotative or connotative meanings in the context of novels, means of hypertextuality and architextuality.

Critical Idiom. 2nd edition. London, New York: Routledge.

References

1. Allen, G. (2011). *Intertextuality.* New

© T. V. Davydova

2. *Book of 1 John*. Retrieved from: <https://www.biblestudytools.com/1-john/>.
3. Genette G. (1997). *Palimpsests: literature in the second degree* / transl. Ch. Newman, C. Doubinsky. Lincoln, NE : University of Nebraska Press.
4. Majkiewicz, A. (2008): *Intertekstualnosc - implikacje dla teorii przekladu*. PWN, Warszawa.
5. Nycz, R. (2000). *Tekstowy świat. Poststrukturalizm a wiedza o literaturze*, Warszawa, Kraków.
6. Orr, M. (2003). *Intertextuality: Debates and Contexts*. Cambridge: Polity Press, 256 p.
7. Plett, H. (1991). *Intertextualities*. In: Plett, H. ed. *Intertextuality*. New York: Walter de Gruyter. P. 3-29.
8. Pratchett, Terry (2013). *Eric*. Harper.
9. Pratchett, Terry (2013). *Guards! Guards!* Harper.
10. Pratchett, Terry (2005). *Equal Rites*. Harper Perennial.
11. Pratchett Terry (2005). *The colour of magic*. Harper.
12. Pratchett, Terry (2001). *Mort*. Harper.
13. Pratchett, Terry (2000). *The light fantastic*. Harper. 277 p.
14. Pratchett, Terry (1988). *Wyrd Sisters*. Hartouch.
15. Shakespeare, W. *Macbeth*. Retrieved from: [Macbeth: Entire Play \(mit.edu\)](http://www.mit.edu/~macbeth/).

ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ У РОМАНАХ ПРАТЧЕТТА: ТИПИ, ПІДТИПИ, ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ Давидова Т. В.

Анотація. Дослідження присвячене вивченню всеосяжної інтертекстуальності «Дискосвіту» Т. Пратчетта – циклу фентезі, що представляє багатоаспектну пародію на фентезійні, детективні, наукові, міфологічні та інші тексти та жанри. **Мета статті** – ідентифікація різних типів, підтипів та функцій інтертекстуальності, а також вербальних засобів її маніфестації. Для досягнення мети в дослідженні застосовуються **методи** інтертекстуального, текстово-інтерпретаційного, гіпертекстового та стилістичного аналізу. Основні висновки дослідження: Романи Пратчетта охоплюють усі відомі типи інтертекстуальності, такі як: текст – текст, текст – жанр та текст – культурний контекст. включаючи інтертекстуальні референції до літературних джерел, до нелітературних текстів та дискурсів, а також до інших семіотичних систем, таких як живопис, скульптура, музика, фільми, комікси тощо. Інтертекстуальні засоби у Пратчетта т виконують сукупність різних функцій, включаючи пародійну, семантичну, стилістичну та структурно-композиційну. Найбільш частим джерелом літературної інтертекстуальності є посилання на твори В. Шекспіра, Дж. Р. Толкіна та інших письменників, а також на античну та архаїчну міфологію, насамперед давньогрецьку, давньосипетську та індійську космологію. У дослідженні уперше визначений і впроваджений у науковий обіг тип «форматної» (фреймової) інтертекстуальності – коли певна алюзія створює алегоричний формат щодо інтерпретації решти алюзій – зазвичай інтермедіальних, із текстами-джерелами на основі фільмів, мультфільмів та різних видів мистецтва. Ідентифіковані у праці засоби інтертекстуальності включають: повні цитати; перефразовані та гумористично переосмислені прецедентні феномени; прецедентні імена, які можуть відтворюватися у незміненому вигляді і бути модифікованими; назви теорій, ігор, комп'ютерних програм. Нерідко засоби інтертекстуальності набувають нових, відмінних від текстів-джерел, звідки вони запозичені, денотативних чи коннотативних значень у контексті романів. Крім інтертекстуальних референцій, у романах Пратчетта ідентифіковані засоби гіпертекстуальності та архітекстуальності.

Ключові слова: інтертекстуальність, «Дискосвіт» Пратчетта, функції, прецедентні феномени, гіпертекстуальність, архітекстуальність.

ФРЕЙМОВА ОРГАНІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ «ХВОРОБА» В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ**О. С. СИРОТІН**, старший викладач,**Національний університет біоресурсів і природокористування України**Email: alxsirotin@gmail.com<https://orcid.org/0000-0002-0160-3802>

Анотація. Стаття присвячена проблемі дослідження одного з універсальних концептів розуміння світу – концепту ХВОРОБА, який аналізується за допомогою фреймового методу, широко відомого і визнаного як у вітчизняній, так і зарубіжній когнітології. Мета роботи – показати, як накопичені знання та інформація про хворобу структуруються у фреймових концептуальних структурах і закріплюються у свідомості носіїв англійської мови. Матеріалом для дослідження послужили словникові статті з англійськомовних спеціалізованих й філологічних словників та енциклопедичних довідників. В ході аналізу ми спиралися на методи суцільної вибірки мовного матеріалу, дефініційного і фреймового аналізу. У статті не тільки наводиться ряд визначень терміна «фрейм», а й уточнюється поняття фрейму, описується фреймовий підхід до вивчення концепту. Автором представлені схеми базових фреймів, зв'язки між ними і їх комбінації, які структурують інформацію про ім'я фрейму ХВОРОБА. Завдяки аналізу словникових дефініцій лексеми «хвороба» виділено когнітивні ознаки цього концепту: «розлад здоров'я», «порушення діяльності організму» та додаткову семантичну ознаку – «причину появи хвороби», викликану інфекцією або порушенням здоров'я, а не випадковістю. Спираючись на типологію базисних фреймів С. Жаботинської та пропозиціональні схеми, якими вони конституюються, було структуровано фрейм концепту ХВОРОБА на підґрунті предметного та акціонального фреймів. Фреймовий аналіз концепту ХВОРОБА дає можливість описати як структуру цього концепту, так і узагальнити всі накопичені знання про хвороби, що репрезентуються навколо поняття «хвороба». Вершинними вузлами фрейму є АГЕНС, ПАЦІЄНС, ДІЯ, МЕТА, ІНСТРУМЕНТ і РЕЗУЛЬТАТ. Зроблено висновок, що для моделювання концепту доцільно використовувати традиційні одиниці когнітивістики (фрейм, гештальт, сценарій, скрипт і т.д.), що володіють більш чіткою, ніж концепт, структурою. Інформація про концепт ХВОРОБА в сукупності з закріпленими за ними когнітивними ознаками, які формують концептуальні схеми та породжують комбінації фреймів, структурує концептуальний простір ХВОРОБА, що відображається в англійській мові. Також був зроблений висновок, що понятійна основа імені концепту ХВОРОБА за даними лексикографічних джерел є досить узагальнена інформація, джерелом якої є сфера предметно-логічної діяльності індивіда.

Ключові слова: концепт ХВОРОБА, словникові дефініції, когнітивні ознаки, фрейм, фреймова модель, схеми.

Актуальність дослідження. Розвиток когнітивної лінгвістики відкриває нові можливості плідного дослідження мови. Дослідження глибинного зв'язку когнітивних структур пізнання й мовних форм, способів концептуалізації культурних схем посилили увагу лінгвістів до поняття «концепт».

Одним з універсальних концептів вважається концепт ХВОРОБА, який «відображає загальнолюдські й національно-специфічні (соціальні, етичні, моральні) явлення про феномен хвороби» [7, с. 258].

Концепт ХВОРОБА як структура знання може бути представлений у вигляді схеми, фрейму, концептуального сценарію. Однією з найбільш вживаних структур для представлення понятійного змісту концепту є фрейм, оскільки через нього можна найбільш докладно проаналізувати структуру концепту. Актуальність даної роботи полягає в

дослідженні фреймової структури концепту ХВОРОБА, його когнітивних ознак, атрибутів і зв'язків через аналіз вербалізованих одиниць концепту.

Аналіз публікацій. Дослідженню концепта ХВОРОБА та його репрезентації мовними засобами англійської мови присвячена велика кількість наукових праць відомих англійських і американських лінгвістів таких, як К. Бойд, А. Клейман, Тведл, Х. Фабрега, А. Франк, Хелмен та інші.

Концепт ХВОРОБА в українській, англійській та французькій мовах: етнолінгвістичний та лінгвопрагматичний аспекти досліджувала О. Лабенко [4],

особливості експлікації концепту ХВОРОБА в різних типах тексту були предметом дослідження С. Мішланової і Ю. Смірної [6], концепту ХВОРОБА в мовній картині світу українців та росіян присвячена

праця З. Дубинець [2], О. Сиротін вивчав засоби вербалізації концепту ХВОРОБА в англійській мові [12], тощо.

Незважаючи на велику кількість ґрунтовних наукових студій, концепт ХВОРОБА не отримав достатнього висвітлення особливостей його фреймової організації.

Мета нашої наукової розвідки – показати, як накопичені знання й інформація про хворобу структуруються у фреймові концептуальні структури та закріплюються у свідомості носіїв англійської мови.

Матеріали і методи дослідження.

Матеріалом для дослідження слугували англійські лексикографічні спеціалізовані джерела, словникові статті з енциклопедичних довідників і філологічних словників. Основними методами, які використовувалися в дослідженні, були дефініційний і фреймовий аналізи.

Результати. Ґрунтовний розробці проблеми концептів, концептуальних систем і структур в контексті лінгвокогнітивного напрямку присвячена велика кількість досліджень відомих лінгвістів Дж. Лакоффа, Р. Лангакера, М. Філлмора, Э. Рош, Ж. Фоконье, Е. Кубрякової, Н. Болдирева, С. Жаботинської. Представники когнітивної лінгвістики вважають, що кожна мова являє собою певну систему концептів, завдяки якій носії мови можуть сприймати, структурувати, класифікувати та інтерпретувати потік інформації, яка надходить з навколишнього світу.

Як відзначає Е. Кубрякова, концепт – це «одинаця ментальних або психічних ресурсів нашої свідомості та тієї інформаційної структури, яка відображає знання і досвід людини; оперативна змістовна одинаця пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи та мови мозку, всієї картини світу, відображеної в людській психіці» [8, с. 91].

На думку З. Попової, Й. Стерніна, «концепт в процесі розумової діяльності повертається різними сторонами, актуалізуючи різні ознаки і їх сукупності; ці ознаки або сукупності ознак концепту є його основними характеристиками» [10, с. 85]. «Когнітивна ознака – це окрема ознака об'єкта, яка усвідомлена свідомістю людини й відображена в структурі відповідного концепту як окремий елемент його змісту. Когнітивні диференціальні ознаки, що утворюють зміст концепту, відображають певні сторони явищ реальної дійсності. Мовний знак являє собою концепт в мові і в мовленні не повністю, він своїм значенням представляє тільки кілька основних когнітивних ознак, релевантних для даної номінації або даного повідомлення» [10, с. 89].

Які ж когнітивні ознаки концепту

ХВОРОБА (DISEASE) репрезентуються в лексикографічних англійських джерелах?

Cambridge Dictionary визначає disease як «(an) illness of people, animals, plants, etc., caused by infection or a failure of health rather than by an accident: heart disease, an infectious disease» (захворювання людей, тварин, рослин тощо, викликані інфекцією або порушенням здоров'я, а не нещасним випадком) [16]. Collins English Dictionary трактує хворобу як «an illness which affects people, animals, or plants, for example one which is caused by bacteria or infection» (хвороба, яка вражає людей, тварин або рослини, наприклад, яка викликана бактеріями або інфекцією) [15]. На зв'язок хвороби з певними ознаками та симптомами вказується в Encyclopedia Britannica: «any harmful deviation from the normal structural or functional state of an organism, generally associated with certain signs and symptoms and differing in nature from physical injury» (будь-яке шкідливе відхилення від нормального структурного чи функціонального стану організму, як правило, пов'язане з певними ознаками та симптомами та відрізняється за своєю природою від фізичної травми) [17].

Звернення до англійських лексикографічних джерел з дефініціями номінантів концепту ХВОРОБА уможливило виявлення таких його основних когнітивних ознак: «розлад здоров'я», «порушення діяльності організму» та додаткову семантичну ознаку – «причину появи хвороби», викликану інфекцією або порушенням здоров'я, а не випадковістю.

Розгляньмо докладніше, як же структурується інформація про концепт ХВОРОБА, що зафіксована в визначеннях і його когнітивних ознаках, у фрейми.

Розуміння фрейму як особливої когнітивної структури представлено у сучасній лінгвістиці в розмаїтті визначень, що виділяють в залежності від цілей і завдань дослідження ті чи інші характеристики фрейму.

Т. А. ван Дейк пише, що фрейм – це «одинаця знання, організована навколо концепту, що містить основну, типову і потенційно можливу інформацію, яка асоційована з тим чи іншим концептом» [1, с.16].

М. Мінський визначає фрейм як «структуру даних для представлення стереотипної ситуації» [5, с. 1978].

У працях З. Попової і І. Стерніна фрейм трактується як «мислимий в цілості його складових частин багатокомпонентний концепт, об'ємне уявлення, деяка сукупність стандартних знань про предмет або явище» [10; с. 84].

Р. Богранд [14, с. 32] і В. Дреслер [13, с. 45] визначають фрейм як «одинацю знань, організовану навколо концепту, що містить

відомості про суттєве, типове та можливе для цього концепту в межах певної культури».

А. Левицький трактує фрейм як когнітивну структуру, яка існує у феноменологічному полі людини, базується на ймовірних знаннях про типові ситуації, очікуваннях з приводу якостей і відношень реальних і гіпотетичних об'єктів [9, с. 168].

Розмаїття тлумачень терміна «фрейм» в науковій літературі підкреслює, що ця когнітивна структура виступає як комплексний феномен і має складну структуру.

Узагальнюючи все розмаїття трактувань, ми розуміємо термін «фрейм» як «схематизовану організацію отриманих даних, за допомогою яких людина пізнає спеціальну інформацію» [11, с. 33]. У нашому прикладі дані про хворобу є такою спеціальною інформацією. На підґрунті трактування фрейму ми зможемо докладніше описати один з універсальних концептів – ХВОРОБА і всебічно

представити його у вигляді фрейму.

Для подальшого вивчення фреймового моделювання ми звернулися до типології базисних фреймів у концепції С. Жаботинської, що включає предметний, акціональний, посесивний, ідентифікаційний та компаративний фрейми [3, с. 60-61].

На підґрунті класифікації базисних фреймів С. Жаботинської [3, с. 4], у нашому дослідженні для аналізу концепту ХВОРОБА було застосовано фрейм як схематизовану організацію отриманих знань і слот в якості складника структури фрейму, який може стати основою для подальшої класифікації. Вважаємо за доцільне змодельувати фрейм концепту ХВОРОБА на підґрунті предметного та акціонального фреймів.

Схематично фреймову модель концепту ХВОРОБА в англійській мові представлено на рисунку нижче (див. рис.).

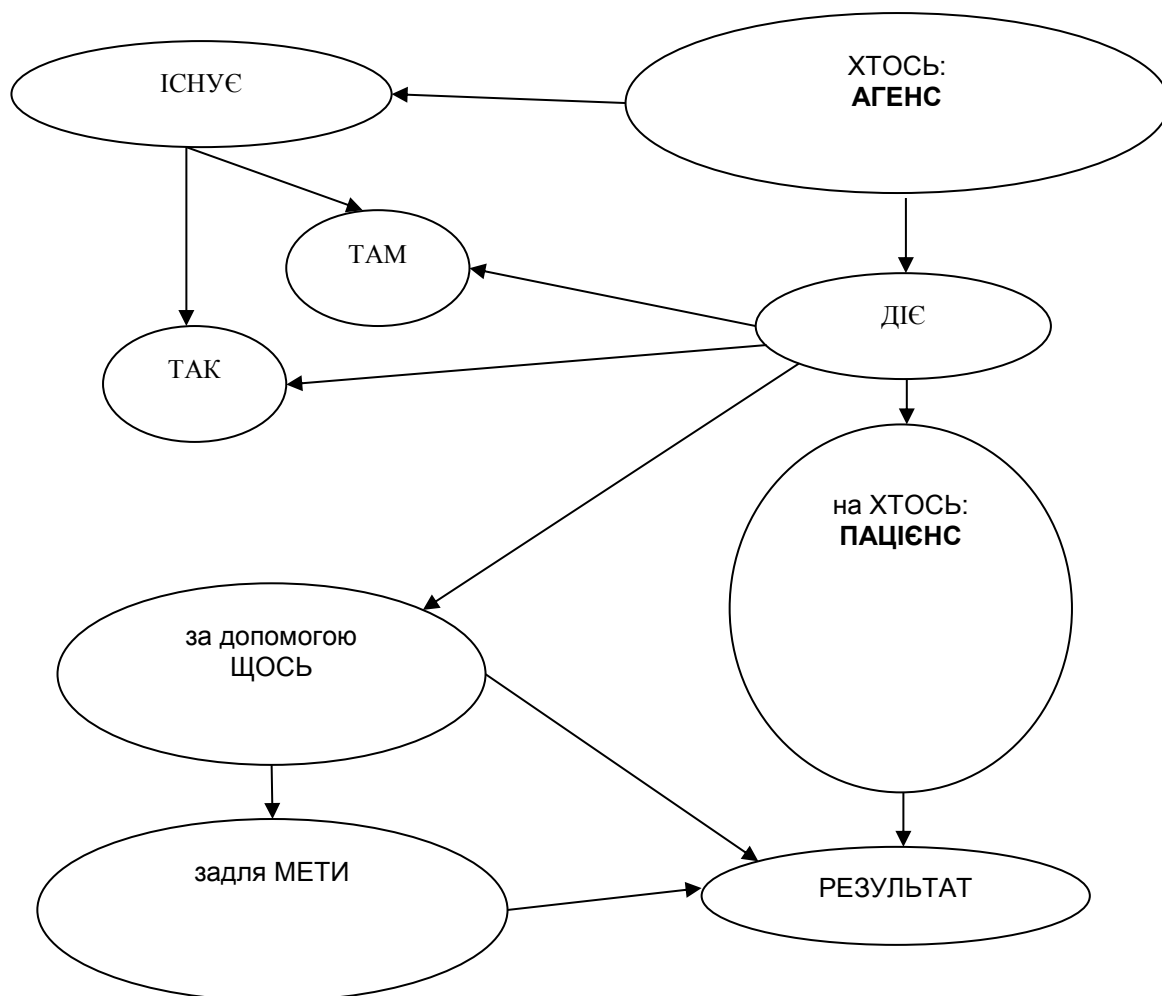

Рис. Фреймова модель концепту ХВОРОБА

Вершинними вузлами фрейму концепту ХВОРОБА в англійській мові є: **АГЕНС** (певна деструктивна сила), **ПАЦІЄНС** (об'єкт хвороби – людина, тварина, рослина), **ДІЄ** (діяльність АГЕНСА), діє **ТАМ** (в органах, тканинах) діє **ТАК** (спричиняє деструктивні наслідки через дію надзвичайних подразників зовнішнього і внутрішнього середовища), **ІНСТРУМЕНТ** (засіб, за допомогою якого діє АГЕНС), **МЕТА** (порушення нормальної життєдіяльності організму та подолання опору імунної системи), **РЕЗУЛЬТАТ** (функціональні і органічні порушення фізіологічних систем з одночасною мобілізацією захисно-адаптаційних механізмів).

Опишемо детальніше номенклатуру сегментів, їхніх значень, які заповнюють слоти фрейму, що репрезентує концепт ХВОРОБА в англійській мові.

АГЕНС містить слот ХВОРОБА / ХВОРОБИ, до якого входять лексичні одиниці на позначення різних хвороб, що представлені номінаціями, кількість яких складає більш ніж 2000 одиниць.

Вершинний вузол **ПАЦІЄНС** (об'єкт хвороби) містить слоти: ЛЮДИНА/ТВАРИНА/РОСЛИНА.

Діяльність АГЕНСА – вузол **ДІЄ** – презентують найуживаніші лексичні одиниці: affects, invades, kills.

Вершинний вузол **ІНСТРУМЕНТ** – засіб,

через який діє АГЕНС, має слот КАУЗАТОР ХВОРОБИ, виражений лексемами: protozone, bacteria, virus, fungus, parasite, pathogen, agent.

Вузол **МЕТА** позначає «мету» вірусу, яка полягає у «захопленні» організму та подоланні опору імунної системи, послаблення внутрішніх сил організму – the immune system deteriorates, а з іншого, – їх мобілізація для боротьби із вірусом – a strong cellular immune response.

Вершинний вузол **РЕЗУЛЬТАТ** містить у своїй структурі слот: ПОРУШЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗМУ і СИСТЕМ ОРГАНІВ, що номінуються лексичними одиницями: discomfort, inconvenience, distress, trouble, disorder of structure or function of all or part of an organism.

РЕЗУЛЬТАТ вважається визначальним фактором у діяльності АГЕНСА, хоча і не може бути об'єктивно оцінений.

Таким чином, для моделювання концепту доцільно використовувати традиційні одиниці когнітивістики (фрейм, гештальт, сценарій, скрипт і т. д.), які мають більш чітку, ніж концепт, структуру. Інформація про концепт ХВОРОБА в сукупності з закріпленими за ними когнітивними ознаками, які формують концептуальні схеми та породжують комбінації фреймів, структурує концептуальний простір ХВОРОБА, що відображається в англійській мові.

Список використаних джерел

1. Болдырев Н. Н. Концепт и значение слова. *Методологические проблемы когнитивной лингвистики*. Воронеж, 2001. С. 25-36.

2. Дубинець З. О. Концепт „хвороба” в мовній картині світу українців та росіян. *Вісник Львівського університету. Серія «Філологічна»*. Львів, 2007. № 64 (2). С. 366-375.

3. Жаботинская С. А. Концептуальный анализ языка: фреймовые сети. *Мова: науково-теоретичний часопис з мовознавства*. Одеса, 2004. № 9. С. 81-92.

4. Лабенко О. В. Концепт ХВОРОБА в українській, англійській та французькій мовах: етнолінгвістичний ракурс. *Львівський філологічний часопис*. Львів: ЛДУ БЖД, 2018. № 4, 49-54.

5. Минский М. Структура для представления знаний. *Психология машинного зрения*. Москва: Мир, 1978. С. 249-338.

6. Мишланова С. Л., Смирнова Ю. А. Особенности экспликации концепта «болезнь» в различных типах текста. *Проблемы изучения и преподавания иностранных языков: Сб. мат-лов науч.-практ. конф. «Иностранные языки и мировая культура»* (11-15 апр. 2005 г.). Перм. ун-т., 2005. С. 71-74.

7. Некора Н. Е. Национально-культурная специфика концепта «болезнь» в обучении русскому как иностранному. *Известия РГПУ имени А. И. Герцена*, 2007, 21 (51), 258-261.

8. Кубрякова Е. С., Демьянков В. З. Концепт и др. Краткий словарь когнитивных терминов. Москва: изд-во МГУ, 1996. С. 90-93.

9. Левицкий А. Э. *Функциональные подходы к классификации единиц современного английского языка*. Киев: АСА, 1998, 362 с.

10. Попова З. Д., Стернин И. А. Когнитивная лингвистика. Москва: АСТ: «Восток-Запад», 2007. 314 с.

11. Рожков Ю. Г. *Вербалізація хвороб тварин засобами англійської мови: лінгвокогнітивний і структурно-семантичний аспекти*. Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 035 Філологія. Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ. 224 с.

12. Сиротін О. С. Засоби вербалізації концепту «хвороба» в англійській мові. *Науковий журнал «Міжнародний філологічний часопис»*. Київ: «Міленіум», 2021. Випуск 12 (2). С. 33-37.

13. Dressler W. W. Race and ethnicity in public health research: models to explain health disparities. *Annu. Rev. Anthropol*, 2005, № 34. P. 231-252.

14. Robert De Beaugrande *Linguistics as discourse: A case study from semantics*, Word, 1984, 35:1. Pp.15-57. <https://doi.org/10.1080/00437956.1984.11435747>

15. Collins dictionary. Available at: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english>

16. Cambridge Dictionary. Available at: <https://dictionary.cambridge.org>

17. Britannica. Available at: <https://www.britannica.com/science/disease>

References

1. Boldyrev, N. N. (2001). *Kontsept i znacheniyе slova* [Concept and meaning of the word]. *Metodologicheskiye problemy kognitivnoy lingvistiki* [Methodological problems of cognitive linguistics]. Voronezh, 25-36.

2. Dubynets, Z. O. (2007). *Kontsept „khoroba” v movniy kartyni svitu ukrayintsiy ta rosiyan* [The concept of "disease" in the linguistic picture of the world of Ukrainians and Russians]. *Visnyk of the Lviv university. Series philology*. L'viv, 64 (2), 366-375.

3. Zhabotynskaya, S. A. (2004). *Kontseptual'nyy analiz yazyka: freymovye sety* [Conceptual analysis of language: frame networks]. *Mova: naukovо-teoretychnyy chasopys z movoznavstva*. Odesa, 9, 81-92.

4. Labenko, O. V. (2018). *Kontsept KHVORоба v ukrayins'kiy, anhliys'kiy ta frantsuz'kiy movakh: etnolinhvistychnyy rakurs* [The concept of DISEASE in Ukrainian, English and French: ethnolinguistic perspective]. *Philological Periodical of Lviv*. Lviv: LDU BZHD, 4, 49-54.

5. Minskiy, M. (1978). *Struktura dlya predstavleniya znaniy* [Structure for knowledge representation]. *Psikhologiya mashinnogo zreniya*. Moscow: Mir, 249-338.

6. Mishlanova, S. L., Smirnova, Yu. A., (2005). *Osobennosti eksplikatsii kontsepta «bolezn'» v razlichnykh tipakh teksta. Problemy izucheniya i prepodavaniya inostrannykh yazykov* [Features of the explication of the concept of "disease" in various types of text. Problems of studying and teaching foreign languages]. *Sb. mat-lov nauch.-prakt. konf. «Inostrannyye yazyki i mirovaya kul'tura»* (11–15

apr. 2005 g.) [Collection of scientific and practical materials. conference "Foreign languages and world culture" (April 11-15, 2005)]. Perm. un-t., 71-74.

7. Nekora, N. Ye. (2007). *Natsional'no-kul'turnaya spetsifika kontsepta «bolezn'» v obuchenii russkomu kak inostrannomu* [National and cultural specificity of the concept of "disease" in teaching Russian as a foreign language]. *Izvestia: Herzen University Journal of Humanities & Sciences*, 21 (51), 258-261.

8. Kubryakova, Ye. S., Dem'yankov, V. Z. (1996). *Kontsept i dr. Kratkiy slovar' kognitivnykh terminov*. [Concept et al. A short dictionary of cognitive terms]. Moscow : izd-vo MGU, 90-93.

9. Levitskiy, A. E. (1998). *Funktsional'nyye podkhody k klassifikatsii yedynits sovremennogo angliyskogo yazyka* [Functional approaches to the classification of units of modern English]. Kyiv: ASA, 362.

10. Popova, Z. D., Sternin, I. A. (2007). *Kognitivnaya lingvistika* [Cognitive linguistics]. Moscow: AST: «Vostok-Zapad», 314.

11. Rozhkov, Yu. H. (2021). *Verbalization of Animal Diseases in English: Linguocognitive and Structural-Semantic Aspects*. Dissertation for a Doctor of Philosophy in Philology degree: specialty – 035 Philology. Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv, 224.

12. Syrotin, O. S. (2021). Means of verbalization of the concept "DISEASE" in the English. *Scientific journal «International Journal of Philology»*. Kiev: "Milenium", Vol.12. No.2. P. 33-37.

13. Dressler, W. W. (2005). Race and ethnicity in public health research: models to explain health disparities. *Annu. Rev. Anthropol*, 34, 231-252.

14. Robert, De Beaugrande (1984). *Linguistics as discourse: A case study from semantics*, Word, 35:1. Pp.15-57. <https://doi.org/10.1080/00437956.1984.11435747>

15. Collins dictionary. Available at: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english>

16. Cambridge Dictionary. Available at: <https://dictionary.cambridge.org>

17. Britannica. Available at: <https://www.britannica.com/science/disease>

FRAME ORGANIZATION OF THE "DISEASE" CONCEPT IN THE ENGLISH LANGUAGE

O. S. Syrotin

Introduction. *The article is devoted to the problem of research of one of the universal concepts of understanding the world - the concept of DISEASE, which is analyzed using the frame method, widely known and recognized in both domestic and foreign cognitology. The development of cognitive linguistics opens up new possibilities for fruitful language research. The study of the deep connection between cognitive structures of cognition and language forms, ways of conceptualizing cultural schemes has increased the attention of linguists to the concept of "concept".*

The concept of DISEASE as a structure of knowledge can be represented in the form of a scheme, frame, conceptual scenario. One of the most used structures for presenting the conceptual content of the concept is the frame, because through it you can analyze the structure of the concept in the most detail. The

© O. S. Syrotin

«International journal of philology» | «Міжнародний філологічний часопис» Vol. 12, № 3, 2021

relevance of this work is to study the frame structure of the concept of DISEASE, its cognitive features, attributes and relationships through the analysis of verbalized units of the concept.

The purpose of the article is to show how the accumulated knowledge and information about the disease are structured in frame conceptual structures and fixed in the minds of native English speakers.

Materials and methods of research. The material for the study was dictionary articles from English-language specialized and philological dictionaries and encyclopedic reference books. In the course of the analysis we relied on the methods of continuous sampling of language material, definition and frame analyzes.

Results of the research. The article not only provides a number of definitions of the term "frame", but also clarifies the concept of frame, describes the frame approach to the study of the concept. The author presents schemes of basic frames, connections between them and their combinations, which structure the information about the name of the frame DISEASE. The analysis of vocabulary definitions of the token "disease" highlights the cognitive features of this concept: "health disorder", "body dysfunction" and an additional semantic feature - "cause of disease" caused by infection or health disorder, not accident. Based on the typology of basic frames of S. Zhabotynska and the propositional schemes by which they are constituted, the frame of the concept DISEASE was structured on the basis of subject and action frames. Frame analysis of the concept of DISEASE makes it possible to describe both the structure of this concept and to summarize all the accumulated knowledge about the disease, which is represented around the concept of "disease". The top nodes of the frame are AGENCY, PATIENT, ACTION, PURPOSE, TOOL and RESULT.

Conclusions. It is concluded that for modeling the concept it is advisable to use traditional units of cognitivism (frame, gestalt, script, script, etc.), which have a clearer structure than the concept. Information about the concept of DISEASE in combination with the cognitive features attached to them, which form conceptual schemes and generate combinations of frames, structures the conceptual space of DISEASE, which is reflected in the English language. It was also concluded that the conceptual basis of the name of the concept of DISEASE according to lexicographic sources is a fairly generalized information, the source of which is the scope of subject-logical activity of the individual.

Keywords: DISEASE concept, vocabulary definitions, cognitive features, frame, frame model, schemes.

TRANSLATION STUDIES. ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

УДК 81'33

<https://doi.org/10.31548/philolog2021.03.046>

ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕЛЕКТРОННИХ СЛОВНИКІВ

О. Ю. БАЛАЛАЄВА, кандидат педагогічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: olena.balalaeva@gmail.com<https://orcid.org/0000-0002-2675-5554>

Анотація. *Мета статті – проаналізувати функціональні особливості електронних словників, з'ясувати їхні переваги та недоліки порівняно з паперовими. Висвітлено різні підходи до визначення диференційних ознак електронних лексикографічних ресурсів, виявлено їх позитивні та негативні риси. З'ясовано, що в сучасній лексикографії еволюціонує трактування поняття електронного словника від цифрової копії паперового видання до складної та гнучкої інтерактивної системи з потужним арсеналом функцій, багаторівневого депозитарію тезаурусного типу, що за способами систематизації та зберігання інформації наближається до ментального лексикона людини. Принципову відмінність електронного словника від паперового науковці вбачають не так у цифровому носії чи мові розмітки документа, як в новій манері лексикографічної інтерпретації мовної семантики, що залучає користувача до віртуальної лексикографії в інший спосіб. Визначено, що до основних переваг електронних словників дослідники відносять великий обсяг, нелінійну структуру, інтегрований опис одиниць, наявність мультимедійних об'єктів (графічні зображення, аудіо, відео, анімація), інтерактивність, можливість маніпуляції з елементами контенту, коригування, формування власного контенту користувача, а також гнучкість, динамічність, відкритість, швидку навігацію та розширені можливості повнотекстового пошуку за різними критеріями. Програми електронних словників дозволяють налаштовувати інтерфейс, який може бути інтегрований з іншими застосунками: текстовими редакторами, накопичувачами перекладів, настільними видавничими системами, що суттєво прискорює опрацювання інформації. З-поміж негативних рис електронних словників науковці зазначають неможливість застосування без цифрового пристрою, програмного забезпечення або доступу до мережі, недружній інтерфейс, додаткове навантаження на зір, збільшення обсягу інформації без належного редагування, ненадійність джерел, неналежну якість машинного перекладу, окремі технічні та психологічні аспекти використання.*

Ключові слова: електронний словник, паперовий словник, переваги, недоліки, особливості.

Актуальність. Сучасні науковці, досліджуючи еволюцію лексикографії від словника-книги до мультимедійних баз даних, звертають увагу на розширені можливості електронних лексикографічних джерел, що наближають їх до депозитаріїв інформації тезаурусного типу, подібних до зберігання інформації про слова в ментальному лексиконі людини. Сьогодні електронний словник – це гнучка інтерактивна система, яка забезпечує доступ до різної інформації, що виходить далеко за межі суто лінгвістичних знань. На часі є дослідження таких систем у різних аспектах – лексикографічному, лінгводидактичному, технологічному та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Переваги електронних словників висвітлено у працях Л. Беляєвої, Я. Капранова, Є. Карпіловської, М. Ковязіної, Л. Колодзянної, І. Кудашева, Є. Купріянова, О. Рублевої, І. Саженина, Н. Сивакової, В. Селегея,

В. Широкова, А. Шляхової, О. Чепик, Г. Чумаріної та ін. Проте із розвитком комп'ютерної лексикографії розширюються та удосконалюються функції електронних словників, що потребує їх нового аналізу.

Мета статті – проаналізувати функціональні особливості електронних словників, з'ясувати їхні переваги та недоліки порівняно з паперовими. Застосовано **методи** аналізу наукових джерел, порівняння, узагальнення та систематизації.

Результати. У сучасній лексикографії поширеним є підхід до опису словника як абстрактного мовно-інформаційного об'єкта, що має визначальні риси у формі певної низки системно-структурних ознак. В. Широков та ін. зауважують, що «поняття “словник” розширюється у напрямі позначення систематизованої сукупності знань про певну проблему і набуває цілком визначених конотацій до когнітологічних структур типу моделей знань» [4, с. 12].

© О. Ю. Балалаєва

Із розвитком комп'ютерної лексикографії словникарство отримало нові теоретичні та практичні вектори досліджень. Побутує думка, що електронний словник – це аналог паперового у цифровому форматі. Проте багато дослідників вбачає різницю між електронним і паперовим словниками не лише в носії інформації [1, с. 29]. Так, В. Селегей вважає що електронний словник є особливим лексикографічним об'єктом, в якому може бути зреалізовано багато продуктивних ідей, не затребуваних із різних причин у паперових словниках. А Я. Перванов зауважує, що тривале протиставлення понять *паперовий* – *електронний* словник, затіняє той факт, що текст і носій є непов'язаними сутностями, а принципову відмінність електронного словника від паперового вбачає не так в електронній розмітці, як в новій манері лексикографічної інтерпретації мовної семантики, що залучає користувача до віртуальної лексикографії зовсім в інший спосіб [5].

На думку Л. Беляєвої, електронні словники суттєво відрізняються від традиційних, по-перше, способом зберігання, по-друге, суворою формалізованістю запису інформації. Фундаментальні «паперові» словники застарівають, адже не передбачають динаміки, а для програмних продуктів характерними є часта зміна версій, наявність постійного зворотного зв'язку з користувачами, динамічність, актуальність, відкритість [2, с. 73]. Ба більше, електронні словники, на відміну від традиційних, поєднують великий обсяг інформації зі зручністю використання завдяки автоматизації механізмів пошуку.

Основні переваги електронного словника порівняно з паперовим полягають у значному прискоренні процесу пошуку слів і словосполучень, а також перекладних значень у розгорнутій словниковій статті; різних можливостях перегляду вмісту словникової статті та максимальній локалізації потрібної інформації; можливості швидкої підстановки перекладних еквівалентів у текстові файли, копіювання; відносній гарантії того, що завдяки частим оновленням словник відповідає сучасному стану мови і можливості оперативного внесення доповнень до словника.

Н. Форгет стверджує, що електронні словники відрізняються від паперових словників за такими факторами, як використання, презентація, можливості пошуку, технічні аспекти та характер контенту. Автор звертає увагу на використання в гіпертексту та гнучкість пошуку в електронних словниках [9].

За цими параметрами детально розглянула електронні словники і Г. Чумаріна та дійшла таких висновків:

1. Використання: функції запам'ятовування та гіпертекст дозволяють користувачам швидко і легко повертатися до зроблених раніше входів, звертатися до посилань, консультуватися з різноманітною інформацією.

2. Презентація: консультування оптимізовано завдяки продуманій презентації, візуалізації різних типів інформації, мультимедійні елементи тощо.

3. Можливості пошуку: електронні словники пропонують більшу гнучкість у консультуванні завдяки різним типам пошуку.

4. Технічні аспекти: функції виносок дозволяють робити нотатки або коментарі щодо контексту перекладу, нового значення, терміна або конотації.

5. Зміст: на думку дослідниці, не відрізняється від паперових [6, с. 256].

І. Саженин до характеристик електронних лексикографічних ресурсів відносить більший обсяг лексикографічних даних, інтегрований опис лексичної одиниці, можливість маніпуляції з елементами контенту: коригування, формування власного контенту користувача та створення системи складних запитів. На аналогічних аспектах зупиняється і О. Рублева, яка вважає перевагами електронних словників великий обсяг, швидкість і зручність пошуку інформації, можливості звукової чи графічної ілюстрації слова, відкриття різних значень слова, оновлення та розширення відомостей про нього, інтерактивність.

А. Шляхова вважає характерними ознаками електронних словників: гнучкість (комплекс прийомів, що спрощують форму запиту для пошуку; зручність і легкість, з якою користувач може звертатися до словника та швидко отримувати необхідну інформацію), зворотність (зміна вхідної й вихідної мови), динамічність (поповнення, корекція, вилучення застарілих даних), множинність (багатомовність), об'ємність (можливість укладання великої кількості словникових одиниць). До додаткових можливостей дослідниця відносить використання мультимедійних засобів (аудіо- та відеоінформації, анімації, ігор тощо) [7, с. 182].

І. Кудашев також відзначає можливість електронних словників містити не лише текст і графіку, а й тривимірні зображення, анімацію, аудіо, відео та інші види мультимедіа, що дозволяє активізувати роботу органів чуттів і задіяти механізми образного сприйняття інформації. Електронні видання надають можливість нелінійного подання матеріалу, а порядок розташування словникових статей може змінюватися відповідно до бажань користувача. Програми електронних словників дозволяють також налаштовувати інтерфейс, він може бути також інтегрований з іншими застосунками: текстовими редакторами,

«накопичувачами перекладів» (translation memory systems), настільними видавничими системами, що суттєво прискорює обмін інформацією та її опрацювання. Якщо розумна межа обсягу тлумачного паперового словника становить близько 500-600 тис. словникових статей, то для багатомовного словника ця цифра є ще меншою. Практична межа кількості інформаційних категорій в паперовому словнику становить близько десяти-п'ятнадцяти параметрів, а значна місткість електронних носіїв дозволяє відмовитися від жорсткої економії словникового простору [3, с. 156-157].

Електронні словники мають значно ширші можливості щодо пошуку інформації. Якщо в паперових словниках вхід, як правило, можливий тільки через форму одиниць словника або ще через кілька параметрів (за наявності додаткових показників), то в електронних словниках з'являється можливість відбирати статті за будь-яким критерієм та їх комбінаціями. На думку В. Пастор та А. Альцини, з усіх відмінностей електронних і паперових словників, основна полягає в тому, в який спосіб користувач отримує доступ до інформації. Можливості пошуку в паперових словниках обмежені упорядкуванням контенту лексикографом. Електронні словники мають досконаліші методи пошуку, як-от: пошук аналогічний алфавітному пошуку в паперових словника; допоміжний пошук, в якому словник пропонує слова, у разі неправильного введення користувачем; розширений пошук; пошук із символами підстановки, шаблонами і фільтрами, що дозволяє поєднувати пошукові слова з операторами та здійснювати пошук орфографічних варіантів із символами підстановки; пошук споріднених слів; пошук за анаграмами, абрєвіатурами та позначками; вдосконалений пошук тощо [10, с. 5].

Висновки. Отже, більшість дослідників принципними позитивними відмінностями електронних словників вважають великий обсяг, нелінійну структуру, розширені можливості пошуку, інтегрований опис

Список використаних джерел

1. Балалаєва О. Ю. Аналіз сутності поняття «електронний навчальний словник». Проблеми сучасного підручника. 2014. Вип. 14. С. 26–33.
2. Беяєва Л. Н. Потенциал автоматизированной лексикографии и прикладная лингвистика. *Известия РГПУ им. А.И. Герцена*. 2010. № 134. С. 70-79.
3. Кудашев И. С. Проектирование переводческих словарей специальной лексики. Helsinki: HU Print, 2007. 443 с.
4. Лінгвістично-інформаційні студії: Праці Українського мовно-інформаційного

одиниць, наявність мультимедійних об'єктів, інтерактивність, можливість маніпуляції з елементами контенту, гнучкість, динамічність, відкритість.

Водночас дослідники відзначають і певні негативні риси електронних словників порівняно з паперовими. Зокрема, на думку І. Кудашева, важливою відмінністю електронних словників є те, що інформація з них не можна бути зчитана без відповідного пристрою та інтерфейсу. Для того, щоб користувач міг працювати з електронним словником, він повинен мати доступ до пристрою, який має бути справним і підключеним, а користувач повинен вміти поводитися з цим пристроєм і відповідним програмним забезпеченням [3, с. 155-159]. Варто враховувати також відмінності в платформах, моніторах, операційних системах, програмному забезпеченні; можуть виникнути проблеми сумісності – як в синхронії, так і в перспективі. На практиці багато електронних словників не оновлюють, не зважаючи на наявність відповідних технічних можливостей. Підтримування електронного словника вимагає чимало зусиль, а витрати на оновлення іноді можна порівняти з витратами на укладання нового словника. Існують також деякі психологічні аспекти, які можуть вплинути на вибір носія. Так, паперові словники є реальними фізичними об'єктами, тому сприймаються як довговічніші, солідніші, надійніші. Часто збільшення обсягу інформації в електронному словнику здійснюється не на користь її якості, дані розміщують без належного редагування, використовують ненадійні анонімні джерела, трапляються помилки машинного перекладу.

Проте електронні словники є реалією сьогодення, вони є популярними серед широкого загалу завдяки доступності, простоті у використанні та швидкості перекладу, а їх дослідження в теоретичному і практичному аспектах становить перспективний напрям у сучасній лексикографії.

фонду НАН України : у 5 т. Т. 3 : Тлумачна лексикографія / В. А. Широков та ін. Київ : Український мовно-інформаційний фонд НАНУ, 2018. 276 с.

5. Перванов Я. А. Заметки по электронной лексикографии. 2011. URL: <http://arxiv.org/ftp/arxiv/papers/1107/1107.1753.pdf> (дата звернення 08.10.2020).

6. Чумарина Г. Р. Сравнительная характеристика электронных и бумажных словарей в функциональном аспекте. *Вестник Чувашского университета*. 2009. № 4. С. 265–270.

7. Шляхова А. В. Электронный словарь

и его специфика. *Вестник ТГУ*. Тюмень, 2008. № 1. С. 181–185.

8. Balalaieva O. Structural and organizational procedural characteristics of electronic educational resources design. *Information Technologies and Learning Tools*. 2016. Vol. 54, no 4, P. 108-118.

9. Forget N. Les dictionnaires électroniques dans l'optique de la traduction. Ottawa: University of Ottawa. 1999. 136 p.

10. Pastor V., Alcina A. Search techniques in electronic dictionaries: a classification for translators. *International Journal of Lexicography*. 2010. Vol. 23, No 3. P. 307-354.

References

1. Balalaieva, O. Yu. (2014). Analiz sutnosti poniattia «elektronnyi navchalnyi slovnyk». *Problemy suchasnoho pidruchnyka*. No 14, 26–33.

2. Belyaeva, L. N. (2010). Potencial avtomatizirovannoj leksikografii [Automatic lexicography and applied linguistics]. *Izvestija RGPU im. A.I. Gercena*. 2010. No 134, 70.

3. Kudashev, I. S. (2007). Proektirovanie perevodcheskih slovarej specialnoj leksiki [Designing translation dictionaries for special vocabulary]. Helsinki: HU Print, 443.

4. Linhvistychno-informatsiini studii : Pratsi

Ukrainskoho movno-informatsiinoho fondu NAN Ukrainy (2018). Vol. 3: Tlumachna leksykohrafiia / V. A. Shyrokov (ed.). Kyiv: Ukrainskyi movno-informatsiinyi fond NANU, 276.

5. Pervanov, Ja. (2011). Zametki po jelektronnoj leksikografii [Notes on electronic lexicography]. Retrieved from: <http://arxiv.org/ftp/arxiv/papers/1107/1107.1753.pdf>

6. Chumarina, G. R. (2009). Sravnitel'naja harakteristika jelektronnyh i bumazhnyh slovarej v funkcionalnom aspekte [Comparative characteristics of electronic and paper dictionaries in the functional aspect]. *Vestnik Chuvashskogo universiteta*. No 4, 265–270.

7. Shljahova, A. V. (2008). Jelektronnyj slovar i ego specifika [Electronic dictionary and its specifics]. *Vestnik TGU. Tjumen*. No 1, 181–185.

8. Balalaieva, O. (2016). Structural and organizational procedural characteristics of electronic educational resources design. *Information Technologies and Learning Tools*, 54(4), 108-118.

9. Forget, N. (1999). Les dictionnaires électroniques dans l'optique de la traduction, University of Ottawa.

10. Pastor, V., Alcina, A. (2010) Search techniques in electronic dictionaries: a classification for translators. *International Journal of Lexicography*. Vol. 23 (3), 307-354.

FUNCTIONAL FEATURES OF ELECTRONIC DICTIONARIES O. Yu. Balalaieva

Abstract. *Today concept of "dictionary" expands in the direction of denoting a systematized body of knowledge about a certain problem and acquires well-defined connotations to cognitological structures types of knowledge models. In particular, there is an approach based on the description of the dictionary as an abstract linguistic and information object that has distinguishing features in the form of systemic and structural characteristics. The purpose of the article is to analyze the functional features of electronic dictionaries, to find out their advantages and disadvantages compared to paper ones. Different approaches to determining the differential features of electronic lexicographic resources are highlighted, positive and negative features are revealed. With the development of computer lexicography, compiling dictionaries has acquired new theoretical and practical vectors of research. There is an opinion that an electronic dictionary is an analogue of a paper one in digital format. However, many researchers see the difference between electronic and paper dictionaries not only in the storage media. It has been found that in modern lexicography the understanding of electronic dictionary has evolved from a digital copy of a paper edition to a complex system with a powerful arsenal of functions, a multilevel thesaurus-type depository that in the kind of storing information is close to the human mental lexicon. It is determined that the main advantages of electronic dictionaries are the following: a large amount of lexicographic data, nonlinear structure, integrated description of units, the presence of multimedia objects, interactivity, the ability to manipulate content elements, flexibility, dynamism, openness, fast navigation and advanced full-text search capabilities for various criteria. At the same time, researchers point to some negative features of electronic dictionaries compared to paper ones. In particular, information from them cannot be read without a digital device, required software or network access. Often the increase in the amount of information in the electronic dictionary is not in favor of its quality, the data is posted without proper editing, use unreliable anonymous sources, machine translation errors occur. However, electronic dictionaries are a reality of today, they are popular with the general public due to their accessibility, ease of use and speed of translation, and their research in theoretical and practical aspects is a promising direction in modern lexicography.*

Keywords: *electronic dictionary, paper dictionary, advantages, disadvantages, features.*

**КОГНІТИВНИЙ СТИЛЬ ПЕРЕКЛАДАЧА: «МОДЕРНІЗАЦІЯ» VS. «ІСТОРИЗАЦІЯ»
ЧАСОВО ВІДДАЛЕНОГО ПЕРШОТВОРУ
(на матеріалі українських ретрансляцій трагедій У. Шекспіра)**

Я. В. БОЙКО, кандидат філологічних наук, доцент,
Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»

E-mail: yana.boyko.85@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-0074-5665>

Анотація. В статті охарактеризовано когнітивний стиль українських поетів-перекладачів трагедій У. Шекспіра, який сформовано у XIX–XXI ст. під впливом культурно-історичного контексту і літературного стилю епохи. На прикладі трагедії Шекспіра “Hamlet” (1899) та її трьох різночасових українських ретрансляцій, авторами яких є Пантелеймон Куліш (1899), Леонід Гребінка (1939) та Юрій Андрухович (2000), у статті продемонстровано вплив когнітивного стилю перекладача на його вибір стратегії перекладу – історизації/архаїзації (орієнтація на автора першотвору, тобто збереження культурно мотивованого ментального образу оригіналу в перекладі) або модернізації/доместикації (орієнтація на сучасного читача перекладу, тобто адаптація вихідного ментального образу до культурних норм цільової аудиторії). **Мета статті** – розкриття зумовленості стилістичної варіативності різночасових українських ретрансляцій часово віддаленого першотвору когнітивним стилем перекладача, що детермінує його вибір стратегії перекладу, – досягається шляхом застосування різних методів аналізу. **Методологія** дослідження інкорпорує загальнонаукові методи аналізу та синтезу, індукції та дедукції, спостереження й абстрагування – для обґрунтування теоретичних проблем розвідки; лінгвостилістичний, компонентний і порівняльний аналіз – для зіставлення текстів оригіналу і перекладу, а також різночасових українських ретрансляцій між собою з метою виявлення та порівняння специфічних ознак індивідуального стилю перекладу. Проведене дослідження встановило відмінності в перекладах часово віддаленого першотвору за когнітивним стилем перекладача, оскільки вибір перекладацької стратегії історизації/архаїзації або модернізації/доместикації органічно залежить від художнього методу епохи, до якої належить чи тяжіє перекладач як оригінальний автор.

Ключові слова: діахронна множинність перекладів, часово віддалений першотвір, когнітивний стиль перекладача, стратегія історизації/архаїзації, стратегія модернізації/доместикації, культурно-історичний контекст, літературний стиль епохи.

Актуальність дослідження. З початку 80-х років минулого століття розбудова питання інтерпретаційної діяльності перекладача, у ході якої перекладач вступає у взаємодію з автором першотвору, що характеризується високим ступенем свободи перекладацької особистості, привернула увагу науковців до необхідності усвідомлення глибинних когнітивних механізмів, що відбуваються у свідомості перекладача між сприйняттям тексту оригіналу (далі ТО) і створенням його трансляту, тексту перекладу (далі ТП). Увага дослідників (S. Halverson [10], Z. Kövecses [13], B. Lewandowska-Tomaszczyk [14], N. Mandelblit [15], P. Sickinger [16] та ін.), які звернулися до останніх досягнень в області психології і когнітивістики, сфокусувалася на когнітивному аспекті перекладацького процесу як на перетині зовнішнього соціокультурного контексту з внутрішнім фактором – індивідуальним набором знань перекладача і мовним кодом [14, с. 105–148].

Окрім соціокультурних та індивідуальних факторів, перекладацький процес значною

мірою детермінується персональним “когнітивним стилем” перекладача [13, с. 246–258], тобто перевагами перекладача у виборі певних когнітивних механізмів і структур, а також індивідуальних способів їх застосування. Когнітивний стиль перекладача детермінує застосування стратегії перекладу, зокрема, вибір стратегії “модернізації” чи “історизації” [11] стосовно перекладів часово віддаленого першотвору.

Проблеми перекладу часово віддалених творів торкалося чимало зарубіжних (Г. Гачечіладзе, Дж. Кетфорд, В. Россельс та ін.) і вітчизняних (М. Новікова, А. Попович, М. Рильський, О. Ребрій, Р. Ситар та ін.) дослідників, хоча не можна вважати, що питання є остаточно виснаженим, оскільки недостатнє теоретичне обґрунтування відмінності когнітивних стилів перекладачів ускладнює можливість передбачити чи пояснити окремі перекладацькі рішення, які є або успішними, або невдалими.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато авторів, які вивчають

психічні процеси перекладача, сходяться на думці, що переклад – це особливий тип когнітивної поведінки. Наприкінці 1960-х років зростає інтерес до пізнання розумового процесу перекладача, а в 1980-х роках, із дослідженням Дечерта і Сандрока [9], почалося емпіричне вивчення процесу перекладу. Після цієї праці були й інші розвідки, орієнтовані на психолінгвістичний або когнітивний процес перекладу, які всі фокусуються на методології, що використовується для збору й аналізу даних в інтроспективних словесних протоколах.

Когнітивний підхід трактує процес перекладу у новому світлі, оскільки робота перекладача передбачає певні механізми, які відбуваються у мовній свідомості творчої особистості. У контексті когнітивної транслятології перекладач виступає не лише як знавець обох мов, а як міжкультурний посередник, щоб лінгвістично, когнітивно, культурно й комунікативно правильно адаптувати ТП для цільової аудиторії, спираючись на свої знання та досвід. Інтеграція мови і когніції дозволяє звернути увагу дослідників ([8; 10; 13; 14; 15; 16] та ін.) на тих когнітивних процесах, які зумовлюють вибір перекладачем певних перекладацьких стратегій у ході обробки вихідної когнітивної інформації у ТО та створення таких мовних конструкцій у ТП, які б активували її найповнішою мірою. Орієнтація на переклад як когнітивний процес, врахування творчої особистості перекладача збагачують традиційне розуміння перекладу як міжмовного перекодування і зумовлюють інтерес транслятологів до проблеми когнітивного стилю перекладача.

Поняття когнітивного стилю як таке, що фіксує індивідуальні способи пізнання, пов'язано з дослідженнями Д. Бровермана, Р. Гарднера. Г. Клейна Г. Фатерсона, Г. Уіткіна та ін. З. Ковечеш [13, с. 246–258] надає таке визначення когнітивного стилю – знехтування культурно-специфічним компонентом за вибором перекладача відповідно до своїх когнітивних механізмів і структур, а також індивідуальних способів їх застосування.

Якщо розглядати переклад як перехід від однієї концептуальної системи до іншої, то відмінності між ними є джерелом основних труднощів для перекладу, що отримало назву “концептуальний зсув” – умовний трансфер між концептуальними системами, що поєднує індивідуально-когнітивний, соціокультурний та комунікативний компоненти [7, с. 210]. “Концептуальний зсув” тягне за собою часову проблему [15, с. 482–495], яка вимагає більше часу для вибору стратегій та прийомів перекладу ТО. Якщо створення ефекту

давнини було частиною задуму автора, завданням перекладача є достовірне відтворення часової дистанції засобами цільової мови.

Досягнення адекватного перекладу часово віддаленого першотвору вимагає урахування його історичного, соціального та культурного контекстів, а також жанрово-стилістичних особливостей. М. Новикова пропонує два критерії оцінки інтерпретації творів класичної літератури у процесі художнього перекладу: 1) реальність художнього тексту – сприйнятого якомога більш повно й динамічно; 2) “реальність контексту – історичного, соціального, біографічного, літературно-типологічного, функціонально-стилістичного, тобто того, який створює навколо класичних першотворів широке [...] інтерпретаційне поле” [2, с. 50].

У ході перекладу часово віддаленого першотвору перед перекладачем постають вимоги, що протистоять одна одній. З одного боку, ТП має бути максимально наближеним до ТО, з іншого, – сприйняття ТП адресатом, який належить іншій культурі, має мало відрізнятися від рецепції ТО носієм культури першотвору. Когнітивний стиль перекладача демонструє його вміння балансувати між цими двома крайнощами, вміння зберегти і змістову, і стилістичну своєрідність ТО, й у той самий час уміння зробити ТП доступним і зрозумілим для потенційного адресата – читача або глядача.

Альтернативними стратегіями перекладу часово віддаленого першотвору, назви яких було запропоновано американсько-голландським поетом і перекладачем Дж. Холмсом [11], вважаються стратегія історизації / архаїзації, що передбачає орієнтацію на автора першотвору, тобто збереження культурно мотивованого ментального образу оригіналу в перекладі, і стратегія модернізації / доместикації, що орієнтована на сучасного читача перекладу, тобто передбачає адаптацію вихідного ментального образу до культурних норм цільової аудиторії. Часова відстань між ТО і ТП впливає на всі рівні структурної реалізації ТП: мовний, літературний, культурний. Однак більшість дослідників доходять висновку [18, с. 13536], що переклад повинен здійснюватися сучасним перекладачем мовою з такими лексичними і граматичними елементами, які б дозволили відтворити необхідну історичну перспективу, до того ж стратегія історизації / архаїзації вимагатиме менше когнітивних зусиль, аніж стратегія модернізації / доместикації, яка може спричинити значний зсув тексту перекладу за шкалою когнітивної еквівалентності [15, с. 487–488].

Переклад часово віддаленого

першотвору ускладнюється через особливості історичного сприйняття оригіналу сучасними перекладачами та читачами перекладу, розбіжності між двома мовами й розбіжності фонових знань між відповідними колами читачів [3]. Зберігаючи художню оригінальність та історичну достовірність оригіналу, перекладач може передати мовні ознаки твору: шляхом використання часткової архаїзації перекладу, виконаного сучасною мовою; перекласти оригінал мовою на тому етапі розвитку, що відповідає часу створення оригіналу; ретранслювати оригінал штучно створеною мовою, яка комбінує в собі ознаки реально існуючих або мертвих мов і діалектів. При відтворенні історичного, соціального та літературного контекстів перекладач може обрати також інший шлях: не відтворювати ознаки ТО, що не відповідають сучасній нормі або є незрозумілими для сучасного читача через відсутність відповідних фонових знань або інтерпретувати особливості змісту й форми оригіналу з урахуванням сучасної мовної та естетичної норми та фонових знань сучасного читача. Коли перекладач ретранслює класичний твір навмисно архаїзованою мовою, архаїчна мова стає елементом виду мистецтва, набуваючи дивного для задуму автора сенсу. Часово віддалений першотвір має перекладатися сучасною мовою, оскільки відчуженість між звичною для сучасного читача мовою та чужим змістом примушує його не суб'єктивно ідентифікувати себе зі змістом тексту, а об'єктивно знайомитися з ним.

Незважаючи на значну кількість напрацювань у сучасній транслятології щодо вибору стратегії відтворення художньо-історичних творів засобами цільової мови, актуальним постає проблема когнітивного стилю перекладача як вирішального фактора, що визначає той шлях, який обирає перекладач у розв'язанні складного завдання досягнення так званої темпоральної еквівалентності ТО і ТП.

Мета статті – розкрити зумовленість стилістичної варіативності різночасових українських ретрансляцій часово віддаленого першотвору когнітивним стилем перекладача, що детермінує його вибір стратегії перекладу. Досягнення мети передбачає розв'язання таких **завдань**: охарактеризувати когнітивний стиль українських поетів-перекладачів трагедії Шекспіра “Hamlet”, сформований у XIX–XXI ст. під впливом культурно-історичного контексту і літературного стилю епохи; продемонструвати вплив когнітивного стилю перекладача на його вибір стратегії перекладу – історизації / архаїзації або модернізації / доместикації.

Матеріал і методи дослідження. Матеріалом дослідження слугували: трагедія

У. Шекспіра “Hamlet” [17] та її українські ретрансляції, авторами яких є: Пантелеймон Куліш [4], Леонід Гребінка [5] і Юрій Андрухович [6].

Методологія дослідження інкорпорує загальнонаукові методи аналізу та синтезу, індукції та дедукції, спостереження й абстрагування – для обґрунтування теоретичних проблем розвідки; лінгвостилістичний, компонентний та порівняльний аналіз – для зіставлення стилістичних особливостей ТО і ТП, а також різночасових ТП між собою з метою виявлення та порівняння специфічних внутрішньомовних і міжмовних ознак індивідуального стилю перекладу.

Результати. Оскільки переклад художніх текстів призначається для естетичного задоволення читацької аудиторії, то для досягнення адекватності художнього перекладу, особливо першотвору, віддаленого значною часовою дистанцією, недостатнім є врахування лише його мовних характеристик – лексико-граматичних, стилістичних, поетичних тощо. Значної ваги набуває історичний, соціальний та культурний контексти створення, причому, не лише першотвору, а і його ретрансляцій, так само як і особливості сучасного читача, його фонових знань, насамперед, його попередньої інформованості щодо історії та соціально-культурного розвитку як країни першотвору, так і країни ретрансляцій за часів їх появи.

Соціально-культурний контекст, у якому були створені першотвір – трагедія У. Шекспіра “Hamlet” (1600) та її українські ретрансляції – П. Куліша (1899), Л. Гребінки (1939) і Ю. Андруховича (2000), демонструє радикально різні історичні епохи. З одного боку, елизаветинська епоха в історії Великої Британії з характерними для неї соціальним розшаруванням і жорстко регламентованою ієрархією у суспільстві [8, с. 1042], з іншого, – три різні культурно-історичні періоди у розвитку суспільства в Україні: 1) остання чверть XIX ст. (переклад П. Куліша); 2) 1930-ті роки (переклад Л. Гребінки); 3) рубіж третього тисячоліття (переклад Ю. Андруховича).

Перший період – остання чверть XIX ст. – дорадянські часи України, коли частина її інтелігенції спрямувала свою діяльність на національно-культурне відродження, що означало усвідомлення національної ідентичності. Весь комплекс визвольних прагнень українського народу знайшов своє відбиття в діяльності першої української таємної політичної організації – Кирило-Мефодіївського братства, що виникла в Києві в грудні 1845 – січні 1846, і Пантелеймон Куліш був частиною цього братства.

Другий період – 1930-ті роки – радянські часи України, які характеризуються зміцненням авторитарного ідеологічного режиму в СРСР на чолі з харизматичним диктатором Сталіним, жорсткими вимогами до параметрів перекладу та цензурою мовних канонів. Ретрансляції часто узгоджуються з “контекстом обмежених часом норм, зокрема ідеологічними зсувами та змінами у сприйнятті вихідної культури в цільовій культурі” [12, с. 28]. Переклад Гребінки зазнав тотальної редакторської правки і “зіставивши між собою відредагований Михайлом Тупайлом переклад із шеститомника і першотекст Гребінки, можна без перебільшення вести мову про ‘двох Леонідів Гребінок’ – настільки різняться між собою в мовностилістичному плані ці два варіанти перекладу” [1, с. 171].

Третій період – рубіж третього тисячоліття – пострадянська Україна, яка характеризується швидкими змінами в суспільстві, а сучасний хід соціальних і культурних перетворень в Україні значною мірою зумовлений її тоталітарним минулим і практиками, використовуваними комуністичним режимом для формування “нової людини”. Ю. Андрухович як людина нової України втілює взаємозв'язок радянської моралі та нової моралі, в якій людині потрібно було стати більш підприємливим у всіх сферах життя, що особливо не залишало місця для оцінки моральних цінностей.

Соціально-культурний контекст трьох історичних періодів не міг не вплинути на **творчі настанови** українських перекладачів, оскільки перекладач, як і кожний митець, не існує у позачасовому просторі, а належить своїй епосі та взаємодіє з певним соціокультурним середовищем. Соціокультурні цінності і норми формують концепцію творчості, що, своєю чергою, може вплинути на спосіб, у якому індивідуальний стиль перекладача поєднується з художнім методом епохи і втілюється у специфічному літературному напрямі, до якого належить переклад. Синтез художнього стилю епохи та індивідуального стилю перекладача детермінує когнітивний стиль перекладу, який якнайкраще унаочнюється шляхом порівняння різних перекладів одного першотвору. Розглянемо фрагмент із трагедії У. Шекспіра “Hamlet” (акт 3, сцена 3) та його три українські ретрансляції, авторами яких є П. Куліш, Л. Гребінка й Ю. Андрухович.

W. Shakespeare: *Up, sword; and know thou a more horrid hent: / When he is drunk asleep, or in his rage, / Or in the incestuous pleasure of his bed; / At gaming, swearing, or about some act / That has no relish of salvation in't; / Then trip him, that his heels may kick at*

heaven, / And that his soul may be as damn'd and black / As hell, whereto it goes. My mother stays. [17, с. 78].

П. Куліш: *Сховайся, мечу, й знай страшнішу пору. / Як буде п'ятий він чи біснுவатий, / Чи сонни на кровозмісивім ложі, / Чи в грі, в божбі, або в якому ділі, / Що грішній не дає душі спасення, / Тоді штовхни його, щоб він п'ятами / Брикав до неба, і нехай проклята / Душа його на вік і чорна буде, / Як пекло те, куди летить поганець. / Паньматка жде мене.* [4, с. 94].

Л. Гребінка: *У піхви, меч; на мить страшнішу жди. / Коли уп'ється він, чи буде в гніві, / Чи в кровозмісних втіхах на постелі, / У грі, в блюзнірстві чи за іншим ділом, / Далекий від спасіння, – ось тоді / Убий, щоб і зоглядітись не встиг він, / Щоб душу, кляту й чорну, ніби пекло, / У пекло він поніс... Ба, матір жде.* [5, с. 63].

Ю. Андрухович: *Назад з мечем і вичекай хвилину, / Щоб він упився, вгрався, спав у ліжку / Гріховному, в блюзнірстві, блювотинні, / За картами, у шалі, в ейфорії, / Щоб мав усе, крім думки про спасіння – / Тоді його звали, щоб аж задерлись / Підшови, щоб огидну чорну душу / Забрала чорнота...Чекає мати.* [6, с. 136].

Мова Шекспіра є зразком англійської мови ранньоновоанглійського періоду, що охоплює другу половину XVI ст. і першу половину XVII ст. і характеризується становленням і подальшим розвитком стандартних норм національної англійської мови. Оскільки драматург писав для народного театру (public theatre), мова його п'єс була достатньо простою, зрозумілою широкій публіці із народу. Але відсутність стандартизованої англійської мови пояснювала паралельне існування у шекспірівському драматургічному тексті архаїзмів (*thou*) і неологізмів (*hent*); фраз високого стилю (*Up, sword; and know thou a more horrid hent, relish of salvation*) і розмовного лексикону (*then trip him; when he is drunk asleep*); живих народних образів (*that his heels may kick at heaven; in the incestuous pleasure of his bed*) і образів високої поезії (*that his soul may be as damn'd and black / As hell*). При цьому, архаїзмами і поетизмами ці слова стали лише з унормуванням англійської мови у процесі її історичного розвитку. У XVI ст. такою мовою розмовляли і таку мову розуміли і герої п'єс Шекспіра, і глядачі цих п'єс.

Мова Куліша – це зразок органічного поєднання високого стилю з народним, що цілком узгоджується з критеріями романтичної концепції перекладу. Спрямовуючи свою діяльність перекладача на національно-культурне відродження, що означало

усвідомлення національної ідентичності, Куліш у своїх перекладах створював особливу поетичну мову, яка поєднувала ресурси старої книжної (староруської чи староукраїнської) і народнопоетичної мови. Наведений фрагмент із перекладу Куліша яскраво демонструє синтез книжної лексики (старорусизми, староукраїнізми, церковнослов'янізми: *не дає душі спасення; в божбі; біснуватий; паньматка*) з локалізмами і колоквиалізмами (*Тоді штовхни його, щоб він пятами / Брикає до неба; поганець*) та з авторськими словотворами і формальними експериментами (*знай страшнішу пору; Як буде пятий він; Чи сонни на кровозмісивім ложі; п'ятами*). Дотримуючись принципу максимальної лексичної еквівалентності ТО, який також демонструє паралельне вживання книжного і розмовного лексикону як свідчення неунормованості англійської мови, Куліш обирає стратегію історизації / архаїзації, орієнтуючись на автора першотвору й історичний колорит часоно віддаленого оригіналу.

Альтернативну стратегію – модернізації / доместикації, що орієнтована на сучасного читача перекладу, – обирають Гребінка й Андрухович, але стилістична варіативність їх перекладів унаочнює той вплив на формування когнітивного стилю цих перекладачів, який здійснює не лише культурно-історичний контекст (30-і роки ХХ ст. і початок ХХІ ст.), а й різні світові і національно-етнічні тенденції у літературному процесі тих часів.

Когнітивний стиль Гребінки сформувався під впливом необароко, який склався в європейському мистецтві ХІХ ст. і характеризується підвищеною метафоричністю, парадоксальністю. Переклади Гребінки розраховано на пересічного українця 30-х років минулого сторіччя, і тому необароковий стиль його перекладу вирізняється яскравою стильовою експресією народно-розмовної української мови (*Коли уп'ється він; У грі, в блюзнірстві чи за іншим ділом; Далекий від спасіння; матір*) із просторічними лексико-граматичними конструкціями (*на мить страшнішу жди; в кровозмісних втіхах на постелі; щоб і зоглядітись не встиг він*) і приземленою образністю (*Щоб душу, кляту й чорну, ніби пекло, / У пекло він поніс*).

Когнітивний стиль Андруховича детерміновано мистецтвом постмодернізму, який виник у ХХ ст. як реакція на ідеї Просвітництва, заперечуючи модерністський пошук сенсу в хаотичному світі. У руслі стратегії

модернізації / доместикації Андрухович також орієнтується на широке коло сучасних йому читачів початку ХХІ ст. з їх світорозумінням, лексикою і фразеологією, манерою спілкування. Постмодерністський стиль перекладу Андруховича характеризує знижена лексика (*Щоб він упився, вгрався; Тоді його звали, щоб аж задерлись / Підшови*), відверті фразеологічні конотації (*в блюзнірстві, блювотинні*), образна спрощеність (*спав у ліжку / Гріховному; За картами, у шалі, в ейфорії; щоб огидну чорну душу / Забрала чорнота*).

Висновки. Дослідження, проведене із застосуванням комплексу загальнонаукових і спеціальних, лінгвістичних і перекладознавчих методів аналізу, основним із яких є порівняльний аналіз трьох різночасових українських ретрансляцій часоно віддаленого першотвору – трагедії У. Шекспіра *“Hamlet”* (1899), продемонструвало вплив когнітивного стилю перекладача на його вибір стратегії перекладу – історизації / архаїзації або модернізації / доместикації.

Шляхом порівняльного аналізу перекладів Пантелеймона Куліша (1899), Леоніда Гребінки (1939) та Юрія Андруховича (2000) у статті унаочнено, що когнітивний стиль перекладача, який, своєю чергою, детермінований історико-культурним контекстом і літературним стилем епохи, постає вагомим фактором стильової варіативності ретрансляцій. Когнітивний стиль Куліша, сформований у руслі традицій романтизму під впливом визвольних прагнень українського народу в останню чверть ХІХ ст., спричинив його вибір стратегії історизації / архаїзації, орієнтованої насамперед на автора часоно віддаленого першотвору та історичний колорит тексту оригіналу. Формування когнітивних стилів Гребінки й Андруховича відбувалося в різних історичних умовах (період авторитарного ідеологічного режиму в СРСР у 1930-ті роки vs. період соціальних і культурних перетворень в Україні на рубежі третього тисячоліття) і в руслі різних світових і національно-етнічних тенденцій літературного процесу (естетика необароко ХІХ ст. vs. мистецтво постмодернізму ХХ ст.). Тому Гребінка й Андрухович, хоча й обрали ту саму стратегію модернізації / доместикації, реалізували різні творчі настанови у своїх перекладах часоно віддаленого першотвору, які відрізняються не лише за стилем, а й за їх когнітивною точністю.

Вибір локальних тактик у діахронній множинності ретрансляцій часоно віддаленого першотвору постає перспективою подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Коломієць Л. В. Українські перекладачі

«Гамлета» В.Шекспіра: Пантелеймон Куліш, Юрій Клен, Леонід Гребінка, Михайло

Рудницький, Ігор Костецький, Григорій Кочур, Юрій Андрухович. *Ренесансні студії*. Вип. 12–13. Запоріжжя: Вид-во КПУ, 2009. С. 163–188.

2. Новикова М. О. Перекладач і класика. Про форми і межі перекладацької інтерпретації. «Хай слово мовлене інакше ...»: статті з теорії, критики та історії художнього перекладу, 1982. С. 40–50.

3. Ребрій О. В. Пригоди Аліси в Україні, або про множинність сучасних перекладів. *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*, 3, 2009. С. 190–205.

4. Шекспір У. Гамлет, принц данський. Пер. П. Куліша. Виданий з передмовою і поясненнями Др. Ів. Франка. Львів: Українсько-руська видавнича спілка. 1899. Режим доступу: <https://translate-ua.livejournal.com/10577.html>

5. Шекспір У. Гамлет, принц данський / Пер. з англ. Л. Гребінки. Твори в шести томах: Том 5, 5–118. Київ: Основи, 1986. 198 с.

6. Шекспір У. Гамлет, принц Данії / Пер. Ю. Андруховича. *Четвер*. Вип. 10. 1986. С. 2–103.

7. Шурма С. Г. Концептуальний зсув при перекладі образності в межах культурної моделі ВЕЛИКИЙ ЛАНЦЮГ БУТТЯ (на матеріалі сучасних американських романів). *Лінгвістика XXI століття*, 2013. С. 209–219.

8. Voiko, Y., Nikonova, V. Cognitive Model of the Tragic in Ukrainian Retranslations of Shakespeare's Plays. *Journal of Language and Linguistic Studies*, 17 (Special Issue 2), 2021. P. 1034–1052. ISSN: 1305-578X.

9. Dechert, H. W., Sandrock, U. Thinking-aloud Protocols: the Decomposition of Language Processing. *Experimental Approaches to Second Language Learning*. Pergamon Institute of English, 1986. P. 67–78.

10. Halverson, S. L. Implications of Cognitive Linguistics for Translation Studies. *Cognitive linguistics and Translation: Advances in some Theoretical Models and Application* / eds. A. Rojo, I. Ibarretxe-Antuñano. Berlin: Boston, 2013. P. 33–75.

11. Holmes, J. S. The Cross-Temporal Factor in Verse Translation. *Meta. Journal des traducteurs. Translators' Journal*. Vol. 17, Number 2, 1972. P. 27–35.

12. Koskinen, K., Paloposki, K. Alice's Adventures in Finland: from Domestication to Forenization and Back. Claims. *Changes and Challenges in Translation Studies*. Amsterdam: John Benjamins, 2004. P. 27–38.

13. Kövecses, Z. Conceptual Metaphor Theory and the Nature of Difficulties in Translation. *Tradurre Figure: Translating Figurative Language*. / eds. D. R. Miller, E. Monti. Bologna, 2014. P. 25–31.

14. Lewandowska-Tomaszczyk, B. Re-conceptualization and the Emergence of

Discourse Meaning as a Theory of Translation. *Meaning in Translation* / eds. B. Lewandowska-Tomaszczyk, M. Thelen. Frankfurt am Main, 2010. P. 105–148.

15. Mandelblit, N. The Cognitive View of Metaphor and its Implications for Translation Theory. *Translation and Meaning*. / eds. M. Thalen and B. Lewandowska-Tomaszczyk. Maastricht. Part 3, 1995. 482–495.

16. Sickinger, P. Aiming for Cognitive Equivalence – Mental Models as a Tertium Comparationis – for Translation and Empirical Semantics. *Research and Language*. Vol. 15:2, 2017. P. 213–236.

17. Shakespeare, W. Hamlet. In R. G. White (Ed.). *The complete works of William Shakespeare*. Vol. 11. New York: The university society, 1899. P. 25–159.

18. Urmonova, N. M. Modernization or Historization Translation Problems of Uzbek Classical Works (Part 2). Issue 4, 2021. P. 13536–13543.

References

1. Kolomiiets', L. (2009) Ukrains'ki perekladachi «Hamleta» V. Shekspira: Pantelejmon Kulish, Yuriy Klen, Leonid Hrebinka, Mykhajlo Rudnyts'kyj, Ihor Kostets'kyj, Hryhorij Kochur, Yuriy Andrukhovych [Ukrainian translators of Shakespeare's Hamlet: Pantelejmon Kulish, Yuriy Klen, Leonid Hrebinka, Mykhajlo Rudnytsky, Ihor Kostetsky, Hryhorij Kochur, Yuriy Andrukhovych]. Zaporizhzhia: KPU press, 163–188.

2. Novykova, M. O. (1982) Perekladach i klasyka. Pro formy i mezhi perekladats'koi interpretatsii. «Khaj slovo movlene inakshe ...» [Translator and classics. On the forms and limits of translation interpretation]: articles on the theory, critique and history of literary translation, 40–50.

3. Rebrij, O. V. (2009) Pryhody Alisy v Ukraini, abo pro mnozhynnist' suchasnykh perekladiv [Alice's Adventures in Ukraine, or the plurality of modern translations]. Linguistics of the XXI century: new researches and perspectives, 190–205.

4. Shekspir, U. (1899) Hamlet, prynts dans'kyj [Hamlet, Prince of Denmark] Per. P. Kulisha. L'viv: Ukrain's'ko-rus'ka vydavnycha spilka. Rezhym dostupu: <https://translate-ua.livejournal.com/10577.html>

5. Shekspir, U. (1986) Hamlet, prynts dans'kyj [Hamlet, Prince of Denmark] Per. z anhl. L. Hrebinky. Kyiv: Osnovy, 198

6. Shekspir, U. (1986) Hamlet, prynts Danii [Hamlet, Prince of Denmark] Per. Yu. Andrukhovycha. Chetver, 2–103.

7. Shurma, S. H. (2013) Kontseptual'nyj zsvu pry perekladi obraznosti v mezhakh kul'turnoi modeli VELYKYJ LANTsYUH BUTTYa (na

materiali suchasnykh amerykans'kykh romaniv) [Conceptual shift in the imagery translation within the cultural model THE GREAT CHAIN OF BEING (case study modern American novels)]. *Linguistics of the XXI century*, 209–219.

8. Boiko, Y., Nikonova, V. (2021) Cognitive Model of the Tragic in Ukrainian Retranslations of Shakespeare's Plays, 1034–1052.

9. Dechert, H. W., Sandrock, U. (1986) Thinking-aloud Protocols: the Decomposition of Language Processing, 67–78.

10. Halverson, S. L. (2013) Implications of Cognitive Linguistics for Translation Studies. Berlin: Boston, 33–75.

11. Holmes, J. S. (1972) The Cross-Temporal Factor in Verse Translation, 27–35.

12. Koskinen, K., Paloposki, K. (2004) Alice's Adventures in Finland: from Domestication to Forenization and Back. Amsterdam: John Benjamins, 27–38.

13. Kövecses, Z. (2014) Conceptual Metaphor Theory and the Nature of Difficulties in Translation. Bologna, 25–31.

14. Lewandowska-Tomaszczyk, B. (2010) Re-conceptualization and the Emergence of Discourse Meaning as a Theory of Translation. Frankfurt am Main, 105–148.

15. Mandelblit, N. (1995) The Cognitive View of Metaphor and its Implications for Translation Theory. Maastricht, P. 482–495.

16. Sickinger, P. (2017) Aiming for Cognitive Equivalence – Mental Models as a Tertium Comparationis – for Translation and Empirical Semantics, 213–236.

17. Shakespeare, W. (1899) Hamlet. New York: The university society, 25–159.

18. Urmonova, N. M. (2021) Modernization or Historization Translation Problems of Uzbek Classical Works, 13536–13543.

TRANSLATOR'S COGNITIVE STYLE: "MODERNIZATION" VS. "HISTORIZATION" OF THE TIME-REMOTE ORIGINAL TEXT (CASE STUDY OF UKRAINIAN RETRANSLATIONS OF W. SHAKESPEARE'S TRAGEDIES)

Ya. V. Boiko

Abstract. *The article focuses on the cognitive style characteristics of Ukrainian poets-translators of Shakespeare's tragedies, formed in the XIX-XXI centuries under the influence of cultural and historical context and literary style of the epoch. The analysis of Shakespeare's "Hamlet" (1899) and its three time-remote Ukrainian retranslations made by P. Kulish (1899), L. Hrebinka (1939) and Yu. Andrukhovych (2000), revealed the influence of the translator's cognitive style on his choice of translation strategy – historicization / archaization (focus on the author of the original work, i.e. preservation of the culturally motivated mental image of the original in the translation) or modernization / domestication (orientation on the modern reader of the translation, i.e. adaptation of the original mental image to the cultural norms of the target audience).*

The goal of the research is to demonstrate the dependence of the stylistic variability of different Ukrainian retranslations of time-remote original text on the translator's cognitive style, which determines his choice of translation strategy. The research methodology incorporates general scientific methods of analysis and synthesis, induction and deduction, observation and abstraction for substantiation the theoretical foundations; linguistic-stylistic, componential and comparative analysis to compare, on the one hand, time-remote original text with different Ukrainian retranslations, and on the other hand, different Ukrainian retranslations with each other to identify specific features of individual translation style.

Results of research. *The socio-cultural context in which Shakespeare's tragedy "Hamlet" and its Ukrainian retranslations by P. Kulish, L. Hrebinka and Y. Andrukhovych were created, demonstrates fundamentally different historical epochs. On the one hand, there is the Elizabethan era in the history of Great Britain with its specific social stratification and hierarchy in society. On the other hand, three different cultural and historical periods in social development in Ukraine: 1) the last quarter of the XIX century (P. Kulish); 2) 1930s (L. Hrebinka); 3) the turn of the third millennium (Yu. Andrukhovych). Therefore, the cognitive style of the translators is determined by the historical, cultural context and literary style of the epoch. The study revealed differences in retranslations of the time-remote original text not only in style but also in their cognitive accuracy, as the choice of historicization / archaization or modernization / domestication translation strategy depends on the literary style of the epoch to which the translator belongs or aspires.*

Keywords: *diachronic plurality in translations, time-remote original text, translator's cognitive style, historicization / archaization strategy, modernization / domestication strategy, cultural and historical context, literary style of the epoch.*

МЕТАФОРИЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ НА ПОЗНАЧЕННЯ ГОМЕОПАТИЧНОЇ СИРОВИНИ: ЗІСТАВНИЙ І ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ І АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ)

О. О. КУРБАЛЬ-ГРАНОВСЬКА, аспірантка,
Київський національний лінгвістичний університет
 E-mail: kurbal.granovskaya@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-2635-4689>

Анотація. Стаття присвячена проблемі багаторівневого – когнітивно-концептуального, перекладацького і зіставного аналізу метафоричних номінацій-комполітів українською і англійською мовами на позначення гомеопатичної сировини. **Наукова новизна** дослідження зумовлена спробою поєднання усталених моделей перекладацького аналізу з сучасними методами когнітивно-концептуального аналізу. **Актуальність** дослідження зумовлена відсутністю у лінгвістиці наукових праць з обґрунтування принципів укладання перекладних (двомовних і багатомовних) словників метафоричної термінології. **Мета статті** – розробка інтегративної моделі зіставного і перекладацького аналізу термінів-комполітів з метафоричним компонентом. Для реалізації поставленої мети у статті використовуються низка **методів аналізу**: модель перекладацького аналізу, базована на еталонному наборі ознак, специфічних для терміноелементів мови української і англійської мов, у поєднанні з елементами семантичної та денотативної моделей; методи концептуальної інтеграції і когнітивно-ономасіологічної реконструкції, що дозволяють експлікувати зв'язок ономасіологічної структури метафоричного терміну із структурою знань про позначене.

Результати дослідження свідчать про значну розбіжність міжмовних метафоричних комполітів-синонімів у наборі концептуальних, денотативних і семантичних ознак. Ізоморфізм виявляється лише на рівні Домену-референту (належність живій істоті), субдомену-денотату (частина тіла) і імплікованої семи «компаративність», що зумовлює процес метафоричної номінації. Зважаючи на це, доцільним під час складання перекладних словників гомеопатичної термінології із метафоричним компонентом є поєднання принципів укладання термінологічного, перекладного і тлумачного словника з елементами енциклопедичного словника. Аналогічний інтегративний принцип має бути покладений, на нашу думку, і в основу будь-якого іншого перекладного словника термінів-метафор.

Ключові слова: метафорична термінологія, комполіт, гомеопатія, переклад, когнітивно-концептуальний, перекладний термінологічний словник.

Актуальність дослідження. Витоки медичної термінології тісно пов'язані з грецькими і латинськими запозиченнями, що, у свою чергу, увібрали у себе значну кількість грецьких словотворчих елементів. Втім, у медичних терміносистемах різних мов, в тому числі українській і англійській, певну частину становлять народні назви захворювань, рослин і лікарських засобів, що пов'язані з особливостями світосприйняття дійсності у різних лінгвокультурах і функціонують як синонімічні дуплети терміноелементів грецького і латинського походження. Такі слова можуть становити перекладацьку проблему, оскільки у їхній внутрішній формі зафіксований код іншої мови, універсум іншої культури, відмінні реалії навколишньої дійсності і культурного буття, що різним чином концептуалізується й категоризується різними етносами.

Значна частина таких термінів представлена словами і комполітами у терміносистемі сучасної гомеопатії, які

використовуються на позначення гомеопатичної рослинної сировини. Найбільший інтерес для зіставного і перекладацького аналізу становлять, у цьому зв'язку, гомеопатичні терміни з метафоричним компонентом.

Для перекладацького аналізу таких термінів найбільш прийнятним, на нашу думку, є комбіноване використання трьох моделей перекладу, що застосовуються у перекладацькій практиці – модель з мовою-посередником з елементами семантичної і денотативної моделей – у ракурсі діяльнісного підходу до перекладу як міжкультурної взаємодії. Водночас, для встановлення набору денотованих ознак позначеної рослини, що тією чи іншою мірою мають відтворюватися у перекладі, важливим є когнітивний аналіз метафоричних номінацій, що також становить одну з попередніх ланок перекладацького аналізу терміноелементів.

Отже, наукова новизна дослідження зумовлена спробою виопрацювання моделі зіставного і пов'язаного з ним перекладацького аналізу метафорично-базованої частини

гомеопатичної термінології на основі поєднання усталених моделей перекладацького аналізу з сучасними методами когнітивно-концептуального аналізу. Актуальність дослідження зумовлена відсутністю у лінгвістиці наукових праць з обґрунтування принципів укладання перекладних (двомовних і багатомовних) словників метафоричної термінології – з огляду на те, що розробка таких принципів є певним внеском у розвиток сучасної перекладної лексикографії.

Аналіз досліджень і публікацій.

Теоретико-методологічне підґрунтя цього наукового дослідження включає: 1) лінгвістичні праці, присвячені аналізу медичної термінології, складовою якої є терміносистема гомеопатії; 2) наявні у сучасному перекладознавстві моделі перекладацького аналізу; 3) ті сучасні підходи до когнітивно-концептуального аналізу, що в найбільшій мірі узгоджуються із завданнями аналізу обраних одиниць.

В українському термінознавстві проблемою медичної термінології, в тому числі в аспекті укладання термінологічних словників займаються такі науковці, як Н.В. Боцман [1], Вакулик [2], О. В. Рудик [6] та ін. Втім, гомеопатичні терміни, в тому числі з метафоричним компонентом, досі не вивчалися в аспекті термінознавства.

Особливості перекладу гомеопатичних терміноелементів становлять одне з теоретичних і практичних завдань не лише термінознавства, але й перекладної лексикографії, що зумовлює необхідність залучення до теоретико-методологічних засад нашого дослідження моделей перекладацького процесу, що можуть бути застосовані під час відбору і обробки лексикографічного матеріалу – англійських і українських гомеопатичних метафоричних термінів.

Серед найпоширеніших у сучасному перекладознавстві моделей перекладу визначаються денотативно-ситуаційна [3; 5], що залучає аналіз денотату (референту) ситуації, що стоїть за фрагментом перекладу, фокусуючись на ізоморфних і аломорфних для лінгвокультур мови оригіналу і перекладу предметів, явищ і взаємозв'язків між ними. Втім така модель може лише частково використовуватися для аналізу терміноелементів, оскільки потребує залучення одиниць, що денотують ситуацію, тобто текстів або, принаймні, висловлень. У такому разі, використання моделі можливе за умовою попереднього когнітивно-концептуального аналізу терміносполук з їхнім розгортанням у пропозиційні моделі, покладені в основу номінації. Ті ж самі застереження стосуються і трансформаційної моделі, що ґрунтується на структурних закономірностях перетворення однієї синтаксичної структури на іншу на

підставі виявлення у мові тексту оригіналу і перекладу ядерних і похідних від них поверхневих структур [8]. Орієнтованими на текст або дискурс є комунікативні або дискурсивні моделі перекладу, що також зумовлює їхню недостатню придатність до аналізу нашого матеріалу.

Для перекладацького аналізу терміноелементів найбільш «зручним» є, на наш погляд, поєднання елементів семантичної моделі з моделлю перекладу з використанням мови-посередника. Семантична модель передбачає компонентний аналіз семантики терміну і відтворення встановлених семантичних компонентів у перекладному варіанті, що існує у трьох варіантах [9, с. 1-13]: компонентний аналіз із виявленням всіх семантичних компонентів слова, прототипно-семантичний, що фокусується на перекладі ядра або периферії значення, і сценарно-семантичний підхід, що залучає до аналізу контекстуальні чинники конотативного значення перекладних слів.

З прототипно-семантичним варіантом семантичної моделі перекладу найтісніше корелює, на наш погляд, модель перекладу із залученням еталонного набору універсальних ознак, які частково наявні в мові оригіналу і в мові перекладу (тобто використання еталону порівняння – *tertium comparationis*). Така модель враховує два типи змін або «зсувів»: зміну рівня, коли граматичне значення у мові перекладу, на відміну від мови оригіналу виражається лексично; та зміна категорії: структурні, класу (трансформація однієї частини мови на іншу), рангу (слово перекладається словосполученням або реченням, і, навпаки) та внутрішньосистемні: наприклад, перетворення однини у множину, означеності на неозначеність тощо.

У свою чергу, оскільки еталонний набір ознак, передбачений такою перекладацькою моделлю, є своєрідним мисленевим конструктом, інваріантом, внутрішньою програмою мовлення, у якій задіяно «предметно-образний код людини» [10, с. 448], зазначена модель з високим ступенем вірогідності корелюватиме, на наш погляд, з сучасними методами когнітивно-концептуального аналізу, в тому числі застосованим щодо дослідження метафоричних номінативних структур, які, власне, і дозволяють ідентифікувати зазначений предметно-образний код, до того ж, з урахуванням його лінгвокультурних відмінностей.

Мета статті – запропонувати інтегративну модель зіставного і перекладацького аналізу термінів-комполітів з метафоричним компонентом.

Матеріал і методи дослідження. З огляду на теоретико-методологічну базу і мету цього

дослідження, основними методами, що дозволяють досягти цієї мети, є метод перекладацького аналізу з використанням моделі, базованої на еталонному наборі ознак, специфічних для терміоелементів мови української і англійської мов, у поєднання з елементами прототипно-семантичного варіанту семантичної моделі і денотативної моделі. У свою чергу, сукупність денотатів, їх прототипного семантичного втілення у проекції на лінгвокультурні відмінності зіставлених терміоелементів встановлюється у статті за допомогою методів концептуальної інтеграції і когнітивно-ономасіологічної реконструкції, що дозволяє експлікувати зв'язок ономасіологічної структури метафоричного терміну із структурою знань про позначене.

Метод моделювання концептуального блендінга, запропонований М. Тернером і Ж. Фоконье [10], залучає поняття ментальних просторів, що у сукупності утворюють мережу концептуальної інтеграції.

Теорія блендінга оперує трьома типами ментальних просторів: вихідний простір (input space), спільний простір (generic space) і простір бленда (blending space). В процесі блендінга визначаються мінімум два вихідних простори джерела і мети (source-input space 1 and target — input space 2), однак існують також множинні бленди, т. е. максимальну кількість вихідних просторів не обмежена. Наступний тип ментального простору - родовий простір (generic space - GS), який містить набір елементів, спільних для всіх вихідних просторів і відповідає за проекцію елементів між ними. І, нарешті, третій тип ментального простору – простір бленда (blending space - BS), що одночасно пов'язаний з вихідними і родовим просторами із створенням нових зв'язків між елементами, нової емергентної структури.

У вітчизняній лінгвістиці когнітивний аналіз композитів здійснюється переважно із застосування когнітивно-ономасіологічного підходу, у відповідності до якого концептуальні мережі, які структурують значення мовних та мовленнєвих знаків, формуються базисними пропозиціональними схемами (БПС), які мають найвищий рівень узагальнення та представляють первісні поняттєві категорії та реляції між ними [4]. Основними оперативними одиницями такого аналізу є концептуальні домени, що фігурують у внутрішній формі слова, субдомени, промінантні ознаки (з найбільшим ступенем представленості у внутрішній формі композитів), номінативні моделі, що визначаються у межах доменів і утворюються на основі буттєвих, акціональних, посесивних, ідентифікаційних та компаративних пропозиційних схем, що зумовлюють специфіку метонімічної і

метафоричної номінації.

Матеріалом аналізу слугує український і англійський відповідники номенклатурного терміну *Sanguinaria canadensis*. Обмеженість матеріалу одним терміном з його міжмовними синонімічними варіантами пояснюється завданнями створення моделі зіставно-перекладацького аналізу терміоеlementу з метафоричним компонентом на основі інтеграції низки когнітивно-концептуальних і перекладацьких методів.

Результати. Використання моделі перекладацького аналізу, що ґрунтується інваріантному еталоні порівняння, дозволило виокремити в англійському терміні-композиті *bloodroot* такий еталонний набір ознак, як: частина рослини, рідина, живий організм, кров, компаративність (виглядати як). Залучення елементів інформативної моделі перекладацького аналізу, пов'язаною з реконструкцією процесу номінації і визначенням базисної мотиваційної ознаки із врахуванням соціокультурної і енциклопедичної інформації, дозволяє доєднати до набору ознак ще дві: каузація і наявність пошкодження (оскільки корінь виділяють червону рідину при зрізанні, що дає рослині назву).

Виокремлюючи еталонний набір ознак, не можна не помітити, що процес їхнього визначення певною мірою збігається з когнітивно-ономасіологічним дослідженням ономасіологічної структури номінативних одиниць. В термінах когнітивної ономасіології доперекладацький аналіз композиту *bloodroot* виглядатиме таким чином: Корелятивними доменами, що висвітлюється у внутрішній формі композиту, є: РОСЛИНА і її референт ЖИВА ІСТОТА (оскільки кровити може не лише людина). Основою внутрішньої форми композиту є компаративно-квалітативна схема «ЩОСЬ (X) виглядає як КРОВ», на підставі якої відбувається метонімічно-метафорична номінація. Водночас, під час номінації на більш імпліцитному рівні задіяна і акціональна пропозиційна схема каузації, що також є ознакою, яка асоціює домени Рослина і Жива Істота: «ЩОСЬ (X) виглядає як КРОВ» за умови / каузації пошкодження.

Найбільш поширеним українським відповідником номенклатурного терміну *Sanguinaria canadensis* буде композит (канадська) «вовча стопа», що має такий еталонний набір ознак, як: частина тіла тварини, рослина (імпл).

Корелятивними доменами, що висвітлюється у внутрішній формі композиту, є: РОСЛИНА і її референт ЧАСТИНА ТІЛА ТВАРИНИ (СОМАТИЗМ). Міжкультурна реконструкція процесу номінації на основі залучення лінгвокультурологічних пресупозицій дозволяє залучити до еталонного набору

ознаку «компаративність» (виглядати як): квітка рослини нагадує вовчу стопу, що і стало базисною мотиваційною ознакою, яка зумовлює внутрішню форму композита. Отже, основою внутрішньої форми є пропозиційна компаративно-квалітативна схема «ЩОСЬ (X) виглядає як ШОСЬ», яка зумовлює метонімічно-метафоричну номінацію. Водночас, специфіку метонімічно-метафоричної номінативних моделі зумовлюють і дві посесивні пропозиційні схеми, оскільки у межах домену Тварина висвітлюється промінативний концепт «частина тіла тварини», а також імплікований концепт «частина рослини» (Квітка як частина рослини нагадує стопу як частину тварини).

Під час перекладацького аналізу цікаво залучити і результати іншого когнітивно-концептуального аналізу – у його найсучасніший версії концептуальної інтеграції або блендінгу.

Концептуальний блендінг, зафіксований у внутрішній формі композиту *bloodroot* є результатом взаємодії одразу чотирьох вихідних просторів «рідина» (IS 1) і «кров» (IS 2) (спільна ознака – червоний колір); «частина рослини» (IS 2) і «частина живого організму» (IS 2) (має здатність виділяти червону рідину при пошкодженні). В результаті проекції двох концептуальних ознак (червоний колір, каузується пошкодженням) в родинний простір (GS) в просторі бленда (BS) виникає новий смисл: корінь кровить як ушкоджена частина живого організму, що і зумовлює метафорично-метонімічну номінацію.

Аналіз внутрішньої форми українського терміну-композиту на позначення *Sanguinaria canadensis* «канадська вовча стопа» виявляє концептуальну модель, де вихідними просторами, відповідно, є «частина рослини» (IS 1) і «частина тіла тварини» (IS 2). Концептуальною ознакою, що проектується у загальний простір, є зовнішня схожість форми рослини на частину тіла, позначену соматизмом стопа.

Отже, *вовча стопа* і *bloodroot* мають три спільних концептуальних ознаки – належність живій істоті, меронімічні (частина тіла – соматизм) семантичні відношення (основа метонімічного компоненту номінації) і імплікована сема «компаративність» – основа

метафоричної номінації (виглядати ніби). Англійський варіант є більш еквівалентним базисному компоненту композиту-номенклатурного терміну *Sanguinaria canadensis* (*Sanguinaria* – *кривавий*). Втім, важливо зазначити, що в окремих більш регіональних українських варіантах номінації *Sanguinaria canadensis* базисна концептуальна ознака «кривавий» все ж таки зафіксована, але у поєднанні з компаративною імплікацією і найменуванням більш етноспецифічного носія атрибутивної ознаки: журавець кривавий. У цьому разі у внутрішній формі композиту водночас висвітлюються описані вище властивості кореню і зовнішній вигляд (форма) сім'янки рослини, що є схожою на дзьоб журавля.

Висновки. Результати перекладацького аналізу на основі комбінованої еталонної, денотативної і прототипно-семантичної моделі у поєднанні з методами концептуальної інтеграції і когнітивно-ономасіологічного аналізу свідчать про значну розбіжність міжмовних метафоричних композитів-синонімів у наборі концептуальних, денотативних і семантичних ознак. Ізоморфізм виявляється лише на рівні Домену-референту (належність живій істоті), субдомену-денотату (частина тіла) і імплікованої семи «компаративність», що зумовлює процес метафоричної номінації. Зважаючи на це, доцільним під час складання перекладних словників гомеопатичної термінології із метафоричним компонентом є поєднання принципів укладання термінологічного, перекладного і тлумачного словника з елементами енциклопедичного словника. Аналогічний інтегративний принцип має бути покладений, на нашу думку, і в основу будь-якого іншого перекладного словника термінів-метафор. Отже, у мінімальному вигляді стаття у перекладному англо-українському термінологічному словнику виглядатиме таким чином: *bloodroot*: *Sanguinaria canadensis*, «кривавий корінь» (пояснення внутрішньої форми), *вовча стопа* (пояснення внутрішньої форми), журавець кривавий (пояснення внутрішньої форми) та інші можливі синонімічні варіанти. Гомеопатична сировина, що використовується (визначення терміну із зазначенням сфери і аспектів використання позначеної ним сировини).

медичних термінів. К. 2010. 248 с.

3. Виноградов В. В. Введение в переводоведение. Общие и лексические вопросы. М.: ИОСО РАО, 2001. 224 с.

4. Жаботинская С. А. Лингвокогнитивный подход к анализу номинативных процессов. Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2010. Вип. 928. С. 6–20.

Список використаних джерел

1. Боцман А. В. Структурно-прагматичні та семантичні особливості фармацевтичних текстів (на матеріалі інструкцій до вживання лікарських препаратів): Дис. ... доктора філол. наук: спец. 10.02.04. К. 2006. 403 с.

2. Вакулик І. І. Латинсько-український та українсько-латинський словник ветеринарно-

5. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение : учеб. пособие. М. :ЭТС, 2002. 424 с.

6. Рудик О.В., Гуцол М. І. Клінічна термінологія. Словотвір: Посібник. Івано-Франківськ, 2018. 348 с.

7. Селіванова О. О. Проблема моделювання перекладацького процесу. Світ свідомості в мові. Черкаси: Ю.Чабаненко, 2012. 488 с.

8. Швейцер А. Д. Теория перевода: Статус, проблемы, аспекты. М.: Наука, 1988. 215 с.

9. Kussmaul, P. Semantic Models and Translating. Target. International Journal of Translation Studies, Volume 6, Issue 1, Jan 1994. P. 1–13.

10. Turner, M., Fauconnier, G. Conceptual Integration and Formal Expression Journal of Metaphor and Symbolic Activity. Vol. 10. № 3. 1995. P. 183-204.

References

1. Botsman, A. V. (2006). Strukturno-pragmatychni ta semantychni osoblyvosti farmatsevychnykh tekstiv (na materialy instruktoryj do vzhyvannya likars'kykh preparatyv) [Structural and pragmatic and semantic features of pharmaceutical texts (based on instructions for use of drugs)] . Dys. ... doktora filol. Nauk: spets. 10.02.04. Kyiv. 403.

2. Vakulyk, I. I. (2010). Latynsko-ukrajinskyj ta ukrajinsko-latynskyj slovnyk veterynarno-medychnykh terminiv [Latin-Ukrainian and Ukrainian-Latin dictionary of veterinary medical terms]. Kyiv. 248.

3. Vinogradov, V. V. (2001). Vvedeniye v perevodovedeniye. Obshchiye i leksicheskiye voprosy [Introduction to Translation Studies. General and lexical questions] Moscow: IOSO RAO, 224.

4. Zhabotinskaya, S. A. Lingvokognitivnyj podhod k analizu nominativnykh protsessov [Linguocognitive approach to the analysis of nominative processes]. Visnyk Harkivskoho natsionalnogo universitetu im. V. N. Karazina. Harkiv. Vol 928, 6-20.

5. Komissarov, V. N. (2002). Sovremennoe perevodovedeniye [Modern translation] Ucheb. posobie. M. : EHTS. 424.

6. Rudyk, O. V., Gutsol, M. I. (2018) Klinichna terminologiya. Slovtvir: Posibnyk. [Clinical terminology. Word formation: Manual]. Ivano-Frankivsk. 348.

7. Selivanova, O. O. (2012). Problema modeliuвання perekladatskoho protsesu. Svit svidomosti v movi. [The problem of modeling the translation process. The world of consciousness in language] Cherkasy: Yu.Chabanenko. 488.

8. Shvejtser, A. D. (1988). Teorija perevoda: Status, problem, aspekty [Translation theory: Status, problems, aspects]. Moscow : Nauka. 215.

9. Kussmaul, P. (1994). Semantic Models and Translating. Target. International Journal of Translation Studies, Volume 6, Issue 1, Jan 1994. P. 1–13.

10. Turner, M. Fauconnier, G. (1995). Conceptual Integration and Formal Expression. Journal of Metaphor and Symbolic Activity. Vol. 10. № 3. P. 183-204.

METAPHORICAL TERMINOLOGY IN UKRAINIAN AND ENGLISH IN THE DESIGNATION OF HOMEOPATHIC RAW MATERIALS: COMPARATIVE AND TRANSLATION ASPECT

O. O. Kurbal-Hranovska

Abstract. *The article deals with the problem of multilevel - cognitive-conceptual, translation and comparative analysis of the Ukrainian and English metaphorical nominations-composites designating the homeopathic raw materials. The **scientific novelty** of the study is due to its attempt to combine established models of translation analysis with modern methods of cognitive-conceptual analysis. **The relevance** of the study relies on the lack of linguistic investigations to substantiate the principles of compiling translated (bilingual and multilingual) dictionaries of metaphorical terminology. The **purpose** of the article is to develop an integrative model of comparative and translation analysis of composite terms with a metaphorical component. To achieve this goal, the article uses a number of **methods** of analysis: model of translation analysis, based on a reference set of features specific to the terminological elements of the Ukrainian and English languages, in combination with elements of semantic and denotative models; methods of conceptual integration and cognitive-onomasiological reconstruction, which specify the onomasiological structure of the metaphorical term by the structure of knowledge about its signified.*

The results of the study indicate a significant discrepancy between interlingual metaphorical composites-synonyms, identified in their conceptual, denotative and semantic facets. Isomorphism is manifested only at the level of the Referent-Domain (associated with a living being), the denotatum-subdomain (body part) and the implied seme "comparability", which determines the process of metaphorical nomination. In view of this, it is expedient when composing translation dictionaries of the metaphorically-based homeopathic terminology combine the principles of compiling a terminological, translation and explanatory dictionaries with elements of an encyclopedic dictionary. A similar integrative principle should, in our opinion, form the basis of any other translation dictionary of metaphorical terms.

Key words: *metaphorical terminology, composite, homeopathy, translation, cognitive-conceptual, translated terminological dictionary.*

СИНЕРГЕТИЧНО-ІНФОРМАЦІЙНА МЕТОДИКА ПЕРЕКЛАДАЦЬКОГО АНАЛІЗУ

Н. С. ОЛЬХОВСЬКА, кандидат філологічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: olh_natali@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-7678-6885>

О. В. КОВАЛЬЧУК, магістр філології,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: len9218254@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-1340-1412>

Анотація. Стаття присвячена дослідженню методики перекладацького аналізу текстів з точки зору та в межах парадигми синергетики.

У статті представлено універсальну синергетично-інформаційну модель системи спеціального перекладу, яка слугує підґрунтям для побудови алгоритмів порівняльно-перекладацького та доперекладацького аналізу спеціальних текстів. Доведено належність мовної системи до синергетичних систем через взаємозв'язки, подібності та розбіжностями між такими її елементами як: лінгвістика, власне мова, мовна картина та мовні особливості.

Запропоновано поняття атрактора та наведено його вплив на мовну систему, що спричиняє її «нестійкість».

Виявлено, що у сучасній сфері перекладознавства відсутня модель методології, яка змогла б доповнити та осучаснити підходи до теорій перекладу та його аналізу. Існуючі теорії перекладу не можуть об'єднати різні вектори науки та перекладу, таким чином звужуючи можливості пізнання українських фахівців через тексти іншомовних авторів. Мова і переклад мають на меті однакову функцію комунікації, та переклад, з одного боку, не може бути опосередкованим через його проходження через призму перекладача та з іншого боку, має бути диференційованим з оригіналом задля неможливості зміщення змісту тексту.

Виведено причино-наслідковий зв'язок виконання етапів аналізу за методами синергетики та оцінки результатів перекладу, з точки зору об'єктивності та зменшення помилок перекладача у контексті перекладу. Продемонстровано та доведено ефективність використання синергетично-інформаційного методу при здійсненні перекладання текстів з метою створення адекватного перекладу.

Наведено, що синергетична системність процесу перекладу полягає в індивідуальному розшифруванні перекладачами чужомовної інформації та її перетворенні через призму та за допомогою перекладацького аналізу.

Мета дослідження полягає в аналізі використання методів синергетики при перекладацькому аналізі та здійсненні перекладу фахівцем.

Ключові слова: атрактор, зона біфуркації, синергетика перекладу, синергетично-інформаційний метод дослідження, перекладацький аналіз, функтор.

Актуальність. Вивчення та використання синергетики в гуманітарних науках з'явився лише в кінці ХХ ст., тоді як в точних науках синергетичний підхід активно використовується на декілька десятиріч більше.

Наразі вивчення процесів перекладу за допомогою синергетики лише набуває популярності. Використання синергетичного методу дослідження в різноманітних системах дало можливість поглянути з іншого боку на складні системи, до яких відноситься переклад.

З огляду на системний підхід який наразі застосовуються у багатьох сучасних дослідженнях з різних дисциплін, виникає необхідність у розгляді мови, як складної різнорівневої системи, що складається з

багатьох підсистем як її складників, які існують, функціонують та еволюціонують разом.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Матеріалами для дослідження слугували роботи вітчизняних та закордонних фахівців та дослідників у сфері вивчення синергетики та використання її методів при перекладі спеціальних текстів.

Дослідженнями для аналізу та виділення методології перекладу спеціальних текстів за методом синергетики стали роботи Р. Г. Піотровського, Т. І. Домброван, С. М. Єнікєвої, Л. С. Піхтовнікової.

Мета дослідження аналіз існуючих теорій та практик з використанням синергетично-інформаційного методу та

методу порівняльного аналізу при перекладі спеціальних текстів. Визначення місця методу дослідження перекладацького аналізу за синергетично-інформаційною методикою у сучасному наукознавстві.

Завданнями є аналіз існуючих досліджень та практик перекладу спеціальних текстів використовуючи методи синергетики.

Матеріали і методи дослідження. При дослідженні використано метод порівняльного аналізу, синтезу, дедукції, методи морфологічного аналізу, ідеалізації та аксіоматичний метод.

Матеріали статті – фрагменти текстів німецького аграрного направлення та їх перекладів українською мовою, частини паралельного перекладу першоджерел спеціальних текстів німецькою мовою.

Результати дослідження. Синергетичний характер мовної системи докладно висвітлено, зокрема, у працях представників німецької та вітчизняної шкіл лінгвосинергетики [2; 8; 10].

Синергія будується на принципі циклічної причинності між елементами та системою в цілому, поведінкою елементів та параметрами порядку, системою і навколишнім середовищем, суб'єктом і об'єктом [4, с. 158-163], можна припустити, що самоорганізація системи в цілому упорядковується фазами синергізму та синергії. Мовна система є однією із найбільших систем самоорганізації, яка містить власне мову, мовні особистості та мовну картину світу [7, с. 39].

Задля підтвердження теорії, що мова належить до синергетичних систем та доведення синергетичних ознак перекладу слід розглянути лінгвістику та перейняти її понятійний апарат, беручи до уваги той факт, що саме лінгвістика виступає певним фундаментом для виникнення теорії перекладу як самостійної наукової дисципліни. Ця спадковість понять та оцінка перекладу й мови зі сторони комунікації дозволяють оцінити ці дві системи з точки зору принципу подібності.

Так, Т. І. Домброван, прямо наголошує на уособленні мови як однієї з найскладніших мовних систем у світі: синергетична система – це відкрита, динамічна, адаптивна система, здатна до самоорганізації, що утворюється за багатьох складноорганізованих підсистем, які коєволюціонують у різному темпі та керуються певними параметрами порядку [8, с. 171].

Серед подібних робіт дослідників взаємодії синергетики та мови, уваги заслуговує роботи О. О. Селіванової, яка зазначає, що: «в основі синергетичної парадигми мовознавства лежить розуміння мовної системи як складної, відкритої, нелінійної, еволюційної, що функціонує за рахунок взаємодії підсистем та взаємної

детермінованості інших зовнішніх систем середовища (етносу, його культури, свідомості, соціуму тощо) і перебуває у стані більшої чи меншої рівноваги (є нестійкою, нестабільною), маючи регуляторні механізми, які забезпечують динаміку, самоорганізацію та збереження цієї системи» [7, с. 34-35]. Таким чином, можемо вважати, що мова є безперечною системою, яка діє за принципами синергетичних систем.

Задля розгляду синергетично-інформаційного методу у перекладацькому аналізі текстів спеціального призначення потрібно виділити поняття перекладацького аналізу в цілому.

Перекладацький аналіз – є певною розумовою діяльністю фахівця-перекладача з точного розуміння комунікативного завдання, контексту, та матеріалу перекладу. В результаті цієї діяльності матеріал має зберегти свою детермінанту зазнавши в допустимій мірі трансформацій для успішного розуміння групи людей, якій цей переклад призначається.

Мова як синергетична система не є сталою, а перебуває у постійних змінах через нестійкість своїх елементів.

Причиною таких явищ є аттрактор (точка тяжіння), потрапляючи в який, система в зоні біфуркації (зміні якісної поведінки динамічної системи за малої зміни її параметрів.) вибирає один із декількох можливих шляхів розвитку, що призводить до самоорганізації системи. Синергетичний підхід передбачає переосмислення механістичних та використання релятивістських концепцій, що відкриває значно ширші горизонти для вчених сьогодення [5, с. 195].

Розглядаючи мову як синергетичну систему не можна не розглядати її підсистеми та «образи мови» які виступають самостійними елементами, які знаходяться у постійному розвитку. Адже лише через переосмислення її як багатofункціональної системи, перед сучасними науковцями відкриваються більш ширші горизонти в її вивченні.

На нашу думку, поняття мови має з огляду на запропоновані Ю.С. Степановим елементами: 1) мова як мова індивіда; 2) мова як член сім'ї мови; 3) мова як структура; 4) мова як система; 5) мова як тип і характер; 6) комп'ютерний підхід до мови (генеративна граматики); 7) мова як простір думки і дім духа [9, с. 35-39].

Так, існуючі теорії перекладу не вбачають в себе теорії саморегуляції і самоорганізації та розглядають перекладацьку діяльність як певну детермінанту, змушуючи фахівців-перекладачів при виконанні перекладів спеціальної літератури користуватись категорійно-понятійним апаратом вже існуючих елементів мови, якою здійснюється переклад.

На основі синергетично-інформаційної методики перекладач з одного боку має дотримуватись основних принципів перекладу, з іншого ж має брати до уваги принципи та методи вираження дискурсу у тексті, тема якого лежить у основі оригіналу. Таким чином, фахівець окрім знання термінології має володіти контекстом, історичним знанням вираження думки у тому соціумі де виник оригінал тексту.

Починаючи з лінгвістичної теорії перекладу, пов'язаної з тлумаченням перекладу як перекодування мовних знаків, розуміння перекладацької діяльності трансформується через текст, мету комунікації, інтерпретатора та дискурс до позиціонування перекладу в межах когнітивно-діяльнісної парадигми досліджень, що включає поняття перекладацької рефлексії в дусі антропоцентризму та герменевтичної синергії смислів (термін Л. В. Кушніної) під час здійснення перекладу в перекладацькому просторі [1, с. 24-27].

На практиці перекладацької діяльності можна відстежити алгоритм роботи фахівця, за яким він перекладає поступово кожне слово доки не натрапить на те слово, розуміння якого у контексті має за необхідним внести зміни у мовну конструкцію або перефразувати повні речення чи заново інтерпретувати зміст оригіналу аби уникнути помилок у значенні.

У межах синергетики семантичні, лексичні та текстові одиниці називаються функторами – особливий тип між категоріальних відношень, що зберігає структуру. Н. Л. Мишкіна розглядає три типи функторів.

1. Функтори як текстові одиниці, які транспонують окрему кількість елементів однієї системи в множину елементів іншої системи [6, с. 85].

Функтори цієї групи перекладаються з застосуванням прийому передання інформації з допомогою різних частин мови або з використанням різних граматичних форм.

2. Функтори, що іррадіюють в текстовий простір «проекції-випромінювання, які зумовлюють «гомологію» (можливі шляхи розвитку)» [6, с. 87, 93].

Для цієї групи характерними при перекладі є найбільш важкими для перекладача через те, що як правило слово або вислів мають на увазі не точний переклад слів а певний уявний сенс який лежить за межами його виникнення. За допомогою синергетики ми маємо можливість знайти декілька варіантів перекладу та застосувати найбільш точне для передавання сенсу.

3. Функтори, які пов'язують інші текстові одиниці відносинами симетрії або асиметрії [6, с. 94].

Переклад цієї групи при синергетичному підході являє собою окрему категорію, та являють собою тотожності або відмінності процесу відтворення елементів однієї мови засобами іншої.

Так ми можемо дійти висновку що використовуючи синергетичну концепцію функціонування мови, за рахунок розуміння структури тексту як синергетичної системи, можливо уникнути багатьох смислових помилок у перекладі.

Так наприклад на практиці перекладу робіт спеціально-технічного напрямлення з використанням синергетичного методу існують певні типові риси:

1) збільшення обсягу перекладу порівняно з оригіналом;

2) експлікація синтаксичних зв'язків у тексті перекладу шляхом введення дискурсивних маркерів у цільовий текст;

3) стереотипізація перекладного тексту;

4) спрощення тексту перекладу за рахунок зменшення обсягу лексичного складу та підвищення частоти вживання окремих лексем [3, с. 115].

Висновки і перспективи. Системний розгляд перекладу з точки зору інформаційно-синергетичного методу при аналізі перекладу до, під час та після здійснення перекладу поліпшує сам процес перекладу текстів та виступає об'єктивним процесом, який дозволяє фахівцям-перекладачам поглянути на свою роботу з різних точок зору задля презентації найбільш змістовного перекладу, який задовольнить потреби його споживача. За допомогою синергетичного погляду на процес перекладу як певної системи самоорганізація дозволить уникнути багатьох помилок перекладу за рахунок розгляду цього процесу з точки зору не тільки філології та мовознавства, а й за рахунок підключення систем тексту, смислу, культури, соціуму, історії тощо. За допомогою цієї методики можливо також пояснити перебіг перекладацького процесу й об'ґрунтувати рішення перекладача.

За допомогою синергетично-інформаційної методики при перекладацькому аналізі тексту буд-якого рівня, у поєднанні з аналізом та детальним розглядом рівнів перекладацького аналізу, фахівець має можливість самостійно визначати доцільність використання тих чи інших прийомів для найбільш актуального та адекватного відображення тексту.

Сам процес перекладу може здійснюватись як за допомогою письма або голосу, так і за допомогою зображень та інших засобів комунікації. Але завжди його результатом має виступати передання смислу оригіналу за допомогою відображення логічних

зв'язків які зможуть трактуватись особами, які звертаються до нього. Цьому певним чином сприяє й відображення та переклад функторів у тексті.

Якщо проаналізувати переклади з оригіналами текстів, можна провести певні паралелі між відображенням функторів у перекладеному тексті та заголовками до них. У процесі перекладу, функтори виступають певними «провідниками» у загальному

смысловому відображенні, певним чином сприяючи загальному його сенсу.

Перспективами для подальшого вивчення та удосконалення є додатковий розгляд функторів як окремих, самостійних елементів перекладу; розгляд лінгвосинергетичного підходу до перекладу та його застосування в практиці перекладу та розгляд окремих підсистем мови з точки зору синергетики задля виявлення їх взаємодії та відображення на переклад.

Список використаних джерел

1. Введение в синергетику перевода: монография. Кушникова Л. В., Хайдарова И. Н., Назмутдинова С. С. [и др.] / под общ. ред. Л.В. Кушниковой. Пермь : Изд-во Пермского нац. исслед. политехн. ун-та, 2014. 278 с.

2. Домброван Т.И. Лингвосинергетика : от бинарности к тернарности. *Слов'янський збірник* : Зб. наук. пр. 2012. Вип. 17. Ч. 2. С. 341-348

3. Засєкін С. В. Імовірність чи закономірність? Про психолінгвістичні універсалиї в перекладі. *Вісник СумДУ*. 2006. №11 (95). С.110–117.

4. Князева Е. Н., Курдюмов С. П. Основания синергетики: Человек, конструирующий себя и свое будущее. Москва: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2011. 264 с.

5. Ломакина, И. Н. Особенности лингвосинергетического анализа мифопоэтики (на материале романов Дона Делилло). *Культура народов Причерноморья. Таврийский национальный университет им. В.И. Вернадского*. 2014. № 271. С. 194–197.

6. Мышкина Н. Л. Внутренняя жизнь текста: механизмы, формы, характеристики. Пермь: Изд-во Перм. Гос. Ун-та, 1998. 152 с.

7. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: підручник. Полтава: Довкілля К, 2008. 712 с.

8. Синергетика в филологических исследованиях : монография. Домброван Т. И., Еникеева С. М., Пихтовникова Л. С., Приходько А. Н. [и др.] / под общ. ред. проф. Л. С. Пихтовниковой. Харьков: ХНУ имени В.Н. Каразина, 2015. 340 с.

9. Степанов Ю. С. Изменчивый «образ языка» в науке XX века. Язык и наука конца 20 века. Москва : Ин-т языкознания РАН, 1995. С. 7–34.

10. Köhler R. Elemente der synergetischen Linguistik. *Glottometrika* 12. Bochum: Brockmeyer, 1990. S. 179–187.

References

1. Dombrovan, T. I. (2012) *Lingvosinergetika : ot binarnosti k ternarnosti* [Linguosynergetics: from binary to ternary]. *Slov'jans'kij zbirnik : Zb. nauk. pr.* [Slavic collection: Collection of scientific

works], no. 17. Ch. 2. pp. 341-348

2. Dombrovan, T. I., Enikeeva, S. M., Pihovnikova, L.S., Prihod'ko, A. N. [i dr.], Pihovnikova L.S. (ed.) (2015). *Sinergetika v filologicheskikh issledovanijah* [Synergetics in philological research]. Har'kov : HNU imeni V. N. Karazina. 340 p.

3. Knjazeva, E. N., Kurdjumov, S. P. (2011) *Osnovaniya sinergetiki: Chelovek, konstruirujushhij sebja i svoe budushhee* [Foundations of synergetics: A person constructing himself and his future]. Moscow: Knizhnyj dom "LIBROKOM" Publ., 264 p.

4. Köhler, R. (1990) Elemente der synergetischen Linguistik. *Glottometrika* 12. Bochum : Brockmeyer, pp. 179–187.

5. Kushnina, L. V., Hajdarova, I. N., Nazmutdinova, S. S. [i dr.], Kushnina L.V. (ed.) (2014). *Vvedenie v sinergetiku perevoda* [Introduction to synergy of translation] Perm' : Permskogo nac. issled. politehn. un-ta Publ., 278 p.

6. Lomakina, I. N. Osobennosti lingvosinergeticheskogo analiza mifopojetiki (na materiale romanov Dona Delillo) [Features of the linguosynergetic analysis of mythopoetics (based on the novels of Don DeLillo)]. *Kul'tura narodov Prichernomor'ja. Tavrijskij nacional'nyj universitet im. V.I. Vernadskogo* [Culture of the peoples of the Black Sea region. Tavria National University named after IN AND. Vernadsky], 2014, no. 271. pp. 194–197.

7. Myshkina, N. L. (1998). *Vnutrennjaja zhizn' teksta: mehanizmy, formy, harakteristiki* [The inner life of the text: mechanisms, forms, characteristics]. Perm': Perm. Gos. Un-ta Publ., 152 p.

8. Selivanova, O. O. (2008). *Suchasna lnhvistyka: napriamy ta problem* [Modern linguistics: directions and problems: a textbook]. Poltava: Dovkillia K Publ., 712 p.

9. Stepanov, Ju. S. (1995). *Izmenchivyy "obraz jazyka" v nauke 20 veka. Jazyk i nauka konca 20 veka* [Changeable "image of language" in the science of the twentieth century. Language and Science of the Late 20th Century]. Moscow : In-t jazykoznanija RAN, pp. 7-34.

10. Zasiekin, S. V. (2006). *Imovirnist chy zakonirnist? Pro psykhohinvistychni universalii v perekladі* [Probability or regularity? On

SYNERGETIC-INFORMATIONAL METHODOLOGY OF TRANSLATION ANALYSIS**N. S. Olkhovska, O. V. Kovalchuk**

Abstract. Introduction. *Given the systems approach currently used in many modern studies in various disciplines, there is a need to consider language as a complex multilevel system consisting of many subsystems as its components that exist, function and evolve together.*

Purpose. *Analysis of existing theories and practices using the synergetic-information method and the method of comparative analysis in the translation of special texts. Determining the place of the method of research of translation analysis by synergetic-information methods in modern science.*

Results. *The synergy is based on the principle of cyclical causality between the elements and the system as a whole, the behavior of elements and order parameters, the system and the environment, the subject and the, we can assume that the self-organization of the system as a whole is regulated by phases of synergism and synergy. The language system is one of the largest systems of self-organization, which contains the actual language, language personalities and language picture of the world.*

In order to confirm the theory that language belongs to synergetic systems and to prove synergetic features of translation, it is necessary to consider linguistics and adopt its conceptual apparatus, taking into account the fact that linguistics is a certain foundation for the emergence of translation theory as an independent scientific discipline. This heredity of concepts and the evaluation of translation and language on the part of communication allow us to evaluate these two systems in terms of the principle of similarities.

Among such works of researchers of the interaction of synergetics and language, the work of O.O. Selivanova, who notes that: "the basis of the synergetic paradigm of linguistics is the understanding of the language system as a complex, open, nonlinear, evolutionary, functioning through the interaction of subsystems and mutual determinism of other external environmental systems (ethnicity, culture, consciousness, society, etc.) and is in a state of greater or lesser equilibrium (is unstable, unstable), having regulatory mechanisms that ensure the dynamics, self-organization and preservation of this system. " Thus, we can assume that language is an indisputable system that operates on the principles of synergetic systems.

Language as a synergetic system is not constant but is in constant change due to the instability of its elements.

The cause of such phenomena is the attractor (point of gravity), falling into which the system in the bifurcation zone (change the qualitative behavior of a dynamic system with a small change in its parameters.) Chooses one of several possible paths of development that leads to self-organization. The synergetic approach involves a rethinking of mechanistic and relativistic concepts, which opens much wider horizons for today's scientists. After all, only through the rethinking of it as a multifunctional system, modern scientists open wider horizons in its study.

Originality *lies in the study of the practical application of the synergetic method in the study of language and, in particular, translation.*

Conclusion. *Systematic consideration of translation from the point of view of information-synergetic method in translation analysis before, during and after translation improves the process of translation of texts and acts as an objective process that allows translators to look at their work from different points of view to present the most meaningful translation that will meet the needs of its consumer. With a synergetic view of the translation process as a system, self-organization will avoid many translation errors by considering this process not only in terms of philology and linguistics, but also by connecting systems of text, meaning, culture, society, history and more. With the help of this technique it is also possible to explain the translation process and justify the translator's decisions.*

Determine the feasibility of using certain techniques for the most relevant and adequate display of the text.

The translation process itself can be done by writing or voice, as well as by images and other means of communication. But it should always result in conveying the meaning of the original by displaying logical connections that can be interpreted by those who refer to it. This is to some extent facilitated by the display and translation of functors in the text.

Keywords: *attractor, bifurcation zone, translation synergetics, synergistic-information method of research, translation analysis, functor.*

УДК: 37:316,3(477)
<https://doi.org/10.31548/philolog2021.03.067>

ПЕРЕДАЧА СТИЛІСТИЧНИХ ЛЕКСИЧНИХ ЗАСОБІВ АНГЛОМОВНИХ СЛОГАНІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Г. І. СИДОРУК, кандидат філологічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: seagalina@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-0850-0352>

Н. Ю. ТУДОРАН, магістр філології,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: natavetrova605@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-8105-9420>

Анотація. У цій статті представлено аналіз стилістичних лексичних засобів в процесі створення рекламних слоганів та способів їхнього перекладу українською мовою. У науковій літературі немає єдиного визначення рекламного слогану, саме тому було надано визначення слогану в контексті маркетингової комунікації. Однією із функцій рекламного слогану є надання інформації про продукт цільовій аудиторії та зацікавлення споживачів у покупці. Ця коротка фраза пов'язана з конкретним брендом, який запам'ятовується потенційними клієнтами саме завдяки його ключовим поняттям, оточені стилістично оформленим контекстом, в якому лексичні одиниці наділені здатністю викликати особливі емоційні переживання та враження, які стійко закарбовуються в пам'яті. Емотивність лексики викликана тим, що лексичні одиниці містять в своєму значенні як предметну інформацію, так і певні конотації, асоційовані з нею. В слоганах нерідко можна зафіксувати емфатичні лексичні конструкції з підсилювальними лексичними одиницями – підсилювальними дієсловами, конструкціями, експлетивами, емфатичними повторами. Епітети, алітерація, асонанс, анафора, епіфора та метафора допомагають осмислити, хоч і децю перебільшено, характеристики товару, його форму та розміри.

Аналіз перекладу англійських рекламних слоганів зі стилістичними лексичними вкрапленнями допоміг визначити найуживаніші засоби емоційного впливу на аудиторію та представити основні підходи до перекладу емфазу, зокрема метафори, в рекламних текстах. Також проаналізовано метафоричні рекламні слогани та представлено способи їхнього перекладу українською мовою. Переклад рекламних слоганів ускладнюється в тому сенсі, що стилістично забарвлена лексика несе в собі не тільки стилістичні, а й соціокультурні поняття, які з мови оригіналу іноді складно перенести в мову перекладу. Певну увагу приділено аналізу метафори в слоганах та способам її перекладу, серед яких розглянуто випадки повного її перекладу, перекладу з застосуванням трансформацій додавання/вилучення, лексичних замінів, структурних перебудов, підбору традиційних аналогів або паралельного іменування основ. В перекладі розрізнення основного та конотативного емоційного значення стилістичного засобу сприяє підбору більш вдалого компенсаторного аналога з аналогічним ступенем емотивності. Слід знати не лише як перекласти той чи інший стилістичний засіб, а й спрогнозувати реакцію споживачів на рекламний слоган.

Ключові слова: реклама, рекламний слоган, емфатичні засоби, стилістичні засоби, метафора, епітет, алітерація, анафора, епіфора, фонетичне повторення, переклад емфатичних засобів.

Актуальність. Незважаючи на підвищений інтерес лінгвістів до лексичної складової реклами, деякі її мовні та екстралінгвістичні особливості часто не враховуються при перекладі. Тому вивчення стилістичних аспектів англійської комерційної реклами має велике теоретичне та практичне значення. Дослідження особливостей перекладу рекламних слоганів набувають актуальності з розвитком світових економічних процесів. Багато відомих міжнародних компаній заходять на український ринок і потребують

спілкування зі споживачами. Реклама та рекламні слогани є потужним способом спілкування зі споживачем, отже з'являється потреба в перекладі рекламних продуктів. Таку рекламу складно перекласти без спеціальної підготовки, оскільки досконалий граматичний переклад не є достатнім – потрібно врахувати звичаї, традиції та норми спілкування кожної країни. У цій статті ми розглядаємо вживання емфатичних лексичних засобів в рекламних слоганах та способи їхнього перекладу.

Аналіз останніх досліджень та

© Г. І. Сидорук, Н. Ю. Тудоран

«International journal of philology» | «Міжнародний філологічний часопис» Vol. 12, № 3, 2021

публікацій. Явище реклами цікавить багатьох лінгвістів з точки зору емоційного впливу на аудиторію, що спонукає до розширення дослідницького поля у різних сферах лінгвістики і в психолінгвістиці зокрема. Серед дослідників, які вивчають рекламні матеріали та їхні особливості, можна виділити Г. Кука, У. Аренса, В. Л. Музиканта, М.М. Кохтева, Дж. Дайер, Л. О. Баркова, Г. М. Кузнецова, які аналізують стилістичні, лексико-синтаксичні, прагматичні, фонетичні та психолінгвістичні особливості рекламних текстів.

Мета дослідження полягає у виявленні та описі емпатичних засобів, які використовуються в англійських рекламних слоганах, та особливостей їхнього перекладу українською мовою. Матеріалом дослідження виступають рекламні слогани англійською мовою та їх переклад на українську з офіційних веб-сайтів компаній.

Результати. Поняття «реklamний слоган» стало предметом дискусій в багатьох сферах науки таких як психологія, лінгвістика та маркетинг. Слоган є одним із найважливіших компонентів структури рекламного тексту. У науковій літературі немає єдиного визначення поняття рекламний слоган, тому різні автори визначають його в різний спосіб. Дж. Н. Ліч стверджує, що слоган – це коротка фраза, що використовується компанією в рекламі для посилення впливу торгової марки. Сет Годін вважає рекламний слоган сценарієм, який приваблює клієнта. Чиранєєв Колі надає визначення рекламного слогану як одного з трьох елементів візитної картки бренду. Аналізуючи вищенаведені визначення, можна визначити поняття рекламний слоган як коротке, незалежно існуюче самостійне рекламне повідомлення, що стисло відображає зміст рекламної компанії [3, с.14]. Завдяки рекламним слоганам компанія привертає увагу та інтерес аудиторії до свого продукту, вказує на переваги товару або послуги та спонукає споживача до покупки [5, с.121]. Під час створення рекламного слогану використовують різні прийоми з метою залучення уваги потенційних покупців. Зазвичай це досягається через емоційну складову, а саме за допомогою стилістично забарвленої лексики.

Стилістично забарвлена лексика – це певні лексичні одиниці, що характеризуються здатністю викликати особливі емоційні переживання та враження. Вони мають місце з тієї причини, що такі лексичні одиниці містять в своєму значенні не тільки предметну інформацію, але й певні конотації: *This is only a flavor. The rest is in your hands (HUGO) – Це лише аромат. Все інше в твоїх руках.* Конотативні значення включають 1) невловимість аромату, який в руках не втримаєш; 2) це коштовний аромат, тому чимала сума на нього залежить від

тебе та твоїх зусиль. Саме ці експресивно-емоційні конотації роблять лексику стилістично забарвленою. До такої лексики можна віднести метафору, метонімію, епітети, повтори, зевгму, окаяніалізми та гіперболи. Завдяки вживанню рекламистами стилістичних засобів відбувається так зване *анімування, оживлення* рекламних слоганів, які надають рекламі експресивності та виразності. Ці стилістичні засоби виразності є текстовими *стимуляторами* та *каталізаторами* у свідомості покупців й дієво підвищують впливовість та запам'ятовуваність повідомлення. В слоганах, в межах стилістично забарвленої лексики, завжди присутні так звані емпатичні лексичні конструкції з підсилювальними лексичними одиницями, такими як підсилювальне дієслово *do*, конструкції *more...than ever, so very (much), too...to what a..., such a..., neither...nor, either...or*; експлетивні вставні емпатичні мовні одиниці на кшталт *indeed, to be sure, without (any) doubt, undoubtedly*, емпатичні повтори. Слід, однак, пам'ятати, що перенасичення стилістичними засобами може призвести до негативних наслідків, таких як зниження впливу, спотвореного рекламного образу та нейтралізація виразності тексту. Тому, створюючи рекламні слогани важливо не перенасичувати тексти стилістичними засобами та уникати одноманітних засобів, що викликає негативне ставлення до рекламного продукту чи послуги. Переклад рекламних слоганів ускладнюється в тому сенсі, що стилістично забарвлена лексика несе в собі не тільки стилістичні, а й соціокультурні поняття, які з мови оригіналу іноді складно перенести в мову перекладу.

Вживання великої кількості епітетів допомагає описати характеристики товару, його форму та розміри. Так, рекламні слогани автомобільної марки Toyota звучать так *«Incredible drive» – «Неймовірна їзда»* або *«Amazing from every point of view» – «Проголомшливий з усіх сторін»*. Проаналізувавши ці рекламні слогани, бачимо, що вживання епітетів формує високий ступінь стилістичного забарвлення та зберігає образ, закладений в основу слоганів.

Одним із найпоширеніших стилістичних засобів в рекламних слоганах є алітерація – прийом, який характеризується повторенням голосних і приголосних звуків, зазвичай на початку слова з метою створення певного ефекту, який допомагає підкреслити особливість рекламованого продукту та привернути увагу до нього. Аналізуючи вживання алітерації в рекламних слоганах та її передачу рідною мовою, можна зробити висновок, що її збереження є досить складним і не обов'язковим, адже вона більш властива англійській мові. Під час перекладу рекламного

слогана антисептика Vectine – *It helps the hurt stop hurting* – *Він допомагає запобігти болю* алітерація не збереглася, що є певною перекладацькою, зокрема вагомою стилістичною, втратою. Це прорахунок перекладача, який міг би зробити вдалий переклад з тією ж алітерацією, добравши інші приголосні або голосні: *Бектін бажає бачити вас позбавленим болю*. При перекладі українською мовою не викликають великих труднощів анафора, епіфора та фонетичний повтор. Ці стилістичні прийоми зазвичай передаються еквівалентними відповідниками: *It gives you wiings! (Red Bull)* – «*Ред Бул надає криуууиула!*». Найскладнішим випробуванням для перекладача, під час перекладу рекламних слоганів, стає метафора – один із найуживаніших стилістичних прийомів. І.В. Арнольд стверджує, що метафора – це "приховане порівняння, що здійснюється шляхом використання назви одного предмета стосовно іншого, і яке виявляє таким чином певну ознаку другого" [1, с. 62]. Цей стилістичний засіб приваблює споживача, викликаючи позитивні емоції та даючи "можливість осмислити одні об'єкти через властивості та якості інших" [2, с. 132-135].

Різні лінгвісти дають різні поради щодо перекладу стилістичних засобів, що ґрунтуються на метафорі. П. Ньюмарк класифікував способи перекладу метафори наступним чином: 1) збереження образу в мові перекладу; 2) заміна образу оригіналу стандартним образом в мові перекладу, що не суперечить культурі мови перекладу; 3) відтворення метафори за допомогою образного порівняння зі збереженням образу (але з можливою зміною експресії); 4) переклад метафори (або образного порівняння) за допомогою образного порівняння (або/інколи метафори) з тлумаченням значення (це сприяє розумінню, але може призвести до втрати експресивності висловлювання); 5) відтворення семантики метафори описово (може застосовуватися, якщо метафора нечітка і її збереження є недоречним, хоча певні аспекти настанови висловлювання можуть втратитися); 6) вилучення метафори, якщо вона є надлишковою/необов'язковою; 7) збереження метафори з конкретизацією значення з метою підсилення образу [7, с. 87-91].

Т. А. Казакова, в свою чергу, пропонує такі способи перекладу метафори: 1) повний переклад; 2) додавання/вилучення; 3) заміна; 4) структурна перебудова; 5) традиційний аналог; 6) паралельне іменування основи [4, с. 245].

Для адекватного перекладу перекладачеві слід внести в текст певні правки, враховуючи соціокультурні аспекти потенційних споживачів, а також без

спотворень передати смислове та стилістичне навантаження рекламного слогана: *Energizer: Do you have the bunny inside?* (рекламний слоган батарейки), що був перекладений так: *А у вас всередині є кролик?* Компанія *Energizer*, відома завдяки виготовленню батарейок та різних елементів живлення, під час створення свого рекламного слогану використала слово *bunny* (кролик), яке в англійській мові асоціюється зі швидкістю та витривалістю. При перекладі було вжито еквівалентне слово *кролик*. В українській мові *кролик* також асоціюється зі швидкістю та витривалістю. Перекладач вирішив зберегти образ кролика на позначення батарейки, який було використано під час створення цього рекламного слогану.

Рекламний слоган автомобільного мастила *Esso: Put the tiger in your tank*, українською був перекладений як: *Посели тигра у своєму баці*. Стилістичне навантаження цього рекламного слогану полягає у використанні метафори. Слово *tiger* використовується у значенні чогось спритного, агресивного, сильного та потужного. Перекладачу не лише вдалося зберегти образ тигра та використати його у метафоричному перекладі, а й отримати ефективний рекламний слоган, зі збереженням стилістичного навантаження та змісту. Оскільки реклама є *двигуном торгівлі*, потрібно правильно та доречно перекладати її. Аби переклад був вдалим, перекладачеві потрібно дотримуватися таких правил: 1) враховувати присутні в ньому виражальні засоби; 2) вивчати всі національні особливості країни; 3) розглянути всі можливі форми перекладу; 4) намагатися не перекладати дослівно [6, с.48].

Висновки. Рекламний слоган є важливою частиною будь-якої маркетингової кампанії. Хоча визначення рекламного слогану відрізняється в різних авторів, усі вони одинотайні в тому, що рекламний слоган – це коротка фраза, яка пов'язана з конкретним брендом і допомагає потенційним клієнтам запам'ятовувати та розрізнити ключові поняття бренду. Для надання експресивності у рекламних слоганах використовуються стилістичні засоби, що можуть створити проблему під час перекладу рідною мовою. Відтворення цих стилістичних засобів залежить від майстерності перекладача і є цілком реальним. Під час перекладу перекладач може або зберегти стилістичний засіб оригіналу, або створити власний з аналогічним емоційним ефектом. Важливим аспектом перекладу є розрізнення основного та конотативного (емоційного) значення стилістичного засобу. Слід знати не лише як перекласти той чи інший стилістичний засіб, а й спрогнозувати реакцію

споживачів на рекламний слоган. Оскільки рекламні слогани мають великий психологічний вплив на людей, слід ретельно добирати під

час перекладу стилістичні засоби, зробити рекламні тексти зрозумілими, вичерпними та впливовими.

Список використаних джерел

1. Арешенкова, О. Ю. Рекламний текст як функціональний різновид мовлення. Науковий вісник Криворізького національного університету: Філологічні студії, 2014. №10. С. 5-11.

2. Баранов А. Н. Спор метафор: языковая метафора как средство аргументативного воздействия. Рекламный текст: семиотика и лингвистика. Москва: Изд-во Международного института рекламы, 2000. 270 с.

3. Вінареєва О. В. Структурний, семантичний і прагматичний аспекти англійських торгових назв (на матеріалі веб-сайтів мережі Інтернет): дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04. К.: 2005. 327 с.

4. Казакова, Т. А. Практические основы перевода. СПб.: СОЮЗ, 2002. 320 с.

5. Романова Т. Н. Слоганы в языке современной рекламы. Лингвистика, 2001. № 3. С. 32–38.

6. Edwards Ch. Mundy. Retail Advertising and Sales Promotion. N.Y., 1981. 321 p.

7. Newmark, P. About Translation. Clevedon: Philadelphia Multilingual Matters, 1991. 184 p.

References

1. Areshenkova, O. Yu. (2014). Reklamnyi tekst yak funktsionalnyi riznovyd movlennia [Advertising text as a functional type of speech].

Scientific Bulletin of Kryvyi Rih National University: Philological Studies, No.10. Kryvyi Rih, 5-11.

2. Baranov, A. N. (2000). Spor metafor: yazykovaya metafora kak sredstvo argumentativnogo vozdeystviya. Reklamnyy tekst: semiotika i lingvistika [The dispute of metaphors: linguistic metaphor as a means of argumentative influence. Promotional text: semiotics and linguistics], Moscow, 270.

3. Vinarieva, O. V. (2005). Strukturnyi, semantychnyi i prahmatychnyi aspekty anhlovnykh torhovykh nazv (na materialy veb-saitiv merezhi Internet): dys. ... kand. filol. nauk: spets [Structural, semantic and pragmatic aspects of English trade names (on the material of Internet sites)]: dissert. ... cand. philol. sciences: specialty 10.02.04, Kyiv, 327.

4. Kazakova, T. A. (2002). Prakticheskie osnovy perevoda [Practical translation basics]. Saint Peterburg, 320.

5. Romanova, T. N. (2001). Slogany v yazyke sovremennoy reklamy [Slogans in the language of modern advertising]. Linguistics, No. 3, 32-38.

6. Edwards, Ch. Mundy (1981). Retail Advertising and Sales Promotion. N.Y., 321.

7. Newmark, P. (1991). About Translation. Clevedon: Philadelphia Multilingual Matters, 184.

TRANSLATION OF STYLISTIC LEXICAL DEVICES OF ENGLISH ADVERTISING SLOGANS INTO UKRAINIAN

H. I. Sydoruk, N. Yu. Tudoran

Abstract. This article presents an analysis of stylistic lexical devices in the process of creating advertising slogans and the ways of their translation into Ukrainian. There is no unified definition of the advertising slogan in the scientific literature, therefore the article defines the essence of advertising slogans in the context of marketing communication. The main functions of the advertising slogans are to influence customers and communicate with them. Advertisement and advertising slogans are such a way of this communication, so there is a need to translate commercials. In the article, we have studied the use of stylistic devices in advertising slogans and the ways of their translation.

The purpose of the study is to describe stylistic devices in advertising slogans from the viewpoint of primary and connotative meanings and consider the peculiarities of conveying them in Ukrainian.

Results of research. The notion of advertising slogan has become the subject of discussion in many fields of science such as psychology, linguistics, and marketing. It is one of the most important components of the structure of advertising text. Different scientists give different explanations for this phenomenon, so it is possible to define an advertisement slogan as a short, independently existing stand-alone advertising message that is used to attract customers' attention to a product or service. To create an advertisement slogan diverse stylistic devices are used. They add the emotional component and help to attract the potential buyers' attention. Connotative words are lexical units, characterized by the ability to evoke special stylistic impression. Metaphor, epithet, metonymy, repetition, zeugma, hyperbole and occasionalisms can be attributed to connotative words.

The use of stylistic devices helps to liven up, animate the advertisement slogans, but their overuse can also lead to negative consequences, such as distorted advertising image, broken style, neutralization of stylistic effect. In addition to the relevance of applying the stylistic devices there is a problem of their

translation. Translation of advertising slogans is complicated by the fact that connotative words contain both stylistic, and socio-cultural concepts that can exist mostly in the original language and are not easy to convey adequately or fully in translation.

Advertisement slogans are characterized by the use of epithets, alliteration, anaphora, epistrophe and phonetic repetition, that do not cause great difficulties in translation into Ukrainian. The most difficult test for a translator in translating slogans is metaphor – one of the most frequent stylistic devices. For adequate translation the translator needs to make certain transformations and take into account the socio-cultural aspects of potential consumers.

Conclusion. *Stylistic devices are used to give expressiveness to advertising slogans, which can create problems when translated into Ukrainian. The translator can either save the reception of the original or create his/her own compensatory stylistic device with a similar emotional effect. The translator should know not only how to translate this or that stylistic device, but also to predict the reaction of consumers to the advertising slogan. Advertising slogans have a great psychological impact on people, so they should be understandable and comprehensive.*

Keywords: *advertisement, advertisement slogans, stylistic devices, metaphor, epithet, alliteration, anaphora, epistrophe, phonetic repetition, translation.*

TERMINOLOGY STUDIES. ТЕРМІНОЗНАВСТВО

УДК 811.124'06

<https://doi.org/10.31548/philolog2021.03.072>

КОД У КОНТЕКСТІ ЛЕКСИКОГРАФІЧНОЇ ФІКСАЦІЇ ТЕРМІНІВ

I. I. ВАКУЛИК, кандидат філологічних наук, доцент,

Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: vakulyk@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-4812-7719>

Анотація. У статті вперше презентовано норми, за якими відбувалось становлення української термінографії, зокрема практичне втілення кодифікації на українському ґрунті. Розглянуто терміни, що стосуються кодових правил у лінгвістиці – термінологічне поле, термінологічний ключ, термінологічний код, кодові слова, які пов'язані із лексикографічною фіксацією термінів, супроводжуються переліком найуживаніших терміноелементів та актуальність яких залишається й нині: важливі у роботі зі словниками різних типів, при укладанні алгоритмів програм, що здійснюють переклади. Встановлено ознаки термінологічного ключа, важливого для романських, германських і слов'янських мов; значущого при формуванні принципів укладання словників. Визначено вимоги щодо терміноелементів – мова написання, можливість перекладу національними мовами, збереження автентичного написання тощо. Досліджено джерела, що стали прообразом ключа – штучні мови (волапюк, есперанто, латіносінефлексіоне і т.п.) та діапазон їх можливостей.

Мета дослідження – проаналізувати витоки поняття термінологічного коду, що з'явилося на поч. ХХ ст. і поступово утверджувалося у зв'язку з лексикографічною фіксацією термінів, завдяки якій терміноелементи отримали здатність поширюватися і стали зручними у використанні. **Матеріали і методи дослідження.** Матеріалом дослідження слугували документи першої третини минулого століття, які стосувались питань стандартизації в термінології, а також закордонні та вітчизняні словники. У роботі використано описовий метод із застосуванням прийому зовнішньої інтерпретації, який демонструє сукупні зв'язки реалій, свідомості, мислення на етапі становлення українського термінознавства. **Обговорення.** Слід зважати на те, що термінологічний код слугує підґрунтям для створення сучасних термінологічних систем, що спричинено культурним впливом із боку класичних мов упродовж багатьох сторіч. **Висновки.** Термінологічний код допомагає розпізнавати іншомовні слова не лише серед мов індоєвропейської мовної сім'ї, але й інших мовних сімей, розширюючи процес взаємодії терміносистем близькоспоріднених і неблизкоспоріднених мов. Використання сучасними європейськими мовами термінотворчого потенціалу класичних мов є важливим фактором у розвитку греко-латинізму.

Ключові слова: картина світу, інформаційний простір, код, кодові слова, кодування, знак, термін, термінологія.

Актуальність. Нинішній інформаційний простір є настільки багаторівневим і має настільки широкий діапазон смислів, що будь-яка галузь науки може позмагатись у формах комунікації, яка закладається у так звані когнітивні карти, платформи, системи, алгоритми, програми тощо. Суспільство з його концепціями розвитку не лише сприяє створенню ресурсів, але й удосконалює форми подачі наративів, репрезентуючи людський досвід у знаках [2]. Відтак ми намагаємось слідувати за динамікою змін, змінювати акценти, виявляти окремі сегменти з метою опанування певної інформації, адже вона так само, як і знання продукуються у єдиному інформаційному просторі [16].

Аналіз публікацій. Проблематика кодування у лінгвістиці здебільшого асоціюється з такими відомими іменами, як О. Герд, І. Білодід, В. Акуленко, В. Даниленко, Т. Канделаки, Т. Кияк, Ф. Нікітіна, І. Голубовська, О. Селіванова, Я. Климовицький, Є. Карпіловська, Р. Кінаш,

А. Вовк тощо та їх працями, де проаналізовано парадигматичні та синтагматичні типи відношень у різних галузях знань [4], виокремлено терміносистеми, які, згідно із концепцією О. Реформатського, «служать для терміна термінологічним полем, у межах якого термін точно і однозначно відповідає поняттю» [10, с.738]. Також дослідження Е. Юстера, В. Шмідта, Е. Дрезена, В. Жирмунського, М. Юшманова [6; 7; 8; 9; 12] підтверджували думку про необхідність створення єдиного засобу, за допомогою якого (виходячи з будови терміна) можна розшифрувати термін. Також здійснювалась «повна діагностика» і поняття коду в аспекті лінгвістичних знань. Як зазначала І. Ярошевич «Вироблення і кодифіковане закріплення терміноодиниць у науковій практиці перебуває в органічному зв'язку з функціонуванням і розвитком мови в цілому, а терміни є важливим компонентом лексичної системи мови як одного з її рівнів... Із здобуванням нових знань учені створюють і

нові мовні форми для їхнього вираження або запозичають їх із інших мов, у яких вони набули кодифікованого характеру» [14, с. 44].

Мета дослідження – проаналізувати витоки поняття термінологічного коду, що з'явилося у ХХ ст. у зв'язку з лексикографічною фіксацією термінів, завдяки якій терміноелементи отримали здатність поширюватися і стали зручними у використанні.

Матеріали і методи дослідження. Матеріалом дослідження слугували документи першої третини минулого століття, які стосувались питань стандартизації в термінології, а також словники. У роботі використано описовий метод із застосуванням прийому зовнішньої інтерпретації, який демонструє сукупні зв'язки реалій, свідомості, мислення на етапі становлення українського термінознавства.

Результати дослідження та їх обговорення. Спочатку існувало поняття *термінологічного коду*, пов'язане із лексикографічною фіксацією термінів, завдяки якій терміноелементи отримали здатність поширюватися і стали зручними у використанні. *Код* та *кодові слова* з'явилися у пропозиціях радянських лінгвістів із питань міжнародного співробітництва у галузі термінології в 1934 р. Кодом називалося зібрання кодових слів. Кодові правила супроводжувалися списком найбільш уживаних коренів та афіксів, які входили до кодових слів. Кодові слова для будь-якого термінологічного поля формувалися за допомогою кодових правил [11, с. 187; 1, с. 124]. Кодові слова допомагали уникнути змішування мов і порушення мовних норм.

Всесоюзний комітет стандартизації (ВКС) запропонував утворити спеціальний термінологічний комітет при Міжнародній асоціації національних органів стандартизації (ІСА). Основним завданням комітету повинна була стати розробка «особливого» міжнародного коду зі звуковими і письмовими символами для позначення точно визначених науково-технічних термінів і понять. Були визначені і задачі коду: забезпечити узгодження значень термінів у різних мовах, забезпечити незмінність форми і значення національних термінів після їх міжнародного узгодження; бути використаним у міжнародних документах, які вимагають міжнародно фіксованої форми; сприяти можливому уточненню значення національних термінів і понять шляхом наведення у дужках міжнародного кодового терміна, що мало мати велике значення при користуванні новими термінами в мовах, які розвивають свою технічну термінологію; допомогти цілеспрямованій орієнтації осіб та організацій, які створюють нові терміни для будь-яких мов [5, с. 16]. У 1936 р. на

пленарному засіданні ІСА у Будапешті, на якому були присутні представники Австрії, Бельгії, Угорщини, Німеччини, Італії, Нідерландів, Швейцарії та Японії, ухвалено створити комітет «Термінологія» і сформулювати такі рекомендації: укласти термінологічні словники, створювати бібліографічний опис словників, розробляти принципи найменувань etc.

У 1938 р. на зміну поняттям *коду* і *кодових слів* прийшло поняття *термінологічного ключа*. Дефініція термінологічного ключа включала перелік або список терміноелементів (як повнозначних, так і службових); перелік термінологічних основ із поясненням їх термінологічного значення і правил їх поєднання у слова; перелік афіксів своєї мови з витлумаченням їх спеціальних значень, релевантних лише в даній галузі знань і даній системі термінів [14]. У такому широкому значенні поняття термінологічного ключа тісно перепліталось з поняттям *термінологічного поля*. Кожний термінологічний ключ повинен мати пояснення основ, побудованих на базі своєї мови, та афіксальних елементів, які використовує терміносистема.

Характерними ознаками термінологічного ключа були: 1) ключ необхідний термінологам, а не лінгвістам. Ключ однаково важливий для романських, германських, слов'янських мов; 2) терміноелементи укладаються за принципом систематичності понять, а потім за алфавітом; 3) ключ повинен містити частотність терміноелементів, що дасть можливість вивчати його поетапно і дозволить зважувати на синоніми; 4) терміноелементи повинні записуватись латиною; 5) терміноелементи повинні мати стандартну форму, яка (при необхідності) може транспортуватися в національні мовні варіанти; 6) уніфікована міжнародна вимова допоможе вивчати і застосовувати термінологічний ключ; 7) інтернаціональні слова нелатинського походження заносяться до ключа у незмінному вигляді, зберігаючи вимову у мові-джерелі [1, с. 123].

Це були правила, які допомагали сприймати існуючі терміни, а також створювати нові терміни. Прообразом ключа стали мови есперанто, *latino sine flexione*, *ido*, волапюк, позалінгва, *universale* etc. Штучно створена у 1882 р. варшавським лікарем Л. Земенгофом, есперанто спочатку поширилась у Польщі та Росії, а у ХХ ст. – у Франції та Англії. Есперанто побудована на інтернаціональній лексиці (романського походження із залученням германських і слов'янських елементів), яка фіксується латинською графікою (27 букв і 6 нарядкових знаків). Завдяки словотворчим афіксам словниковий склад есперанто має необмежені можливості утворення, а 11 неваріативних флексій

допомагають розрізняти частини мови та їх граматичні категорії. У 1903 р. італійським математиком Дж. Пеано була створена латина сіне флексіоне (латинська мова без закінчень). Ця штучна мова не мала граматики. Всі слова (1700) були, по можливості, латинського походження з вкрапленням португальської та грецької мов, а граматичні флексії замінені певним порядком слів у реченні. Автор цього проекту виходив із положення, що на даний час існує достатня кількість слів, які можуть слугувати «базою міжнародної загальнолюдської мови» [7, с. 73]. Основним варіантом есперанто стала мова ідо, яка мала 28 букв без надрядкових знаків. Поєднання букв інколи давало інший звук (для одного звука використовувалися дві чи три букви). При цьому зникав головний принцип «кожній букві свій звук». Протягом 1900-1914 рр. прибічники ідо видавали журнал «Латіно інтернаціонале».

Подібним проектом була мова волапюк, яка орієнтувалася на 6 світових мов – англійську, німецьку, російську, французьку, італійську, іспанську – AGRFIN. Інколи база порівняння звукувалася: у пазилінгві – англійська, німецька, французька мови; в univarsale – латинська та інші романські [1, 31].

У контексті виникнення штучних мов поняття *термінологічного ключа* стало сприйматися чимось штучним. Головне призначення ключа – сприяння утворенню нових термінів. У 1933 р. з'явився «Список елементів міжнародної термінології» проф. М. Юшманова, який був створений на основі «Граматики іншомовних слів». Словник-довідник побудований за алфавітним принципом, у ньому містяться короткі відомості про походження і значення міжнародних терміноелементів. Він налічує близько 1100 позицій (пор.: словник В. Флуда «Терміни. Їх структура і значення» – близько 1150 терміноелементів для англійської мови; Д. Хеллера та Д. Свенсона «Елементи технічної термінології» – 1129 коренів дієслів, прикметників, іменників, які використовуються як терміноелементи при творенні англійських технічних термінів). У передмові до своєї праці М. Юшманов зазначав, що використання міжнародних терміноелементів спричинено двома основними обставинами: вимогами одномодельності для розуміння одного типу в одній дисципліні або неможливістю (на рівні фонетики) побудувати точний і короткий термін із національних терміноелементів [12, с. 4].

У 1940 р. у США молодшим науковим співробітником Колумбійського університету Х. Ітон був опублікований «Семантичний частотний словник англійської, французької, німецької та іспанської мов». У 1949 р. проф. Чиказького університету К. Бакк видав «Словник вибраних синонімів у основних індоєвропейських

мовах». Ця робота охоплювала 1500 основних понять у систематизованому виді в 30 мовах. Результатом багаторічної роботи (1924-1951 рр.) групою дослідників Колумбійського університету і Міжнародної асоціації з допоміжних мов (IALA) на чолі з Е. Сепіром, О. Єсперсеном, А. Мартіне був створений найповніший словник інтерлінгви – міжнародної мови з найменшим використанням романської граматики. З 50 рр. з'явилися подібні дослідження у Німеччині та Італії. Проф. зоології Лейпцизького університету К. Вернер створив точний термінологічний ключ для латинських найменувань у біології («Словотворчі елементи латино-грецьких термінів у біологічних науках» 1956 р., «Назви організмів та органів» 1970 р.). Проф. техніки зв'язку в Римі Феррарі Тонелло надав Європейському союзу національних об'єднань інженерів доповідну записку з питань інтернаціональної уніфікації технічної термінології [2].

У повоєнні роки даний проект термінологічного ключа, який налічував 500 найуживаніших слів, широко обговорювався Австрійським інститутом стандартизації (ÖNA) і в 1952 р. було створено комітет «Термінологія. Принципи і координація». Одна з рекомендацій ЮНЕСКО 1964 р. у Римі містила: «Сьогодні стає важливим навчати молодих вчених елементам, правилам наукової термінології. Із цією метою був би корисним частотний словник інтернаціональних термінів та їх елементів ("термінологічний ключ")» [1, с. 127].

Продовжувалася робота і в Австрії. У 1966 р. вийшла другим виданням книга Е. Вюстера «Міжнародна стандартизація мови в техніці», де було описано історію цієї проблеми і обґрунтовано необхідність створення термінологічного ключа. У 1972 р. В. Ертль опублікував «Ключові слова німецької, англійської, латинської, французької та російської мов». Цього ж року в Україні вийшла праця В. Акуленка «Питання інтернаціоналізації словникового складу мови», де представлено опис інтернаціональних елементів і шляхи їх становлення, можливості зближення мовних ареалів (на матеріалі 63 мов – європейських мов, мов народів СРСР, мов Азії та Африки). У 1978 р. у Москві під керівництвом М. Степанової групою науковців видано «Словник словотвірних елементів німецької мови» із залученням запозичених терміноелементів, зокрема, з французької та інших мов. Цей словник враховує частотність елементів, джерела їх походження та можливі шляхи проникнення до німецької мови, розглядаються також відповідники в російській мові; крім того, враховано факультативні утворення та описано семи кожного елемента. Всі елементи будови слів систематизовано у групи, кожна група подана за алфавітом.

У 90-ті рр. було продовжено спробу декодувати сучасні терміни. «Словник терміоеlementів грецького і латинського походження у сучасній термінології» І. Гнатишеної та Т. Кияка пропонує [подано в оригінальному цитуванні] «1500 терміноморфем латинського і грецького походження, котрі особливо застосовуються сьогодні в мові науки і техніки. Водночас подаються оригінальне написання і буквальне значення», які допоможуть глибше усвідомити суть терміна, його будову [7, с. 2]. Щодо цього словника дозволимо собі зробити декілька критичних зауважень. Дана збірка не відповідає назві: словник терміоеlementів, а пропонуються «терміноморфеми», терміоеlementи класичного походження змішалися з суто термінами. Написання етимонів також не відповідає меті «висвітлення внутрішньої форми запозичення, що у потрібному випадку сприяє виявленню лексичного значення» [7, с. 8]. Напр., арефлексія < *reflectere*, рр *reflexus*; -бус < *omnibus*; інтра- < *intra*; ко-, ком-, кон- < *co-* (а пояснення де?!) Елементи будови терміна не завжди відрізняються від слів класичного походження. Прослідковується медична спеціалізація української термінології (а не сучасної термінології в цілому), яку «загублено» у назві словника.

Будова словникової статті мала би бути кращою: терміоеlementи повинні бути чітко визначеними, тобто необхідно знати, яку частину давньогрецького чи латинського слова представлено як терміоеlement. Не завжди присутня вказівка на форму G.Sg. (саме за формою цього відмінка виділяється основа слова). Пор.: патент < *patens*; партія < *pars*, *partis*; орієнтація < *oriens*. Відсутня чітка диференціація за частинами мови, від яких

утворені терміни (напр., вокальний < *vox*, *vocis*; летальний < *letum*; аускультация < *auscultare*, рр *auscultatus*). Таке висвітлення термінів та терміоеlementів ускладнює розпізнавання сучасних термінів. Отже, на жаль, за словником І. Гнатишеної та Т. Кияка не можливо декодувати сучасні терміни. Тому необхідне створення нового повного каталогу терміоеlementів. Каталог має демонструвати першоджерело терміоеlementа, містити всі його варіанти і можливі значення, вказувати на продуктивність, показувати шляхи проникнення терміоеlementа у нові мови.

Висновки. Таким чином, опрацювання проблеми термінологічного коду у сучасній науковій термінології є досить складною. Слід зважати на те, що термінологічний код слугує підґрунтям для створення сучасних термінологічних систем, що спричинено культурним впливом із боку класичних мов упродовж багатьох сторіч. Термінологічний код допомагає розпізнавати іншомовні слова не лише серед мов індоєвропейської мовної сім'ї, але й інших мовних сімей, розширюючи процес взаємодії терміносистем близькоспоріднених і неблизкоспоріднених мов. Використання сучасними європейськими мовами термінотворчого потенціалу класичних мов є важливим фактором у розвитку греко-латинізмів. Збагачуючи лексико-семантичні можливості нових мов, давньогрецька і латинська мови стали джерелом поповнення складу сучасної термінології. Дослідження термінів і визначення ролі терміоеlementів класичного походження у формуванні сучасної термінології свідчить, що процес запозичення з класичних мов триває.

Список використаних джерел

1. Белодед І. К., Акуленко В. В., Граур А. і др. *Интернациональные элементы в лексике и терминологии*. Харьков: Изд-во при Харьковском ун-те «Вища школа», 1980. 208 с.
2. Вакулик І. І. *Давньогрецька та латинська мови як джерело сучасної наукової термінології: монографія*. К.: НУБіП України, 2014. 237 с.
3. Вакулик І. І. *Формирование научной картины мира в современном языковом пространстве. Мовні і концептуальні картини світу*, 2013. Вип. 43 (1). С. 203-209.
4. Вакулик І. І. *Лінгвістичні аспекти наукової комунікації у синхронії та діяхронії [Linguistic aspects of scientific communication in synchrony and diachronic]* : монографія. Київ: ДП «Прінт Сервіс», 2015. 280 с.
5. Вакулик І. І. *Наукова термінологія як фактор формування наукової компетенції*. Scierise. PC «Technology center». Vol. 9/1 (14). 2015. С. 71-74.
6. Вюстер В. *Международная*

стандартизация языка в технике. Л.-М.: Стандартгиз, 1935. 302 с.

7. Гнатишена І. М., Кияк Т. Р. *Словник інтернаціональних терміоеlementів грецького та латинського походження в сучасній термінології*. К.: Видавничий дім KM Academia, 1996. 103 с.

8. Дрезен Э. В. *Поисках всеобщего языка*. М.-Л.: «Зиф» 1925. 124 с.

9. Жирмунский В. М. *Национальный язык и социальные диалекты*. Л.: ГИХЛ, 1936. 299 с.

10. Селіванова О. О. *Лінгвістична енциклопедія*. Полтава: Довкілля-К, 2010. 844 с.

11. Степанова М. Д., Фляшер, В. *Теоретические основы словообразования в немецком языке*. М.: Высшая школа, 1984. 264 с.

12. Суперанская А. В., Подольская, Н. В., Васильева, Н. В. *Общая терминология: Вопросы теории*. М.: Наука, 1989. 146 с.

13. Юшманов Н. В. *Ключ к латинским письменностям земного шара*. М.-Л.: Изд-во АН СССР, 1941. 85 с.

14. Ярошевич І. *Становлення й кодифікація*

української морфологічної термінології. Українська мова, 2010, № 3. С. 44-54.

15. Wüster E. Grundzüge de Sprachnormung in der Technik. Berlin, 1934. 92 S.

16. Vakulyk I. I. The impact of globalization on modern terminology. Cross-cultural and trans-national perspectives. Herceg Novi, Montenegro: Enieda, 2010. p. 144.

References

1. Beloded, I. K., Akulenko, V. V., Graur, A. (1980). Internatsional'nye ehlementy v leksike i terminologii [International elements in vocabulary and terminology]. Khar'kov: Vishha shkola. 208.

2. Vakulyk, I. I. (2014). Davnohretska ta latynska movy yak dzherelo suchacnoi naukovoï terminologii [Greek and Latin as a Source of Compound Scientific Terminology Ancient]. Kyiv: NUBiP of Ukraine, 237.

3. Vakulyk, I. I. (2013). Formyrovanye nauchnoy kartyny myra v sovremennom yazykovom prostranstve [Formation of the scientific picture of the world in modern language space]. Linguistic and conceptual pictures of the world, 43, 1, 203-209.

4. Vakulyk, I. I. (2015). Lihvistychni aspekty naukovoï komunikatsii u synkhronii ta diakhronii [Linguistic aspects of scientific communication in synchrony and diachronic]. Kyiv. 280.

5. Vakulyk, I. I. (2015). Naukova terminolohiia yak faktor formuvannia naukovoï kompetentsii [Scientific terminology as a factor for forming language competence]. ScienceRise. Technology center, 9/1 (14), 71-74.

6. Vyuster, V. (1935). Mezhdunarodnaya standartizatsiya yazyka v tekhnike [International standardization of language in technology]. Leningrad-Moscow: Standartgiz. 302.

7. Hnatyshena, I. M., Kyiak, T. R. (1996). Slovnyk internatsionalnykh terminoelementiv

hretskoho ta latynskoho pokhodzhennia v suchasniï terminolohii [Dictionary of international terminological changes of Greek and Latin origin in modern terminology]. Kyiv: Vydavnychiy dim KM Academia. 103.

8. Drezen, E. H. (1925). V poiskakh vseobshhego yazyka [In search of a common language]. Moscow-Leningrad: «Zif». 124.

9. Zhirmunskij, V. M. (1936). Natsional'nyj yazyk i sotsial'nye dialekty [National language and social dialects]. Leningrad: GIKHL. 299.

10. Selivanova, O. O. (2010). Lihvistychna entsyklopediia [Linguistic encyclopedia]. Poltava: Dovkillia-K. 844.

11. Stepanova, M. D., Flyasher, V. (1984). Teoreticheskie osnovy slovoobrazovaniya v nemetskom yazyke [Theoretical foundations of word formation in the German language]. Moscow: Vysshaya shkola. 264.

12. Superanskaya, A. V., Podol'skaya, N. V., Vasil'eva, N. V. (1989). Obshhaya terminologiya: Voprosy teorii [General terminology: Questions of theory]. Moscow: Nauka. 146.

13. Yushmanov, N. V. (1941). Klyuch k latinskim pis'mennostyam zemnogo shara [The key to the Latin scripts of the globe]. Moscow-Leningrad: AN SSSR. 85.

14. Iaroshevych, I. (2010). Stanovlennia y kodyfikatsiia ukrainskoï morfologichnoi terminolohii [Formation and codification of Ukrainian morphological terminology]. Ukrainska mova [Ukrainian language]. № 3. 44-54.

15. Wüster, E. (1934) Grundzüge de Sprachnormung in der Technik. Berlin. 92.

16. Vakulyk, I. I. (2010) The impact of globalization on modern terminology. Cross-cultural and trans-national perspectives. Herceg Novi, Montenegro: Enieda. 144.

CODE IN THE CONTEXT OF LEXICOGRAPHIC FIXATION OF THE TERMS

I. I. Vakulyk

Abstract. The article presents for the first time the norms according to which the formation of Ukrainian terminology took place, in particular the practical implementation of codification on Ukrainian basis. The **purpose** of the study is to analyze the origins of the concept of terminological code, which appeared at the beginning of the XXth century and was gradually established in connection with the lexicographic fixation of the terms, due to which the term elements gained the ability to spread and became easy to use. **Materials and methods of research.** The research was based on documents of the first third of the last century, which dealt with issues of standardization in terminology, as well as foreign and Ukrainian dictionaries. The descriptive method using the technique of external interpretation was used in this paper work, which demonstrates the general connections of realities, consciousness, thinking at the stage of formation of Ukrainian terminology. **Discussion.** It should be borne in on that the terminological code serves as a basis for the creation of modern terminological systems, caused by the cultural influence of classical languages for many centuries. **Conclusions.** The terminology code helps to recognize foreign words not only among the languages of the Indo-European language family, but also other language families, expanding the process of interaction of terminological systems of closely related and remote related languages. The use of the terminological potential of classical languages by modern European languages is an important factor in the development of Greco-Latinisms.

Keywords: picture of the world, information space, code, code words, coding, sign, term, terminology.

АНТОНІМІЯ У ПАРАДИГМАТИЧНИХ ВІДНОШЕННЯХ АНГЛОМОВНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ СФЕРИ БІОТЕХНОЛОГІЇ

О. О. СИРОТІНА, кандидат педагогічних наук, старший викладач,
Національний університет біоресурсів і природокористування України

Email: o.mishak@nubip.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-4802-4891>

Анотація. У статті розглянуто проблема явища антонімії в англomовній термінології сфери біотехнології. Актуальність нашої статті полягає у вивченні антонімічних відношень в біотехнологічній термінології, а також виявленні їхніх структурних типів як одного з актуальних завдань дослідження внутрішньосистемних парадигматичних відношень та семантичних зв'язків.

Для комплексного висвітлення антонімічних зв'язків термінів використовувалися методи суцільної вибірки мовного матеріалу, класифікування, дефініційного та порівняльного аналізів. Автор зосереджує увагу на узагальненні теоретичних поглядів на сутність явищ антонімії в термінології загалом. На прикладі термінологічних одиниць у сфері біотехнологій показано особливості використання антонімічних одиниць в англійській мові. Для аналізу виділені антонімічні пари та ряди. Антоніми досліджуваної термінології класифіковано за кількома критеріями; 1) за поняттєво-семантичними зв'язками; 2) відповідно плану вираження. Проаналізовано структуру, склад і семантичні типи антонімів. За семантичним критерієм, тобто за поняттєво-семантичними зв'язками (залежно від типу протилежності) антоніми було поділено відповідно до класифікації антонімів, розробленої В. Татаріновим, який виділяє наступні типи антонімів: контрарний, контрадикторний, комплементарний і конверсійний. Ця класифікація дає підстави стверджувати, що в досліджуваній термінології найширше представлені антонімічні відношення контрадикторного і значно рідше – комплементарного, контрарного та конверсійного типу. Відповідно до структури, або за планом вираження антоніми англomовної термінології сфери біотехнології поділяємо на різнокореневі та спільнокореневі антонімічні пари.

Зроблено висновок, що антонімія в терміносистемі біотехнології виконує функцію систематизації, за допомогою якої дається вичерпна характеристика понять, явищ, процесів біотехнологічної сфери. Аналіз біотехнологічних термінів-антонімів англійської мови на семантичному рівні свідчить про наявність контрадикторних, контрарних, комплементарних та конверсійних антонімічних відношень. Терміни-антоніми контрадикторного типу, утворені за допомогою заперечних префіксів, в досліджуваній термінології представлені значно ширше, ніж інші типи. Встановлено, що в термінології сфери біотехнології переважають спільнокореневі антоніми, а найбільш регулярними є двокомпонентні словосполучення.

Ключові слова: термінологія, сфера біотехнології, антонімія, семантичні типи, структурні типи, парадигматичні відношення.

Актуальність. Терміносистема біотехнології – відносно нова ділянка мовознавчих досліджень, яка потребує всебічного наукового опрацювання. «Практично на кожному етапі розвитку науки обов'язково постає питання про її термінологію, про відповідність метамови станові розробленості наукових проблем, реакцією на яке й виступає прагнення науковців удосконалити термінологію шляхом співвіднесення її з новими науковими поняттями та узгодити її використання в окремих напрямках науки» [21, с. 20].

Вивчення, класифікація, опис термінів, що виникають у нових галузях знання, до яких, без сумніву, належить і біотехнологія, є одним з актуальних напрямків сучасних лінгвістичних досліджень, які зумовили появу численних праць мовознавців. Слід підкреслити, що вивчення англійської термінології сфери

біотехнологій знаходиться вже не на початковому етапі. Про актуальність дослідження мови біотехнології свідчать численні праці С. Васильєвої [1, 2], А. Гайнутдінової, А. Мухтарової [27], Т. Кудінової [8], О. Мишак [29, 30, 31], Л. Рогач [14], О. Сиротіна [32], О. Сиротіної [17, 18, 33], які останнім часом приділяють певну увагу цій проблемі.

Однак, незважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених вивченню англomовної термінології біотехнології, явище антонімії, характерне для її термінів, ще не було об'єктом окремого вивчення. Відсутність комплексного висвітлення антонімічних зв'язків у біотехнологічній лексиці зумовлює актуальність дослідження.

Аналіз публікацій. Одним із видів системних відношень у лексиці є парадигматичні відношення, які «пов'язують мовні одиниці на

основі спільності/ відмінності за формою чи значенням або за тим і тим одночасно» [20, с. 458]. Зокрема, парадигматичними в лексико-семантичній системі є синонімічні, антонімічні, гіпонімічні, конверсивні та інші відношення. У межах таких зв'язків між лінгводидактичними термінами виокремлюємо антонімію як відношення смислового протиставлення.

Антонімія є однією з проблем, яка привертає увагу дослідників, семасіологів та термінологів. Вивченню теоретичних засад антонімії на матеріалі різних мов присвячені праці Ю. Апресяна, Ш. Балі, Л. Введенської, В. Даниленко, Е. Дерді, Л. Новікова, О. Тараненко та ін.

Термінологічну антонімію як системне явище досліджували Д. Шмельов, В. Даниленко, Л. Новиков, Л. Симоненко, А. Крижанівська, Т. Панько, Т. Михайлова, Б. Михайлішин, Т. Лепеха та багато інших дослідників.

Явище антонімії термінів є невід'ємною рисою галузевих терміносистем, про що свідчать численні дослідження. Антонімічні відношення в багатьох галузевих терміносистемах, зокрема авіації, банківської сфери, гірничої та дорожньо-будівельної справи, холодильної техніки, економічної, видавничої і швацької термінології, криміналістики туризму й сфери охорони довкілля характеризують відповідно Л. Халіновська [23], О. Петрина [12], О. Колган [6], Н. Книшенко [4], О. Южакова [26], Л. Фурсова [22], М. Процик [13], О. Романова [15], Є. Ковкіна [5], І. Черненко [25], М. Саламаха [15].

Вчені, що займаються вивченням термінології, підкреслюють, що явище антонімії (поряд з омонімією, синонімією, паронімією) характерно для термінологічної лексики. Н. Котелова вважає, що специфіка терміносистеми, в якій протиставлення понять є елементом наукового опису об'єктів, обумовлює існування антонімів-термінів [7, с. 122].

Мета статті – дослідити явище антонімії в контексті парадигматичних відношень в термінології біотехнологічної сфери.

Завдання дослідження: 1) виокремити антонімічні пари в термінології сфери біотехнології; 2) класифікувати антоніми згідно з парадигматичними складниками; 3) з'ясувати семантичну структуру антонімів; 4) проаналізувати шляхи творення антонімів.

Матеріали і методи дослідження. Джерельною базою роботи слугували тексти з наукової літератури англійською мовою (публікації наукових журналів, матеріали мережі Інтернет) і біотехнологічні словники. В ході аналізу ми спиралися на методи суцільної вибірки мовного матеріалу, класифікування, дефініційного та порівняльного аналізів.

Результати. Вивчення природи антонімії дає можливість встановити місце терміна в

його взаємозв'язках з іншими елементами досліджуваної термінології. Антонімічні відношення слів засновані на протиставленні конкретних властивостей, якостей, тому не суперечать специфіці терміна і не порушують основних принципів термінології: точність, однозначність, стилістичну нейтральність. Тоді як термінологічна синонімія позбавляє термінологію точності, вносить варіативність, то антонімічні відношення є проявом її системності та цілісності. Творення антонімічних пар у термінології завжди цілеспрямоване й обґрунтоване, адже використовується для позначення крайніх полюсів термінологічного поля, з урахуванням логічних можливостей термінологічної системи. Кожен складник антонімічної пари виступає як окремий повноцінний термін і характеризується стилістичною нейтральністю. Саме цим антонімічні пари в термінолексичній відрізняються від аналогічних у літературній мові, де лексичні одиниці набувають стилістичних нюансів. Існує думка, що поява нового поняття супроводжується появою протилежного йому за змістом, тобто поняття завжди виникають парами [12, с. 138]. Так, А. Деборін стверджує, що «поняття народжуються парами» і що в самій природі наукових понять вже існують передумови для створення антонімічних відносин [3, с. 79].

Антонімічні пари формують терміни, яким притаманні однорідні ознаки, несумісні ознаки та дихотомія спільної родової ознаки [12, с.139]. Наприклад, терміни *sexual propagation* (статеве розмноження) та *asexual propagation* (безстатеве розмноження) виступають видовими назвами одного родового поняття (розмноження) і одночасно вказують на його протилежні ознаки за способом дії (статеве і безстатеве), при цьому родовій ознаці властива дихотомія.

Антоніми, на відміну від синонімів, які формують синонімічні ряди, утворюють групу слів з двох одиниць, протилежних за значенням. В такому елементарному антонімічному мікрополі реалізуються відношення протилежності, які ґрунтуються на відмінності усередині одного й того ж явища. Необхідною умовою для антонімічних протиставлень є наявність в їх компонентних структурах інваріантної семи, яка передає спільну для даної пари антонімів родову ознаку, і диференційних видових сем, між якими існує відношення імплікації заперечення [24, с. 106]. Виокремлюючи терміни-антоніми сфери біотехнології за основу беремо ознаку семантичної поляризації, яка діє в межах спільного семантичного поля. Таким чином, терміни, значення яких протиставляються на рівні певної семи, вважаємо антонімами.

В англійській мові антоніми за характером протилежності традиційно класифікуються на комплементарний тип (complementaries), контрарний тип (contraries), на векторну протилежність (directional opposition) і конверсиви (converses) [28, с. 13].

В російській мові Л. Новіковим антоніми класифіковані на антоніми, які виражають комплементарність; антоніми-конверсиви; антоніми, які виражають градуально якісну протилежність і протилежність координаційних понять; антоніми, що виражають протилежну спрямованість дій, ознак і властивостей [10, с. 13]. Порівнявши існуючі класифікації, ми побачили повну відповідність назви та змісту антонімов-конверсивів і комплементарних антонімів у російській і англійській мовах; схожість змісту градуальних антонімів у російській мові та contraries в англійській. Разом з тим, ми відзначили відповідність двох підкласів у російській мові (антоніми, що виражають протилежну спрямованість дій, ознак і властивостей; антоніми, які виражають протилежність координаційних понять) одному в англійській мові під назвою векторна опозиція.

У нашому дослідженні ми дотримуємося класифікації антонімів, розробленої В. Татаріновим [19, с. 16], який виділяє наступні типи антонімів: контрарний, контрадикторний, комплементарний і конверсійний.

Контрадикторний тип антонімів – це найбільш проста категорія протиставлення за своєю смисловою структурою (в логіці – це суперечливі поняття). Протиставлення йде по лінії наявності – заперечення властивості або ознаки [19, с. 16-17].

В якості самостійного типу протилежності в мові техніки виділяється конверсивна антонімія. Цей тип антонімії полягає в вираженні протилежно спрямованих властивостей типу «вгору - вниз» [19, с. 17].

Контрарна антонімія – сутність цього семантичного типу відносин полягає в тому, що два антонімічних поняття не можуть вичерпувати всього роду, але в обов'язковому порядку заперечують одне одного [19, с. 17]. Контрарні антоніми виражають якісне протиставлення.

Ще один тип антонімії – комплементарна протилежність – будується на базі категорії, яка в логіці називається відносним терміном. Якщо відносний термін передбачає існування опозитивного терміна, то виникає комплементарна антонімія [19, с. 17].

Залежно від типу протилежності в терміносистемі сфери біотехнології виявлені наступні семантичні класи антонімів:

1) контрадикторні. Відношення між такими антонімами є суперечне, або контрадикторне. Ці

терміни-антоніми утворюють пари, члени яких позначають полярно протилежні поняття та взаємовиключають одне одного. У цих протиставленнях не виявлено середнього терміна, а їх контрастність забезпечується тлумаченням, що вміщує частину дефініції опозитивного елемента, яка не заперечує, а доповнює перший [22, с. 223].

Один з пари термінів утворюється за допомогою заперечного словотвірного префікса, що має значення заперечення якоїсь ознаки, а отже, відповідають наступній схемі: «лексема» – «заперечний префікс» + «лексема». Прикладами контрадикторної антонімії можуть слугувати пари спільнокоренових термінів, один з яких утворений за допомогою словотвірного префікса зі значенням заперечення або відсутності певної ознаки, наприклад: determinate growth – indeterminate growth, organized growth – unorganized growth, direct embryogenesis – indirect embryogenesis, template strand – non-template strand, coding strand – non-coding strand, target organism – non-target organism.

Крім того, контрадикторні терміни можуть бути також виражені різнокореновими лексемами з протилежним значенням та складними термінологічними сполуками, у яких в антонімічних відносинах перебуває лише один із компонентів складного терміна: antagonism – synergism, anneal – denature, denature – denature, dominant oncogene – recessive oncogene, bound water – free water, vegetative propagation – sexual propagation, recessive allele – dominant allele.

2) контрарні, які для досліджуваної термінології не є типовими. Основною диференційною ознакою контрарних антонімів є градуальність значень. Між такими антонімами, які знаходяться на крайніх полюсах лексичної парадигми, можуть знаходитися слова, тобто проміжні терміни – мезоніми (позначають різний ступінь зазначеної ознаки), від яких у протилежних напрямках поширюється градуальна (ступінчаста) характеристика явища, дії, ознаки. Прикладами контрарних антонімів можуть слугувати наступні: growth phase – deceleration phase – death phase, maximum – median – minimum (concentration); high yield rate – average yield rate – low yield rate, euploid – diploid – triploid – tetraploid – aneuploid, complete – partial – incomplete (treatment). Отже, у контрарному зіставленні утворюється антонімічний ряд, де лише крайні члени виражають антонімію, а середні вказують на збільшення чи зменшення якісної ознаки.

3) комплементарні, які передбачають не взаємозаперечення, а додатковість (комплементарність), тобто складники таких пар не містять у собі будь-якої негативної

ознаки, а лише нейтральну сутність. В таких антонімах одиниці пари доповнюють одна одну у вираженні тієї чи іншої сутності, тобто одне слово обов'язково «доповнюється» іншим, без якого воно втрачає сенс власного існування. Основу комплементарної антонімії становлять видові протилежні поняття. Такі антоніми доповнюють один одного до вираження меж прояву тієї чи іншої ознаки. Таким чином, комплементарні терміни-антоніми розкривають одну зі сторін поняття, що вербалізується родовим терміном. Розширити комплементарну антонімічну пару за рахунок нейтрального члена не можна [11, с. 218], наприклад, heterozygote – homozygote, hyperploid – hypoploid, unicellular – multicellular, multigenic – monogenic, eukaryote – prokaryote, codon – anticodon.

4) конверсивні (векторні) антоніми пов'язані з виразом протилежної спрямованості дій, процесів або ознак. Такі антоніми ґрунтуються на логічно протиставлених поняттях. Вони мають усі семантичні характеристики комплементарних антонімів, які доповнюються лише наявністю спрямування, тому їх повним правом можна вважати різновидом останніх [9, с. 8], наприклад: anticlinal – periclinal, forward mutation – reverse mutation, direct organogenesis – indirect organogenesis, direct embryogenesis – indirect embryogenesis.

Ця класифікація дає підстави стверджувати, що в досліджуваній термінології найширше представлені антонімічні відношення контрадикторного і значно рідше – комплементарного, контрарного та конверсивного типу.

Відповідно до структури, або за планом вираження антоніми англійської термінології сфери біотехнології поділяємо на різнокореневі та спільнокореневі антонімічні пари. У різнокореневих антонімах значення протилежності реалізується шляхом семантичного протиставлення різнокореневих морфем. Прикладами цього типу антонімії слугують такі антонімічні пари: vegetative – sexual, anneal – denature, antagonism – synergism, dominant recessive, to decelerate to accelerate.

Спільнокореневі антоніми в досліджуваній термінології реалізуються таким чином: 1) шляхом використання парних полярних префіксів: codon – anticodon, body – antibody, gen – antigen, virus – antiviral, oncogene – anti-oncogene, toxin – antitoxin, sexual – asexual, coding – non-coding, aerobic –

anaerobic, biotic – abiotic, euploid – aneuploid; 2) шляхом творення складних слів: heterozygote – homozygote, hyperploid – hypoploid, unicellular – multicellular, multigenic – monogenic, eukaryote – prokaryote.

Наш аналіз дає підстави стверджувати, що спільнокореневі антоніми в досліджуваній термінології представлені значно більшою кількістю пар, ніж різнокореневі.

Ядром біотехнологічної терміносистеми є антонімічні терміни-словосполучення з протиставлюваними значеннями, які складаються з головного компонента і залежного. Зазвичай головним компонентом виступає іменник, який є виразником родового поняття цієї терміносистеми. Залежні компоненти представлені прикметниками й дієприкметниками та виражають протилежні ознаки родового поняття. Серед таких термінів двокомпонентні утворення становлять найбільшу групу: forward mutation – reverse mutation, direct organogenesis – indirect organogenesis, determinate growth – indeterminate growth, organized growth – unorganized growth, direct embryogenesis – indirect embryogenesis, template strand – non-template strand, dominant oncogene – recessive oncogene, bound water – free water, vegetative propagation – sexual propagation, recessive allele – dominant allele.

Висновки. Отже, антонімія в терміносистемі біотехнології виконує функцію систематизації, за допомогою якої дається вичерпна характеристика понять, явищ, процесів біотехнологічної сфери. Аналіз біотехнологічних термінів-антонімів англійської мови на семантичному рівні свідчить про наявність контрадикторних, контрарних, комплементарних та конверсивних антонімічних відношень. Терміни-антоніми контрадикторного типу, утворені за допомогою заперечних префіксів, в досліджуваній термінології представлені значно ширше, ніж інші типи. Встановлено, що в термінології сфери біотехнології переважають спільнокореневі антоніми. З результатів дослідження очевидно, що найбільш регулярними є двокомпонентні словосполучення.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у вивченні інших системних зв'язків в термінології сфери біотехнології – полісемію, омонімію, гіпонімію в їх функціональному та когнітивному аспектах.

Список використаних джерел

1. Васильева С. Л. Морфологические особенности однокомпонентных терминов сферы биотехнологий в русском и английском языках. Филологические науки. Вопросы теории и практики. 2015. № 2 (44). С. 51-54.

2. Васильева С. Л., Мырина Д. Ф. Мотивированность терминов сферы биотехнологий. Филологические науки. Вопросы теории и практики. 2015. № 9 (51): в 2-х ч. Ч. 1. С. 52-55.

3. Даниленко В. П. *Русская терминология:*

опыт лингвистического описания. Москва : Наука, 1977. 246 с.

4. Книщенко Н. Особливості прояву відношень антонімії в системі сучасної дорожньо-будівельної термінології. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. 2012. № 733. С. 107-109.

5. Ковкіна Є. Антонімія у термінологічній системі криміналістики. *Вісник Харк. нац. ун-ту. Серія «Філологія»*. 2012. № 1014 (65). С. 18-21.

6. Колган О. Антонімія української гірничої термінології. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. 2008. № 620. С. 53-56.

7. Котелова Н. З. К вопросу о специфике термина. *Лингвистические проблемы научно-технической терминологии*. Москва: Наука, 1970. С. 122-126.

8. Кудинова Т. А. Структурно-семантические особенности многокомпонентных терминов в подязыке биотехнологий (на материале русского и английского языков): автореф. дис. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.19 – теория языка. Орел, 2006. 21 с.

9. Лепеха Т. В. Лексико-семантичні та словотвірні-структурні особливості судово-медичної термінології : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». Дніпропетровський державний університет, 2000. 19 с.

10. Новиков Л. А. Семантический анализ противоположности в лексике. *Избранные труды. Т. 1: Проблемы языкового значения*. Москва: Изд-во РУДН, 2001. С. 17–337.

11. Одиноква Г. И. К вопросу о типах антонимических противоположностей в терминологии. *Международ. Бодуэновские чтения: И. А. Бодуэн де Куртенэ и соврем. проблемы теорет. и прикладн. языкознания (Казань, 23–25 мая 2006 г.): труды и матер.: в 2 т. / Казан. гос. ун-т; под общ. ред. К.Р. Галиуллина, Г.А. Николаева. Казань: Изд-во Казан. ун-та, 2006. Т. 2. С. 217-219.*

12. Петрина О. С. Антонімічні відношення у терміносистемах банківської сфери (на матеріалі англійської та української мов). *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, серія Філологічні науки (мовознавство)*. Дрогобич, 2015. № 4. С. 138-145.

13. Процик М. Антонімічні відношення в українській видавничій термінології. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. 2006. № 559. С. 293-295.

14. Погач Л. Semantic phenomena characterizing English terminology of biotechnology. *Сучасні дослідження з іноземної*

філології. 2019. Вип. 17. С. 112-120.

15. Романова О. Антонімічні відношення в українській швацькій термінології. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. 2012. № 733. С. 149-154.

16. Саламаха М. Я. Синонімічні відношення в англійській термінології сфери охорони довкілля. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Германська філологія*, 2013. № 653. С. 127-133.

17. Сиротина О. О. Антропоморфна метафора в англійській терміносистемі біотехнології. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна Серія «Філологія»*. 2020. Вип. 84. С. 62-65.

18. Сиротина Е. А. Синонимические отношения в англоязычной терминологии сферы биотехнологии. *Studia Humanitatis*, 2020.

19. Татаринов В.А. *Общее терминоведение: энциклопедический словарь*. Москва : Московский лицей, 2006. 526 с.

20. *Українська мова: енциклопедія*. Русанівський В. М., Тараненко О. О., Зяблюк М. П. та ін.]. 3-тє вид., зі змінами і доп. Київ : Укр. енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2007. 856 с.

21. Федонюк В. Про терміносистему в період становлення науки. *Збірник наукових праць «Проблеми української термінології»*. Львів: Нац. ун-т «Львівська політехніка», 2006. С. 19-21.

22. Фурсова Л. І. Особливості антонімічних відношень у сучасній англійській економічній субмові (парадигматичний аспект). *Вісник Житомирського державного університету. Філологічні науки*. Житомир, 2008. Вип. 39. С. 222-226.

23. Халіновська Л. А. Явище антонімії в авіаційній термінології. *Науковий вісник Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки*. 2010. С. 366-369.

24. Цаголова Р. С. Лексико-семантические особенности политико-экономической терминологии Москва: МГУ, 1985. 146 с.

25. Черненко І. Антонімічні відношення в українській термінології туризму. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. 2010. № 675. С. 183-186.

26. Южакова О. Антонімічні відношення у науково-технічному тексті (на матеріалі термінології холодильної техніки). *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. 2006. №59. С. 141-149.

27. Gainutdinova A. Z., Mukhtarova A. D. Structural and semantic features of multicomponent terms in the field of biotechnology. *EurAsian Journal of Biosciences*. 2019. Vol. 13 (2). P. 1463-1466.

28. Jones S., Murphy M. L., Paradis C., Willners C. *Antonyms in English. Construals*,

Constructions and Canonicity. Cambridge: Cambridge University Press, 2012. 170 p.

29. Myshak E. Structural and derivational analysis of English biotechnology terminology. *Cogito: Multidisciplinary Research Journal*, 2016. No. 4. P. 131–136.

30. Myshak E. The main means of formation of biotechnological terms. *European Journal of Research*. 2017. Vol. 3 (3). P. 19–40.

31. Myshak E. Classification of English biotechnological terminology. *Euromentor Journal-Studies about education*, 2018. 9(03). P. 90–99.

32. Sirotin Alexey Multi-component English terms of biotechnology sphere. *Cogito-Multidisciplinary Research Journal*, 2017. 3. P.78–86.

33. Syrotina E. Linguocognitive aspect of metaphorization in the English language terminology of biotechnology sphere. *Cogito-Multidisciplinary Research Journal*, 2021, 2, 202–212.

References

1. Vasil'yeva, S. L. (2015). Morfolo-gicheskiye osobennosti odnokompo-nentnykh terminov sfery biotekhnologiy v russkom i angliyskom yazykakh [Morphological features of single-component terms in the sphere of biotechnology in Russian and English]. *Filologicheskiye nauki. Voprosy teorii i praktiki*. Tambov: Gramota, 2 (44), P.2, 51–54.

2. Vasil'yeva, S. L., Myrina, D. F. (2015). Motivirovannost' terminov sfery biotekhnologiy [Motivation of the terms of the sphere of biotechnologies]. *Philology. Theory & Practice*. No. 9 (51): in 2 parts, Part I. P. 52–55.

3. Danilenko, V. P. (1977). Russkaya terminologiya: opyt lingvisticheskogo opisaniya [Russian terminology: experience of linguistic description]. Moscow: Nauka, 246.

4. Knyshenko, N. (2012). Osoblyvosti proyavu vidnoshen' antonimiyi v systemi suchasnoyi dorozhn'o-budivel'noyi terminolohiyi [Peculiarities of manifestation of antonymy relations in the system of modern road-building terminology]. *Bulletin of the National Lviv Polytechnic University. Series "Problems of Ukrainian terminology"*, 733, 107–109.

5. Kovkina, E. (2012). Antonymy in the terminological system of criminology. *Bulletin of Kharkiv National University Series "Philology"*, 1014 (65). C. 18–21.

6. Kolhan, O. (2008). Antonimiya ukrayins'koyi hirnychoyi terminolohiyi [Antonymy of Ukrainian mining terminology]. *Bulletin of the National Lviv Polytechnic University. Series "Problems of Ukrainian terminology"*. 620, 53–56.

7. Kotelova, N. Z. (1970). K voprosu o spetsifike termina [To the question of the specifics of the term]. *Lingvisticheskiye problemy nauchno-tekhnicheskoy terminologii* [Linguistic problems of scientific and technical terminology]. Moscow:

Nauka, 122–126.

8. Kudinova, T. A. (2006). *Strukturno-semanticheckiye osobennosti mnogokomponentnykh terminov v pod"yazyke biotekhnologiy (na materiale russkogo i angliyskogo yazykov)* [Structural and semantic features of multicomponent terms in the sublanguage of biotechnology (based on the Russian and English languages): avtoref. dis. ... kand. filol. nauk: spets. 10.02.19 – teoriya yazyka. Orel, 21 p.

9. Lepekha, T. V. (2000). *Leksyko-semantychni ta slovotvorno-strukturni osoblyvosti sudovo-medychnoyi terminolohiyi* [Lexico-semantic and word-forming-structural features of forensic terminology]: avtoref. dys. na здobuttya nauk. stupenya kand. filol. nauk: spets. 10.02.01 «Ukrayins'ka mova». Dnipropetrovsk State University, 19.

10. Novikov, L. A. (2001). Semanticheskiy analiz protivopolozhnosti v leksike. *Izbrannyye trudy*. [Semantic analysis of opposition in vocabulary. Selected Works]. Vol. 1: Problemy yazykovogo znacheniya [Problems of linguistic meaning]. Moscow: Izd-vo RUDN, 17–337.

11. Odinkova, G. I. (2006). K voprosu o tipakh antonimicheskikh protivopolozhnostey v terminologii [To the question of the types of antonymic opposites in terminology]. III Mezhdunar. Boduenovskiye chteniya: I. A. Boduen de Kurtene i sovrem. problemy teoret. i prikladn. yazykoznaneya (Kazan', 23–25 maya 2006 g.): trudy i mater.: v 2 t. / Kazan. gos. un-t; pod obshch. red. K.R. Galiullina, G.A. Nikolayeva. Kazan': Izd-vo Kazan. un-ta. Vol.2, 217–219.

12. Petryna, O. S. (2015). Antonimichni vidnoshennya u terminosystemakh bankiv's'koyi sfery (na materialy anhlis'koyi ta ukrayins'koyi mov) [Antonymic relations in the terminological systems of the banking sphere (on the material of English and Ukrainian languages)]. *Naukovyy visnyk Drohobyt's'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka, seriya Filolohichni nauky (movoznavstvo)* [Scientific Bulletin of Drohobych State Pedagogical University named after Ivan Franko, series Philological Sciences (Linguistics)]. Drohobych, 4, 138–145.

13. Protsyk, M. (2006). Antonimichni vidnoshennya v ukrayins'koyi vydavnychiy terminolohiyi [Antonymous relations in Ukrainian publishing terminology]. *Visnyk Nats. un-tu «L'viv's'ka politekhnikha»*. Seriya «Problemy ukrayins'koyi terminolohiyi» [Bulletin of the National Lviv Polytechnic University. Series "Problems of Ukrainian terminology"]. No.559, 293–295.

14. Rohach, L. V. (2019). Semantic Phenomena Characterizing English Terminology of Biotechnology. *Modern research in foreign philology*. Vol.17. 112–120.

15. Romanova, O. (2012). Antonimichni vidnoshennya v ukrayins'koyi shvats'koyi terminolohiyi [Antonymous relations in Ukrainian

sewing terminology]. *Visnyk Nats. un-tu «L'vivs'ka politekhniky»*. Seriya «Problemy ukrayins'koyi terminolohiyi» [Bulletin of the National Lviv Polytechnic University. Series "Problems of Ukrainian terminology"], 733, 149-154.

16. Salamakha, M. Ya. (2013). Synonimichni vidnoshennya v anhlomovniy terminolohiyi sfery okhorony dovkillya [Synonymous relations in English terminology of environmental protection]. *Naukovyy visnyk Chernivets'koho natsional'noho universytetu imeni Yuriya Fed'kovycha. Hermans'ka filolohiya* [Germanic Philology Journal of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University], 653, 127-133.

17. Syrotina, O. O. (2020). Anthropomorphic metaphor in the English terminology of biotechnology]. *Bulletin of V. N. Karazin Kharkiv National University Series "Philology"*, Vol. 84, P. 62-65.

18. Syrotina, O. O. (2020). Synonymic relations in the English language terminology of biotechnology field. *Studia Humanitatis*.

19. Tatarinov, V. A. (2006). *Obshcheye terminovedeniye: entsiklopedicheskiy slovar* [General terminology: an encyclopedic dictionary]. Moscow: Moskovskiy litsey, 526.

20. *Ukrayins'ka mova: entsyklopediya* [Ukrainian language: encyclopedia]. Rusaniv's'kyy, V. M., Taranenko, O. O., Zyablyuk, M. P. ta in.] (2007). 3-tye vyd., zi zminamy i dop. Kyiv : Ukr. entsyklopediya im. M. P. Bazhana, 856.

21. Fedonyuk, V. (2006). Pro terminosystemu v period stanovlennya nauky [About the terminological system in the period of formation of science]. *Zbirnyk naukovykh prats' «Problemy ukrayins'koyi terminolohiyi»* [Bulletin of the National Lviv Polytechnic University. Series "Problems of Ukrainian terminology"]. L'viv: Nats. un-t «L'vivs'ka politekhniky», 19-21.

22. Fursova, L. I. (2008). Osoblyvosti antonimichnykh vidnoshen' u suchasniy anhliys'kiy ekonomichniy submovi (paradyhmatychnyy aspekt) [Peculiarities of antonymous relations in modern English economic sublanguage (paradigmatic aspect)]. *Visnyk Zhytomyrs'koho derzhavnoho universytetu. Filolohichni nauky Zhytomyr*, 39, 222-226.

23. Khalinovs'ka, L. A. (2010). Yavyshche antonimiyi v aviatsiyiniy terminolohiyi [The phenomenon of antonymy in aviation terminology]. *Naukovyy visnyk Volyn. nats. un-tu im. Lesi Ukrayinky* [Scientific Bulletin of Volyn. nat. un-tu by Lesya Ukrainka], 366-369.

24. Tsagolova, R. S. (1985). *Leksiko-semanticheckiye osobennosti politiko-ekonomicheskoy terminologii* [Lexical and semantic features of political and economic terminology]. Moscow: MGU, 146.

25. Chernenko, I. (2010). Antonimichni vidnoshennya v ukrayins'kiy terminolohiyi turyzmu [Antonymous relations in the Ukrainian terminology of tourism]. *Visnyk Nats. un-tu «L'vivs'ka politekhniky»*. Seriya «Problemy ukrayins'koyi terminolohiyi» [Bulletin of the National Lviv Polytechnic University. Series "Problems of Ukrainian terminology"]. No. 675, 183-186.

26. Yuzhakova, O. (2006). Antonimichni vidnoshennya u naukovy-tekhnichnomu teksti (na materialy terminolohiyi kholodyl'noyi tekhniky) [Antonymic relations in the scientific and technical text (based on the terminology of refrigeration equipment)]. *Visnyk Nats. un-tu «L'vivs'ka politekhniky»*. Seriya «Problemy ukrayins'koyi terminolohiyi» [Bulletin of the National Lviv Polytechnic University. Series "Problems of Ukrainian terminology"]. No.59, 141-149.

27. Gainutdinova, A. Z., Mukhtarova, A. D. (2019). Structural and semantic features of multicomponent terms in the field of biotechnology. *EurAsian Journal of Biosciences*. Vol. 13 (2). P. 1463-1466.

28. Jones, S., Murphy, M. L., Paradis, C., Willners, C. (2012). *Antonyms in English. Construals, Constructions and Canonicity*. Cambridge: Cambridge University Press, 170.

29. Myshak, E. (2016). Structural and derivational analysis of English biotechnology terminology. *Cogito: Multidisciplinary Research Journal*, No. 4. P. 131-136.

30. Myshak, E. (2017). The main means of formation of biotechnological terms. *European Journal of Research*. Vol. 3 (3), P. 19-40.

31. Myshak, E. (2018). Classification of English biotechnological terminology. *Euromentor Journal-Studies about education*, 9(03), P.90-99.

32. Syrotin, Alexey (2017). Multi-Component English Terms of Biotechnology Sphere. *Cogito. Multidisciplinary Research Journal*, Vol. 9, No 3, P. 78-86.

33. Syrotina, E. (2020). Linguocognitive aspect of metaphorization in the English language terminology of biotechnology sphere. *Cogito-Multidisciplinary research Journal*, No. 2, P. 202-212.

ANTONYMY IN PARADIGMATIC RELATIONS OF THE ENGLISH TERMINOLOGY IN THE BIOTECHNOLOGY FIELD

O. O. Syrotina

Introduction. *The terminology of biotechnology is a relatively new area of linguistic research that requires comprehensive scientific study. The study, classification, description of terms that emerge in new fields of knowledge, which undoubtedly includes biotechnology, is one of the relevant areas of modern*

© O. O. Syrotina

«International journal of philology» | «Міжнародний філологічний часопис» Vol. 12, № 3, 2021

linguistic research, which led to the emergence of numerous works by linguists. It should be emphasized that the study of English terminology in the field of biotechnology is no longer at an early stage. Numerous works testify to the relevance of the study of the language of biotechnology, which have recently paid some attention to this problem.

However, despite the large number of scientific papers devoted to the study of English terminology of biotechnology, the phenomenon of antonymy, characteristic of its terms, has not yet been the subject of a separate study. The lack of comprehensive coverage of antonymous connections in the biotechnological vocabulary determines the relevance of the study.

The purpose of the article is to investigate the phenomenon of antonymy in the context of paradigmatic relations in the terminology of the biotechnological sphere.

Objectives of the study: 1) to identify antonymous pairs in the terminology of biotechnology; 2) classify antonyms according to paradigmatic components; 3) to find out the semantic structure of antonyms; 4) analyze the ways of creating antonyms.

Materials and methods of research. The source base of the work were texts from scientific literature in English (publications of scientific journals, materials of the Internet) and biotechnological dictionaries. During the analysis we relied on the methods of continuous sampling of language material, classification, definition and comparative analysis.

Results of the research. The author focuses on the generalization of theoretical views on the essence of the phenomena of antonymy in terminology in general. The example of terminological units in the field of biotechnology shows the peculiarities of the use of antonymous units in English. Antonymous pairs and series are selected for analysis. Antonyms of the studied terminology are classified according to several criteria; 1) by conceptual and semantic connections; 2) according to the plan of expression. The structure, composition and semantic types of antonyms are analyzed. According to the semantic criterion, i. e. conceptual-semantic connections (depending on the type of opposite), antonyms were divided according to the classification of antonyms developed by V. Tatarinov, who distinguishes the following types of antonyms: contrarian, contradictory, complementary and conversion. This classification gives grounds to assert that in the studied terminology the antonymous relations of the contradictory and much less often of the complementary, counter and convertible types are most widely represented. According to the structure, or according to the plan of expression of the antonyms of the English biotechnology terminology is divided into multi-rooted and common-rooted antonymous pairs.

Conclusions. It is concluded that antonymy in the terminology of biotechnology performs the function of systematization, which provides a comprehensive description of concepts, phenomena, processes of the biotechnology field. Analysis of biotechnological terms-antonyms of the English language at the semantic level indicates the presence of contradictory, contral, complementary and convertible antonymous relations. Terms-antonyms of the contradictory type, formed with the help of negative prefixes, are presented in the studied terminology much more widely than other types. It is established that in the terminology of the field of biotechnology cognate antonyms predominate, and the most regular are two-component phrases.

Keywords: terminology, biotechnology sphere, antonymy, semantic types, structural types, paradigmatic relations.

ГНОСЕОЛОГІЧНА КАТЕГОРІЯ ОЗНАКИ В АНГЛІЙСЬКІЙ ЕПІЗООТОЛОГІЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

В. А. ЛАШКУЛ, кандидат педагогічних наук, асистент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: lash58095@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-3709-3306>

Анотація. Стаття присвячена вивченню особливостей категорії ознаки в англійській епізootологічній термінології. У концептуальному і мовному аспектах категорія ознаки в епізootології – одна з найскладніших гносеологічних категорій. Це пояснюється різноманітністю концептів ветеринарної науки, численністю форм прояву патологічних процесів, еволюцією медичних знань, що відбивається в семантиці термінів, і відносною суб'єктивністю людського мислення, здатного створювати визначення наукових концептів на основі різних аналогій і особистих асоціацій. Найбільш яскраво категорія ознаки в епізootологічній термінології представлена в зоонозах, узагальнених назвах природно-осередкових інфекцій, тобто таких інфекційних хвороб, що звичайно поширені у тварин, але здатні іноді передаватися від тварин до людини. В епізootології категорія ознаки має прагматичну значущість, що пояснюється необхідністю точної вказівки на конкретні ознаки патологічних процесів. У досліджуваній термінології знаходять своє відображення низка універсальних категоріальних ознак: часові, просторові, колірні, каузальні, кількісні й т. д. Домінуючими серед англomовних термінів виявилися зоонози, що мають часову категоріальну ознаку, яка вказує на специфіку протікання зоонозної хвороби, її тривалість, характер, вікові особливості тощо. Друга з категоріальних ознак, яка часто представлена термінами-зоонозами, – колірна, яка відіграє важливу роль при встановленні діагнозу, стадії захворювання і ступеня його поширення. Каузальна категоріальна ознака, за якою структуруються англomовні терміни-зоонози, вказує на причинно-наслідкові відносини. Поширеними є терміни, в яких назви зоонозних хвороб містять вказівку на патогенні мікроби і віруси, що спричинили інфекційну хворобу. Просторова категоріальна ознака, яка репрезентується термінами-зоонозами, часто представлена термінами-топонімами. Менш поширена категоріальна ознака, яка репрезентується термінами-зоонозами, – кількісна. Досліджувана категорія ознаки знаходить широке застосування в епізootологічній термінології, оскільки є однією з базових категорій, що використовуються для класифікації понять, які висловлюються термінами-зоонозами.

Ключові слова: епізootологічна термінологія, зоонози, категорія ознаки.

Актуальність дослідження. Наукові поняття, що репрезентуються в мові, об'єднуються дослідниками в категорії на підставі загальних і розпізнавальних ознак, що обумовлено наявністю в кожній терміносистемі типів понять, за якими розподіляється основний корпус термінологічної лексики, що належить до певної галузі наукового знання. Різні наукові дисципліни мають свій власний набір категорій, заснованих на буттєвих (онтологічних) категоріях як найбільш абстрактних величинах, які є невід'ємними характеристиками дійсності й відображають її найбільш загальні властивості та зв'язку.

Концептуальна сфера епізootології як ветеринарної науки характеризується такими гносеологічними категоріями, як категорії процесу і стану, дії, об'єкта, ознаки, простору, часу. Однією з основних категорій для термінології всіх наукових галузей є категорія ознаки. У концептуальному і мовному аспектах категорія ознаки в епізootології – одна з

найскладніших гносеологічних категорій. Це пояснюється різноманітністю концептів ветеринарної науки, численністю форм прояву патологічних процесів, еволюцією медичних знань, що відбивається в семантиці термінів, і відносною суб'єктивністю людського мислення, здатного створювати визначення наукових концептів на основі різних аналогій і особистих асоціацій [1, с. 23].

Однак, вивчення та опис терміноутворювальних одиниць і способів, що служать для реалізації категоріального значення ознаки в епізootологічній термінології, ще не було предметом окремого вивчення, тому містить багато невирішених питань і обумовлює актуальність дослідження.

Аналіз досліджень і публікацій. Вивченню мови ветеринарної медицини присвячено багато наукових праць І. Вакулик [2], Ю. Рожкова [5, 6, 7], О. Сиротіної [8], Т. Череповської та О. Бінкевич [9], Л. Ягенич [10], С. Яковлевої [11].

© В. А. Лашкул

Незважаючи на велику кількість наукових студій, присвячених ветеринарній термінології, у вітчизняній та зарубіжній літературі англійська епізоотологічна термінологія не отримала достатнього висвітлення в аспекті категоризації.

Про актуальність дослідження процесів категоризації природних об'єктів і явищ і способів їх відображення в мові свідчать роботи відомих лінгвістів-когнітологів Дж. Лакоффа, Р. Лангакера, Л. Талмі, М. Філлмора, Е. Рош, Р. Джекендоффа, О. Кубрякової, В. Дем'янова, Н. Болдирєва, З. Попової, Й. Стерніна, В. Новодранової та ін.

Аналіз робіт мовознавців (О. Бекішева, 2007; Н. Болдирєв, 2006; О. Кубрякова, 2012; В. Новодранова, 1997; О. Рябко, 2012; О. Слоєва, 2007) показав, що людина узагальнює, розподіляє наявні знання за групами, тобто категоризує їх. Це зумовлено необхідністю згрупувати об'єкти, які вона осмислює, як схожі або несхожі за певними ознаками з наявним у неї еталоном.

Мета статті – визначити категорію ознаки в епізоотологічній термінології англійської мови та дослідити її роль у класифікації зоонозних хвороб.

Матеріали і методи дослідження. Джерельною базою роботи слугували терміни, отримані методом суцільної вибірки з текстів наукової літератури англійською мовою (публікації наукових журналів, матеріали мережі Інтернет) і ветеринарних лексикографічних джерел. Основними методами, які використовувалися в дослідженні, були систематизація та категоріальний аналіз епізоотологічних термінів-зоонозів.

Результати. Ветеринарна термінологія є одним зі специфічних пластів лексики, через особливості структурно-семантичного, словотвірного і стилістичного характеру відрізняється від загальнонавчаних слів і, тим самим, посідає особливе місце в лексичній системі мови [3, с. 3]. При класифікації мови ветеринарної науки під епізоотологічним терміном ми розуміємо слово або словосполучення, що є назвою наукового поняття або об'єкта, яке входить в систему поняття і об'єктів епізоотології.

Епізоотологія – ветеринарна наука про причини виникнення, умови поширення і згасання інфекційних хвороб тварин (т. ч. про закономірності епізоотичного процесу) і методи профілактики і боротьби з ними. Найбільш вербалізованою категорією в епізоотології є категорія «ознака», яка має прагматичну значущість, що пояснюється необхідністю точної вказівки на конкретні ознаки патологічних процесів. У досліджуваній термінології категорія «ознака» знаходить своє

відображення в, часових, колірних, каузальних, просторових, та кількісних ознаках.

Найбільш яскраво категорія ознаки в епізоотологічній термінології представлена в зоонозах, узагальнених назвах природно-осередкових інфекцій, тобто таких інфекційних хвороб, що звичайно поширені у тварин, але здатні іноді передаватися від тварин до людини [4, с. 32].

Зоонози – у вітчизняній ветеринарії – заразні хвороби тварин. У медичній літературі згідно з рекомендаціями ВООЗ це хвороби (інфекції, їх збудники), властиві як людям, так і іншим хребетним тваринам і що розповсюджуються серед них природним шляхом. Обидва визначення укорінилися і широко живаються [4, с. 8].

Домінуючими серед англійських термінів виявилися зоонози, що мають часову категоріальну ознаку, яка вказує на специфіку протікання зоонозної хвороби, її тривалість і характер. Аналіз досліджуваної термінології дозволив виявити тимчасові відтінки у значенні термінів-зоонозів з часовими ознаками.

1. Тривалість, що характеризується такими типами тимчасових відтінків:

1) *короткочасний період* (швидкий результат хвороби), наприклад: Bradzot in sheep – брадзот овець. Норвезьке bradsot <brad раптовий, миттєвий + sott хвороба. Гостра інфекційна хвороба овець, що протікає блискавично і гостро, відзначається раптовою загибеллю тварин [13, с. 38]; 2) *довготривалий період* (chronic (від. гр. chronikos – довготривалий) – тривалий, затяжний; latent infection – дуже тривала, нерідко довічна інфекція без клінічного вияву і з маркерами, що важко визначаються [4, с. 28]; slow infections – повільні інфекції – група хвороб, відмінними ознаками яких є інкубаційний період від декількох місяців до декількох років; тривалий клінічний перебіг; ураження одного виду, переважно ураження однієї системи органів, летальний результат) [4, с. 49]; 3) *період протікання стадії хвороби* (incubation period (від лат. incubo — покоїтися) – прихований, латентний період, проміжок часу протягом заразної хвороби від моменту зараження тварини до появи перших клінічних ознак захворювання [4, с. 47]; prodromal stage – стадія хвороби, яка починає демонструвати ознаки, що передують початку захворювання) [4, с. 53].

2. Систематичність подій (процесів, явищ). Congenital diseases – конгенітальні хвороби, які починаються у внутрішньоутробний період, а виявляються при/або після народження [4, с. 37]. Neonatal diseases – неонатальні хвороби – хвороби, що виникають протягом декількох днів після народження [4, с. 36]. Близьке за значенням поняття – postnatal diseases –

постнатальні хвороби, що виникають у період після народження [4, с. 36].

3. Циклічність. Persistent infection – персистентна інфекція (та, що повторюється), epidemic period – міжепізоотичний період – проміжок часу після згасання або ліквідації епізоотії до нового підйому захворюваності на тій же території, протягом якого не спостерігалось клінічно очевидних або типових випадків заразної хвороби [4, с. 31].

4. Співвідношення із минулим або майбутнім часом. Infectious period – заразний (інфекційний) період – проміжок часу, протягом якого інфікована тварина (людина) здатна передати збудника іншому сприйнятливому організму і (або) переносникові [4, с. 16]. Epidemic period – між епізоотичний період – проміжок часу після згасання або ліквідації епізоотії до нового підйому захворюваності на тій же території, протягом якого не спостерігалось клінічно очевидних або типових випадків заразної хвороби [4, с. 30].

5. Первинність – вторинність. Primary case – первинний випадок; secondary infection – секундарна інфекція – вторинна ендогенна інфекція, яка виникає внаслідок зниження резистентності організму при первинній, основній інфекції та протікає як її наслідок [4, с. 61]; reinfection – реінфекція – повторне захворювання, що виникає внаслідок нового зараження тим же патогенним мікробом після перенесеної інфекції та звільнення організму тварини від дії збудника [4, с. 58].

Друга з категоріальних ознак, яка часто представлена термінами-зоонозами, – колірна. Ця ознака служить одним із показників стану організму, відіграє важливу роль при встановленні діагнозу, стадії захворювання і ступеня його поширення [7, с. 78]. Терміни-зоонози з колористичною ознакою репрезентують наявність у концептуальній структурі ознаки кольору уражених органів тварини, за допомогою яких шляхом метонімічного перенесення утворюються назви хвороб, наприклад: Blackhead – (чорна голова) – інфекційна хвороба птахів (інфекційний ентерогепатит), Blackleg – (чорна ніжка) – хвороба великої рогатої худоби (емфіматозний карбункул), Blue tongue – (блутанг, синій язик) – інфекційна катаральна лихоманка овець, Blue-ear disease of pigs – (хвороба «синього вуха») – репродуктивно-респіраторний синдром свиней, Pink eye – (рожеве око) – гострий інфекційний кон'юнктивіт [7, с. 78].

Наступна категоріальна ознака, яка репрезентується термінами-зоонозами, – просторова. Часто ця ознака представлена термінами-топонімами. У лексиці епізоотології словосполучення із компонентом-топонімом указують на хворобу, назва якої пов'язана з

місцем її виникнення і поширення, наприклад: Newcastle disease, Marburg disease, Stuttgart disease, African Horse Sickness, Wesselsbron disease, Aleutian mink disease.

Наступна категоріальна ознака, за якою структуруються англомовні терміни-зоонози, – каузальна, що вказує на причинно-наслідкові відносини. Поширеними є терміни, в яких назви зоонозних хвороб містять вказівку на патогенні мікроби і віруси, які спричинили інфекційну хворобу. Прикладами таких термінів можуть слугувати наступні інфекційні хвороби. Associated infection – асоційована інфекція – загальне визначення для інфекцій і хвороб, викликаних двома або більше збудниками [4, с. 7]; Coronavirus – коронавірус – «група РНК вірусів, які переважно вражають тварин, але в деяких випадках можуть передаватися людині. Коронавірус є зоонозною інфекцією за походженням» [13, с. 174]; Amoeba encephalitis – амебний енцефаліт – «хвороба центральної нервової системи (ЦНС), яку спричинюють певні види вільно живучих амеб, особливо роду Acanthamoeba і Balamuthia mandrillaris» [13, с. 36]; B virus – вірусний гепатит В – антропонозне вірусне захворювання, що викликається збудником із вираженими гепатотропними властивостями [13, с. 54]. Mad dog disease – сказ – «гостра контактна зоонозна інфекційна хвороба, яку спричинює нейротропний вірус сказу» [12, с. 189]. Food-born – кормові інфекції – «хвороби, збудники яких розповсюджуються через контаміновані корми та проникають в організм через органи травлення аліментарним (оральним) шляхом). Типові приклади: класична і африканська чума свиней, ешеріоз, більшість сапронозів» [4, с. 24].

Менш поширена категоріальна ознака, яка репрезентується термінами-зоонозами, – кількісна, наприклад: morbidity – захворюваність – «будь-яке відхилення, суб'єктивне або об'єктивне, від стану фізіологічного благополуччя або зниження продуктивності. Показник охоплення популяції тварин якою-небудь хворобою. Виражається відношенням числа хворих до загальної чисельності сприйнятливих тварин у контрольованій популяції й найчастіше обчислюється на 100 000 голів» [4, с. 16]; prevalence – «показник ураженості популяції тварин, наявності, поширеності інфекції або хвороби» [4, с. 50]; mortality – падіж (худоби); у ветеринарії – «показник тяжкості виникнення і поширення хвороби, її впливу на популяцію тварин. Виражається відношенням числа загиблих від хвороби до загальної чисельності контрольованої популяції і обчислюється на 100, 1000, 10000 і т. д. голів» [4, с. 19].

Висновки і перспективи. Отже, категорія ознаки знаходить широке

застосування в епізоотологічній термінології, оскільки є однією з базових категорій, що використовуються для класифікації понять ветеринарної медицини. Аналіз досліджуваної термінології в англійській мові з точки зору репрезентації категорії ознаки дає підстави розглядати в якості термінів-зоонозів ті одиниці, в семантиці яких міститься інформація

Список використаних джерел

1. Бекишева Е. В. Формы языковой репрезентации гносеологических категорий в клинической терминологии. (Автореф. дис. ... д-ра филол. наук). Москва, 2007, 50 с.

2. Вакулик І. І. Сучасні ветеринарно-медичні терміни як презентанти анатомічної номенклатури. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету. Філологічні студії. Кривий Ріг, 2013. 9. С. 66-73.

3. Д'яков А. С., Кияк Т. Р., Куделько З. Б. Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти. Київ: Вид. дім «КМАcademia», 2000. 218 с.

4. Недосеков В. В., Литвин В. П., Поліщук В. В., Мельник В.В., Гомзиков О. М., Мартинюк О. Г. Словник епізоотологічних термінів. Київ: ВАТ "Рябина", 2014. 90 с.

5. Рожков Ю. Г. Метафоризація в англомовному термінологічному полі «хвороби тварин» у лінгвокогнітивному аспекті. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія». Харків, 2020. Вип. 84. С. 55-61.

6. Рожков Ю. Г. Лінгвістичні та екстралінгвістичні чинники формування англомовного термінологічного поля «хвороби тварин». Науковий журнал «Міжнародний філологічний часопис». Київ: Міленіум, 2020. Вип. 11 (4). С. 90-96.

7. Рожков Ю. Г. Вербалізація хвороб тварин засобами англійської мови: лінгвокогнітивний і структурно-семантичний аспекти». Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 035 Філологія. Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ. 224 с.

8. Сиротина Е. А. Категории пространства и времени в англоязычной терминологии ветеринарной медицины. *Studia Humanitatis*. 2020. № 3.

9 Череповська Т., Бінкевич О. Морфологічні особливості ветеринарної термінології в контексті викладання англійської мови для конкретних цілей. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія». Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 5(73), березень. С. 310–312.

10. Ягенич, Л. В. (2020) К вопросу о классификации терминологии ветеринарной медицины в современном английском языке.

про конкретні ознаки патологічних процесів. У досліджуваній термінології знаходять своє відображення часові; просторові, колірні, каузальні та кількісні категоріальні ознаки.

Перспективу дослідження вбачаємо у виявленні набору мовних засобів в англійській мові, які використовуються в епізоотологічній термінології для вербалізації категорії ознаки.

Фундаментальная наука вузам. Москва: Изд-во МПГУ, (1), 342-351.

11. Яковлева С. А. Сокращения как лингвистическая особенность ветеринарных терминов (на материале английского языка). *Magister Dixit*. Научно-педагогический журнал Восточной Сибири, 2011. № 4. С. 36-40.

12. Lane D. R., Guthrie, S., Griffith, S. (*Dictionary of Veterinary Nursing E-Book*). Amsterdam: Elsevier Health Sciences, 2007. 303 p.

13. Remnant J. G. *Veterinary dictionary for students*. *Veterinary Record*. Amsterdam: Elsevier, 2008, 285.

References

1. Bekisheva, Ye. V. (2007). *Formy yazykovoy reprezentatsii gnoseologicheskikh kategoriy v klinicheskoy terminologii*. (Avtoref. dis. ... d-ra filol. nauk) [Forms of linguistic representation of epistemological categories in clinical terminology. (Author's abstract dis. ... Doctor of Philology)]. Moscow, 50.

2. Vakulyk, I. I. (2013). *Suchasni veterynarno-medychni terminy yak prezentanty anatomichnoyi nomenklatury* [Modern veterinary medical terms as presenters of anatomical nomenclature]. *Philological Studies: Scientific Bulletin of Kryvyi Rih State Pedagogical University, Kryvyi Rih*. No. 9, 66-73.

3. Nedosyegov, V. V., Lytvyn, V. P., Polishchuk, V. V., Mel'nyk, V. V., Homzykov, O. M., Martynuk, O. H. (2014). *Slovnnyk epizootolohichnykh terminiv* [Dictionary of epizootological terms]. Kyiv: VAT "Ryabyna", 90.

4. Rozhkov, Yu. H. (2020). Linguocognitive aspect of metaphorization in the English language terminological field "animal diseases". *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University Series "Philology"*, 84, 55-61.

5. Rozhkov, Yu. H. (2020). Linguistic and extralinguistic factors in the formation of the English terminological field "animal diseases". *"International journal of philology"*, 11 (4), 90-96.

6. Rozhkov, Yu. H. (2021). *Verbalization of Animal Diseases in English: Linguocognitive and Structural-Semantic Aspects*. Dissertation for a Doctor of Philosophy in Philology degree: specialty – 035 Philology. Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv, 224.

7. Syrotina, O. O. (2020). Categories of space and time in the English terminology of

veterinary medicine. *Studia Humanitatis*, (3).

8. Cherepovs'ka, T., Binkevych, O. (2019), *Morfologichni osoblyvosti veterynarnoyi terminolohiyi v konteksti vykladannya anhlis'koyi movy dlya konkretnykh tsiley* [Morphological features of veterinary terminology in the context of teaching English for specific purposes]. *Naukovi zapysky Natsional'noho universytetu «Ostroz'ka akademiya»: seriya «Filolohiya»*. Ostroh: Vyd-vo NaUOA, Vol. 5(73), 310-312.

9. Yagenich, L. V. (2020). *K voprosu o klassifikatsii terminologii veterinarney meditsyny v sovremennom anglis'kom yazyke* [On the classification of veterinary medicine terminology in modern English.]. *Fundamental science for*

universities. Moscow: Izd-vo MPGU, (1), 342-351.

10. Yakovleva, S. A. (2011). *Sokrashcheniya kak lingvisticheskaya osobennost' veterinarneykh terminov (na materiale anglis'kogo yazyka)* [Abbreviations as a linguistic feature of veterinary terms (based on the English language)]. «Magister Dixit» - electronic scientific and pedagogical journal of Eastern Siberia, 4, 36-40.

11. Lane, D. R., Guthrie, S., & Griffith, S. (2007). *Dictionary of Veterinary Nursing E-Book*. Amsterdam: Elsevier Health Sciences, 303.

12. Remnant, J. G. (2008) *Veterinary dictionary for students*. *Veterinary Record*. Amsterdam: Elsevier, 285.

GNOSEOLOGICAL CATEGORY OF SIGN IN THE ENGLISH EPIZOOTOLOGICAL TERMINOLOGY

V. A. Lashkul

Abstract. *The conceptual sphere of epizootology as a veterinary science is characterized by such epistemological categories as the categories of process and state, action, object, sign, space, time. One of the main categories for the terminology of all scientific fields is the category of trait. In conceptual and linguistic aspects, the category of trait in epizootology is one of the most complex epistemological categories. This is due to the variety of concepts of veterinary science, the number of manifestations of pathological processes, the evolution of medical knowledge, reflected in the semantics of terms, and the relative subjectivity of human thinking, able to create definitions of scientific concepts based on various analogies and personal associations.*

The purpose of the article is to determine the category of sign of epizootological terminology in English and to investigate their role in the classification of zoonotic diseases.

Materials and methods of research. *The source base of the work were the terms obtained by the method of continuous sampling from the texts of scientific literature in English (publications of scientific journals, materials of the Internet) and veterinary lexicographical sources. The main methods used in the study were systematization and categorical analysis of epizootological terms-zoonoses.*

Results of the research. *The studied category is widely used in epizootological terminology, as it is one of the basic categories used to classify the concepts expressed by the terms zoonoses. In conceptual and linguistic aspects, the category of trait in epizootology is one of the most complex epistemological categories. This is due to the variety of concepts of veterinary science, the number of manifestations of pathological processes, the evolution of medical knowledge, reflected in the semantics of terms, and the relative subjectivity of human thinking, able to create definitions of scientific concepts based on various analogies and personal associations. The most striking category of the trait in epizootological terminology is represented in zoonoses, generalized names of natural focal infections, i.e. such infectious diseases that are usually common in animals, but can sometimes be transmitted from animals to humans. In epizootology, the category of the sign has a pragmatic significance, which is explained by the need for precise indication of specific signs of pathological processes. A number of epistemological category of sign are reflected in the studied terminology: temporal, spatial, color, causal, quantitative, etc. Dominant among the English terms were zoonoses, which have a temporal categorical feature, which indicates the specifics of the zoonotic disease, its duration, nature, age, and so on. The second categorical feature, which is often represented by the terms-zoonoses, is color, which plays an important role in establishing the diagnosis, stage of the disease and the degree of its spread. The causal categorical feature, according to which the English terms-zoonoses are structured, indicates a causal relationship. There are common terms in which the names of zoonotic diseases indicate the pathogenic microbes and viruses that caused the infectious disease. The spatial categorical feature, which is represented by zoonotic terms, is often represented by toponym terms. A less common categorical trait, which is represented by the terms zoonoses, is quantitative.*

Conclusions. *The studied category is widely used in epizootological terminology, as it is one of the basic categories used to classify the concepts expressed by the terms-zoonoses. We see the prospect of the study in identifying a set of language tools in English that are used in epizootological terminology to verbalize the category of trait.*

Keywords: *epizootological terminology, zoonoses, category of trait.*

З ІСТОРІЇ СТАНОВЛЕННЯ І ФОРМУВАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ ВЕТЕРИНАРНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ**Ю. Г. РОЖКОВ**, асистент,**Національний університет біоресурсів і природокористування України**E-mail: yuriev694@gmail.com<https://orcid.org/0000-0002-6830-9130>

Анотація. У роботі представлено історію, основні етапи формування та етимологічний аналіз англійської ветеринарної термінології. У дослідженні проаналізовано основні чинники формування термінології на позначення хвороби тварин в англійській мові. Вивчення робіт з ветеринарії та її термінології дозволило виявити причини появи перших термінів і основні етапи становлення ветеринарних знань, які відображені в структурних типах англійських термінів досліджуваної термінології. Лексико-семантичні різновиди складу термінології свідчать про тривалу історію її формування з такими характеристиками поетапного становлення: I період – (IX–XVI століття) використання питомих (простих і похідних) лексем та запозичення простих лексичних одиниць; II період – (XVII–XVIII століття) запозичення похідних термінів, початок створення гібридних термінологічних словосполучень, де родовий елемент – запозичений, а видовий – питомий; III період – (XIX–XX століття) утворення похідних термінів з грецьких і латинських морфем з метою уточнення опису захворювання, органу або явища.

Автором визначено терміносистему хвороб тварин як структуровану сукупність спеціальних номінацій ветеринарної медицини, яка є засобом отримання, зберігання і репрезентації спеціальних знань, якими володіє фахівець, що номінує хвороби тварин та/або оперує такими термінами у своїй професійній діяльності. За своїм етимологічним складом терміносистема хвороб тварин англійської мови представлена: 1) запозиченнями з класичних мов; 2) лексемами рідної мови; 3) термінами, запозиченими з європейських мов.

Результати дослідження дозволяють зробити висновок, що етимологія англійської термінології хвороб тварин дозволяє визначити основні джерела її збагачення. Різноманітність, численність і специфіка термінологічних одиниць англійської терміносистеми хвороб тварин пояснюється наявністю рідних компонентів, запозичень та словотвірним розмаїттям. Представлено спробу – розкрити причини появи перших термінів і основні етапи формування ветеринарних знань, які відображені в структурних типах англійських термінів на позначення хвороб тварин. Виконаний аналіз дозволяє визначити ветеринарну медичну термінологію як складну динамічну відкриту систему з історією поетапного становлення в рамках наукового і соціального прогресу глобальних змін суспільства.

Ключові слова: ветеринарна термінологія, історія, формування, етимологія, хвороби тварин.

Актуальність дослідження. Процеси глобалізації та інтернаціоналізації, що відбуваються в світі, сприяють швидкому накопиченню наукової інформації у всьому світі, внаслідок чого відбувається стрімке збільшення кількості термінів у різних сферах, в тому числі і в галузі ветеринарії. Будь-яка наука виражена системою термінів, а життя терміна і є історія науки. Таким чином, вивчити історію науки означає – вивчити історію термінів. Актуальність нашого дослідження зумовлена фактом недостатньої вивченості з лінгвістичної точки зору історії формування, основних етапів та засад творення англійських ветеринарних термінів.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідженню ветеринарної термінології в англійській мові присвячено багато наукових праць. Так, С. Амеліною та І. Гопак досліджено структурно-семантичну характеристику англійсь-

ких термінів підмови ветеринарії [1], сучасним ветеринарно-медичним термінам як презентантам анатомічної номенклатури присвячена робота І. Вакулик [2], епоніми у ветеринарній медицині англійською мовою та джерела ветеринарної термінології досліджувала Л. Комарова [4, 5], термінологічні скорочення в оригінальних текстах англійською мовою з ветеринарної медицини були предметом досліджень С. Яковлевої [18] та Л. Комарової [6], дослідженню ветеринарної термінології в когнітивному і структурно-семантичному аспектах присвячені роботи Ю. Рожкова [9, 10, 12], категорію простору в англійській термінології ветеринарної медицини вивчала О. Сиротіна [14], в лінгвістичних студіях Ю. Тімкіної [16, 17] представлено класифікацію ветеринарної термінології в англійській мові та англійськомовні лексико-граматичні одиниці галузі «Ветеринарія».

Мовознавцями виконано цілий ряд

досліджень ветеринарної термінології, що визначають її основні характеристики. Однак, дослідження вітчизняних і зарубіжних лінгвістів, присвячені окремим аспектам термінології в підмові ветеринарії в англійській мові, не дають можливість скласти цілісну картину того, як з розвитком ветеринарної науки відбувається утворення ветеринарних термінів. Вивчення загальних тенденцій розвитку досліджуваної термінології в англійській мові та особливостей її формування важливе як з теоретичної, так і практичної точок зору.

Мета статті є розгляд історії становлення, основних етапів формування та засад творення англомовних ветеринарних термінів.

Матеріали і методи дослідження. Джерельною базою роботи слугували англомовні лексикографічні джерела і матеріали мережі Інтернет з ветеринарної медицини. В ході аналізу ми спиралися на лексикографічний та описовий методи дослідження.

Основними методами, які використовувалися в дослідженні, були систематизація та категоріальний аналіз.

Результати. Ветеринарія, або ветеринарна медицина, – наука, що займається профілактикою, діагностикою та лікуванням тварин. Виникла ця наукова галузь у IV тисячолітті до н.е. в кількох країнах одразу, з падінням Римської імперії ветеринарія як галузь зникла на багато століть, як зникли і самі ветеринари. Тільки у 1761 році в Європі з'являється перша ветеринарна школа. Уже до початку XX століття стало можливим говорити про ветеринарію як про повноправну науку, хоча ще багато десятиліть вона інституційно була розчинена в медицині, зоотехнії та сільському господарстві. Перебуваючи в тіні інших наук, мова ветеринарії не потрапляла у сферу інтересів лінгвістів. Хоча ветеринарія є переважно медичною наукою. Гуманна і ветеринарна медицина з моменту зародження справи лікування розвивалися спочатку разом, але поступово ветеринарія виокремлювалася у самостійну науку [13, с. 6-10]. Проте зв'язок способів і засобів лікування в обох галузях існує постійно. Один з аспектів цього зв'язку – захист людства від хвороб, що можуть передаватися від тварин, – зооантропонозів. Медицина оберігає людину, ветеринарна медицина – людство.

Вживана нині досить часто назва «ветеринарна медицина» є плеоназмом, адже ветеринарія в перекладі – лікування худоби. За поясненням Лангле (Lenglet), слово *ветеринарія* походить від кельтського *vee*

(звідси нім. *vieh*) – худоба, *teeren* (звідси нім. *zehren*) – хворіти, *aerts* або *arts* (нім. *frtzt*) – медик. За цією версією, римляни запозичили цей термін у кельтських друїдів, поклавши в основу слів *veterinaria*, *veterinarius*, що в дослівному перекладі означає «той, хто доглядає за худобою», «той, хто лікує худобу» або «той, хто ходить за худобою». Водночас римляни використовували слова *mulomedicina*, *mulomedicus* (буквально – «лікар мулів»). Термін *ветеринарія* вперше трапляється у трактаті «Про сільське господарство» відомого римського агронома Колумеллі. Трактат написаний у I столітті до н. е., а шоста і сьома книги цього трактату присвячені скотарству і ветеринарії.

Ветеринарія сьогодні – це галузь людського пізнання і діяльності, яка підтримує здоров'я тварин, проводить профілактику їх захворювань, бореться з хворобами, спільними для людини та тварин, гарантує безпеку харчових продуктів тваринного походження, запобігає потраплянню на територію країни заразних хвороб тварин. Ветеринарія як наука про тварин має такі основні галузі: зоогігієна, годування і розведення сільськогосподарських тварин, етологія, ветеринарно-санітарна експертиза харчових продуктів та ін.

Термінологія ветеринарної медицини – це сукупність найменувань, що позначають поняття ветеринарії як науки, і спеціальних номенклатурних найменувань ветеринарії як сфери професійної діяльності. Сучасна термінологія ветеринарної медицини є однією з найбільш широких і складних у понятійному, змістовному планах терміносистем. Лексикон ветеринарної медицини становить кілька сотень тисяч слів і словосполучень.

Термінологія ветеринарної медицини складається з трьох основних термінологічних груп: анатомічної, клінічної та фармацевтичної, кожна з яких визначає своє коло понять. Анатомічна термінологія – називає органи тварини та їх функції, клінічна – позначає назви хвороб, їх симптоми, хворобливі стани, а фармацевтична – дає назву лікарських препаратів. Найбільш частотними є лексичні одиниці, що позначають назви хвороб та процеси й методи лікування. Це пов'язано з науковим прогресом у ветеринарній медицині, появою нових методів діагностики й лікування, приладів та інструментів медичного призначення, нових галузей ветеринарії.

У цьому дослідженні ми зосередилися на клінічній термінології та чітко окреслили терміносистему хвороб тварин. Вивчення корпусу мовного матеріалу цієї терміносистеми зумовлено, перш за все,

інтересом сучасної лінгвістики до вивчення окремих тематичних кластерів, до спеціальних лексичних одиниць, у яких відбивається результат діяльності фахівця. У зв'язку з цим стає важливим вивчення терміносистеми як універсального засобу отримання, зберігання і репрезентації будь-якого знання, у тому числі й ветеринарної медицини.

Так, В. Татарінов відзначає той факт, що з часом терміносистема вживається як: 1) класифікаційна структура; 2) метод збору, систематизації та уніфікації матеріалу; 3) лінгвістичний простір побутування термінів; 4) ефективний засіб професійної діяльності [15, с. 275-276]. Для нашого дослідження актуальними є усі ці фактори в сукупності, оскільки терміносистема – це особлива структура, пов'язана з когнітивною роллю

мови, це спосіб представлення знань про щонебудь, це модель, яка може заповнюватися конкретним мовним матеріалом.

Отже, терміносистему хвороб тварин можна визначити як структуровану сукупність спеціальних номінацій ветеринарної медицини, яка є засобом отримання, зберігання і репрезентації спеціальних знань, якими володіє фахівець, що номінує хвороби тварин та/або оперує такими термінами у своїй професійній діяльності.

За своїм етимологічним складом терміносистема хвороб тварин англійської мови представлена: 1) запозиченнями з класичних мов; 2) лексемами рідної мови; 3) термінами, запозиченими з європейських мов. На рис.1 представлені кількісні показники зазначених груп термінів.

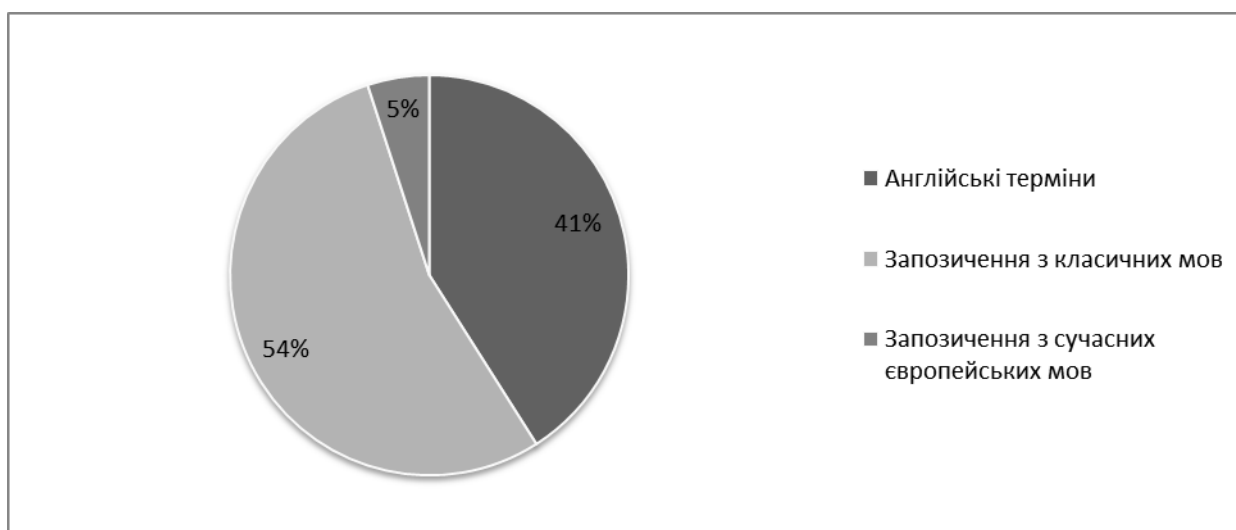

Рис. 1. Етимологічний склад терміносистеми хвороб тварин англійської мови

Основний корпус термінологічних одиниць терміносистеми хвороб тварин англійської мови представлений запозиченими латинськими та грецькими термінами. Початок термінології медицини й ветеринарії поклав Гіппократ. Навіть назву розповсюдженої в наш час ракової хвороби придумав Гіппократ. Саме він ввів медичний термін «карцинома», який походить від латинського слова «сапсеґ», що в перекладі означає «рак», «краб».

Значний внесок в розвиток медичної та ветеринарної термінології зробив учень Платона Арістотель, який створив першу класифікацію тварин.

На початку XIV століття Л. Русієм була написана Гіппіатріка, яка була видана в Константинополі. У ній були зібрані роботи з ветеринарії, головним чином грецьких ветеринарів. Довгий час вона була керівництвом для лікування тварин у всій Європі, неодноразово перевидавалася в різних містах.

В Англії, Франції та Німеччині були

переведені численні роботи з ветеринарії грецьких і римських авторів. Перші ветеринарні школи були відкриті у Франції в 1762 році, в Ліоні, в Альєрдете близько Парижа в 1765 році. Потім школи відкривалися і в інших містах різних країн Західної Європи.

В 1791 році був заснований Королівський ветеринарний коледж, якому судилося стати першим навчальним закладом, що почав підготовку лікарів-ветеринарів у Великій Британії. З того часу спостерігаємо розвиток науки ветеринарної медицини та відповідно поповнення її термінологічного апарату в англійській мові.

Загальна медична та ветеринарна терміносистеми почали формуватися в англійській мові з античних і класичних праць, але в часи просвітництва розвивалися найбільш активно. У цей період у досліджуваній терміносистемі з'являються неокласицизми (терміни, утворені за допомогою грецьких і латинських коренів), які

використовуються на позначення хвороб тварин. Наприклад, pseudocowpox (несправжня віспа корів) від грец. pseudos – несправжній, фальшивий + cowpox – коров'яча віспа; pseudorabies (псевдосказ) від грец. pseudos + rabies – сказ.

Слід зауважити, що терміни, запозичені з класичних мов, належать до міжнародного термінологічного фонду, проте являють собою асимільовані запозичення, оскільки підкоряються правилам англійської мови. Сучасна ветеринарна наука користується, переважно, латинськими термінами або лексичними елементами грецької мови. Запозичення зберігають сліди свого іншомовного походження у вигляді звукових, орфографічних, граматичних та семантичних особливостей.

Терміни на позначення хвороб, запозичені з сучасних європейських мов, складають невелику кількість (5%), серед яких найпоширеніші номінації з французької мови. Це обумовлено тим, що у ХІХ столітті викладання медицини і медична література в Європі, зокрема у Франції, відігравали істотну роль в освіті британських та американських лікарів гуманної і ветеринарної медицини.

До прикладів запозичених термінів із французької мови можна віднести такі: teak/тік (франц. tic судомне посмикування м'язів) – різновид клонічних судом, що виявляються миготінням, киванням, рухом вух [8, с. 111]; shock/шок (франц. choc удар, поштовх, потрясіння) – різке ослаблення всіх функцій організму, обумовлене швидким і сильним зовнішнім роздратуванням нервової системи, розладом гемодинаміки, обміну речовин і дихання [8, с. 79]; ergotism /ерготизм (від франц. ergot ріжки + гр. -ismos хвороба, стан), зла корча, рафанія – отруєння, настає у тварин після поїдання ними хлібних, дикорослих злаків, уражених ріжком у стадії склероція, або борошна, висівок [8, с. 96].

Дослідження показало, що особливість англійської вербалізації хвороб тварин полягає у прагненні використовувати національні терміни, оскільки з вибірки ветеринарних термінів на позначення хвороб тварин загальним обсягом 1050 одиниць 339 термінів є питомими англійськими термінами, що становить 41%.

Власні терміни, що з'явилися в термінологічному полі хвороби тварин англійської мови, представлені великим корпусом епонімічних термінів. Епоніми – терміни, що містять власні імена, відображають розвиток ветеринарії як науки, позначають поняття, безпосередньо пов'язані з причинами, діагностикою хвороб тварин та їх лікуванням [4, с. 36]. Як приклад наведемо

номінацію хвороб, які отримали свою назву на честь особи, прізвище якої пов'язано з дослідженням та відкриттям хвороби: Aujeszky's disease, Barlow's disease, Chagas disease, Christmas disease, Legg-Calve-Perthes disease, Marek's disease.

Велика кількість назв хвороб тварин пов'язана з місцем їх виявлення і діагностикою, наприклад: Eastern equine encephalomyelitis – східний кінський енцефаломієліт, гостре нейровірусне захворювання, що вражає центральну нервову систему тварин і людини; Nairobi sheep disease – африканський гастроентерит овець (Найробі – місто поблизу екватора, столиця Кенії); Newcastle disease – хвороба Ньюкасла, псевдочума птахів, виявлена на північному сході Англії поблизу міста Ньюкасл. Процес появи нових епонімічних термінів є безперервним тому, що епонімом відображають результати наукових відкриттів і практичної діяльності вчених. Наприклад, у 2011 році описано нове вірусне захворювання корів, яке здобуло назва хвороба Шмалленберг (за місцем його виявлення в Німеччині) [12, с. 58].

У досліджуваній терміносистемі багато термінів містять назву тварин, для яких характерно захворювання, наприклад, bovine spongiform encephalopathy – губкоподібна енцефалопатія великої рогатої худоби; swine dysentery – дизентерія свиней; swine erysipelas – бешиха свиней; swine influenza (swine flu) – свинячий грип.

У деяких назвах містяться позначення частин тіла, вражених хворобою: foot-and-mouth disease (hoof-and-mouth disease) – ящур, хвороба, що вражає копитних тварин, а також свиней, характеризується ураженням слизових оболонок ротової та носової порожнини, ураженням кінцівок; bluetongue – інфекційна катаральна лихоманка овець, «синій язик», блютанг, що виявляється ураженням слизової оболонки, набряканням язика, лихоманкою, при цьому язик тварини набуває брудно-синього кольору [3, с. 64].

Вивчення робіт з ветеринарії та її термінології дозволило виявити причини появи перших термінів і основні етапи становлення ветеринарних знань, які відображені в структурних типах досліджуваних англійських термінів. Лексико-семантичні різновиди складу англійської термінології свідчать про тривалу історію її формування з такими характеристиками поетапного становлення:

I період – (IX–XVI століття) використання питомих (простих і похідних) лексем та запозичення простих лексичних одиниць;

II період – (XVII–XVIII століття) запозичення похідних термінів, початок створення гібридних термінологічних

словосполучень, де родовий елемент – запозичений, а видовий – питомий;

III період – (XIX–XX століття) утворення похідних термінів з грецьких і латинських морфем з метою уточнення опису захворювання, органу або явища.

Важливим чинником розвитку ветеринарної медицини, а разом із ним і формуванням терміносистеми хвороб тварин, є розвиток галузевої науки, науково-технічний прогрес у цілому, які стимулюють появу нових понять та їхніх найменувань. Так, терміни, що містять у своїй структурі найменування будь-якої тканини, почали з'являтися в клінічній термінології у другій половині XIX століття. Це пов'язано зі становленням особливої морфологічної дисципліни гістології (грец. *histos* – тканина). Методологічну основу гістології склала клітинна теорія.

З розвитком цитології в медичній термінології з'явився новий тип термінів, що відображають концепт «cell – клітина». У 1665 році Роберт Гук уперше виявив і описав рослинні клітини. Він першим ужив латинське слово *cella* (кімнатка, комірка) для позначення клітини. Вказівка на тип клітин, які складають тканину пухлини, стала принципом для класифікації в номенклатурі пухлин, наприклад *spindle cell tumor* – пухлина з веретеноподібних клітин, *interstitial cell tumor* – інтерстиціальноклітинна пухлина, *sertoli cell tumor* – сертолі-клітинна пухлина і под.

З появою таких наук, як мікробіологія, імунологія, біохімія, генетика, біотехнологія, термінологічний апарат ветеринарної медицини став усе більше поповнюватися словами англійського походження.

Ще один фактор, який впливає на розвиток досліджуваної терміносистеми англійської мови, – це поява нових хвороб. Останнім часом з'явилися такі хвороби, як СНІД, губкоподібна енцефалопатія великої рогатої худоби (коров'ячий сказ), пташиний

грип (вірус H5N1), свинячий грип (вірус H1N1) тощо. Усі ці нові явища повинні бути названі, задокументовані та поширені серед учених та у суспільстві, тому мають сформуватися нові термінологічні номінації.

Важливим фактором, пов'язаним з розвитком номінацій на позначення хвороб тварин в англійській мові, є процес епонімізації, який почався в медицині, у тому числі й ветеринарній, у середині минулого століття з найменування хвороб прізвищами вчених, які досліджували та відкрили хвороби. В епонімічній термінології увічнені імена понад 6 тисяч лікарів і вчених, які представляють більш як 60 країн світу. Частка епонімічних термінів в англійській термінологічній полі хвороби тварин ветеринарної термінології становить 8-10%. Аналіз епонімічних термінів з огляду на національну приналежність демонструє, що в англійській термінології ветеринарії чільні позиції традиційно посідають такі країни: США, Німеччина, Франція, Великобританія.

Висновки. Таким чином, виконаний аналіз дозволяє визначити ветеринарну медичну термінологію як складну динамічну відкриту систему з історією поетапного становлення в рамках наукового і соціального прогресу глобальних змін суспільства. У статті представлена спроба – розкрити причини появи перших термінів і основні етапи формування ветеринарних знань, які відображені в структурних типах англійських термінів на позначення хвороб тварин. Результати дослідження дозволяють зробити висновок, що етимологія англійської термінології хвороб тварин дозволяє визначити основні джерела її збагачення. Різноманітність, численність і специфіка термінологічних одиниць англійської терміносистеми хвороб тварин пояснюється наявністю рідних компонентів, запозичень та словотвірним розмаїттям.

Список використаних джерел

1. Амеліна С. М., Гопак І. М. Структурно-семантична характеристика англійських термінів підмови ветеринарії у контексті україномовного перекладу. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Філологічні науки. 2016. Вип. 248. С. 156-161.
2. Вакулик І. І. Сучасні ветеринарно-медичні терміни як презентанти анатомічної номенклатури. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету. Філологічні студії. Кривий Ріг, 2013. 9. С. 66-73.
3. Власенко В. І., Левченко М. В., Рубленко Г. Г., Харута С. А. *Тлумачний словник клінічних термінів ветеринарної*

медицини. Київ: Урожай, 2008. 280 с.

4. Комарова Л. Н. Эпонимы в ветеринарной медицине на английском языке. *XI Международная научно-практическая конференция «Приоритетные направления развития науки и образования»*. Чебоксары: Изд-во ЧГУ, 2016. С. 1-5.

5. Комарова Л. Н. Истоки ветеринарной терминологии. II Международная научно-практическая конференция. *«Новое слово в науке: стратегии развития»*. Чебоксары: Изд-во ЧГУ, 2017. 1(9). С. 1–4.

6. Комарова Л. Н. Терминологические сокращения в оригинальных текстах на английском языке по ветеринарной медицине. Научное и образовательное пространство:

перспективы развития : материалы III Междунар. науч.-практ. конф. Чебоксары: ЦНС «Интерактив плюс», 2016. №22. С. 51-53.

7. Недосєков В. В., Литвин В. П., Поліщук В. В., Мельник В.В., Гомзи́ков О. М., Мартинюк О. Г. *Словник епізоотологічних термінів*. Київ: ВАТ "Рябина", 2014. 90 с.

8. Орлов Ф. М. *Краткий словарь ветеринарных клинических терминов*. Москва: Россельхозиздат, 1979, 320 с.

9. Рожков Ю. Г. Метафоризація в англomовному термінологічному полі «хвороби тварин» у лінгвокогнітивному аспекті. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія». Харків, 2020. Вип. 84. С. 55-61.

10. Рожков Ю. Г. Лінгвістичні та екстралінгвістичні чинники формування англomовного термінологічного поля «хвороби тварин». *Науковий журнал «Міжнародний філологічний часопис»*. Київ: Міленіум, 2020. Вип. 11 (4). С. 90-96.

11. Рожков Ю. Г. Репрезентація ветеринарної термінології в англійській мові. *Стратегії інтеріоризації змісту професійної підготовки майбутніх філологів: теорія і практика*: монографія. (за редакцією проф. О. В. Малихіна). Київ: ЦК "КОМПРИНТ", 2018. С.372-399.

12. Рожков Ю. Г. *Вербалізація хвороб тварин засобами англійської мови: лінгвокогнітивний і структурно-семантичний аспекти*. Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 035 Філологія. Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ. 224с.

13. Рудик С. К. *Курс лекцій з історії ветеринарної медицини: навчальний посібник*. Київ: Арістея, 2005. 132 с.

14. Сиротина Е. А. Категории пространства и времени в англomовній термінології ветеринарної медицини *Studia Humanitatis*. 2020. № 3.

15. Татаринov В. А. Термінологіческая лексика русского языка: Эволюция проблем и аспектов изучения. *Русский язык в современном обществе: Функциональные и статусные характеристики*. Отв. ред. Опарина Е. О., Казак Е. А. Серия «Теория и история языкознания». Москва: РАН. ИНИОН, 2005. С. 133–164.

16. Тимкина Ю. Ю. Классификация ветеринарної термінології в англійском языке. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. Тамбов: Грамота, 2017. 6 (1), 72. С.156-158.

17. Тимкина Ю. Ю. Англomовні лексико-грамматические единицы области «Ветеринария». *Балтийский гуманитарный*

журнал. Калининград: Ассоциация ПААС, 2019. 2 (19). С. 62-65.

18. Яковлева С. А. Сокращения как лингвистическая особенность ветеринарных терминов (на материале английского языка). *Magister Dixit. Научно-педагогический журнал Восточной Сибири*, 2011. № 4. С. 36-40.

References

1. Amelina, S. M., Hopak, I. M. (2016). Strukturno-semantyczna kharakterystyka anhliys'kykh terminiv pidmovy veterynariyi u konteksti ukrayinomovnoho perekladu [Structural and semantic peculiarities of English terms in the veterinary sublanguage in the context of ukrainian translation]. *Scientific herald of National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine: Philological sciences*. Kyiv. Vol. 248, 156-161.

2. Vakulyk, I. I. (2013). Suchasni veterynarno-medychni terminy yak prezentanty anatomichnoyi nomenklatury [Modern veterinary medical terms as presenters of anatomical nomenclature]. *Philological Studies: Scientific Bulletin of Kryvyi Rih State Pedagogical University, Kryvyi Rih*. No. 9, 66-73.

3. Vlasenko, V. I., Levchenko, M. V., Rublenko, H. H., Kharuta, S. A., (2008). Tlumachnyy slovnyk klinichnykh terminiv veterynarnoyi medytsyny [Explanatory dictionary of clinical terms of veterinary medicine]. Kyiv: Urozhay, 280.

4. Komarova, L. N. (2016). Eponimy v veterynarnoy meditsine na angliyskom yazyke. [Eponyms in Veterinary Medicine in English]. XI Mezhdunarodnaya nauchno-prakticheskaya konferentsiya «Prioritetnyye napravleniya razvitiya nauki i obrazovaniya» [XI International scientific-practical conference "Priority directions of development of science and education"]. Cheboksary: Izd-vo CHGU, 1-5.

5. Komarova, L. N. (2017). Istoki veterynarnoy terminologii [The origins of veterinary terminology]. II Mezhdunarodnaya nauchno-prakticheskaya konferentsiya. «Novoye slovo v nauke: strategii razvitiya». Cheboksary: Izd-vo CHGU. 1(9), 1-4.

6. Komarova, L. N. (2016). Terminologicheskiye sokrashcheniya v original'nykh tekstakh na angliyskom yazyke po veterynarnoy meditsine [Abbreviations in original English texts on veterinary medicine]. *Nauchnoye i obrazovatel'noye prostranstvo: perspektivy razvitiya : materialy III Mezhdunar. nauch.-prakt. konf.* [Scientific and educational space: development prospects: materials of the III Intern. scientific-practical conf.]. Cheboksary: TSNS «Interaktiv plyus», (22), 51-53.

7. Nedosykov, V. V., Lytvyn, V. P., Polishchuk, V. V., Mel'nyk, V. V., Homzykov, O. M., Martynyuk, O. H. (2014). *Slovnnyk epizootolohichnykh*

terminiv [Dictionary of epizootological terms]. Kyiv: VAT "Ryabyna", 90.

8. Orlov, F. M. (1979). Kratkiy slovar' veterinarnikh klinicheskikh terminov [A Brief Dictionary of Veterinary Clinical Terms]. Moscow: Rossel'khozizdat, 320.

9. Rozhkov, Yu. H. (2020). Linguocognitive aspect of metaphorization in the English language terminological field "animal diseases". The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University Series "Philology", 84, 55-61.

10. Rozhkov, Yu. H. (2020). Linguistic and extralinguistic factors in the formation of the English terminological field "animal diseases". Scientific journal "International journal of philology", 11 (4), 90-96.

11. Rozhkov, Yu. H. (2018). Rerezentatsiya veterinarnoi terminologii v angliyskiy movi [Representation of the veterinary terminology in the English language]. Strategii Interiorizatsii zmistu profesiynoi pidgotovki maybutnih filologiv: teoriya i praktika: monografiya (za redaktsiieyu prof. O. V. Malihina). Kyiv: TsK "KOMPRINT", 372-399.

12. Rozhkov, Yu. H. (2021). Verbalization of Animal Diseases in English: Linguocognitive and Structural-Semantic Aspects. Dissertation for a Doctor of Philosophy in Philology degree: specialty – 035 Philology. Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv, 224.

13. Rudyk, S. K. (2005). Kurs lektsiy z istoriyi veterynarnoyi medytsyny: navchal'nyy posibnyk [Course of lectures on the history of veterinary medicine: a textbook]. Kyiv: Aristeya, 132.

14. Syrotina, O. O. (2020). Categories of space and time in the English terminology of veterinary medicine. Studia Humanitatis, (3).

15. Tatarinov, V. A. (2005). Terminologicheskaya leksika russkogo yazyka: Evolyutsiya problem i aspektov izucheniya [Terminological vocabulary of the Russian language: Evolution of problems and aspects of study]. Russkiy yazyk v sovremennom obshchestve: Funktsional'nyye i statusnyye kharakteristiki [Russian language in modern society: Functional and status characteristics]. Otv. red. Oparina Ye. O., Kazak Ye. A. Seriya «Teoriya i istoriya yazykoznaniya». Moscow: RAN. INION, 133-164.

16. Timkina, Yu. Yu. (2017). Klassifikatsiya veterinarnoy terminologii v angliyskom yazyke [Classification of veterinary terminology in English]. Filologicheskkiye nauki. Voprosy teorii i praktiki [Philological sciences. Questions of theory and practice]. Tambov: Gramota, 6(1), 72, 156-158.

17. Timkina, Yu. Yu. (2019). Angloyazychnyye leksiko-grammatischekiye yedynitsy oblasti «Veterinariya» [English-language lexical and grammatical units in the field of «Veterinary science»]. Baltic Humanitarian Journal. Kaliningrad: Assotsiatsiya PAAS, 2 (19), 62-65.

18. Yakovleva S. A. (2011). Sokrashcheniya kak lingvisticheskaya osobennost' veterinarnykh terminov (na materiale angliyskogo yazyka) [Abbreviations as a linguistic feature of veterinary terms (based on the English language)]. «Magister Dixit» - electronic scientific and pedagogical journal of Eastern Siberia, 4, 36-40.

FROM THE HISTORY OF FORMATION OF THE ENGLISH VETERINARY TERMINOLOGY

Yu. H. Rozhkov

Introduction. *The processes of globalization and internationalization taking place in the world contribute to the rapid accumulation of scientific information around the world, resulting in a rapid increase in the number of terms in various fields, including veterinary medicine. Any science is expressed by a system of terms, and the life of the term is the history of science. Thus, to study the history of science means to study the history of terms. The relevance of our study is due to the fact of insufficient study from a linguistic point of view of the history of formation, the main stages and principles of English-language veterinary terms.*

The purpose of the article is to consider the history of formation, the main stages of formation and principles of creation of English-language veterinary terms.

Materials and methods of research. *The source base of the work was English-language lexicographic sources and materials of the Internet on veterinary medicine.*

Results of the research. *The paper presents the history, main stages of formation and etymological analysis of English veterinary terminology. The study analyzes the main factors in the formation of terminology for animal disease in English. The study of works on veterinary medicine and its terminology revealed the reasons for the appearance of the first terms and the main stages of formation of veterinary knowledge, which are reflected in the structural types of English terms of the studied terminology. Lexico-semantic varieties of terminology indicate a long history of its formation with the following characteristics of gradual formation: I period - (IX – XVI century) the use of specific (simple and derivative) tokens and borrowing simple lexical units; II period - (XVII – XVIII century) borrowing of derivative terms, the beginning of the creation of hybrid terminological phrases, where the generic element - borrowed, and species - specific; III period - (XIX – XX century) the formation of derivative terms from Greek and Latin morphemes in order to clarify the description of the disease, organ or phenomenon.*

The author defines the terminology of animal diseases as a structured set of special nominations of

veterinary medicine, which is a means of obtaining, storing and representing special knowledge possessed by a specialist who nominates animal diseases and / or operates with such terms in his professional activity. According to its etymological composition, the terminology of diseases of animals in English is represented by: 1) borrowings from classical languages; 2) tokens of the native language; 3) terms borrowed from European languages.

Conclusions. *The results of the study allow us to conclude that the etymology of English terminology of animal diseases allows us to identify the main sources of its enrichment. The diversity, number and specificity of terminological units of the English-language terminology of animal diseases is explained by the presence of native components, borrowings and word-forming diversity. An attempt is made to reveal the reasons for the appearance of the first terms and the main stages of formation of veterinary knowledge, which are reflected in the structural types of English terms to denote animal diseases. The performed analysis allows to define veterinary medical terminology as a complex dynamic open system with a history of gradual formation within the framework of scientific and social progress of global changes in society.*

Keywords: *veterinary terminology, history, formation, etymology, animal diseases.*

COMMUNICATION STUDIES. СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

УДК 811.112.2:81'.374.45

<https://doi.org/10.31548/philolog2021.03.098>

ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МЕДІАЛЕКСИКИ

Н. М. КОСТРИЦЯ, професор, доктор педагогічних наук,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
 E-mail: n.kostritsia@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-7029-7829>

Г. В. ФОМІНА, доцент, кандидат філологічних наук,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
 E-mail: haljaf9629@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-9829-9351>

О. М. ЛИТВИНЮК, старший викладач, кандидат філологічних наук,
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
 E-mail: lytvov@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-4428-9892>

Анотація. Засоби масової інформації опановують нові віртуальні горизонти з метою надати інформаційний продукт користувачеві. Онлайн-журналістика швидко реагує на геополітичні процеси у сенсі створення нових лексем. Актуальність теми полягає у тому, що у дослідженні йдеться про сьогоденні чинники, які визначають взаємовідношення між мовою і соціумом. Мета дослідження проаналізувати німецьку медіалексику про коронавірус у синхронному аспекті через призму англійської та української мов. Німецька мова продемонструвала поруч з англійською багатство лексичних новоутворень, які пов'язані з коронавірусом. Зокрема з'явилася велика кількість складних слів, першим компонентом яких є Corona. Збільшилося використання відомих, часом забутих або рідко вживаних лексичних одиниць (пандемія, карантин, ізоляція). В умовах пандемії в активний вжиток повертаються слова, що знаходилися на периферії словникового запасу та які набули такого ж самого чи додаткового змісту. В умовах кризи мовець прагне до лаконічності вираження думки. Для досягнення подібного ефекту замість громіздких синтаксичних конструкцій використовується композитна модель словотворення, блендування, аббревіація. Лінгвістичні рейтинги фіксують найбільш актуальні слова року, які є соціально-політичним портретом, який представлений за допомогою номінативних лінгвістичних маркерів. Результати дослідження підтвердили важливість впливу ЗМІ на громадську думку, уникнення маніпулювання, виконання безпосередніх функцій ЗМІ. Ще довго існуватиме потреба комплексно дослідити тексти засобів масової інформації: з лінгвістичними механізмами і системою розвитку мови, з одного боку, і з культурною системою дій в міжкультурному просторі – з іншого боку. Необхідно відзначити, що лексика пандемії COVID-19, зважаючи на свою мовну рефлексію, обов'язково знайде відображення в лінгвістичних рейтингах.

Ключові слова: коронавірус, пандемія, медіалексика, засоби масової інформації, рефлексія, блендування, аббревіація, громадськість.

Актуальність дослідження. У сучасну медіасферу прийшло нове покоління журналістів, яке виросло і сформувалося як професіонали в епоху Інтернету, а також у період коронавірусу. Вони використовують «іншу» мову, яка утворилася в результаті впливу нових чинників. Цей процес формування не припиняється, оскільки все більша кількість традиційних ЗМІ починає освоювати віртуальний простір. Паралельно активно розвивається власне онлайн-журналістика, яка не має друкованих аналогів [1, с. 236]. Своєрідним прискорювачем

цих процесів стали соціальні мережі, які залучили в процеси журналістської творчості масу непідготовлених для цієї діяльності людей.

З іншої точки зору, події світового масштабу завжди залишають свій слід в мові і культури будь-якого суспільства, відповідно й у засобах масової інформації. У другому десятилітті ХХІ століття до таких подій належать глобалізація, міграційні процеси і, звичайно, коронавірус (COVID-19). Актуальність теми наукової статті полягає у тому, що проведене дослідження

присвячене важливим аспектам сучасного діалогу культур, що визначає взаємовідношення між мовою і соціумом, та ЗМІ як виразником ідей соціуму.

Аналіз досліджень і публікацій. Мові засобів масової інформації присвячено низку закордонних (Т. ван Дейк, Н. Добросклонська, А. Бел) та вітчизняних (В. Ващенко, С. Єрмоленко, О. Стишов, О. Пономарів) досліджень. Структура та роль медіатекстів, їх функційно-сміслові навантаження, вплив на реципієнта були об'єктом вивчення В. Здоровеги, А. Мамалиги, О. Пономарьова, Б. Потятиника, В. Різуна, К. Серажим. Однак попри численну кількість розвідок, вони не вичерпують усіх аспектів розвитку німецької та англійської медіалексики на сучасному етапі.

Лексикологія німецької мови є наукою, що інтенсивно розвивається. Зокрема її дослідженням займалися (М. Д. Степанова, І. І. Чернишова, В. Девкін).

Англійська лексикологія нараховує чимало досліджень на тему вокабулярних новоутворень, серед вітчизняних науковців це Л.Г. Верба, К.Т. Баранцев, Д.І. Квеселевич, та іноземні С. Девідсон, А. Грей, К. Чен, Е. Еванс

Мета дослідження – проаналізувати особливості розвитку сучасної німецької медіалексики у порівнянні з англійськими еквівалентами та визначити основні чинники, що впливають на її формування.

Результати. «Доба коронавірусу» змусила сучасні ЗМІ по-новому поглянути на свої завдання. Незважаючи на оптимістичні прогнози, складно оцінити, якими будуть наслідки COVID-19. Через невизначеність у сфері охорони здоров'я журналісти всього світу зіткнулися з багатьма труднощами в освітленні епідемії, в тому числі, з питаннями про те, як боротися з дезінформацією, і як коректно використовувати данні, не створюючи паніки. Відзначається, що у статтях часто вживалися слова, які лякають. У кожній дев'ятій історії про спалах згадувався «страх» або спільнокореневі слова. Тому журналістам рекомендувалось скоротити в репортажах використання суб'єктивних прикметників, наприклад, не писати «смертоносний вірус», «смертельне захворювання»; обережно вибирати фотографії та ілюстрації; описувати заходи профілактики, оскільки тоді історії перестануть бути лякаючими [8].

Німецька мова продемонструвала також багатство лексичних новоутворень, які пов'язані з коронавірусом. Зокрема з'явилася велика кількість складних слів, першим компонентом яких є *Corona*: *das Coronavirus* (коронавірус), *die Corona-Epidemie* (епідемія коронавірусу), *die Corona-Panik* (паніка, яка викликана поширенням коронавірусу), *die Corona-Ignoranz* (ігнорування заходів / режиму

ізоляції під час коронавірусу), *die Corona-Krise* (криза, викликана поширенням коронавірусу), *die Corona-Hölle* (пекло як опис ситуації, що пов'язана з поширенням коронавірусу), *die Corona-Bürger-Bewegung* – рух волонтерів (об'єднання всіх молодіжних партій з метою допомоги нужденним громадянам у Німеччині), *die Coronavirus-Lage* (ситуація, яка зумовлена поширенням коронавірусної інфекції), *die Corona-Wirtschaft* (економіка під час поширення коронавірусу), *die Corona-Witze* (жарти на тему коронавірусу). Другі компоненти в більшості випадків підсилюють негативну оцінку власне поняття коронавірусної інфекції: епідемія, паніка, криза, пекло, в'язниця, проте вони залишають простір для гумору. Гумор та іронія у цій ситуації в наслідок історичних процесів набули неповторного австрійського «чорного» відтінку та мають творчу складову: наприклад, вітання «*Corona!*» (Коронавірус) замість «*Gesundheit*» (Будь здоров), якщо поряд хтось чхнув.

У англійському журналістському лексиконі з'явилися неологізми на позначення різних понять у руслі пандемії: *covidiot* (людина, яка не дотримується правил у період пандемії), *covideo party* (дистанційна вечірка з використанням *Zoom* чи *Skype*), *covexit* (вихід з локдауну, повертатись до звичного щоденного режиму). Наступні слова мають метафоричне значення та виникли під впливом зміни рутиного життя: *Blursday* (невідомий день тижня через дезорієнтацію в часі), *zoombombing* (захоплення відеодзвінка), *WFH* (*working from home*) (працювати вдома). Фраза «*I am positive*» набула вторинної номінації та означає мати позитивний ПЛР-тест, хоча словникове значення цієї фрази «приймати щось, розуміти ситуацію, бути освідченим щодо того, що відбувається». Такі новоутворення несуть комічний підтекст.

Лексичні зміни відбуваються і в сфері використання відомих, часом забутих або рідко вживаних лексичних одиниць. В умовах пандемії в активний вжиток повертаються слова, що знаходилися на периферії словникового запасу: *die Quarantäne* (карантин). Лексичні одиниці вторинної номінації використовуються в їх первинному значенні: *Abstand wahren* (тримати дистанцію), *Maske tragen* (носити маску). Крім того, змінюються і значення слів: *Klinkenputzen* (наприклад, раніше означало у мові торговельних представників «оббивати пороги»), проте зараз набуло первинного значення «втирати ручки дверей» [9]. Зазначимо, що англійські еквіваленти названих вище лексичних одиниць також збільшили квантативну присутність у заголовках англійських ЗМІ. Люди познайомилися із жаргонними значеннями у ЗМІ, зокрема *social*

distancing, (соціальна дистанція), *droplet transmission* (повітряно-крапельний спосіб передачі вірусу), *flattening the curve* (стратегія зниження поширення вірусу), *contact tracing* (складання списків контактних осіб). Метою цього було підтримання громадського здоров'я, запобігання поширенню інфекції.

Лінгвістичні рейтинги фіксують найбільш актуальні слова року. Вони є своєрідним соціально-політичним портретом, який представлений за допомогою номінативних лінгвістичних маркерів [3, с. 121]. Проекти, що проводяться в різних країнах світу, відображають значні зміни в швидкості еволюції національних мов [4, с. 155]. Відбувається розширення семантики, а також словотворчих можливостей слів, представлених у цих рейтингах шляхом активізації лінгвістичної креативності та прояву творчих здібностей у використанні і переробці наявного мовного досвіду [2, с. 195]. Лексичні одиниці складаються в так званій словник року. Вони мають великий прагматичним потенціал і є маркерами сучасності.

Кожного року у грудні в Вісбадені Товариство німецької мови (GfDS) обирає десять слів поточного року. 2020 та 2021 роки пов'язані з великим суспільним потрясінням, а саме пандемією коронавірусу. Товариство німецької мови і Інститут німецької мови ім. Лейбніца (IDS) відзначають величезний «лінгвістичний резонанс» у цей період, що полягає в появі численних неологізмів, які асоціюються із COVID-19.

Культура та ЗМІ постійно розвиваються, оскільки розвивається і саме суспільство, яке їх створює. Втілюючи в себе зразки поведінки в комунікації, культура спрямовує і комунікативну поведінку учасників мовного спілкування. Сьогодні відбуваються істотні зміни і в культурі спілкування. Зміни очевидні в невербальному етикеті, наприклад, дотримання дистанції під час вітання і відсутність потискування руки.

В якості нових стійких форм прощання як в усній, так і в письмовій комунікації німецькомовного ареалу відзначається часте використання: «*Bleib gesund*» «*Stay healthy!*» (Не хворій!) або «*Pass auf dich auf*» «*Take care!*» (Бережи себе!). Молоді люди та медійні особи використовують скорочені форми: «*BSg*» (Не хворійте!), «*Bg*» (Не хворій!), «*PSasa*» (Бережіть себе!).

В інтерв'ю популярному журналу «*Der Spiegel*» сучасна ситуація описується: «*Wir haben eine existenzielle Situation und eine Reaktion darauf. Das Virus ist natürlich unsichtbar, und die Krankheit ist für die allermeisten Menschen lediglich medial vermittelt. Aber es betrifft unsere Existenz*» («Ми опинилися в екзистенційній ситуації і спостерігаємо реакцію на неї. Вірус невидимий, і переважна більшість людей знають про цю

хворобу лише зі ЗМІ. Але вірус впливає на наше існування») [6].

У соціальних мережах з'явилося безліч акаунтів, які присвячені інформуванню населення про пандемію: @Coronakrise_Deutschland, @Coronakrise2020, @Coronakriseneindanke, @Corona.krisensitzung; просуванню своїх товарів і послуг @Corona-Krisenberater (юридичне консультування постраждалих через пандемію галузей), @Krisekunst, @Kinderbuchzurcoronakrise; створенню мемів @corona_krise_memes.

В умовах кризи мовець прагне до лаконічності вираження думки. Для досягнення подібного ефекту замість громіздких синтаксичних конструкцій використовується композитна модель словотворення (*Corona-Krise*, *Corona-Babys*, *Corona-Hysterie*, *Corona-Abitur*). Зокрема, спеціальні європейські облигації, які в умовах пандемії коронавірусу дозволили державам-членам ЄС брати позики і підвищувати зовнішній борг отримали назви *Corona-Bonds*. Комплекс заходів немедикаментозного характеру, спрямований на запобігання поширенню коронавірусної інфекції позначають як *Corona-Etikette*. Шляхом зрощення утворились неологізми *Coronoia* (злиття *Corona* (коронавірус) + *Paranoia* (параноя), *Coronials* (*Corona* + *Millenials* (мілленіали).

Неологізмам, які пов'язані з коронавірусною пандемією, присвячена особлива рубрика електронного словника сучасної німецької мови (*Das Digitale Wörterbuch der deutschen Sprache, DWDS*). «Оновленими» стали і такі, рідковживані досі поняття, як «карантин, ізоляція, дезінфекція», які набули сьогодні зовсім іншого змісту.

До актуальних неологізмів належать: *AHA* («*Abstand-Hygiene-Alltagsmaske*»: дистанція – гігієна – маска); *Munaschu* та *Munamaske* (*Mund-Nase-Schutz* та *Mund-Nase-Maske*: рот-ніс-захист або рот-ніс-маска); *Hamsterkäufe*; *Geistermeister* (спортсмени, які перемогли на змаганнях, які проходили без глядачів); *Nacktnasen* (ті, хто носить маску, відкриваючи ніс); *Coronaesk* (похідне від слів «корона» і «гротеск»); *Maskomat* (автомат, в якому можна в будь-який час купити поштучно упаковані захисні маски); *Coronapetze* (так ті, що зібралися на нелегальну вечірку, називають тих, хто дзвонить з цього приводу в поліцію); *Quaranteam* (утворено від злиття *Quarantine* (карантин) + *Team* (команда), так називають тих, хто знаходиться на карантині разом); *Hygienehacken* (з його допомогою двері можна відкривати ліктем); *Spuckschutzwand* (прозора перегородка з оргскла для зниження ризику захворювання вірусом COVID-19); *Trikini* (пляжний ансамбль, що з'явився під час «ковідного» літа; складається з купальника-бікіні і захисної маски); *Zoomfatigue* (синдром хронічної втоми, цілковитий занепад сил після

нескінченних відеоконференцій і спілкування в *zoom*); *Coronafrisur* (довгий час під час локдауна були закриті перукарні, і в сім'ях стригли один одного); *Ausgangssperre* (кілька годин: з десятої вечора до п'ятої ранку, коли не можна виходити на вулицю); *Balkonsänger* (щоб якось прикрасити життя своїх співгромадян і самим не втратити кваліфікацію, музиканти грали і співали з балконів [10].

Частина новоутворень відображає досить короткостроковий феномен. Серед них «*Corona-Partys*», які припнили через кілька днів після початку карантину. Імовірно, що і термін «*Gabenzaun*», що позначає «паркан, на якому підвішуються продукти і речі нужденним», незабаром вийде з ужитку.

Окрему групу утворюють повністю запозичені з англійської мови поняття, як, наприклад «*Social Distancing*». А також псевдоангліцизми – химерний гібрид німецької та англійської, який отримав назву *Denglisch*. Найвідомішим з цього розряду є словосполучення «*Home Office*», яким в Великобританії називають Міністерство внутрішніх справ. Німці ж пристосували цю англійську ідіому для поняття «робота з дому» [7].

Платформа для організації аудіо і відеоконференцій *Zoom* сприяла появі в німецькій мові дієслова – *zoomen* (проводити конференцію / розмовляти в *Zoom*). До англійської дієслова *to zoom* додається відповідна флексія для інфінітива *-en*. Серед інших англіцизмів пандемії COVID-19 можна відзначити такі популярні лексичні одиниці, як *Virus-Briefing* (брифінг щодо ситуації з коронавірусів), *Weaning* (поступове відключення

пацієнтів від апарату ШВЛ).

Висновки. Таким чином, головна тема всіх німецьких ЗМІ в останні дні – поширення SARS-CoV-2 в світі, Європі та Німеччині. Велику увагу видання приділяють ситуації всередині країни. Наслідки пандемії торкнуться всіх. Міжнародна організація здоров'я інформує світ 6 офіційними мовами та 3 додатковими мовами (серед них і німецька), хоча на практиці англійська є домінуючою через те, що міжнародні пресконференції ведуть записи англійською.

Тому існує потреба комплексно дослідити тексти засобів масової інформації. З лінгвістичними механізмами і системою розвитку мови, з одного боку, і з культурною системою дій в міжкультурному просторі – з іншого боку. Необхідно відзначити, що лексика пандемії COVID-19 зважаючи на свою мовну рефлексію обов'язково знайде відображення в лінгвістичних рейтингах Німеччини, оскільки неологізми не тільки відображають таку світову реальність як коронавірус, а й фіксують ставлення суспільства до нього. Імовірно, що в подальшому після подолання наслідків пандемії COVID-19 не всі лексеми збережуть статус маркерів сучасності. Саме тому такі лексичні одиниці необхідно вивчати в динамічному аспекті їх вживання і потрапляння в майбутні рейтинги. Лінгвістичні дослідження ЗМІ німецькомовної лексики про коронавірус мають бути проведені синхронно з іншими спорідненими мовами для виявлення схожих та відмінних лінгвістичних процесів, які відбуваються.

Список використаних джерел

1. Коханова Л.А., Головка С.Б., Горбачева Н. Д. Трансформація мови сучасних ЗМІ під впливом інтернету. *Вестник Чувашского университета. Филологические науки. Языкознание*. 2017, № 2. С. 236-246.
2. Майер В. С. Словообразовательное моделирование маркеров современности (на материале немецкого языка). *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. 2020. № 6(108). С. 195.
3. Мустайоки А. Феномен актуального слова 2015 года. *Quaestio Rossica*. 2016, № 4. С. 121
4. Николаева Е.В. «Слова года» как лингвокультурные концепты. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. 2017. № 10(76): в 3-х ч. Ч. 1. С. 155
5. Rheinische Post. Unterricht in Corona-Krise: Schule unter Extrembedingungen in Dinslaken [Электронный ресурс]. URL: https://rp-online.de/nrw/staedte/dinslaken/unterricht-in-corona-krise-schule-unter-extrembedingungen-in-dinslaken_aid-50202347 (дата звернення: 30.06.2020)
6. Spiegel. Soziologie über Corona

- [Электронный ресурс]. URL: <https://www.spiegel.de/kultur/soziologie-ueber-corona-ich-freue-mich-wenn-die-normalen-krise-wieder-da-sind-a-72abdc71-b2a3-4bdf-9964-c34ff33e24b8> (дата звернення: 24.06.2020)
7. URL: <https://germania-online.diplo.de/ru-dz-ru/ausbildung/Sprache/ /2342656>
 8. URL: <https://gijn.org/2020/03/18/sovety-zhurnalistam-osveshchayushchim-covid-19/>
 9. URL: <https://sfedu.ru/www2/web/press-center/news/62800>
 10. URL: <https://www.dw.com/ru/kak-nemcy-govorjat-o-koronaviruse/a-55776771>
 11. URL: <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/multi-2020-0136/htm>

References

1. Kokhanova, L. A., Golovko, S. B., Gorbachova, N. D. (2017). Transformatsiya yazyka sovremennyh ZMI pod vliyaniyem internet [Transformation of modern mass media language under the internet influence]. *Vesnik Chuvashskogo universiteta. Filologicheskiye nauki. Yazykoznanie*, 236-247.

2. Mayer, V. S. (2020). Slovoobrazovatelnoye modelirovaniye markerov sovremennosti (na materiale nemetskogo yazyka) [Wordbuilding design of realia markers (based on German)]. Filologicheskiye nauki. Voprosy teorii i praktiki, 195.

3. Mustayoki, A. (2015). Fenomen aktualnogo slova [Phenomenon of a topical word]. Quaestio Rossica, 121.

4. Nikolayeva, Ye. V. (2017). "Slova goda" kak lingvokulturnyye kontsepty ["annual words" as linguocultural concepts]. Filologicheskiye nauki. Voprosy teorii i praktiki, Issue 10(76), Part 1, 155.

5. Rheinische Post. Unterricht in Corona-Krise: Schule unter Extrembedingungen in Dinslaken [Digital resource]. URL: <https://rp-online.de/nrw/staedte/dinslaken/unterricht-in-corona-krise-schule-unter-extrembedingungen-in->

dinslaken_aid-50202347 (reference date: 30.06.2021)

6. Spiegel. Soziologie über Corona [Digital resource]. URL: <https://www.spiegel.de/kultur/soziologie-ueber-corona-ich-freue-mich-wenn-die-normalen-krise-wieder-da-sind-a-72abdc71-b2a3-4bdf-9964-c34ff33e24b8> (reference date: 24.06.2021)

7. URL:<https://germania-online.diplo.de/ru-dz-ru/ausbildung/Sprache/ /2342656>

8. URL:<https://gijn.org/2020/03/18/sovety-zhurnalistam-osveshchayushchim-covid-19/>

9. URL:<https://sfedu.ru/www2/web/press-center/news/62800>

10. URL:<https://www.dw.com/ru/kak-nemcy-govorjat-o-koronaviruse/a-55776771>

11. URL:<https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/multi-2020-0136/htm>

FACTORS THAT INFLUENCE THE DEVELOPMENT OF CONTEMPORARY GERMAN AND ENGLISH MASS MEDIA VOCABULARY

N. M. Kostrytsia, G. V. Fomina, O. M. Lytvyniuk

Abstract. *The media are reaching new virtual horizons in order to provide information for their customers. Online journalism responds quickly to geopolitical processes in the sense of creating new vocabulary. The relevance of the topic is that the study is about today's factors that determine the relationship between language and society. Mass media perform the function to connect people during self-isolation and during pandemic the aim of mass media was to keep public well-informed and to avoid panic. Although there is counterproductive function if we use them as a substitute for real-life social interaction.*

The purpose of the research is to analyze the German media vocabulary about the coronavirus in a synchronous aspect through the prism of English and Ukrainian. The goal is to determine the main way of word-building.

Results of research. *The German language as well as any other widely used language demonstrated a reasonable range of new words that are associated with the coronavirus. In particular, there are a lot of compound words, the first component of which is Corona. The usage of lexical items (pandemic, quarantine, isolation) has increased that used to be commonly known for people sometimes they were forgotten or rarely applied in communication.*

During this coronavirus pandemic, words have been returned to active use although they were on the periphery of the vocabulary and have acquired the same or additional meaning. In times of crisis, the speaker strives for laconic expression of one's opinion. To achieve such an effect journalists composite clear in meaning, understandable model of word formation, i.e. blending, and abbreviation instead of syntactically heavy constructions. Linguistic ratings capture the most relevant words of the year, which are a socio-political portrait, which is presented with the help of nominative linguistic markers.

The results of the study confirmed the importance of the media's influence on public opinion, the avoidance of manipulation, and the performance of direct media functions. There will be a long-lasting need to comprehensively study the texts of the media: with linguistic mechanisms and the system of language development on one hand, and with the cultural system of action in the intercultural space on the other hand. It should be noted that the vocabulary of the COVID-19 pandemic due to its linguistic reflection is bound to be distinguished in linguistic rankings.

Keywords: *coronavirus, pandemic, media vocabulary, mass media, reflection, blending, abbreviation, public.*

ПУНКТУАЦІЙНІ ПОМИЛКИ НА СТОРІНКАХ ІНТЕРНЕТ-ВИДАНЬ

О. М. ТЕПЛА, кандидат педагогічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
 E-mail: tomoxana071@bigmir.net
<https://orcid.org/0000-0002-0582-4741>

Анотація. Досліджено пунктуаційні помилки в мережевих засобах масової інформації. Джерельною базою дослідження слугували журналістські тексти онлайн-видань всеукраїнського і регіонального значення («Українська правда», «Доба»). Мета роботи – науково описати пунктуаційні анормативи в мережевих ЗМІ, виявити найбільш типові з них і вказати на основні помилконебезпечні місця.

Здійснено аналіз виявлених відхилень від пунктуаційної норми, вказано на основні помилконебезпечні місця. У результаті ліневообстеження текстів онлайн-видань виявлено, три основні групи пунктуаційних помилок. Першу групу таких анормативів становлять помилки, пов'язані з відсутністю потрібних розділових знаків. Зокрема у простих ускладнених реченнях автори не виділяють коми: додатки зі значенням виключення, що починаються словами крім, окрім; вставні слова; обставини, виражені дієприслівниковими зворотами; обставини, виражені дієприслівниковими зворотами. У складних реченнях, зокрема складнопідрядних, коми не поставлено на межі між їхніми частинами.

Типовими порушеннями пунктуаційної норми в аналізованих матеріалах є відсутність парного видільного знака у середині речення при вставних словах; відокремлених додатках; порівняльних зворотах.

Другу групу пунктуаційних помилок, зафіксованих в інтернет-виданнях, становлять анормативи, пов'язані з безпідставним вживанням розділових знаків там, де за правилами вони не передбачені.

До третьої групи пунктуаційних відхилень в онлайн-виданнях належать помилки, пов'язані з ненормативним використанням одного розділового знака замість іншого. Так, установлено, що автори інтернет-ЗМІ надміру захоплюються вживанням тире, замінюючи ним інші розділові знаки.

Виникнення вищеаналізованих помилок спричинене частковим або повним незнанням пунктуаційної норми, низьким рівнем знань із синтаксису, невмінням розпізнавати синтаксичні явища та комунікативно-сміслові відрізки, що потребують виділення.

Ключові слова: пунктуаційна помилка, анорматив, культура мовлення, медіатекст, інтернет-видання, засоби масової інформації.

Актуальність дослідження. Важливим показником знань мовних норм є правильне вживання розділових знаків. З огляду на те, що речення є засобом формування і вираження думок, правильне пунктуаційне оформлення безпосередньо пов'язане з процесами мислення і мовлення. «Порушення правил уживання розділових знаків ще більшою мірою, ніж порушення норм орфографії, може спричинити прикрі непорозуміння» [1, с. 18].

Для медійного тексту пунктуаційна грамотність має особливе значення, оскільки його основне завдання «правдиво, неупереджено, доступно й зрозуміло повідомляти аудиторії інформацію, яка її цікавить» [11, с. 250]. Однак нижченаведене дає змогу стверджувати, що журналісти не завжди сумлінно ставляться до такого мовленнєвого оформлення, ігноруючи чинні пунктуаційні норми або ж не дотримуючись правил через незнання їх. Тому відхилення від пунктуаційних норм може негативно позначитися на змісті повідомлення й завадити

авторові досягти комунікативної мети.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На низькій якості мовленнєвого оформлення текстів ЗМІ наголошують Л. Боярська [2], Я. Гаврилова [3], Н. Зикун [4], М. Мозер [7], А. Нечипоренко [8], О. Тепла [9; 10]. Мовознавці вивчають критерії розрізнення «норми» і «помилки» у медіатекстах; вплив особливостей мовлення сучасних засобів масової комунікації на зміну мовних норм, формування мовленнєвої компетенції та культури мовлення; різні типи відхилень від літературних норм у журналістських матеріалах, причини їхнього виникнення. Проте більшість дослідників аналізує мовні помилки в друкованих ЗМІ, теле- й радіоефірах, залишаючи поза увагою онлайн-видання.

Мета дослідження – науково описати пунктуаційні анормативи в мережевих ЗМІ, виявити найбільш типові з них і вказати на основні помилконебезпечні місця.

Досліджуючи тексти аналізованих інтернет-видань, ми дійшли висновку, що їхні

автори допускають пунктуаційні помилки, які можна розподілити на три групи.

Першу групу таких аномативів становлять помилки, пов'язані з відсутністю потрібних розділових знаків. Зокрема у простих ускладнених реченнях автори не виділяють комами:

- додатки зі значенням виключення, що починаються словами крім, окрім: «**Крім цікавості й корисності** зіграв ще один фактор» [12];

- вставні слова: «**На жаль** пошуки результату не дали та будуть продовжені» [там само];

- обставини, виражені дієприслівниковими зворотами: «Можна звернути увагу на автомобільні холодильники, що підтримують холод **живлячись від акумулятора**» [12];

- означення, виражені дієприкметниковими зворотами: «Якщо ви знайшли на тілі кліща **налитого кров'ю** або ви впевнені, що він протримався на тілі довше 24 годин, треба звернутись до лікаря» [12].

Натрапляємо на відсутність ком між однорідними членами речення: «Від Управління ДСНС України у Тернопільській області залучено 36 чоловік особового складу 5 одиниць техніки та два надувних човна» [5].

У складних реченнях, зокрема складнопідрядних, коми не поставлено на межі між їхніми частинами: «Коли вийшло сонце ми швидко прикрасили локацію та покликали Тетяну» [5].

Типовими порушеннями пунктуаційної норми в аналізованих матеріалах є відсутність парного видільного знака у середині речення при: вставних словах: «Там **може**, навіть не діє місцевий закон про мінімальну кількість кімнат для таких сімей» [12]; відокремлених додатках: «Голова Антикорупційного, як і всіх інших судів, **окрім його безпосередніх обов'язків** виконує також адміністративні» [там само]; порівняльних зворотах: «Ви на лекції з рівнем драйву **як на рок-концерті**, а читає її власник мільярдного бізнесу» [там само]; відокремлених означеннях: «І жа, **багата на лютеїн та зеаксантин** може знижувати ризик цієї недуги до 26%» [там само]; відокремлених обставинах: «Для мене особисто не зрозуміло, чому **маючи абсолютно легальну юридичну ситуацію, схему**, її не використали, а використали схему, яка точно не має нічого спільного з законодавством України, Адміністрації» [там само].

У складному реченні простежено випадки неправильного пунктуаційного оформлення підрядних частин. Кома, зазвичай, відсутня в кінці підрядної частини: «У дитячому харчуванні, яке може бути на прилавках тернопільських магазинів виявили ртуть і арсен» [5].

Другу групу пунктуаційних помилок, зафіксованих в інтернет-виданнях, становлять аномативи, пов'язані з безпідставним вживанням розділових знаків там, де за правилами вони не передбачені. Найчастіше журналісти помиляються, виділяючи прикладки з як: «Авторитету Верховної Ради, **як вищому представницького колегіального органу**, завдано серйозної шкоди» [12]; вставні слова, як такими не є: «Українські виші все ще дають якісну технічну підготовку. **Принаймні**, поки що» [12].

Помилконебезпечним місцем на пунктуаційному рівні є вживання коми перед однорідним членом речення, що приєднується одиничним єднальним сполучником: «Тому таке висловлювання Міністра – закономірність, а не прикрий випадок, **чи** непрофесійність журналістів ББС» [12].

Нерідко автори використовують сполуки більш як, не більш як, раніше ніж, не раніше ніж, пізніше ніж, не пізніше ніж, довше ніж, не довше ніж. Такі сполуки здебільшого вживають на позначення часової тягlostі. Оскільки означення одиниці характеризуються своєю змістовою цілісністю, своєрідною нерозчленованістю, єдністю, а отже, стосуються єдиного другорядного члена речення — обставини, то ставити кому перед як і ніж у цих сполуках не потрібно», наприклад: «У Тернополі тарифи на тепло зростуть більш **ніж** на третину» [5]; «А це на 20 гривень більш, ніж у 2016 році» [там само].

Порушенням пунктуаційної норми є вживання коми при безпідставному розумінні уточнення: «На Тернопільщині, **через хворобу, помер боєць АТО**» [5].

Крім того, спостерігаємо тенденцію до вживання ком, що не мають граматичного пояснення: «А потім, **дочці** на трудове навчання загадали принести фетр» [12]; «Потім, **їх** впродовж потрібного часу перевіряють на довготривалість зберігання за певних температур та умов» [12].

До третьої групи пунктуаційних відхилень в онлайн-виданнях належать помилки, пов'язані з ненормативним використанням одного розділового знака замість іншого. Так, установлено, що автори інтернет-ЗМІ надміру захоплюються вживанням тире, замінюючи ним інші розділові знаки. Як приклад наведемо речення з однорідними членами, перед якими стоїть узагальнювальне слово або словосполучення, що вказує на перелік, то, відповідно до пунктуаційних норм, перед першим однорідним членом або словом, яке до нього належить, потрібно ставити двокрапку, натомість автори поставили тире: «Крім того, що він досі нагадує людям про сортування сміття, у священика залишилось ще дві місії –

навчити людей перестати носити на кладовище пластикові квіти і вінки і припинити палити опале листя» [12].

Більшість дослідників причини виникнення вищезгаданих помилок передусім вбачає «у частковому або повному незнанні пунктуаційної норми, без чого неможливо сформувавши сталі пунктуаційні навички, а також наголошують на низькому рівні знань із синтаксису, невмінні розпізнавати синтаксичні явища та комунікативно-сміслові відрізки, що потребують виділення» [6, с. 12].

Список використаних джерел

1. Бондаренко Т. Типологія мовних помилок та їх усунення під час редагування журналістських матеріалів : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08. Київ, 2003. 18 с.

2. Боярська Л. Мовні помилки на сторінках ЗМІ (дослідження-моніторинг). URL: http://iv.kiev.ua/Movni_pom_na_st_zmi.pdf.

3. Гаврилова Я. До проблеми розрізнення «норми» і «помилки» у текстах періодичних видань. *Науковий вісник ХДУ. Серія «Лінгвістика»*. Херсон, 2015. Вип. 22. С. 119–120.

4. Зикун Н. І. Культура мови ЗМІ і рівень довіри до медіа текстів. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. 2012. Вип. 31. С. 63-66. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkpnu_fil_2012_31_20.

5. Інтернет-газета «Доба». URL: <https://doba.te.ua/>.

6. Ковальчук Н. П. Типологія пунктуаційних помилок та причини їх виникнення. *Науковий потенціал світу – 2005 : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конференції. Том 18. Філологія. Методика викладання мови та літератури. Дніпропетровськ, 2005. С. 11–13.*

7. Мозер М. Спроба оцінки й контекстуалізації помилок у мові української преси (на прикладі видання "Газета по-українськи"). *Мова: класичне - модерне - постмодерне*. 2017. Вип. 3. С. 235-249. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Langcmp_2017_3_28.

8. Нечипоренко А. Ф. Мова ЗМІ та її вплив на формування культури мовлення. *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2017. V(32), Issue: 122. С. 67-69. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Langcmp_2017_3_27.

9. Тепла О. М. Синтаксичні аномалії у текстах інтернет-видань. *Міжнародний філологічний часопис*. 2021. Випуск 12 (1). С. 113-116.

10. Тепла О. М. Помилкобезпечні явища в мережових ЗМІ: морфологічний рівень. *Міжнародний філологічний часопис*. 2021. Вип. 12 (2). С. 112-115.

11. Цапук О. М. Пунктуаційні помилки в

У ході дослідження ми дійшли висновку про те, що автори зазначених ЗМІ часто порушують пунктуаційні норми, допускаючи три основні групи помилок: відсутність потрібних розділових знаків (57,7% від загальної кількості пунктуаційних аномалій), уживання таких знаків поза правилами (40,4%), ненормативна заміна одного знака іншим (1,9%).

Перспективу дослідження вбачаємо у вивченні впливу інтернет-видань на мовленнєву культуру читачів.

інтернет-виданнях. *Мовознавчий вісник*. 2013. Вип. 16-17. С. 250-256. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mv_2013_16-17_32.

12. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/>.

References

1. Bondarenko, T. (2003). Typologiya movnykh pomylok ta yikh usunennia pid chas redahuvannia zhurnalistskykh materialiv [Typology of language errors and their elimination when editing journalistic materials]. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv.

2. Boiarska, L. Movni pomylyky na storinkakh ZMI (doslidzhennia-monitorynh) [Language mistakes on media pages (research-monitoring)]. Available at: http://iv.kiev.ua/Movni_pom_na_st_zmi.pdf.

3. Havrylova, Ya. (2015). Do problemy rozrznennia «normy» i «pomylyky» u tekstakh periodychnykh vydan [To the problem of distinguishing between "norm" and "mistake" in the texts of periodicals]. *Naukovyi visnyk KhDU. Seriya «Linhvistyka»*. (Scientific Bulletin of KhSU. Series: Linguistics). Issue 22, 119–120.

4. Zykun, N. I. (2012). Kultura movy ZMI i riven doviry do media tekstiv [Culture of media language and the level of trust in media texts]. *Naukovi pratsi Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka. Filolohichni nauky*. (Scientific works of Ivan Ohienko Kamyanskyi National University. Series: Philological sciences). Issue 31, 63-66. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkpnu_fil_2012_31_20.

5. *Internet-hazeta «Doba»*. [Internet newspaper "Doba"]. Available at: <https://doba.te.ua/>.

6. Kovalchuk, N. P. (2005). Typologiya punktuatsiinykh pomylok ta prychny yikh vynyknennia [Typology of punctuation errors and causes of their occurrence]. *Naukovyi potentsial svitu – 2005: materialy II Mizhnar. nauk.-prakt. konferentsii, Dnipropetrovsk* (Scientific potential of the world - 2005: materials of the II International scientific-practical conference, Dnipropetrovsk), 18, 11-13.

7. Mozer, M. (2017). Sproba otsinky y kontekstualizatsii pomylok u movi ukrainskoi presy (na prykladi vydannia "Hazeta po-ukrainsky") [An

attempt to assess and contextualize mistakes in the language of the Ukrainian press (on the example of the publication "Newspaper in Ukrainian"). *Mova: klasychne - moderne - postmoderne*. (Language: classical - modern - postmodern. Issue 3., 235-249. Available at : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Langcmp_2017_3_28.

8. Nechyporenko, A. F. (2017). *Mova ZMI ta yii vplyv na formuvannya kultury movlennia* [The language of the media and its impact on the formation of speech culture]. *Science and Education a New Dimension. Philology*. V(32), Issue: 122, C.67-69. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Langcmp_2017_3_27.

9. Tepla, O. M. (2020). *Pomykonebezpechni yavyscha na leksychnomu rivni v merezhevykh ZMI* [Mistake dangerous phenomena at the lexical level in

network media]. *Scientific Journal "International Philological Journal"*. Issue 11 (4), 86-94.

10. Tepla, O. M. (2020). *Porushennya orfografichnyx norm v mediatekstax (za materialamy onlajn-vydan «Ukrayinska pravda», «Doba»)* [Violation of spelling rules in media texts (based on materials from online publications "Ukrainian Truth", "Doba")]. *Scientific Journal "International Philological Journal"*. Issue 11 (3), 66-71.

11. Tsapok, O. M. (2013). *Punktuatsiini pomyly v internet-vydanniakh* [Punktuatsiini pomyly v internet-vydanniakh]. *Movoznavchyi visnyk (Linguistic Bulletin)*, Issue 16-17, 250-256.

12. *Ukrainska pravda* [Ukrainian Truth]. Available at : <https://www.ppravda.com.ua/>.

PUNCTUAL ERRORS ON THE PAGES OF INTERNET PUBLICATIONS

O. M. Tepla

Introduction. *An important indicator of knowledge of language norms is the correct use of punctuation. Since a sentence is a means of forming and expressing thoughts, the correct punctuation is directly related to the processes of thinking and speaking.*

Punctuation literacy is of particular importance for a media text, as its main task is to communicate truthfully and clearly to recipients the information that interests them. Journalists do not always treat such speech in good faith, ignoring the current punctuation rules or not following the rules due to their ignorance. Therefore, deviations from punctuation rules can negatively affect the content of the message and prevent the author from achieving a communicative goal.

The source base of the research was journalistic texts of online publications of national and regional significance ("Ukrainian Truth", "Doba").

The purpose of the study *is to scientifically describe punctuation abnormalities in online media, identify the most typical of them and point out the main misconceptions.*

Results. *Examining the texts of the analyzed online publications, we came to the conclusion that their authors make punctuation errors, which can be divided into three groups.*

The first group of such anomalies are errors associated with the lack of the necessary punctuation. In particular, in simple complex sentences, the authors do not separate with commas: applications with the meaning of exclusion, beginning with the words except, except; parenthesis; circumstances expressed by adverbial inflections; circumstances expressed by adverbial inflections. In complex sentences, in particular complex ones, commas are not placed on the border between their parts.

Typical violations of the punctuation norm in the analyzed materials are the absence of a paired punctuation mark in the middle of the sentence when: insert words; separate applications; comparative inversions.

The second group of punctuation errors recorded in online publications are regulations related to the unjustified use of punctuation marks where they are not provided by the rules.

The third group of punctuation deviations in online publications includes errors related to the improper use of one punctuation mark instead of another. Thus, it is established that the authors of online media are overly enthusiastic about the use of dashes, replacing them with other punctuation marks.

Conclusion. *In the course of the research we came to the conclusion that the authors of these media often violate punctuation rules, making three main groups of errors: lack of proper punctuation, use of such characters outside the rules, non-normative replacement of one character with another.*

We see the prospect of the study in studying the impact of online publications on the speech culture of readers.

Keywords: *punctuation error, normative, speech culture, media text, online edition, mass media.*

A COMPARATIVE ANALYSIS OF LANGUAGES IN THE AREA OF INTERNATIONAL RELATIONS

S. B. KHRYSYTIUK, PhD in World History, Associate Professor,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

E-mail: svitlana.khrystiuk@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0003-4119-8562>

O. O. SHCHUKA, bachelor of International Relations,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

E-mail: lesusuk74@gmail.com

Abstract. *The current study is aimed at the international languages' detailed examining and comparative analysis in the area of International relations and diplomacy in chronological order. It has proved that in language analysis, there are many variables that must be taken into the deep account; the most principal ones are the homogenous or heterogeneous population structure, cultural heritage of the state, and culture of language learnt, different techniques and strategies in learning situations. The study highlights the fact that international relations appeared in the X – IX centuries BC and developed quite a long time and dynamically; their rapid development reason was the need for food and slave trade. Subsequently, diplomacy became a tool for resolving conflicts peacefully. International relations began in Greece and Rome; thus, the first language for conducting negotiations was Latin, however, we must admit that a language itself was often the cause of misunderstandings and conflicts. At one point it was replaced by French due to Napoleon's vast lands seizure and later by English after the Paris Peace Conference, at which English and French were equalized. The UN meeting has approved several international languages – English, French, Spanish, Russian, and Chinese, but they are considered to be only international ones. Undoubtedly, diplomatic language is a great art of speaking, writing, and resolving some problems at issue. Comparing the number of people and language importance, we may conclude that native speakers do not make the language international. Easiness to learn and similarity to other languages are the distinguishing features required to become international.*

It's worth noting that the language learning simplicity as well as the speakers' mentality does not affect the language social significance directly.

There has been turned out that the global map of language influence has a hierarchical structure: the central axis of communications (hub) – English, surrounded by second-order hubs: German, French, Spanish, Russian and Portuguese. It is believed that the oldest written treaty was a treaty concluded in 1296 BC between Pharaoh Ramses II and King Hatgushil III. The current study has determined communication and international relations as common denominators and reached the conclusion that diplomatic language is characterized not only by the fact of description accuracy, an in-depth analysis of government policy and actions, but also precise and concise wording.

Keywords: *comparative analysis, international (global) language, international relations, diplomatic language, negotiations, accuracy, distinguishing features.*

Introduction. The struggle for language has long been a problem for many countries. Everyone, without exception, dreamed that their language would become international. According to the language comparative analysis requirements, the exploratory study has been conducted and compared the different countries history. In the course of the study there has been discovered that if a country has a great influence (and it does not always depend on the territory, but more often on economic power and great culture influence) on others, then the language becomes dominating in the world.

Having read a large number of articles by various authors from many different countries, we can state that each of them wants their language to be international. Having asked a lot of acquaintances from different countries if they

were satisfied with the fact that most people now study English as an international language, most of them don't oppose this fact, but they would be happy if their language became more influential and powerful tool for conducting both domestic and foreign affairs.

This linguistics' direction has not yet been developed, that's why it's quite obvious to make an attempt to denote its main features. Distinguishing factors between international languages that increase the language social significance to the international level (its global authority) are, for example, the following: 1) territorial distribution and passion-migration activity of the people (Bantu [ethnic explosion of the beginning of the III millennium BC – simultaneously with Indo-Europeans and Austronesians]; Hindus AD]; Polynesia, Slavs,

Romance; Germans, Turks, Arabs); 2) military might, political power and dominance over other peoples (Romans, Persians, Chinese; Arabs, Russians, Turks, Spaniards, Portuguese, British, Dutch); 3) native speakers' trade (Greeks, Chinese, Jews, Aramaeans, Persians, Arabs); 4) availability of technological, cultural and scientific achievements (Sumerians, Greeks; French, Dutch, Germans, British); 5) distribution of religious literature or writing system (Sumerians, Akkadians, Greeks, Romans, Arabs, Russians). Although Arabic, Chinese, and Hindi are considered far more important international languages, they are spoken by far more people than, for example, German or Russian – in cultural significance, they are significantly inferior to the latter. Statistically and culturologically promising option is the construction of international vocabulary and international language on the basis of Latin and Sanskrit.

The objective of the study is to identify similar and distinctive features, find both general and specific points, factors distinguishing between international (global) languages and languages between nations or languages of international relations in the context of conducting international affairs, their comprehensive analysis and scientific prognosis regarding their theoretical as well as practical significance.

Methods of study. During the study, the following methods of cognition were used: historicism, consistency, objectivity, chronological sequence, generalization, systematization, analysis and synthesis, comparison, classifications, etc. The analysis method essentially involves paraphrasing the linguistic routines in a meta-language based on intuitively intelligible natural language, and in simple terms which permit a precise comparison of both the similarities and differences between the items in the two languages. Thus, similarities and differences have been established using comparative-historical, synchronic-comparative, system and synchronic-diachronic analysis, comparison methods.

Analysis of the latest studies and publications. Studies of English as an international language are actively developing in the late twentieth – early twenty-first century due to the rapid spread of the language through the Internet. Researcher S. Karasov studied English in terms of language, which is able to accumulate national characteristics of language use. Linguist D. Crystal [9] studies English as an international (global) language in the context of business communication, Ye. Sokur, R. Svyrydon, V. Mamontov, Z. Gabunia, Ye. Ulmbasheva [1], E. Pasiv, S. Shatylov and G. Lozanov, highlights on the increasing popularity of English due to the influence of the English language globalization on international communication. Both theoretical and practical backgrounds of language comparative analysis in the area of International relations have

been laid by Felix Ameka [10], K. Zakiryanov [2], H. Anderson, C. Webber and others. H. Burhanudeen [8], Lord Brimelow, D. Crystal, N. Kashchyshyn [3], E. Kuzmin [4], P. Sardachuk, O. Kulyk [6], O. Sahaidak [5] have paid their particular attention to the English language as a language of diplomacy.

Results. The slave-owning city-states' foreign policy was determined by interests of struggle for territorial expansion, acquisition of slaves, markets. Hence, the desire for hegemony, allies search, formation of groups, colonial expansion, aimed at forming great powers and emerging clashes between the Greeks in the East, with the Persian Empire, the Romans – in the West, with the richest trading republic of the ancient world – Karf. The ancient city-state diplomatic activities were expressed in negotiating on strategically vital issues, the continuous embassy exchange, the meetings convening, concluding defense and offensive alliance agreements. The diplomacy of classical Greek states during the Peloponnesian War between the two largest military-political alliances – Athens and Spartan – that had been fighting for supremacy in the Hellenic world for 30 years. Later, no less intense diplomacy was intensified with the new force emergence on the Greek arena – the Kingdom of Macedonia, embodying the unified tendencies of Greece at the time, combined with colonial expansion to the east.

It is believed that the oldest written treaty was a treaty concluded in 1296 BC between Pharaoh Ramses II and King Hatgushil III. It established peace between the two states and formed a military alliance, which provided for mutual assistance in the event of war with third states, in the suppression of internal uprisings, as well as the extradition of defectors. The text of the agreement was written on silver plates, and both copies were sealed with signatures and state seals. It has already been noted that in the practice of international relations the common language was originally Latin, because the treaties were concluded more often by the Greeks or Romans with other states, because they were considered the most developed kingdom, empire. Thus, the Latin language has become indispensable for those people who study law. The reason is that a large number of the first terms were composed in Latin and had no translation.

French, as a language of written communication, was formed in 842 from the vernacular Latin and departed from it further than any other Romance language. The decisive moment in the French language history was 1539, when by order of Ville-Cottret the Paris people's dialect was approved as the official national language.

Today, French is represented not only in its historical homeland – France, but also in other

countries on the globe, performing the functions of international communication. About 90 million people in the world now use it as a native language. In recent years, the number of people speaking French has increased significantly, and together with those who actively use it as a second language, the total number of Francophones is more than 220 million. The modern French-language map of the world shows that French is the sixth most common language in the world (after Chinese, English, Hindi, Spanish and Arabic). It is the official language of 32 countries and the fifth largest ones in the world.

Being the second international relations' language, the official diplomatic language, French is both the official and working language of all European and most international organizations. Among them it's worth distinguish the UN, the UNESCO, the European Union, the Council of Europe, the NATO, the International Olympic Committee, the World Trade Organization, the International Committee of the Red Cross. All diplomatic notes of the Vatican are composed in this language.

At the Vienna Congress in 1815 and the Paris Congress in 1856, all work was conducted exclusively in French. Only at the Paris Conference of 1918-1919 there was the English language equal in rights to French: "This treaty, as the article on the Treaty of Versailles ratification shows, is authentic both in French and English texts." It was the article that put an end to the French language's claims to obtaining the status of the official diplomatic language. Apparently, this was inevitable, because it is obvious that the French language supremacy gave French diplomats an advantage over their competitors. It can be argued that today the French language importance as the international communication language, democracy and culture is growing in the world. With the general trend towards economy globalization and culture unification, only the struggle to preserve the diverse linguistic heritage will help preserve the uniqueness of the world space. The moment when the French language may lose its significance will never come!

In the twentieth century, we notice the emergence of English as a second, and later as the main diplomacy language. At a conference in San Francisco in 1945, five languages were adopted for official communication: Chinese, English, French, Russian, and Spanish.

From a historical perspective, globalization of the English language can be clearly explained. In essence, English, originating from the West Germanic dialect spoken by the English and Saxon tribes, spread to the south-east of Scotland through the Anglo-Saxon Kingdom. Later, English in the colonial regime of the United Kingdom became a common language in the British Empire colonies. The newly formed peoples also began to

speak English to avoid political difficulties. Finally, as a result of the British Empire rise, the language spread to North America, India, Africa, Australia and many regions. The English language hegemony, which began in the mid-twentieth century in the United States, accelerated the spread of this language in the world. It appeared in America in the seventeenth century in the English-speaking British Colonies, formed from immigrants who arrived to North America.

According to statistics, about a quarter of the world's population has already been speaking English rapidly, and this figure is growing: by the beginning of the twenty-first century, it was more than one and a half billion people. No other language, both in terms of speed and scale of distribution, can compare with English. In today's world, 750 million people use English as a second language. Many companies are increasing the number of language trainings for their employees in mastering English for professional purposes. English writer Robert McCram in his work "The English story" emphasizes that from ancient times and today the English language includes many words from other languages. According to the writer, many borrowed words in English are considered the main reason of its recognition in the world. As a means of communication №1 in Europe, English is used not only in countries where it has the status of state language, but also among peoples (France, Portugal, Italy, Spain, Sweden, Norway, etc.).

The Chinese language is the most important representative of the Sino-Tibetan language family. It is spoken by at least 90% of China's population, that is more than a billion people, and is also common in Indonesia, Cambodia, Laos, Vietnam, Myanmar, Malaysia, Thailand, Singapore and other countries – an estimated 1989 Chinese-speaking population, language outside of "Greater" China, which includes Taiwan, Macao and Hong Kong, was about 50 million. Chinese literacy age is used in such a neighboring country as China and Japan, a language that is not related to Chinese. Chinese is mostly characterized by three or four types of tones, monosyllabism of almost all simple words and almost complete absence of word-changing affixes. There are currently about 110 million people in the world who speak Chinese fluently, however, mostly are Chinese, or people from neighboring countries. Due to the fact that this language has a very complex phonetics, most people do not dare to learn it. In addition, spelling is not easy either, which is why agreements in this language are concluded only with those countries that agree to it.

Diplomatic language, both official and especially the language of international politics, differs significantly from journalistic, sometimes emotional, verbose; it differs to some extent from

the literary, more figurative, and free. Although a good command of the literary language helps a diplomat. Pushkin's language of prose comes closest to the diplomatic language – concise, accurate, without whimsy. "Diplomacy is the science of writing." In this context, it's worth noting that written language play more important role than oral. Diplomatic language is characterized not only by the description accuracy, an in-depth analysis of government policy and actions, but also precise and concise wording, so that, as the classic taught, "words were close and thoughts were spacious." Therefore, those who do not have the gift of the written word or have not developed the skills of diplomatic style; it is hardly advisable to go to diplomats. The content of diplomatic documents is set, established (by the relevant government body that determines the policy) before the diplomatic document drafting begins. Hence, it is clear how important are language instruments, word accuracy, each phrase correspondence with the meaning embedded in it.

Список використаних джерел

1. Габунія З., Улімбашева Е. Міжкультурна комунікація як факт мови : навчальний посібник зі спецкурсу «Міжкультурна комунікація». Львів, 2005. 176 с.
2. Закирьянов К. Сопоставительное исследование разноструктурных языков: лингвометодический аспект. *Российский гуманитарный журнал*. 2015. Выпуск 4 (3). С. 224-233.
3. Кацшин Н. Особливості дипломатичної мови : історія і сьогодення. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://everest-center.com/osoblivosti-diplomatichnoyi-movi-istoriya-i-sogodennya/>
4. Кузьмин Э. Л. Протокол и этикет дипломатического и делового общения. М.: Юридический колледж МГУ, 1996. 381 с.
5. Сагайдак О. Дипломатичний протокол та етикет. Київ: Знання, 2006. 380 с.
6. Сардачук П., Кулик О. Дипломатичне представництво : організація і форми роботи. К.: Україна, 2001. 176 с.
7. Сафонов М. Китайский язык и китайская письменность : курс лекций. М.: АСТ, Восток-Запад, 2007. 640 с.
8. Burhanudeen H. Diplomatic language: an insight from speeches used in international diplomacy. *Journal of Southeast Asia Social Sciences and Humanities "Akademika"*, 2006. Vol. 67. No 1. P. 37-51.
9. Crystal D. Front matter. In *English as a Global Language*. N. Y.: Cambridge University Press, 2012. 224 p.
10. Felix K Ameka. A comparative analysis of linguistic routines in two languages: English and ewe. *Journal of Pragmatics*, 1987. No. 11 (3). P. 299-326.

Discussion. Thus, having analyzed the huge amount of data we can conclude that today there is no mandatory common language for official diplomatic relations

and international treaties (in the past, Latin and then French dominated). The principle of language equality is gradually being approved. With rare exceptions, public foreign bodies conduct official correspondence, especially the exchange of diplomatic documents, in their national languages.

Currently, for the convenience of both parties, agreements are signed in two or even three languages. The institutional nature and clichédness of diplomatic language are skillfully combined with the emotionality of statements, and the word remains the main way of influence and confrontation. Diplomatic language will always be needed by countries, because no politician in his career has done without agreements. And the ability to set the right conditions is definitely needed.

11. Stanko Nick. Use of language in diplomacy. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.diplomacy.edu/sites/default/files/Language_Diplomacy_Chapter2.PDF

References

1. Habunia, Z., Ulimbashava, Ye. (2005). Mizkulturna komunikatsiia yak fakt movy [Cross-cultural communication as a language fact]. Lviv, 176. [In Ukrainian].
2. Zakyrianov, K. (2015). Sopostavitelnoie issledovaniie raznostrukturnykh yazykov: lnhvometodicheskiy aspect. [Comparative study of languages of different structures: linguistic and methodological aspect]. *Rossiyskiy humanitarnyi zhurnal*. [Russian Humanitarian Journal]. Vol. 4 (3). 224-233. [In Russian].
3. Kashchysyn, N. (2017). Osoblyvosti diplomatichnoi movy : istoriia i sohodennia. [Specifics of diplomatic language: history and the present]. URL: <https://everest-center.com/osoblivosti-diplomatichnoyi-movi-istoriya-i-sogodennya/>
4. Kuzmin, E. (1996). Protokol i etiket diplomaticheskoho i delovoho obshcheniia. [Protocol and etiquette of diplomatic and business communication]. Moscow : College of Law, Moscow : State University, 381. [In Russian].
5. Sahaidak, O. (2006). Dyplomatychnyi protokol ta etyket. [Diplomatic protocol and etiquette]. Kyiv : Znannia, 380. [In Ukrainian].
6. Sardachuk, P., Kulyk, O. (2001). Dyplomatychno predstavnystvo : orhanizatsiia i formy roboty. [Diplomatic representation: organization and forms of work]. Kyiv: Ukraina [Ukraine], 176. [In Ukrainian].
7. Safonov, M. (2007). Kitayskii yazyk i kitayskaia pismennost : kurs lektsyi. [Chinese

language and Chinese script]. Moscow: AST, East-West, 640. [In Russian].

8. Burhanudeen, H. (2006). Diplomatic language: an insight from speeches used in international diplomacy. *Journal of Southeast Asia Social Sciences and Humanities "Akademika"*. Vol. 67. No 1. P. 37-51. [In English].

9. Crystal, D. (2003). Front matter. In *English as a Global Language*. N. Y.:

Cambridge University Press, 224. [In English].

12. Felix K, Ameka. (1987). A comparative analysis of linguistic routines in two languages: English and ewe. *Journal of Pragmatics*. No. 11 (3). P. 299-326. [In English].

10. Stanko, Nick. (2001). Use of language in diplomacy. URL: https://www.diplomacy.edu/sites/default/files/Language_Diplomacy_Chapter2.PDF

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ МОВ В ГАЛУЗІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

С. Б. Христюк, О. О. Щука

Анотація. Дослідження спрямоване на детальне вивчення та порівняльний аналіз міжнародних мов у галузі міжнародних відносин та дипломатії у хронологічній послідовності. Доведено, що в аналізі мов є багато змінних, які необхідно глибоко врахувати; найголовнішими є однорідність чи неоднорідність структури населення, культурна спадщина держави та культура мови, що вивчається, різні техніки та стратегії навчання. Дослідження підкреслює той факт, що міжнародні відносини виникли в X – IX століттях до нашої ери і розвивалися досить довго і динамічно; причиною їх швидкого розвитку була потреба у продовольстві та торгівлі рабами. Згодом дипломатія стала інструментом мирного вирішення конфліктів. Міжнародні відносини розпочались у Греції та Римі, а першою мовою для ведення переговорів була латинська, однак, слід визнати, що сама мова часто була причиною непорозуміння та конфліктів. У якийсь момент вона була замінена на французьку через наполеонівські територіальні захоплення, а згодом на англійську після Паризької мирної конференції, на якій англійська та французька були зрівняні в правах. На засіданні ООН було затверджено кілька міжнародних мов – англійську, французьку, іспанську, російську та китайську, але вони вважаються лише міжнародними.

Безперечно, дипломатична мова – це велике мистецтво говорити, писати та вирішувати спірні проблеми. Порівнюючи кількість людей та мовне значення, можна зробити висновок, що носії мови не роблять мову міжнародною. Легкість вивчення та схожість з іншими мовами – це відмінні риси, необхідні для того, щоб набути статусу міжнародної мови. Варто зазначити, що простота вивчення мови, а також менталітет мовців не впливають безпосередньо на соціальну значимість мови. Варто відзначити, що глобальна карта мовного впливу має ієрархічну структуру: центральна вісь комунікацій – англійська, оточена центрами другого порядку: німецькою, французькою, іспанською, російською та португальською.

Вважається, що найдавнішим письмовим договором був договір, укладений у 1296 р. до н.е. між фараоном Рамзесом II та королем Хатгушилом III. Дане дослідження визначило комунікацію та міжнародні відносини як спільні знаменники та дійшло висновку, що дипломатична мова характеризується не тільки фактом точності опису, поглибленим аналізом державної політики та дій, але також точними та короткими формулюваннями.

Ключові слова: порівняльний аналіз, міжнародна мова, міжнародні відносини, дипломатична мова, переговори, точність, характерні риси.

A PERSUASIVE FORCE OF PUNS IN BRITISH ADVERTISING

L. O. SHANAIEVA-TSYMBAL, PhD in Public Administration, Associate Professor,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

E-mail: almi2004@ukr.net

<http://orcid.org/0000-0002-4571-3827>

Abstract. *In the article an important role of puns in British advertising has been widely studied. Also it is a subject of interest in modern culture, linguistics, communication, popular psychology and marketing. Today an important role of our social life plays advertising. It has a great influence on our life and may affect on us in various spheres. Today's advertisements also inform and guide many of the important decisions we make, not just the cars we drive but whether we take entrepreneurial risks, choose to live a healthy lifestyle, plan ahead for retirement or donate to charity. Moreover, it represents specific sides of our society's valuation and frame. Advertising humor refers primarily to the ability of audiences to respond positively when one or others are portrayed in a playful manner. Attention is simply the degree to which consumers focus on stimuli within their sensory field. Humor is inherently attractive to most consumers because it is a major and pleasurable component of our cultural value system. A positive relationship between humor and attracting attention has been found across many different types of situations. It has been recommended for use in sales presentations, educational settings, training sessions, after-dinner speeches, and in the advertising of many different types of products. In the process of creating advertisements, language, option of demonstration is of crucial significance.*

English pun is a common language phenomenon. This effective rhetorical device is common in literary texts, cinema, and television comedy shows. Puns in advertising, as a technical way of communicating between advertisers and customers, play a great role in attracting people's attention. Punning is one of the most common forms of speech play which can enhance the appeal of a language and strengthen its informative effect. One of the most intriguing aspects of pun is the inter connection among culture and language, which can show the disambiguation of the appointed dual meanings closely stimulating or challenging, mostly if there viewer is not a natural speaker. On the other hand, it is not always easy for consumers to understand the wordplay, as well as jokes are based on homophones and homonyms.

Keywords: *information, humor, advertising, persuasion, force, media, the Internet, press, puns, advertisers, customers, attention, values, marketing, culture, psychology, linguistics.*

Introduction. We are existing in an age of information outbreak in which advertising appears to be an irreplaceable building obstruction of the media. TV, Radio, the press, the Internet are financially induced to introduce ads.

What kinds of choices make an ad greatly efficient is something eminent to be observed from a linguistic view. The aspect for important academic study on pun in advertising was paved by many doctoral dissertations. The works dealt with humor, puns and persuasion.

Thus, **the purpose of research** is to provide an insight into the language of advertising, humor, pun or wordplay in particular.

Methods. In order to solve the different problems that the puns caused, Oxford English Dictionary was used, various thesauruses, encyclopedias and parallel texts have been consulted, as well as various parallel texts found on the Internet.

Analysis of the latest studies and publications. Works on puns in advertising were published by B. Sternthal and S. Craig (1973), P. J. Kelly and P. J. Solomon (1975), D. Ogilvy and L. Xiang (1982) [2, p.68]. Among a great number of questions aiming at solving the

problem of humor in advertising, a special place is occupied by the question of the use of puns in print advertisements. It was studied by V. B. Sosnovskaya, Gulas C. S., A. Goddard, J. Wen, K. Tanaka, F. Abass, Y. Li, A. Mirabela, W. Nash, A. M. Zwicky, [1;3;4;5;6;7]. Nowadays, the study of pun in the language of advertising has extended to make certainty and draw scientific attention.

According to Prof. I. R. Galperin, the pun is a stylistic device which is based on the interaction of two well-known meanings of a word or a phrase. There need not necessarily be a word in the sentence to which the pun-word refers, but like any other stylistic device, it must depend on a context. Oxford English Dictionary determines pun as the applying of words in such aspect as to offer two or more associations or different meanings, or the usage of two or more similarly words or nearly alike sound with another meanings, so as to emit a funny effect [7]. From the precise definition, the construction of English puns originates from two parts, one is from the sounding of the given words and the second is from the content of the given words.

Results. There are several classifications of

puns. The first is represented by A. M. Zwicky and E. D. Zwicky who suggest that there are two types of the pun: perfect and imperfect. The perfect pun includes similar spelling and the same pronunciation, e.g.: *Pillsbury Flower Company: Everybody kneads it.*

“Kneads” in the sentence meaning “to rub flour” is homonymous with the word “needs” meaning “to want”, which makes this advertisement extremely impressing and persuasive.

Imperfect puns are based on the system of the half in verse, e.g.: *A man wanted to buy his wife some anemones, her favorite flower. Unfortunately, all the florists had left and there were a few stems of the feathery ferns he used for decoration. The husband presented these rather shamefacedly to his wife. “Never mind, darling”, she said, “with fronds like these, who needs anemones?”* (target-friends, pun- frond’s target-enemies; pun - anomones) [3,p.493].

In accordance with the J.Wen’s book “English Writing and Rhetoric”, there are 4 types of English puns:

- homophonic pun,
- paronomasia,
- antaclasis, and
- sylleptic pun.

Homophone is each of two or more words having the same pronunciation but different meanings, origins, or spelling [7]. One exact example for the homophonic pun is: *Telephone Advertisement: Make your every hello a real good-buy.*

In the clause the words “good-buy” have the same sounding, hence it arouse the association of good-bye to the users.

Paronomasia is the usage of two words which are analogical or have the same sounding but with another meaning. A typical example of paronomasia is: *Shave Road Signs in Burma: Drunk drivers often put the quart before the hearse.*

In this advertising “quart” has the same sound to cart and hearse sounds like “horse”. Quart is a dimension for alcohol and hearse is a specific vehicle, which carries dead bodies. The purpose of the use of pun in this case is to make fun of the drunk drivers who are taking the risk of their own lives driving drunk and recalls readers of the significance of driving safety.

Antaclasia appeals to a word which can be used twice or more, but always with a different meaning. Sample:

*Mild (cigarette): A mild way
Make it a Mild Smoke.
Smooth, rich, rewarding.*

The company achieves its goals of brand propaganda during the usage of this pun by persuading the smokers to buy the cigarettes. Furthermore, puns do not just

communicate one interpretation while activating another, but actually communicate both meanings. One word presents two or more images. Here “mild” has dyad meanings. The first meaning is “soft, gentle” and the second is the mark of a cigarette.

A sylleptic pun is the term used as a pun which takes place only once and has more than two meanings. A good example is:

Weight-Watcher ice-cream: Spoil yourself and not your figure.

Here “spoil” has two meanings. The first meaning signifies enjoying oneself whereas the second spoil signifies destroying somebody’s figure. Anybody who has a good style but is afraid of getting stout may be lucky to eat it [2, p.68-69].

A. Mirabela suggests one more type of the pun – idiom or proverb pun. She says that an idiom is an expression whose meaning cannot be deduced from the literal definitions and the arrangement of its parts, but refers instead to a figurative meaning that is known only through conventional use. Advertising language sometimes uses some people quoted proverbs or common sayings. These ads use the pun not only to enhance the attractiveness of advertising. The pun also embodies the art of advertising language, more so with a memorable advertising implication.

Idioms have multiword character, they are fixed and they have common figurative meaning. The phrase “to be in the same boat” has the literal meaning “to be in the same boat”, and also the idiomatic figurative meaning “to be in the same difficult situation”. For example:

Could you challenge us –and catch a bigger slice of the cake.

An idiom “a bigger slice of the cake” means to impart of the accessible money benefits that you consider you have a right to. A picture represents two happy women eating a cake. Idioms that have two meanings, an idiomatic and a literal meaning are of used creatively in pun [6,p.638-639].

The use of puns in advertising may be especially important in achieving advertiser’s goal in certain social situations. By using a pun, the advertiser is able to make an advertisement stand out and this has the potential to accomplish certain communicative goals better than if the message was expressed literally. The extra processing effort needed to process a pun helps to sustain the audience’s attention for longer period of time and this makes the advertisement more memorable [4, p.58].

The most distinctive functions of the pun in the advertisements are aesthetic vocative ones.

Vocative function appeals to the language function that the reviewers can take action to perform as the text experts. Pun is a jest involving the jocular use of a word in other senses or words which vary in meanings but with the same or alike sound. It is important for ads to

appeal the attention of the customers, e.g.: *More cigarettes: Ask for More.*

In this case, the pun reposes on the dual meanings of the “more” word. It can be understood as a mark name of cigarettes. More can also mention to more cigarettes of this mark name. The jocular use of “more” makes the ad very efficient and emphatic, so the customers can be stimulated to purchase the product. Another model: *Coca Cola Coke refreshes you like no other can.*

The word “can” has a simple meaning as the aluminum can used to hold liquid, mainly drinks, whereas it also can functionate as the modal verb in its homograph. Hence, this ad may be interpreted in dual ways:

Coke refreshes you like no other can (can refresh you).

Coke refreshes you like no other (drinks) can (refresh you).

Indeed, advertisements in that way may amaze the consumers.

Aesthetic function cites to the language function that can evoke the readers' sense of beauty. As the puns create the dual images from the phrase of the sound and meaning, so the reviewers may like some kind of imagination or sensual pleasure. For instance: *Raincheatah Raincoat: Catch the Raincheatah and cheat the rain.*

Here, Raincheatah is the mark name for a cloak with similar pronunciation as raincheater, whereas raincheater is invented from “windcheater” (waterproof raincoat). The reviewers may imagine that they play with the rainwearing Raincheatah. Another example: *Khadi Sat Reeththa Herbal Shampoo: Let's give your hair a spring touch.*

This advertisement shows a kind of Shampoo with the impressive picture that demonstrates that after washing the hair will be like a waterfall, and spring has the meaning of elastic quality. Another example: *Wigwam Sweet*

Corn: How about our sweet corn, you'll smile from ear to ear.

The word “Ear” has dual meanings: the first means an organ of hearing while the second means seed-bearing part of a cereal. So, “from ear to ear” signifies smiling brightly or eating popcorn one after another. So it is easy to impress the readers and draw their attention to the ad product [2, p.69].

The other examples of different types of pun in advertising language are as follows:

House of Fraser: “Temptation on Every Level”. (House of Fraser is a department store. This message reminds us that the whole is full of tempting things);

Toyota: “The Car in Front is a Toyota”. (The double meaning is compounded by the fact that for a few years all Toyotas came with this slogan as a sticker on the rear window);

At&T: If you want your business to pick up the phone. (It calls on how to use telephone services company with a view to enhancing the success of business and business contacts);

Holiday Inn: Don't have a weekend ... Have a WEEKENDER! (In this text advertising the hotel chain Holiday Inn deliberately distorts spelling of the word weekend);

Nimble: She's the nimblest girl around. Nimble is the way she goes. Nimble is the bread she eats. Light, delicious, Nimble. (In this advertisement, the word “nimble” as an adjective means clever, and as a proper noun, it is also the name of the product. So it has two meanings, forming a pun, which can arouse consumers' buying desire).

Discussion. It is evident that pun plays an important role in advertising: it adds attractiveness, memorability and effectiveness to advertising copy. Different types of pun are often used in merchant advertising as a periodic device to push a given service or product by drawing the reader's attention, creating humor and increasing persuasive force to the notification.

References

1. Gulas, C. S., M.G. Weinberg (2006). *Humor in Advertising: a Comprehensive Analysis*. NY: M.E. Shape. P.241.
2. Xiang, L. (2006). *On the Pun in English Advertisement*. Canadian Social Science. – Laval: Canadian Academy of Oriental and Occidental Culture. Vol.2, Nr.2, P.68-70.
3. Zwicky, A. M., Zwicky, E. D. (1986). *Imperfect Puns, Maredness, and Phonological Similarity: With Fronds Like These, Who Needs Anemones?* Folia Linguistica. The Hague. Vol.20, Nr. 3-4, P.493-503.

4. Abass, F. *The use of Puns in Advertising*. URL: <http://leo.aichi-u.ac.jp/~goken/bulletin/pdfs/No16/03AbassF.pdf>
5. Li, Y. *Linguistic Analysis of Puns in advertising English*. URL: <http://06bcgijkl.blogbus.com/logs/21570372.html>
6. Mirabela, A. *The Use of Wordplay and Idioms in Brands*. URL: <http://steconomice.uoradea.ro/anale/volume/2008/v1-international-business-and-european-integration/113.pdf>
7. *The Oxford English Dictionary*. URL: <http://oxforddictionaries.com>

PEREKONLIVA SILA KALAMBURIV U BRITANS'KIJ REKLAMI

Л. О. Шанаєва-Цимбал

Анотація. У статті широко досліджено важливу роль каламбурів у британській рекламі. У сучасному світі реклама все більше привертає увагу фахівців різних областей знання: психології,

© L. O. Shanaieva-Tsymbal

«International journal of philology» | «Міжнародний філологічний часопис» Vol. 12, № 3, 2021

культурології, журналістики, економіки та лінгвістики. Сьогодні важливу роль у нашому суспільному житті відіграє реклама. Вона має великий вплив на наше життя і може впливати на нас у різних сферах. Реклама також інформує та керує багатьма важливими рішеннями, які ми приймаємо, не лише щодо автомобілів, якими ми керуємо, а й щодо того, чи йдемо ми на підприємницькі ризики, чи вибираємо вести здоровий спосіб життя, чи плануємо вийти на пенсію заздалегідь, чи жертвуємо гроші на благодійність. У процесі створення реклами вирішальне значення має мова, загально доступні терміни і вираження.

Англійський каламбур, як ефективний риторичний засіб поширений у літературних текстах, кіно і телевізійних комедійних шоу. Каламбур в рекламі, як технічний спосіб спілкування між рекламодавцем і клієнтом, відіграє величезну роль щодо залучення уваги людей, так як дуже часто на мовній грі ґрунтується комізм. Каламбур - одна з найпоширеніших форм мовної гри, і простір, що займає мовна гра і форми її репрезентації безмежні, як і простір, що займає мова як засіб спілкування. Гумор за своєю суттю привабливий для більшості споживачів, оскільки він є основним і приємним компонентом нашої системи культурних цінностей. Позитивний зв'язок між гумором і привертанням уваги було виявлено в багатьох різних типах ситуацій. Його рекомендували використовувати в торгових презентаціях, навчальних закладах, тренінгах, промовах після вечері та в рекламі багатьох різних видів продукції. З іншого боку, споживачам не завжди легко зрозуміти гру слів рекламодавця так як каламбур, як популярний літературний троп, постійно використовуює складові каламбури, а також жарти, засновані на омофонах і омонімах.

Ключові слова: інформація, гумор, реклама, переконання, сила, ЗМІ, Інтернет, преса, каламбури, рекламодавець, клієнт, увага, цінності, маркетинг, культура, психологія, лінгвістика.

**ISSUES IN THEORY AND METHODS OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES.
ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ І МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ**

УДК 372.881.1
<https://doi.org/10.31548/philolog2021.03.116>

ЕФЕКТИВНІСТЬ ПІДХОДУ «TASK-BASED LEARNING» У ПОКРАЩЕННІ НАВИЧОК ГОВОРІННЯ ТА ЗНАТЬ ПРОФЕСІЙНОГО ВОКАБУЛЯРУ ПІД ЧАС ВИКЛАДАННЯ МОРСЬКОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ

В. С. ГРИГОРАШ, кандидат філологічних наук, доцент,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
E-mail: viktoriiagrygorash@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-0935-940X>

Г. Б. КРАВЕЦЬ, старший викладач,
Національний університет «Одеська морська академія»
E-mail: gkravets68@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-2388-4606>

М. В. ЦИНОВА, кандидат історичних наук, доцент,
Національний університет «Одеська морська академія»
E-mail: marinatsinovaya@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-2633-8416>

Анотація. Статтю присвячено дослідженню ефективності використання підходу «Task-Based Learning» (TBL) (навчання на основі комунікативних завдань) під час навчання курсантів морських спеціальностей говорінню та професійному вокабуляру. Комунікативне завдання в роботі розглядається як вид діяльності, в якому цільова мова використовується студентом з комунікативною метою для досягнення певного результату. Водночас слід дотримуватися певної хронології комунікативного завдання, яка складається з трьох етапів: перший (pre-task), другий (task cycle), третій (language focus). У дослідженні взяли участь 36 курсантів 2 курсу Національного університету «Одеська морська академія» (Одеса, Україна), які навчаються за спеціальністю «Управління судновими технічними системами і комплексами». Для визначення ефективності використання TBL курсантів було поділено на дві групи по 18 учасників: контрольну та експериментальну. У контрольній групі морську англійську викладали з використанням традиційних методів, у експериментальній групі – із застосуванням Task-Based Learning. Для обробки результатів тестування та відкритих питань в анкетах курсантів було використано кількісний та якісний методи дослідження.

Результати дослідження свідчать про доцільність використання Task-Based Learning у процесі викладання морської англійської курсантам закладів вищої освіти України, що проявляється у покращенні знань морської термінології, підвищенні внутрішньої та зовнішньої мотивації подальшого вивчення англійської мови, використанні аутентичних навчальних матеріалів та ресурсів, використанні мови в максимально наближених до професійного середовища комунікативних ситуаціях, використанні різних форм інтеракції з метою розвитку колаборації, критичного мислення та вмінь комплексно вирішувати повсякденні та надзвичайні проблеми, пов'язані з майбутньою роботою на судні.

Ключові слова: навчання на основі комунікативних завдань, комунікативне завдання, професійний вокабуляр, колаборація, критичне мислення, інтеракція.

Постановка проблеми. Безпека життя на морі та комфортне морське середовище залежать від професіоналізму та компетентності моряків. Згідно з останніми статистичними даними ІМО (Міжнародної морської організації), 80 % аварій, що трапляються на морі, є результатом людських помилок, половина з яких пов'язана з

непорозуміннями, що трапляються під час комунікації. Саме тому високий рівень знання англійської мови сприяє створенню ефективного робочого середовища, безпеки екіпажу та вантажу.

Морська англійська мова – це розділ англійської мови за професійним спрямуванням (ESP). Вона широко

використовується моряками різних спеціальностей під час роботи в порту або на борту судна. Морська англійська мова охоплює багато сфер, таких як географічна навігація, навігаційне обладнання, метеорологія, зберігання вантажів, морське право та регулювання, морський зв'язок тощо [4, с. 400]. Викладання морської англійської передбачає викладання професійного вокабуляру та навичок, що передбачають читання текстів про різні види обладнання та принципи їх роботи, усунення несправностей, а також міжнародних конвенцій щодо морського судноплавства; розуміння на слух морських команд; написання звітів, заявок на бункерування; ведення переговорів з іншими працівниками на судні, працівниками служби безпеки тощо [15]. Як і інші галузі ESP, морська англійська мова здебільшого орієнтована на потреби курсантів, автентичність матеріалів та завдань, використання різних підходів та методів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Сучасні зарубіжні розвідки присвячено дослідженню передових підходів викладання морської англійської. Шень і Ван [12] зазначають, що традиційні методи викладання не відповідають сучасним потребам моряків. Курсантів слід навчати судноплавній термінології, безпеці зв'язку та технічній морській англійській з урахуванням новітніх інноваційних методів навчання. У фокусі дослідження О. Романової [10] знаходяться проблеми викладання вокабуляру, що відповідає потребам майбутніх моряків.

Серед вітчизняних та зарубіжних дослідників, які займаються проблемами викладання морської англійської, слід виділити праці Ю. Кльопки [1], О. Колмикової [2], В. Смелікової [13], К. Пейакович [8] та ін.

У науковій праці О. Колмикової зазначається, що до труднощів, з якими стикаються викладачі закладів вищої освіти морського профілю в процесі викладання англійської мови, відносяться: «дуже низький рівень зацікавленості курсантів; побоювання деяких курсантів розмовляти англійською мовою на заняттях, зосередження на можливих помилках; нерозуміння доцільності вивчення слів та фраз, затверджених ІМО для вживання в морській галузі, неусвідомлення неприпустимості заміщення їх синонімами із загальноповсякденної лексики у професійному спілкуванні» [2, с.180-181].

Актуальність дослідження визнається необхідністю пошуку та застосування сучасних ефективних методів і підходів до викладання морської англійської у закладах вищої освіти України.

Метою дослідження є визначення доцільності використання підходу «Task-Based Learning» (TBL) (навчання на основі

комунікативних завдань) у покращенні навичок говоріння та знань професійного вокабуляру під час викладання морської англійської курсантам морських університетів України.

Методи. Для досягнення мети в роботі використано кількісний та якісний методи дослідження. Кількісний метод застосовано для обробки результатів тестування курсантів у групі, в якій використовувався метод TBL. Якісний – для вивчення відповідей курсантів на відкриті питання в анкеті.

У дослідженні взяли участь 36 курсантів 2 курсу Національного університету «Одеська морська академія» (Одеса, Україна), які навчаються за спеціальністю «Управління судовими технічними системами і комплексами». Рівень володіння англійською мовою був приблизно однаковим – B1 згідно з CEFR (Загальноєвропейські компетенції володіння іноземною мовою).

Виклад основного матеріалу. Вивченню мови на основі комунікативних завдань (Task-Based Learning) приділяють велику увагу з 1980-х років минулого століття. Річардс і Роджерс стверджують, що викладання мови на основі комунікативних завдань відноситься до підходу, заснованого на використанні завдань як основної одиниці планування та навчання у викладанні мови» [9, с. 223].

На думку Р. Рабді [11], комунікативне завдання – це вид діяльності, що має реальний результат, наприклад вирішення конкретної проблеми або обмін бажаною інформацією. Комунікативні завдання передбачають конкретну мету вивчення та використання мови. Д. Нанан розглядає завдання як частину роботи в аудиторії, яка залучає студентів до розуміння, продукування або взаємодії за допомогою цільової мови (target language). Увага студентів в основному зосереджена на сенсі, а не на формі. Однією з вимог є завершеність комунікативного завдання [7, с.10].

К. Кендлін [5] стверджує, що завдання повинні містити необхідну інформацію (input), ролі (roles), дії (actions), моніторинг (monitoring), результати (outcomes) та зворотний зв'язок (feedback). Ролі визначають стосунки між учасниками комунікації. Дії – це частини завдання, які мають виконувати студенти. Моніторинг – це контроль за виконанням завдання. Результати є цілями завдання, а зворотний зв'язок відноситься до оцінки завдання.

Дж. Вілліс [14] визначає завдання, як вид діяльності, в якому цільова мова використовується студентом з комунікативною метою для досягнення певного результату. Дослідник виділяє три етапи, що відображають хронологію виконання комунікативного завдання: перший (pre-task), другий (task cycle),

третій (language focus). Зазвичай, комунікативне завдання виконується за допомогою вільного спілкування англійською мовою. Мовні одиниці, необхідні студентам для успішного виконання завдань, з'являються в процесі виконання та повторюються в кінці заняття.

Основним принципом TBL є створення ситуацій, у яких студенти будуть активно використовувати свої мовленнєві навички [3]. Підкреслюючи значення TBL, Р. Елліс [3] стверджує, що цей підхід заохочує студентів до соціалізації, роботи в групах та допомагає вирішити соціальні проблеми. Під час виконання комунікативних завдань у змодельованих ситуаціях студенти взаємодіють між собою, допомагають один одному у навчанні, контролюють досягнення інших, пропонують свої варіанти вирішення проблеми, а також використовують попередній життєвий досвід.

Наведемо приклад використання TBL на занятті з вивчення поведінки моряків та механіків на судні.

Перший етап: оголошення теми та інструкції до завдання. Перегляд відео про протипожежні заходи на судні. Мозковий штурм корисних слів та фрази до вивчення теми.

Другий етап: курсанти використовують активну лексику у різних обставинах, виконуючи завдання в малих групах та парах. Читають текст правил поведінки у випадку пожежі та інших надзвичайних ситуацій. Прослуховують запис про різні види вогнегасників та інше протипожежне обладнання, виконують вправи на заповнення пропусків, які вони чують. Надалі, курсанти приєднуються до групової дискусії, обговорюючи причини пожежі у машинному відділенні та інших частинах судна, а також протипожежні процедури та заходи, пов'язані з роботою у машинному відділенні. Після обговорення курсантам пропонується скласти план дій у разі виникнення пожежі в машинному відділенні; представити результати

всій групі; взяти участь у рольовій грі, в якій старший механік віддає команди механікам у машинному відділенні під час пожежі.

Третій етап: аналіз та практика. Аналіз та вивчення граматичних конструкцій, що використовуються в тексті, а саме наказовий спосіб та умовні речення. Повторюється лексика з теми «Safety Aboard and Fire Fighting».

Для визначення ефективності використання TBL курсантів було поділено на дві групи по 18 учасників: контрольну та експериментальну. У контрольній групі морську англійську викладали з використанням традиційних методів, у експериментальній групі – із застосуванням Task-Based Learning.

Курсанти контрольної групи отримали традиційні інструкції, тобто викладач представляв значення нових лексичних одиниць та граматичних конструкцій, курсанти перекладали тексти з англійської мови на українську та навпаки, практикували граматику та лексику, виконуючи такі вправи: множинний вибір, відповіді на запитання до тексту та переклад. Курсанти експериментальної групи отримували комунікативні завдання, що відповідали засадам Дж. Вілліса [14]: pre-task, task cycle, language focus. Використовувалися такі завдання, як рольові ігри, мозковий штурм, упорядкування та вирішення проблем. Курсанти взаємодіяли під час виконання завдань.

На початку навчального року в обох групах було проведено вхідне тестування, а в кінці – вихідне тестування на володіння продуктивним (говоріння) видом мовленнєвої діяльності, а також на знання професійного вокабуляру. Для оцінки результатів було використано шкалу ABCDEF (згідно зі шкалою оцінювання ECTS), яка передбачала діапазони оцінювання в балах 90-100, 85-89, 75-84, 70-74, 60-69, нижче 60. Результати вхідного та вихідного тестування в контрольній і експериментальній групах представлено нижче (табл.1 та табл.2).

Таблиця 1

Результати вхідного та вихідного тестувань у контрольній групі курсантів

Оцінка за шкалою ECTS	Вхідне тестування		Вихідне тестування	
	Говоріння	Вокабуляр	Говоріння	Вокабуляр
A	4 (22,2 %)	2 (11,1 %)	6 (33,3 %)	5 (27,8 %)
B	5 (27,8 %)	3 (16,7 %)	7 (38,9 %)	5 (27,8 %)
C	3 (16,7 %)	6 (33,3 %)	2 (11,1 %)	5 (27,8 %)
D	4 (22,2 %)	4 (22,2 %)	3 (16,7 %)	3 (16,7 %)
E	2 (11,1 %)	3 (16,7 %)	0 (0,0 %)	0 (0,0 %)
	18 (100 %)	18 (100 %)	18 (100 %)	18 (100 %)

Результати вхідного та вихідного тестувань в експериментальній групі курсантів

Оцінка за шкалою ECTS	Вхідне тестування		Вихідне тестування	
	Говоріння	Вокабуляр	Говоріння	Вокабуляр
A	3 (16,7 %)	2 (11,1 %)	9 (50,0 %)	8 (44,4 %)
B	4 (22,2 %)	4 (22,2 %)	8 (44,4 %)	7 (38,9 %)
C	5 (27,8 %)	7 (38,9 %)	1 (5,6 %)	2 (11,1 %)
D	3 (16,7 %)	3 (16,7 %)	0 (0,0 %)	1 (5,6 %)
E	3 (16,7 %)	2 (11,1 %)	0 (0,0 %)	0 (0,0 %)
	18 (100 %)	18 (100 %)	18 (100 %)	18 (100 %)

Результати тестування на початку навчального року показали майже однаковий рівень підготовленості курсантів у контрольній та експериментальній групах. Згідно з результатами дослідження, при вхідному тестуванні лише 16,7 % курсантів експериментальної групи мали оцінки А за говоріння та 11,1 % – за знання професійного вокабуляру. Після експерименту відсоткове відношення курсантів, які отримали найвищий бал А за говоріння, потроїлось (50,0 %), а за знання професійного вокабуляру зросло в чотири рази (11,1 % та 44,4 % відповідно). На вхідному тестуванні 22,2 % курсантів отримали бал В як за говоріння, так і за знання морської термінології, тоді як на вихідному тестуванні їх відсоткове відношення зросло майже вдвічі (до 44,4 % та 38,9 % відповідно). Кількість курсантів, які отримали оцінку С в експериментальній групі, знизилась на 22,2 % за говоріння та на 27,8 % за знання морського вокабуляру. Жоден із курсантів у експериментальній групі не отримав оцінку D та E за говоріння та E за знання вокабуляру.

Порівнюючи результати отримані в контрольній групі з результатами експериментальної групи, доходимо висновку, що кількість курсантів контрольної групи, які отримали найвищі бали за говоріння та знання професійного вокабуляру збільшилось на 11,1 % та 16,7 %, що є меншим у порівнянні з результатами в експериментальній групі. Відсоток курсантів, які отримали оцінку E дорівнює 0 %, хоча 16,7 % курсантів отримали оцінку D як за говоріння, так і за знання вокабуляру.

Наприкінці тестування курсантам експериментальної групи було запропоновано надати формальний фідбек та відповісти на питання анкети. Результати опитування такі:

1) 93 % курсантів зазначили, що завдання, які вони виконували впродовж курсу мотивували їх у подальшому вивчати англійську;

2) 89 % курсантів зауважили, що заняття англійської були сфокусовані на оволодінні

навичками спілкування, функціональною мовою та термінологією, яка необхідна в їхній подальшій професійній діяльності;

3) 84 % курсантів відмітили ефективність застосування різних форм інтеракції, а саме групової та парної роботи, що допомагало їм активізуватися та бути головними діючими особами в навчальному процесі;

4) 82 % підкреслили, що їм стало набагато легше описувати принципи роботи обладнання, використовуючи нову лексику.

Загалом, більшість курсантів вважає, що курс морської англійської був надзвичайно корисним для подальшої комунікації на судні у повсякденних та надзвичайних ситуаціях.

Висновки. Використання Task-Based Learning створює сприятливі умови для курсантів, що вивчають морську англійську в закладах вищої освіти. Серед можливих переваг TBL слід відмітити: 1) виконання завдань, що відповідають потребам майбутньої спеціальності та підвищення зовнішньої і внутрішньої мотивації курсантів; 2) відсутність мовного контролю на етапах виконання завдань; 3) використання власних мовних знань та ресурсів; 4) експериментування з мовою під час виконання комунікативних завдань; 5) можливість спілкування та співпраця курсантів під час занять, розвиток ключових умінь і навичок 21 століття; 6) робота з аутентичними матеріалами та використання мови в ситуаціях, максимально наближених до професійного середовища.

Серед можливих недоліків вивчення мови на основі комунікативних завдань зазначено приділення недостатньої уваги засвоєнню складних граматичних конструкцій та мовних форм.

Перспективний напрям подальших досліджень убачається в подальшому дослідженні ефективності сучасних методів та підходів до викладання морської англійської, зокрема використання лексичного підходу (lexical approach) та методу проблемного навчання (problem-based learning).

Список використаних джерел

1. Кльопка Ю. С. Використання комп'ютерних технологій у викладанні морської англійської. Молодий вчений. 2020. № 4(80). С. 582-585. doi: 10.32839/2304-5809/2020-4-80-120
2. Колмикова О. О. Труднощі під час викладання англійської мови за професійним спрямуванням майбутнім офіцерам торговельного флоту. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2020. № 69, Т. 2. С. 179-182. doi:10.32840/1992-5786.2020.69-2.35.
3. Alsagheer A., Hasan A. The Effect of Using Task-Based Learning in Teaching English on the Oral Performance of the Secondary School Students. *International interdisciplinary journal of education*. 2014. № 32. P. 250-254.
4. Brow E. Teaching English for Maritime Students. *International Journal of English Language, Literature and Humanities*. 2016. Vol. VI, Issue XI. P. 399 -403.
5. Candlin C. Towards Task-based language. *Lancaster Practical Papers in English Language Education*. 1987. Volume 7: Language Learning Tasks. P. 5-22.
6. Ellis R. Designing a Task-Based Syllabus. *RELC Journal*. 2003. Vol. 34, Issue 1. P. 64-81. doi:10.1177/003368820303400105
7. Nunan D. Designing Tasks for the Communicative Classroom. Cambridge: Cambridge University Press, 1989. 211 p.
8. Pejakovic K. S. Maritime English Language – General Feature. *European Journal of Language and Literature Studies*. 2015. Vol. 3. P. 111-116.
9. Richards J. C., Rodgers, T. S. Approaches and Methods in Language Teaching (2nd ed.). Cambridge: Cambridge University Press, 2001. 278 p.
10. Romanova O. The Importance of Multilingual Professional Awareness: Peculiarities of Teaching Maritime Vocabulary. *International inter-higher school scientific and educational conference*. 2011. P. 25-34.
11. Rubdy R. Key Concepts in ELT: Task. *English Language Teaching Journal*. 1998. № 52 (3). P. 264–265.
12. Shen J., Wang H. On English Teaching in Maritime Colleges. *English Language Teaching*. 2011. Vol. 4, No. 2. P. 176-179. doi:10.5539/elt.v4n2p176
13. Smelikova V. B. Applying CLIL Method to Teaching Maritime English. *Нова педагогічна думка*. 2020. Вип. 2 (102). С. 98-102. doi: 10.37026/2520-6427-2020-102-2-98-102
14. Willis J. A Framework for Task-Based Learning. London: Longman. Pearson Education Limited, 1996. 183 p.
15. Wu X., Liao L., DeBacker T. K. Implementing Task-based Instruction in ESP

Class – An Empirical Study in Marine Engineering English. *Journal of Language Teaching and Research*. 2016. Vol. 7. No. 5. P. 936-945. doi: 10.17507/jltr.0705.14

References

1. Kl'opka, Yu. S. (2020). *Vykorystannia komp'uternykh tekhnolohij u vykladanni mors'koi anhlijs'koi* [Using computer technologies in maritime English teaching]. *Molodyj vchenyi* [Young Scientist], 4(80), 582-585. doi: 10.32839/2304-5809/2020-4-80-120
2. Kolmykova, O. O. (2020). *Trudnoshchi pid chas vykladannia anhlijs'koi movy za profesijnym spriamuvanniam majbutnim ofitseram torhivel'noho flout* [Difficulties of teaching the English language for specific purposes to the would-be officers of merchant fleet]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchij i zahal'noosvitnij shkolakh* [Pedagogy of creative personality formation in higher and general academic schools], 69 (2), 79-182. doi: 10.32840/1992-5786.2020.69-2.35.
3. Alsagheer, A., Hasan, A. (2014). The Effect of Using Task-Based Learning in Teaching English on the Oral Performance of the Secondary School Students. *International interdisciplinary journal of education*, 32, 250-254.
4. Brow, E. (2016). Teaching English for Maritime Students. *International Journal of English Language, Literature and Humanities*, 11 (4), 399-403.
5. Candlin, C. (1987). Towards Task-based language. *Lancaster Practical Papers in English Language Education: Language Learning Tasks*, 7, 5-22.
6. Ellis, R. (2003). Designing a Task-Based Syllabus. *RELC Journal*, 34 (1), 64-81. doi: 10.1177/003368820303400105
7. Nunan, D. (1989). Designing Tasks for the Communicative Classroom. Cambridge: Cambridge University Press, 211p.
8. Pejakovic, K. S. (2015). Maritime English Language – General Feature. *European Journal of Language and Literature Studies*, 3, 111-116.
9. Richards, J. C., Rodgers, T. S. (2001). Approaches and Methods in Language Teaching (2nd ed.). Cambridge: Cambridge University Press, 278 p.
10. Romanova, O. (2011). The Importance of Multilingual Professional Awareness: Peculiarities of Teaching Maritime Vocabulary. *International inter-higher school scientific and educational conference*, 25-34.
11. Rubdy, R. (1998). Key Concepts in ELT: Task. *English Language Teaching Journal*, 52 (3), 264–265.
12. Shen, J., Wang, H. (2011). On English Teaching in Maritime Colleges. *English Language Teaching*, 4 (2), 176-179. doi: 10.5539/elt.v4n2p176

13. Smelikova, V. B. (2020). Applying CLIL Method to Teaching Maritime English. *Nova pedagogichna dumka* [New pedagogical thought], 2 (102), 98-102. doi: 10.37026/2520-6427-2020-102-2-98-102

14. Willis, J. (1996). *A Framework for Task-Based Learning*. London: Longman. Pearson

Education Limited, 183 p.

15. Wu, X., Liao, L., DeBacker, T. K. (2016). Implementing Task-based Instruction in ESP Class – An Empirical Study in Marine Engineering English. *Journal of Language Teaching and Research*, 7 (5), 936-945. doi: 10.17507/jltr.0705.14

EFFECTIVENESS OF TASK-BASED LEARNING IN IMPROVING SPEAKING SKILLS AND PROFESSIONAL VOCABULARY KNOWLEDGE WHILE TEACHING MARITIME ENGLISH

V. S. Hryhorash, H. B. Kravets, M. V. Tsynova

Introduction. *The article is devoted to the study of the effectiveness of the use of "Task-Based Learning" (TBL) in teaching speaking and professional vocabulary to cadets of maritime universities. Communicative task in this research is considered as a type of activity in which the target language is used by a student for communicative purposes to achieve a certain outcome. At the same time, a chronology of the communicative task that consists of three stages (the pre-task, the task cycle, and language focus) should be followed.*

The purpose of the paper is to determine the feasibility of using Task-Based Learning in improving speaking skills and knowledge of professional vocabulary while teaching English to cadets of maritime universities in Ukraine.

Materials and methods of research. *The study involved 36 second-year cadets of the National University "Odessa Maritime Academy" (Odessa, Ukraine), studying maritime engineering. To determine the effectiveness of the use of TBL, cadets were divided into two groups of 18 participants in each one: the control group and the experimental one. In the control group, Maritime English was taught using traditional methods, whereas in the experimental group, it was taught using Task-Based Learning. Quantitative and qualitative research methods were used to process test results and open-ended questions in the cadets' questionnaires.*

Results of the research. *The results of pre-testing revealed that only 16.7% of the cadets of the experimental group had grades A for speaking and 11.1% for the knowledge of professional vocabulary. After the experiment, the percentage of the cadets who received the highest grade A for speaking tripled (50.0%), and for the knowledge of professional vocabulary increased four times (11.1% and 44.4%, respectively). At the pre-test, 22.2% of cadets received grades B for both speaking and the knowledge of maritime terminology, whereas after the course, their percentage almost doubled (to 44.4% and 38.9%, respectively).*

Conclusions. *The results of the study reveal the feasibility of using Task-Based Learning in teaching Maritime English to cadets of Ukrainian universities. The advantages of using TBL are improving knowledge of maritime terminology; increasing internal and external motivation for further learning of English; using authentic teaching materials, resources, and communicative situations close to cadets' professional environment; using various forms of interaction in order to develop collaboration, critical thinking and the ability to comprehensively solve daily and emergency problems related to future work on vessels.*

Keywords: *Task-Based Learning, communicative task, professional vocabulary, collaboration, critical thinking, interaction.*

ФОРМУВАННЯ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Л. Ф. СОЛОВЙОВА, кандидат філологічних наук, доцент,
Поліський національний університет
E-mail: larisasolovyova23@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-5574-5251>

О. С. ЧАСТНИК, кандидат мистецтвознавства, доцент,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
E-mail: chastnyk@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-5188-5097>

І. М. ДУМЧАК, кандидат філологічних наук, доцент,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
E-mail: dumcira2018@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-3491-6960>

Анотація. Сучасні спеціалісти повинні мати не тільки фахові вміння та навички, що базуються на спеціальних знаннях, але й високий рівень професійної кваліфікації, який передбачає критичне мислення, володіння іноземною мовою та здатність використовувати теоретичні надбання у своїй практичній діяльності. Для забезпечення конкурентоспроможності випускників закладів вищої освіти (ЗВО) на ринку праці важливе значення має формування у них перекладацької компетентності. Мета статті полягає у дослідженні змісту перекладацької компетентності та порядку її формування у студентів спеціальностей «Економіка», «Комп'ютерні науки», «Інформаційні системи та технології». Проаналізовано зміст категорій «компетентність» та «перекладацька компетентність». Розглянуто інноваційні методи викладання іноземної мови, які використовуються з метою формування перекладацької компетенції студентів, типи завдань, які зарекомендували себе як найбільш ефективні в процесі навчання, основні типи перекладацьких трансформацій. Наголошено на доцільності використання методу тематичних досліджень для розвитку перекладацької компетентності студентів у процесі вивчення іноземної мови у закладах вищої освіти. Встановлено, що робота над перекладом тексту включає окремі етапи, на кожному з яких у студентів формуються такі вміння і навички: розпізнавання оптимальних одиниць перекладу в перекладному тексті, користування адекватними перекладацькими трансформаціями, знаходження найбільш вдалих еквівалентів одиницям перекладу рідною мовою, критичне оцінювання виконаного перекладу та коригування його у разі потреби. Наголошено, що після вивчення іноземної мови студенти спеціальностей «Економіка», «Комп'ютерні науки», «Інформаційні системи та технології» повинні знати граматику в тому обсязі, в якому вона забезпечує практичні навички перекладу, спеціальну термінологічну лексику, мати словниковий запас у межах предметно-орієнтованої програми, вміти передати зміст прочитаного матеріалу іноземною мовою; вести усне та письмове спілкування, ділову бесіду, написати резюме, організувати ділові переговори, написати наукову статтю тощо. Подальші наукові розвідки у цьому напрямку вбачаються у дослідженні чинників формування професійної комунікативної компетентності майбутніх перекладачів у процесі фахової підготовки.

Ключові слова: перекладацька компетентність, іноземна мова, методи викладання, переклад, перекладацькі трансформації.

Актуальність дослідження. Світові глобалізаційні процеси формують потребу у спеціалістах, які володіють не тільки фаховими вміннями та навичками, що базуються на спеціальних знаннях, але й високим рівнем професійної кваліфікації, що передбачає критичне мислення, знання іноземної мови та здатність використовувати теоретичні надбання у своїй практичній діяльності.

Сучасне навчальне середовище повинно бути спрямоване на розвиток особистих інтелектуальних здібностей студентів, навичок критичного мислення, комунікативних,

перекладацьких навичок, необхідних для розуміння культурного різноманіття, співпраці з представниками різних іноземних бізнес-компаній.

У контексті підвищених вимог з боку суспільства до випускників, які здобули освіту за спеціальностями «Економіка», «Комп'ютерні науки», «Інформаційні системи та технології» важливе значення має формування у них перекладацької компетентності у закладах вищої освіти. На практиці перекладацька компетентність проявляється, передусім, в умінні ведення ділового спілкування іноземною

мовою, висловлення і відстоювання власної позиції у бізнес-переговорах. Розвиток перекладацької компетентності забезпечує конкурентоспроможність випускників ЗВО.

Аналіз досліджень і публікацій.

Проблеми формування перекладацької компетентності студентів у ЗВО досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені: І. Аргатюк, Є. Базилевич, Т. Бойченко, З. Львовська, М. Степанова, В. Лук'янова, С. Хоцькіна та інші. У своїх наукових працях науковці розглядали: методи викладання іноземних мов [1], методику формування перекладацької компетентності студентів немовних ЗВО [2], сучасні проблеми в перекладі [4], формування перекладацької компетенції у студентів-економістів [5,6,9], ділову англійську мову [7], вплив ділової англійської мови на формування професійної компетентності студентів [8], формування наукової компетентності з англійської мови у студентів [10], використання інформаційно-комунікаційних технологій та сучасних методів у навчанні іноземної мови [11], комунікативну компетентність [12]. Незважаючи на численні наукові напрацювання, проблема формування перекладацької компетентності у студентів ЗВО є актуальною і вимагає подальшого вивчення.

Мета статті полягає у дослідженні змісту перекладацької компетентності та порядку її формування у студентів спеціальностей «Економіка», «Комп'ютерні науки», «Інформаційні системи та технології».

Результати. Підбір висококваліфікованого персоналу, здатного забезпечити виживання компанії на ринку, є першочерговим завданням

будь-якої компанії. Сучасний фахівець повинен вільно володіти розмовною та професійною іноземною мовою і активно використовувати її як у повсякденному житті, так і в своїй сфері діяльності.

Під компетентністю розуміють відповідність вимогам, критеріям та стандартам у різних сферах професійної діяльності, здатність отримувати очікувані результати і володіти ситуацією [6, с. 4]. Перекладацька компетентність є частиною загальної компетентності та визначає здатність фахівця спілкуватися, читати та писати іноземною мовою у сфері професійного та ділового спілкування [3, с. 11].

Гнучка модульна структура професійного вивчення іноземної мови та значний обсяг матеріалів дозволяють викладачам вибирати та комбінувати навчальні матеріали. Кожен навчальний підрозділ охоплює розвиток мовних навичок та аудіювання, письма, читання, говоріння, перекладу, ознайомлення із сучасною професійно-діловою термінологією та інформацією [8, с. 68]. Разом з тим, цілі формування перекладацької компетенції фахівців у галузі економіки, комп'ютерних наук та інформаційних технологій відрізняються від цілей, які ставляться при підготовці професійних перекладачів [5, с. 40].

На рис. 1 наведено інноваційні методи викладання іноземної мови, які використовують ЗВО з метою формування перекладацької компетенції студентів, оскільки традиційні методи недостатньою мірою розвивають їх перекладацькі навички.

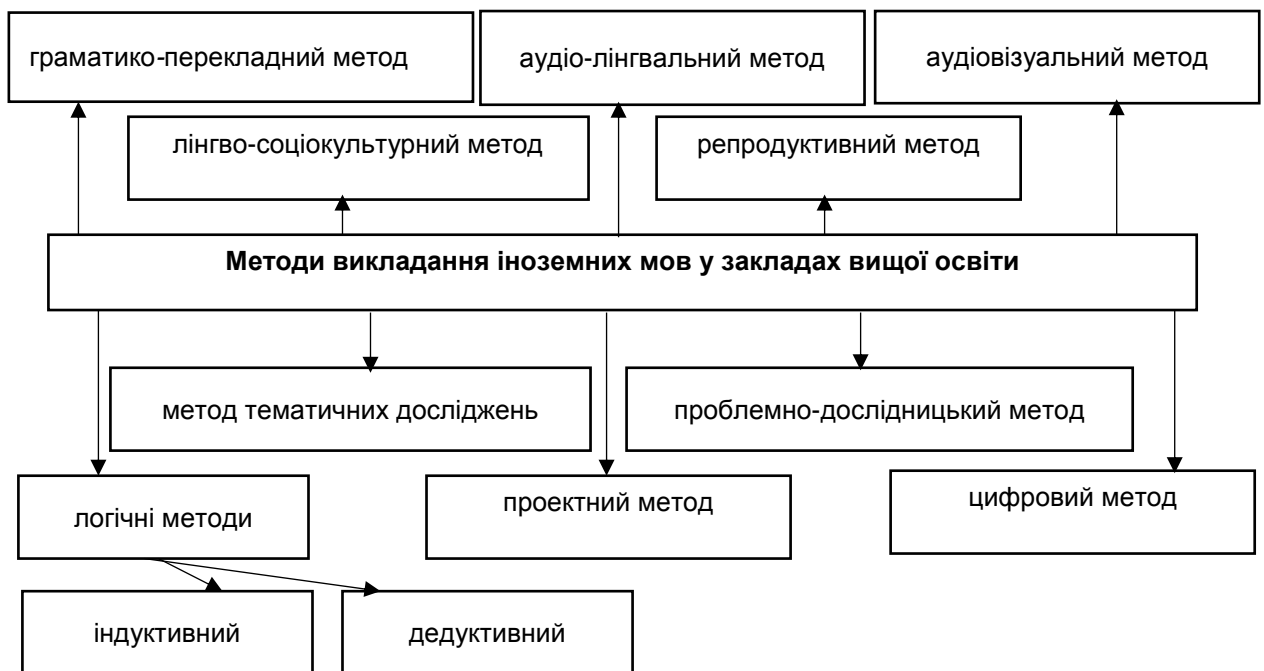

Рис. 1. Методи викладання іноземних мов у ЗВО [13, с. 773; 1, с. 23-24, 11, с. 178]

Закріпленню набутих знань та мовних навичок якнайповніше сприяє тематичне дослідження, яке трактується як аналіз практичних ситуацій, що передбачає спосіб розгляду, аналіз проблеми, пошук рішень та оцінку на основі певних критеріїв. У процесі тематичного дослідження студенти обговорюють реальні ділові ситуації у штучно створеному професійному середовищі, що породжує жваву дискусію. Отримані уроки студенти зможуть застосовувати у своїй професійній діяльності [12, с. 77-78].

Тематичне дослідження дозволяє студентам подивитись на проблему з різних точок зору, навіть якщо вони не мають нічого спільного з їх спеціалізацією. Тематичні дослідження використовуються для розвитку перекладацьких компетенцій студентів у межах вивчення іноземної мови. Викладачі, які організують тематичні дослідження, можуть адаптувати ситуації до конкретних потреб студентів [7, с. 42].

Для досягнення еквівалентності та адекватності перекладу перекладач користується спеціальними прийомами – перекладацькими трансформаціями, до яких належать: заміни загального типу; заміни значення речення; заміни одного речення двома і більше, а також об'єднання двох і більше речень в одне; конкретизація; генералізація [4, с. 183].

Після ознайомлення студентів з основами теорії перекладу розробляють практичний блок формування перекладацької компетенції. Безпосередня робота над перекладом тексту включає чотири основні етапи:

1. Переклад заголовка тексту (отримання поняття про тип і тематику тексту).

2. Швидкий перегляд тексту без фіксації уваги на складних лексичних та граматичних елементах (визначення жанру тексту, його стилістики за наявними словами-маркерами: професійними, науковими термінами, абривіатурами, назвами тощо).

3. Детальний переклад тексту з метою глибокого розуміння написаного (найбільш трудомісткий етап):

- виконання підрядкового перекладу з фіксацією уваги для розуміння складних граматичних конструкцій і лексичних одиниць;

- виявлення одиниць перекладу;

- підбір найбільш адекватних еквівалентів для кожної одиниці перекладу оригінального тексту, використання перекладацьких трансформацій з урахуванням вимог перекладу інформації якомога ближче до оригіналу без викривлення змісту і забезпечення грамотного звучання тексту на мові перекладу.

4. Повторний перегляд і редагування отриманого перекладу (пошук і виправлення

можливих помилок у перекладі, знаходження більш точного, вдалого еквівалента, усунення стилістичних помилок) [2, с. 13-14].

На кожному етапі роботи над перекладом тексту у студентів формуються такі вміння і навички: розпізнавання оптимальних одиниць перекладу в перекладному тексті, використання адекватних перекладацьких трансформацій, знаходження найбільш вдалих еквівалентів одиницям перекладу на рідній мові, критичне оцінювання виконаного перекладу та коригування його при необхідності.

Для успішного формування перекладацької компетенції доцільно використовувати типи завдань, які зарекомендували себе як найбільш ефективні в процесі навчання:

- завдання на визначення типу, тематики і жанру тексту, що перекладається;

- завдання, спрямовані на формування вміння виявляти оптимальні одиниці перекладу в невеликому тексті іноземною мовою;

- завдання, спрямовані на формування навичок використання перекладацьких трансформацій, а саме – пошук найбільш адекватної перекладацької трансформації (лексичної або граматичної заміни, додавання, опущення, перестановки тощо), для розкриття змісту конкретної одиниці перекладу на рідній мові;

- завдання, спрямовані на формування вміння аналізувати і критично оцінювати виконаний переклад тексту з перекладної мови на іншу мову [2, с. 13-14].

Контроль є логічним завершенням кожного з етапів формування перекладацької компетенції. Етап контролю передбачає виконання спеціально розроблених завдань, які дають можливість викладачу скласти уявлення про рівень засвоєння студентами теоретичних знань, а також про рівень сформованості їх практичних умінь і навичок [2, с. 11].

Після вивчення іноземної мови студенти спеціальностей «Економіка», «Комп'ютерні науки», «Інформаційні системи та технології» повинні знати:

– граматику в тому обсязі, в якому вона забезпечує практичні навички перекладу, формує навички усного та письмового спілкування;

– спеціальну термінологічну лексику, яка надаватиме можливість майбутньому спеціалісту отримувати та передавати наукову інформацію із своєї спеціальності;

– мати словниковий запас у межах предметно-орієнтованої програми.

Після успішного вивчення курсу «Іноземна мова» студент повинен вміти передати зміст прочитаного матеріалу іноземною мовою; вести усне (діалогічне, монологічне) та письмове спілкування, ділову

бесіду; написати резюме; організувати ділові переговори; написати наукові статті з подальшою участю у науково-практичних конференціях [10, с. 89].

На рис. 2 відображено результат сформованої перекладацької компетентності студентів після вивчення іноземної мови.

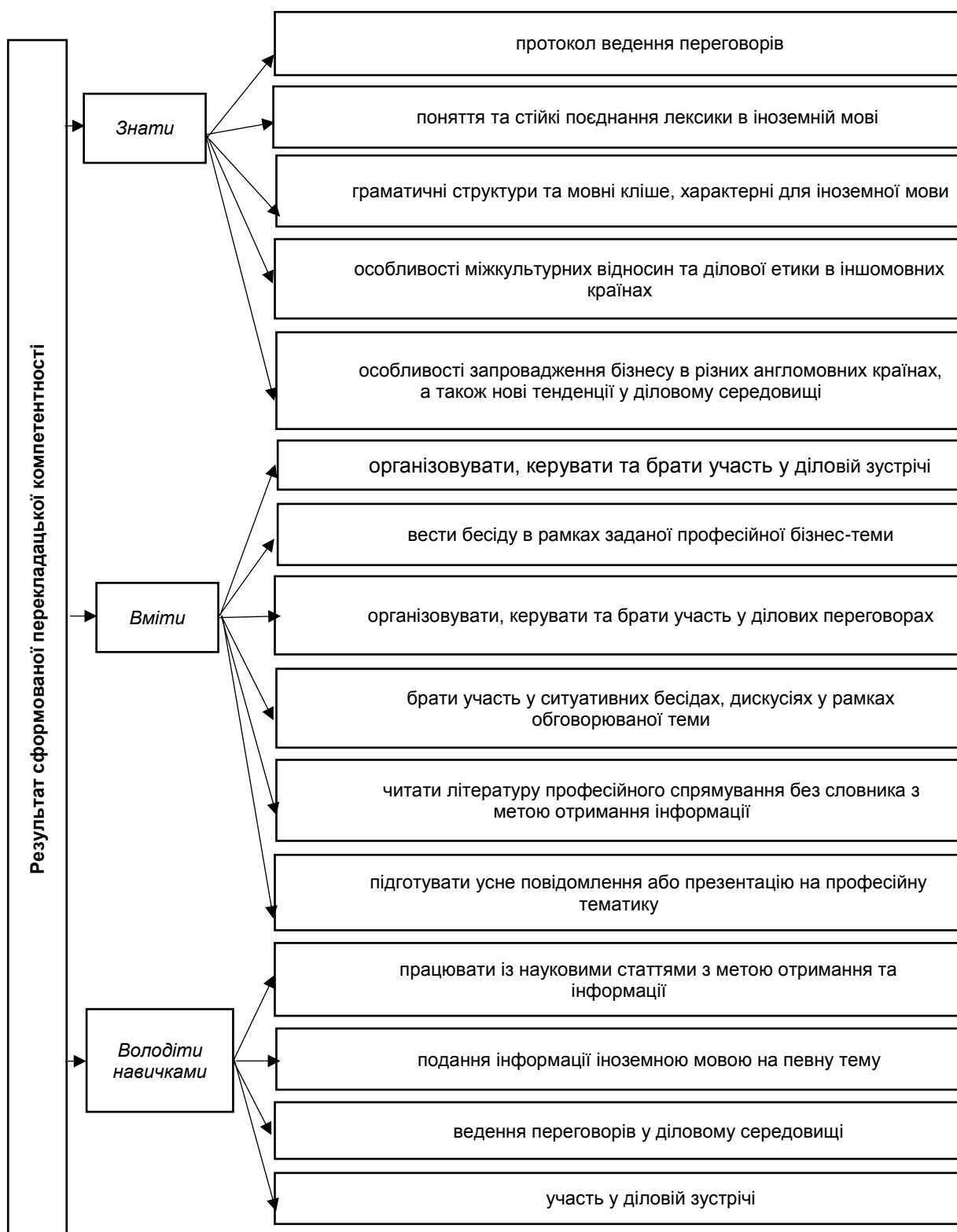

Рис. 2. Результат формування перекладацької компетентності студентів після вивчення іноземної мови [9, с. 38-39]

Проведене дослідження дало можливість узагальнити рекомендації щодо формування перекладацької компетенції студентів:

1) роботу над формуванням перекладацької компетенції доцільно починати із вивчення основ теорії перекладу: поняття про одиниці перекладу та перекладацькі трансформації;

2) необхідно сформувати у студентів навички пошуку оптимальних одиниць перекладу в тексті і застосування найбільш адекватних перекладацьких трансформацій для кожної одиниці перекладу;

3) безпосередню роботу, пов'язану із перекладом тексту, необхідно розбивати на етапи;

4) після виконання студентами перекладу текстів рекомендується проводити рефлексію отриманих результатів, зокрема зачитувати найбільш еквівалентні переклади, фіксуючи увагу на вдало використаних перекладацьких трансформаціях, а також аналізувати невдалі переклади, працювати разом зі студентами над виправленням помилок [2, с. 11].

Отже, формування перекладацької

компетентності студентів факультетів економіки, комп'ютерних наук та інформаційних технологій сприяє успішному працевлаштуванню випускників і фаховій відповідності вимогам вітчизняного та міжнародного ринків праці.

Висновки. Формування перекладацької компетенції студентів у ЗВО сконцентроване на отриманні якісно нового результату, який відповідав би стану та тенденціям світового освітнього простору. Результатом формування перекладацької компетенції студентів після вивчення іноземної мови є набуття студентами певних вмінь і навичок, зокрема вміння працювати з професійним текстом іноземною мовою, самостійно здобувати нові знання, розвивати особистий творчий потенціал тощо. Подальші наукові розвідки у цьому напрямку вбачаються у дослідженні чинників формування професійної комунікативної компетенції майбутніх перекладачів у процесі фахової підготовки.

Список використаних джерел

1. Аргатюк И. В., Базилевич Е. В. Современные методы преподавания иностранных языков. *Мир языков: ракурс и перспективы*: сборник материалов IX Международной науч.-практ. Конференции, 26 апреля 2018 г. Минск, Ч. 4. Минск: БГУ, 2018. С. 22-26.

2. Бойченко Т. А. Методика формирования переводческой компетенции студентов неязыковых вузов. *Теория и практика научных исследований: психология, педагогика, экономика и управление*. 2020. № 1 (9). С. 7-17.

3. Комплекс нормативних документів для розроблення складових системи галузевих стандартів вищої освіти. Міністерство освіти і науки України, Інститут інноваційних технологій і змісту освіти. Київ, 2008. 69 с.

4. Львовская З. Современные проблемы перевода. М.: Издательство ЛКИ, 2016. 224 с.

5. Степанова М. М., Лукьянова В. С. Формирование переводческой компетенции у студентов-экономистов при обучении иностранному языку. *Вестник Тамбовского университета. Серия: Гуманитарные науки*. 2021. Вып. 26. № 191. С. 38-48.

6. Хоцкіна С. М. Формування комунікативної компетенції майбутніх економістів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2013. 20 с.

7. Frendo E.. *How to Teach Business English*. Pearson Educational Limited, England. 2005, 162 p.

8. Hà Thị Kim Hằng Influence of business english on formation of professional competence of

students. *The European Journal of Humanities and Social Sciences, Philology and linguistics*, 2020, No 1, pp. 68–70.

9. Kalugina O. A. Development of students' professional communicative competence in an economic higher school. *XLinguae Journal*, 2016, Vol. 9, No 4, pp. 37-45.

10. Matkarimova G. O.. Formation of the English scientific competence in students of non-factual faculties. *Вопросы науки и образования*. 2019, No. 32 (82). С. 88-90.

11. Muratova G., Abraimova N. The use of information-communication technologies and modern methods in teaching a foreign language. *Mental Enlightenment Scientific-Methodological Journal*, Vol. 2020, No. 2, pp. 175-181.

12. Vasbiev D. G. A Lean Approach as a Means of Achieving Communicative Competence. *XLinguae Journal*, 2014, Vol. 7, No 4, pp. 75-82.

13. Yuldashova U., Bozorova M., Mansurova N., Ahmedova Z. et al. Language teaching methods: theory and practice. *Journal of Critical Reviews*, 2020, No 7 (5), pp. 768-775.

References

1. Argatyuk, I. V., Bazilevich, E. V. (2018). *Sovremennye metody prepodavaniya inostrannyh yazykov* [Modern methods of teaching foreign languages]. *Mir yazykov: rakurs i perspektivy: sbornik materialov IX Mezhdunarodnoj nauch.-prakt. Konferencii*, 26 aprelya 2018 g. Minsk, Ch. 4. Minsk: BGU, pp. 22-26 [in Russian].

2. Bojchenko, T. A. (2020). *Metodika formirovaniya perevodcheskoj kompetencii studentov neязыkovyh vuzov* [Methods of formation of translation competence of students of non-language

universities]. *Teoriya i praktika nauchnykh issledovanij: psihologiya, pedagogika, ekonomika i upravlenie*, No 1 (9), pp. 7-17 [in Russian].

3. Kompleks normatyvnykh dokumentiv dlia rozroblennia skladovykh systemy haluzevykh standartiv vyshchoi osvity [A set of normative documents for the development of components of the system of industry standards of higher education] (2008). Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy, Instytut innovatsiinykh tekhnolohii i zmistu osvity. Kyiv. 69 p. [in Ukrainian].

4. L'vovskaya, Z. (2018). *Sovremennye problemy perevoda* [Modern problems of translation]. M.: LKI, 224 p. [in Russian].

5. Stepanova, M. M., Luk'yanova, V. S. (2021). *Formirovanie perevodcheskoj kompetencii u studentov-ekonomistov pri obuchenii inostrannomu yazyku* [Formation of translation competence in students of economics in teaching a foreign language]. *Vestnik Tambovskogo universiteta. Seriya: Gumanitarnye nauki*, Vol. 26, No 191, pp. 38-48 [in Russian].

6. Khotskina, S. M. (2013). *Formuvannia komunikativnoi kompetentnosti maibutnikh ekonomistiv u protsesi vyvchennia humanitarnykh dystsyplin* [Formation of communicative competence of future economists in the process of studying humanities]: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk: 13.00.04. Kyiv, 20 p. [in Ukrainian].

7. Frenco, E. (2005). *How to Teach Business English*. Pearson Educational Limited, England. 162 p.

8. Hà Thị Kim Hằng (2020). Influence of business english on formation of professional competence of students. *The European Journal of Humanities and Social Sciences, Philology and linguistics*, No 1, pp. 68–70.

9. Kalugina, O. A. (2016). Development of students' professional communicative competence in an economic higher school. *XLinguae Journal*, Vol. 9, No 4, pp. 37-45.

10. Matkarimova, G. O. (2019). Formation of the English scientific competence in students of non-factual faculties. *Вопросы науки и образования*. № 32 (82). С. 88-90.

11. Muratova, G., Abraimova, N. (2020). The use of information-communication technologies and modern methods in teaching a foreign language. *Mental Enlightenment Scientific-Methodological Journal*, Vol. 2020, No. 2, pp. 175-181.

12. Vasbiev, D. G. (2014). A Lean Approach as a Means of Achieving Communicative Competence. *XLinguae Journal*, Vol. 7, No 4, pp. 75-82.

13. Yuldashova, U., Bozorova, M., Mansurova, N., Ahmedova, Z. et al. (2020). Language teaching methods: theory and practice. *Journal of Critical Reviews*, No 7 (5), pp. 768-775.

TRANSLATION COMPETENCE FORMATION OF STUDENTS OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

L. F. Soloviova, O. S. Chastnyk, I. M. Dumchak

Abstract. *Modern specialists must have not only professional skills and abilities based on special knowledge, but also a high level of professional qualification, which includes critical thinking, knowledge of a foreign language and the ability to use theoretical knowledge in their practice. To ensure the competitiveness of graduates of higher education institutions in the labor market, it is important to form their translation competence. The purpose of the article is to study the content of translation competence and the order of its formation in students majoring in "Economics", "Computer Science", "Information Systems and Technologies". The content of the categories "competence" and "translation competence" is analyzed. Innovative methods of teaching a foreign language used to form students' translation competence, types of tasks that have proven to be the most effective in the learning process, the main types of translation transformations are considered. Emphasis is placed on the expediency of using the method of case studies for the development of students' translation competence in the process of learning a foreign language in higher education institutions. It is established that the work on text translation includes separate stages, at each of which students develop the following skills: recognition of optimal translation units in the translated text, use of adequate translation transformations, finding the most successful equivalents of native language translation units, critical evaluation of translation and adjust it if necessary. It is emphasized that after studying a foreign language, students majoring in "Economics", "Computer Science", "Information Systems and Technologies" must know grammar to the extent that it provides practical translation skills, special terminological vocabulary, have a vocabulary within subject-oriented program, be able to convey the content of the read material in a foreign language; to conduct oral and written communication, business conversation, write a resume, organize business negotiations, write a scientific article, etc. Further scientific research in this direction is seen in the study of the factors of formation of professional communicative competence of future translators in the process of professional training.*

Keywords: *translation competence, foreign language, teaching methods, translation, translation transformations.*

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ДИСТАНЦІЙНОМУ НАВЧАННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ СТУДЕНТІВ-БІОТЕХНОЛОГІВ

С. В. ЦИМБАЛ, доктор психологічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: tsymbal_s.v@nubip.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0003-0652-369X>

Анотація. Актуальність дослідження проблеми інтерактивних технологій дистанційного навчання англійської мови обумовлена соціальними потребами у підготовці фахівців з високим рівнем знань з англійської мови професійного спілкування, що, в свою чергу, вимагає оновлення технологій та самого процесу підготовки таких фахівців у сучасних вузах. У статті розглядаються теоретичні та практичні засади впровадження інтерактивних технологій дистанційного у навчальний процес з англійської мови для студентів біотехнологів та окреслюються можливості дистанційної організації навчання студентів, зокрема забезпечення зворотного зв'язку та моніторингу знань. Інтерактивне навчання дозволяє значно збільшити обсяг мовної та комунікативної практики студентів та досягти належного засвоєння матеріалу учасниками інтерактивного спілкування. Нові можливості в цьому напрямку надає організація дистанційного навчання іноземних мов у неможовому вузі з використанням найбільш доступних засобів оптимізації роботи студентів та інтеграції Інтернет-ресурсів в навчальний процес. Доводиться, що встановлення рівня навчальних досягнень студентів в оволодінні змістом початкової дисципліни відповідно до вимог чинних програм, в умовах дистанційного навчання найкраще відбувається за допомогою дистанційних платформ. Використання інтерактивних та цифрових технологій навчання та моніторингу знань з англійської мови студентів у процесі дистанційного навчання підтверджує, що методично грамотне використання таких інструментів забезпечує систематичність об'єктивного та індивідуального контролю результатів навчальної діяльності кожного студента та дозволяє оперативно отримати якісні, повні характеристики її результатів та підвищує ефективність управління навчальною діяльністю студентів неможових вишів, зокрема біотехнологів.

Ключові слова: інтерактивні технології навчання, дистанційне навчання, англійська мова професійного спілкування, моніторинг, оцінювання, навчальний процес у неможовому виші.

Актуальність дослідження. Процеси реформування національної системи вищої освіти України вимагають постійного оновлення технологій і методів навчання.

У процесі підготовки студентів неможових факультетів вимагається запровадження нових підходів до викладання іноземних мов, що забезпечують розвиток комунікативних, творчих і професійних компетенцій та стимулюють потребу майбутнього фахівця у самоосвіті на основі змісту та організації навчального процесу. Такими технологіями є інтерактивні методи навчання, які передбачають активне включення студентів у процес оволодіння знаннями, навичками та вміннями з іноземної мови на рівні, достатньому для їх використання у майбутній професії. Особливої уваги заслуговує процес організації навчання в умовах пандемії коронавірусу та дедалі зростаючої потреби використання дистанційних форм навчання та моніторингу досягнень студентів. Отже, актуальність дослідження проблеми інтерактивних технологій дистанційного навчання англійської мови обумовлена

соціальними потребами у підготовці фахівців з високим рівнем знань з англійської мови професійного спілкування, що, в свою чергу, вимагає оновлення технологій та самого процесу підготовки таких фахівців у сучасних вузах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема використання інтерактивних та Інтернет-технологій, дистанційного навчання студентів неможових спеціальностей висвітлювалася в роботах О. Тарнопольського [7], Н. Муліної [3], О. Супрун [5], Н. Андрущенко [1], Т. Борової [2], Н. Шварп [8] та ін.

Як слушно зазначає Н. Муліна, «навчальна діяльність студента з вивчення англійської мови в дистанційному середовищі характеризується високим рівнем мотивації, яка складається з його реальної потреби у володінні мовою, кінцевої та проміжної цілей навчання, позитивного емоційного фону при вдалому виконанні завдань, інтересу до іноземної мови, зовнішніх мотивів, наприклад, самоствердження, престижу тощо. Однак, внаслідок фізичної ізоляції студента під

час дистанційного навчання часто виникає психологічна ізоляція, яка може негативно впливати на хід та результати навчання. З метою запобігання появі подібних явищ керівникові дистанційного навчання слід постійно підтримувати зі студентом зворотний зв'язок, стимулювати його інтерес до навчання» [3, с. 11]. Саме проблема зворотного зв'язку та моніторингу знань з англійської мови і умовах дистанційного навчання є предметом спеціального дослідження в нашій роботі.

Мета дослідження. Мета цієї статті – розглянути теоретичні та практичні засади впровадження інтерактивних технологій дистанційного у навчальний процес з англійської мови для студентів біотехнологів та окреслити можливості дистанційної організації навчання студентів, зокрема забезпечення зворотного зв'язку та моніторингу знань.

Матеріали і методи дослідження. У своєму дослідженні ми використовуємо огляд літератури та сучасних досліджень, а також аналіз сучасних технологій дистанційного навчання як основні методи дослідження. Ця методика дає можливість відповісти на основне питання дослідження та дослідити проблему використання інтерактивних технологій дистанційного навчання англійської мови студентів біотехнологів.

Результати дослідження та їх обговорення. Як стверджує Н. Андрушенко, інтерактивне навчання дозволяє значно збільшити обсяг мовної та комунікативної практики, досягти належного засвоєння матеріалу учасниками інтерактивного спілкування, оскільки здійснюється вплив не лише на свідомість студента, а й на його почуття, дії [1]. О. Супрун зауважує, що у цьому процесі «викладач виступає організатором індивідуальної, творчої діяльності студентів, а не просто носієм знань, що сприяє особистісному розвитку студентів» [5]. Використання інтерактивних технологій навчання англійській мові студентів біотехнологів цілком відповідає вимогам сучасної системи вищої освіти й суспільства в цілому, як і загальноєвропейським рекомендаціям з мовної освіти.

Інтерактивне навчання – це особлива форма організації пізнавальної діяльності студентів, яка на меті створення комфортних умов навчання, за яких кожен учасник навчання відчуває свою успішність та інтелектуальну спроможність. Згідно з Е. Пассовим, сутність інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відзначається постійною, активною, позитивною взаємодією всіх студентів у різних формах комунікативних ситуацій: колективне,

групове, індивідуальне навчання у співпраці, коли студенти виступають рівноправними учасниками взаємодії із викладачем. У результаті організації навчання діяльності за таких умов створюється атмосфера співробітництва, підтримки та толерантності [4].

Інтерактивні технології навчання стали в пригоді і в дистанційній освіті, особливо в процесі моніторингу знань студентів, коли постала така потреба, викликана пандемією коронавірусу. Робота закладів освіти в умовах дистанційного навчання потребувала удосконалення як методів та прийомів навчання, так і форм моніторингу знань студентів та, зокрема, із залученням інтерактивних та цифрових інструментів.

С. Сисоєва характеризує дистанційне навчання як навчання на відстані, яке здійснюється за допомогою сучасних комп'ютерних і телекомунікаційних технологій у реальному часі або асинхронно, а педагогічна взаємодія в системі «викладач-студент» і обмін відповідним навчально-методичним забезпеченням відбуваються за допомогою сучасних інформаційних засобів [5, с.79].

Нові можливості в цьому напрямку надає організація дистанційного навчання іноземних мов у немовному вузі з використанням найбільш доступних засобів оптимізації роботи студентів та інтеграції Інтернет-ресурсів в навчальний процес.

Оцінювання, тобто встановлення рівня навчальних досягнень студентів в оволодінні змістом початкової дисципліни відповідно до вимог чинних програм, в умовах дистанційного навчання найкраще відбувається за допомогою сучасних платформ дистанційного навчання.

Спілкування між викладачем та студентом в процесі дистанційного навчання забезпечується через передачу файлів у режимі он- та офф-лайн. Сучасні платформи дозволяють обмінюватися відео-, аудіо-, графічною та текстовою інформацією, що урізноманітнює види студентських робіт. Роботи можуть накопичуватися в студентському портфоліо. Виконання завдання додатково можна проконтролювати через Zoom або Skype за допомогою відозв'язку, у тому числі можна організувати груповий чат.

Серед найпоширеніших платформ, оснащених інструментами дистанційного оцінювання, є такі:

Платформа Moodle – безкоштовна відкрита система управління дистанційним навчанням, оснащена широким арсеналом інструментів для взаємодії викладача, студентів та адміністрації закладу освіти. Зокрема, платформа дозволяє:

- представляти навчальний матеріал у текстовому, відео-, аудіо- та графічному форматах;

- створювати тести для оцінювання знань студентів з використанням запитань закритого та відкритого типу.

Окрім цього, платформа додатково оснащена інструментами моніторингу навчальної діяльності студентів за темами або складовими елементами навчального матеріалу, моніторингу загальної успішності конкретного студента або групи.

Ефективними для інтерактивної роботи студентів та викладача є також хмарні сервіси, зокрема Office 365 та Google. Хмарний сервіс «Google-диск», наприклад, дозволяє створювати багатофункціональне користувацьке середовище, зручне як для студентів, так і викладача.

Згідно з М. Шишкіною, сервіс «Google Диск» надає можливість: 1) підвищити наочність та інтерактивність інформації, чим стимулює інтерес до навчання; 2) забезпечити доступність матеріалів заняття в будь-який час; 3) активізувати пізнавальну діяльність студентів на лекціях та залучити до процесу навчання мобільні телефони; 4) контролювати хід виконання практичних робіт, не відволікаючи студентів; 5) забезпечити поширення індивідуальних завдань за рахунок створення індивідуальної копії окремо для кожного студента; 6) встановити часові обмеження на виконання тих чи інших завдань; 7) вивільнити час викладача, відведений на перевірку тестів, за рахунок їх виконання в мережі; 8) організувати «лічильник балів», тим самим підвищити рівень обізнаності студентів у власних навчальних досягненнях; 9) забезпечити прозоре оцінювання виконаних студентами робіт; 10) переглянути в будь-який момент усі роботи конкретного студента, а також дату і час їх виконання; 11) упровадити невеликі ігрові модулі для максимального запам'ятовування найважливіших тем дисципліни; 12) відповідати на запитання студентів в режимі реального часу; 13) виконати завдання групою студентів одночасно [9, с.66-80].

У 2020 році компанія Google анонсувала ряд нових функцій, які допомагають спростити дистанційне навчання у сервісі конференц-зв'язку «Google Meet». Відтепер у мозаїчному форматі Google Meet можуть брати участь до 49 учасників – інтерфейс схожий до Zoom. Компанія також інтегрувала у Meet свою цифрову дошку

Список літератури

1. Андрущенко Н. О. Використання інтерактивних методів навчання у закладах вищої освіти. *Інтерактивний освітній простір ЗВО* : матеріали міжвузівського науково-практичного вебінару, 23 березня 2018 р. Вінниця : ВТЕІ КНТЕУ, 2018. С. 7–10.

2. Борова Т. А. Сучасні підходи до підвищення якості навчання англійській мові

Jamboard, окрім цього, користувачі можуть створювати кімнати обговорення в Meet, що дозволяє віртуальним класам розділитися на невеликі групи для інтерактивної роботи.

Оскільки на сьогодні не маємо розробленої єдиної системи оцінювання у дистанційній формі навчання, можна користуватися тими засобами, які комфортні для всіх учасників освітнього процесу.

Також, як доводить практика, ефективними засобами спілкування студентів та викладачів є месенджери Viber, WhatsApp або інші подібні. Студентське портфоліо також зарекомендувало себе як накопичувальна система оцінювання, що охоплює всі етапи роботи, починаючи від формулювання цілей та завдань та закінчуючи самооцінюванням. Таке портфоліо також може збуригатися на Google-диску.

Висновки і перспективи. Система організації навчального процесу за умов дистанційного навчання багатогранна, мобільна та ситуативна. Вона включає оновлення дидактичних матеріалів, залучення інноваційних інтерактивних технологій, активізацію самостійної роботи студентів тощо.

Поєднання традиційних методів та засобів навчання із сучасними дистанційними та інтерактивними технологіями сприяє підвищенню успішності студентів, забезпечує оптимізацію навчального процесу та сприяє реалізації ідей відкритої освіти.

Використання інтерактивних та цифрових технологій навчання та моніторингу знань з англійської мови студентів у процесі дистанційного навчання підтверджує, що методично грамотне використання таких інструментів забезпечує систематичність об'єктивного та індивідуального контролю результатів навчальної діяльності кожного студента та дозволяє оперативно отримати якісні, повні характеристики її результатів та підвищує ефективність управління навчальною діяльністю студентів немовних вишів, зокрема біотехнологів.

Перспективою подальших досліджень є узагальнення наявної педагогічної практики з організації дистанційного навчання англійської мови студентів немовних вишів та вироблення єдиних критеріїв моніторингу знань студентів на основі Інтернет-платформ та сервісів.

студентів ВНЗ в умовах глобалізації. *Педагогічний дискурс*. 2013. Випуск 14. URL: <https://core.ac.uk/reader/188663420> (дата звернення: 12.04.2021).

3. Муліна Н. І. Методика розробки та використання дистанційного курсу англійської мови (старший ступінь у вищому технічному закладі освіти): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. педагог. наук : 13.00.02. Київ, 2001. 16 с.

4. Пассов Е. И. Концепция коммуникативного обучения иноязычной культуре в средней школе : монография. Москва, 1993. 125 с.

5. Сисоєва С. О. Проблеми дистанційного навчання: педагогічний аспект. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика: Науково-методичний журнал*. 2003. Випуск 3–4. С. 308 с.

6. Супрун О. Використання інтерактивних методів навчання при викладанні іноземної мови студентам немовних спеціальностей. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія : Педагогіка*. 2019. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/211178511.pdf> (дата звернення: 10.04.2021).

7. Тарнопольський О. Б. Використання інтернет-технологій у навчанні англійської мови для професійного спілкування студентів немовних спеціальностей. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/12084459.pdf> (дата звернення: 10.04.2021).

8. Шварп Н. В. Упровадження інтерактивних методів навчання у підготовку майбутніх фахівців у вищому навчальному закладі. *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Педагогіка і психологія*. 2013. Вип. 40(2). С. 266–271.

9. Шишкіна М. П. Хмарно орієнтоване освітнє середовище навчального закладу: сучасний стан і перспективи розвитку досліджень. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2013. № 5. С. 66–80.

References

1. Andrushchenko, N.O. (2018). Vykorystannia interaktyvnykh metodiv navchannia u zakladakh vyshchoi osvity. [Use of interactive teaching methods in higher education institutions]. In *Interaktyvnyi osvithii prostir ZVO: materialy mizhvuzivskoho naukovo-praktychnoho vebinaru [Int. scientific and practical webinar "Interactive educational space ZVO"]*. Vinnytsia, pp. 7–10. (In Ukrainian)

2. Borova, T. A. Modern approaches to improving the quality of English language teaching for university students in the context of globalization. *Pedagogical discourse*, 2013, vol. 14. Available at: <https://core.ac.uk/reader/188663420> (Accessed 12 April 2021), (In Ukrainian).

3. Mulina, N. I. (2001). Metodyka rozrobky ta vykorystannia dystantsiinoho kursu anhliiskoi movy (starshyi stupin u vyshchomu tekhnichnomu

zakladi osvity). [Methods of developing and using a distance learning English course (senior degree in higher technical education)]: Abstract of Thesis for a Candidate Degree in Pedagogy. Speciality 13.00.02. Kyiv, 16. (In Ukrainian)

4. Passov, E. Y. (1993). Kontseptysia kommunykativnoho obuchenya ynoiazыchnoi kulture v srednei shkole: monografiya. [The concept of communicative learning of foreign language culture in high school: Monograph]. Moscow, 125. (In Russian)

5. Sysoieva, S. O. (2003). Problemy dystantsiinoho navchannia: pedahohichniy aspekt. *Neperervna profesiina osvita: teoriia i praktyka: Naukovo-metodychnyi zhurnal*. [Problems of distance learning: pedagogical aspect. Continuing professional education: theory and practice: Scientific and methodical journal], Vol. 3–4, 308. (In Ukrainian)

6. Suprun, O. (2019). Vykorystannia interaktyvnykh metodiv navchannia pry vykladanni inozemnoi movy studentam nemovnykh spetsialnostei. [The use of interactive teaching methods in teaching a foreign language to students of non-language specialties] *Naukovyi visnyk Melitopolskoho derzhavnogo pedahohichnogo universytetu. Serii: Pedahohika*. Available at: <https://core.ac.uk/download/pdf/211178511.pdf> (In Ukrainian)

7. Tarnopolskyi, O. B. (2021). The use of Internet technologies in teaching English for professional communication of students of non-language specialties, 2021. Available at: <https://core.ac.uk/download/pdf/12084459.pdf> (Accessed 10 April 2021), (In Ukrainian)

8. Shvarp, N. V. (2013). Uprovadzhenia interaktyvnykh metodiv navchannia u pidhotovku maibutnikh fakhivtsiv u vyshchomu navchalnomu zakladi. [Introduction of interactive teaching methods in the training of future specialists in higher education] *Problemy suchasnoi pedahohichnoi osvity. Pedahohika i psykhohohiia*. 40(2), 266–271. (In Ukrainian)

9. Shyshkina, M. P. (2013). Khmarno oriientovane osvithne seredovyshe navchalnogo zakladu: suchasnyi stan i perspektyvy rozvytku doslidzhen. [Cloud-oriented educational environment of the educational institution: current state and prospects of research development]. *Informatsiini tekhnologii i zasoby navchannia*, no. 5, pp. 66–80. (In Ukrainian).

USE OF INTERACTIVE TECHNOLOGIES IN DISTANCE LEARNING OF THE ENGLISH LANGUAGE BY BIOTECHNOLOGY STUDENTS

S. V. Tsymbal

Abstract. *The relevance of the study of the problem of interactive technologies in distance learning of English is due to the social needs in training specialists with a high level of knowledge in the English language of professional purposes, which, in turn, requires updating the technologies and the very process of training such specialists in modern universities. The article discusses the theoretical and practical*

© С. В. Цимбал

«International journal of philology» | «Міжнародний філологічний часопис» Vol. 12, № 3, 2021

foundations of the introduction of interactive technologies of distance learning in the educational process for biotechnology students and determines the possibilities of organisation of distance learning of students, including providing feedback and monitoring their knowledge. The methods used in this article include the review of literature and modern research, as well as the analysis of modern distance learning technologies as the main research method. This technique provides an opportunity to answer the main questions of the study and explore the problem of using interactive technologies of distance learning English for biotechnology students. Interactive learning technologies have been useful in distance education, especially in the process of monitoring students' knowledge in these unprecedented times caused by the coronavirus pandemic. The work of educational institutions in the conditions of distance learning required the improvement of both methods and techniques of teaching and forms of monitoring students' knowledge and, in particular, with the help of interactive and digital tools. Interactive learning allows significantly increasing the volume of language and communicative practice of students and achieving the proper assimilation of the material by participants in interactive communication. It is proved that the assessment of the level of student achievement in mastering the content of the discipline in accordance with the requirements of current standards, in terms of distance learning is best done with the help of distance platforms. The use of interactive and digital technologies for teaching and monitoring students' knowledge in the English language in the process of distance learning confirms that the methodically approved use of such tools ensures the systematic nature of objective and individual monitoring of the results of educational activities of each student and allows teachers to quickly obtain high-quality, complete characteristics of the results and increases the efficiency of managing the educational activities of students of non-linguistic universities, in particular students-biotechnologists. The educational process under the conditions of distance learning is multifaceted, mobile and situational. It includes updating didactic materials, attracting innovative interactive technologies, intensifying independent work of students, etc. The combination of traditional teaching methods and tools with modern distance and interactive technologies helps to increase student achievement, optimises the learning process and promotes the implementation of the open education idea.

Keywords: *interactive learning technologies, distance learning, English for professional purposes, monitoring, assessment, educational process in a non-linguistic university.*

ФОРМУВАННЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОСТІ ТА ПОЛІЛІНГВАЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ІНОЗЕМНИХ І ФАХОВИХ МОВ

О. І. Чайка, кандидат філологічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: oxana.chaika@yahoo.es
<https://orcid.org/0000-0002-4317-9456>

Анотація. *Проблематика осмислення сутності та створенні системної моделі з полілінгвальним та полікультурним компонентами виховання з метою розвитку майбутніх викладачів іноземних мов в умовах тісної взаємодії із світовою культурою, з-поміж яких також викладачі фахових мов в умовах іншомовного ділового спілкування, є досить гострою сьогодні. Формування полікультурності і полілінгвальності майбутніх викладачів іноземних мов й викладачів фахових мов як особистісної та професійної якості сучасних фахівців передбачає вирішення цілої низки завдань, з-поміж яких є оволодіння студентами знаннями про культуру свого народу як умова духовної інтеграції в інші культурні світи; вивчення різних культурних моделей через знайомство з релігією, традиціями, мистецтвом народів своєї країни і світу; формування переконань про рівність всіх культур і неприпустимість визнання будь-якої однієї культурної моделі; формування культури толерантності як інструменту міжкультурного і міжнаціонального спілкування; вивчення демократичних цінностей і на цій основі формування якостей громадянина країни – Європи – світу; формування умінь і навичок продуктивної взаємодії і співпраці в полікультурному середовищі; формування активної позиції студентства проти культурної агресії, культурної дискримінації і культурного вандалізму. Результати дослідження визначають полікультурну і полілінгвальну особистість як таку, що володіє декількома мовами, усвідомлює себе суб'єктом полілогу культур, має активну життєву позицію, розвинені почуття емпатії і толерантності, є емоційно стійкою та здатною до продуктивної професійної діяльності в умовах культурного різноманіття світу. Формування полікультурної і полілінгвальної особистості майбутнього викладача іноземних і фахових мов, здатного до діалогічного міжкультурного спілкування, має стати необхідним компонентом професійно-особистісного становлення студента в процесі навчання у сучасному ЗВО.*

Ключові слова: *полікультурна особистість, полілінгвальна особистість, полілог культур, мовна толерантність, полікультурний і полілінгвальний компоненти виховання.*

Актуальність дослідження. В умовах об'єктивної глобальної інтеграції культур різних країн, обумовлених швидким розвитком комунікаційних можливостей, зростаючої мобільності населення всього світу, що постійно зростає, розширенню можливості навчатися та реалізуватися у сфері професійної діяльності за межами своєї країни, розвитку туризму – досконале знання декількох іноземних мов стає життєвою необхідністю. Сучасний лінгвопростір містить 7 139 мов [1]. Це число постійно змінюється. Крім того, самі мови постійно змінюються. Вони живі і динамічні, на них говорять спільноти, життя яких визначається нашим швидко мінливим світом. Тим часом, всього на 23 мовах спілкується більше половини населення світу. Англійська – найпоширеніша мова в світі, якщо вважати як носіїв мови, так і тих, для кого вона не є рідною. Це пов'язано в першу чергу з колоніальним впливом Британської імперії, а потім з поширенням американської культури. Близько 1 350 000 000 людей може спілкуватися англійською мовою, з яких

370 000 000 є носіями мови, а 980 000 000 вивчили її додатково [1]. Тобто, знаючи англійську мову, можна бути впевненим, що ти зможеш спілкуватися майже в будь-якій країні світу. Завдяки тому, що Україна знаходиться в центрі Європи, найбільш популярними мовами для вивчення в нас є, крім англійської, французька, іспанська, італійська та німецька.

Говорячи про полікультурність як здатність вести діалог, розуміти людину іншої культури, сприймати її такою, яка вона є, підтримувати її в критичній ситуації, а також як про можливість збагачення своєї культури, коли, через розуміння іншого, збагачуєшся сам, можна стверджувати, що саме полікультурність особистості є одним з ефективних засобів протистояння негативним наслідкам глобалізації, пом'якшувальною фактором глобалізаційних процесів.

На сьогоднішній день простежується чітка актуальність в осмисленні сутності та створенні системної моделі з полілінгвальним та полікультурним компонентами виховання з метою розвитку майбутніх викладачів

іноземних мов (наприклад, англ. *EFL instructors* 'викладачі англійської мови як іноземної', де англ. аббревіатура *EFL* позначає *English as a foreign language* 'англійська мова як іноземна') в умовах тісної взаємодії із світовою культурою, з-поміж яких є також викладачі фахових мов в умовах іншомовного ділового спілкування:

англ. *ESP* як *English for Specific Purposes* 'фахова англійська мова, або англійська мова для фахового призначення, або англійська мова для особливих цілей'; англ. *ESP instructors* '(майбутні) викладачі фахової англійської мови, чи англійської для особливих цілей';

англ. *PSP instructors* '(майбутні) викладачі фахової португальської мови, чи португальської для особливих цілей', де англ. *PSP* позначає *Portuguese for Specific Purposes* 'фахова португальська мова, або португальська мова для фахового призначення, або португальська мова для особливих цілей';

англ. *USP instructors* '(майбутні) викладачі фахової української мови, чи української для особливих цілей', де англ. *USP* позначає англ. *Ukrainian for Specific Purposes* 'фахова українська мова, або українська мова для фахового призначення, або українська мова для особливих цілей').

В цьому контексті можна виділити деякі проблеми:

- втрата самоцінності рідної мови як маркера культурної ідентифікації особистості; доцільно зазначити, що в останні роки держава приділяє велике значення цьому питанню;

- недостатнє освоєння іноземних мов та опанування вільної комунікації студентами (на рівні С — вільне володіння мовою для іншомовного спілкування, тобто визначення рівня компетентності як достатній — англ. *Proficient User*;

- необхідність підвищення якості та результативності діяльності педагогів з навчання іноземним мовам через застосування сучасних освітніх технологій;

- необхідність у забезпеченні полілінгвальним та полікультурним компонентами при створенні комунікативно розвивального середовища сучасного ЗВО;

- недостатність сучасного обладнання щодо забезпечення виховання полікультурної та полілінгвальної особистості сучасного викладача іноземних мов, а також викладача фахових мов у полікультурному та полілінгвальному середовищі, зокрема.

Аналіз досліджень і публікацій. В умовах сучасної України все більш молоді розділяють погляди на те, що знання іноземних мов це модно, престижно, і відкриває їм двері

нових можливостей. Для багатьох є чудовим відчуття, коли ти з родиною зібрався на вечірку, поспівав чарівні українські пісні, потім поспілкувався з діловими партнерами англійською, поговорив з подругою про кохання французькою або італійською, емоційно обговорив з друзями майбутню подорож на кориду в Іспанію. Такі можливості постають дороговказною зіркою, яка спонукатиме людину до опанування іноземною мовою заради пізнання всієї багатогранності сучасного світу, ділового світу в тому числі. Таке різноманіття мов через культури носіїв проєктується на внутрішній світ особистості, збагачує її. Як казав відомий американський психолог Абрахам Маслоу, який займався проблемою самореалізації особистості: «Я проти того, що закриває перед нами двері і відрізає можливості» [2]. Інтерпретуючи цю фразу, можна сказати, що вивчення та знання іноземних мов задає тренд на самовдосконалення, саморозвиток, втілення в життя свого потенціалу та забезпечує особистісне зростання.

У той же час неможливо розглядати знання іноземних мов у відриві від культури носіїв цих мов. Як зазначає З. Баяндіна: «Полілінгвальне навчання ми розуміємо як цілеспрямований процес прилучення до світової культури засобами декількох мов, коли мови, що вивчаються, виступають в якості способу осягнення сфери спеціальних знань, засвоєння культурно-історичного і соціального досвіду різних країн і народів» [3].

Полілінгвальна особистість — це індивід, що володіє, перш за все, різними наборами мовних можливостей; це культурно-історична особистість, що має своє соціальне маркування, свої етнічні корені, тобто компетентний носій рідної і нерідних мов, який системно і стійко виявляє такі компетенції: мовну, мовленнєву, комунікативну, етнокультурознавчу [4].

Мова і культура знаходяться у постійному взаємозв'язку. На цьому наголошує С. Тер-Минасова, яка зазначає: «Мова — дзеркало культури, в ньому відбивається не тільки реальний світ, що оточує людину, не тільки реальні умови її життя, але й суспільна самосвідомість народу, його менталітет, національний характер, спосіб життя, традиції, звичаї, мораль, система цінностей, світовідчуття, бачення світу» [5].

Знання кількох мов — це велика перевага для сучасної людини. Мова відкриває шлях у душу того чи іншого народу. Через мову передаються не просто назви слів, а й думки, почуття, неповторні особливості тієї чи іншої нації. Тобто, в широкому сенсі слова, знання іноземної мови не обмежується автоматичним

знанням граматики, орфографії, фонетики та правил використання, а, насамперед, це знання культури країни цієї мови, історичної спадщини, культурних артефактів, менталітету носіїв цієї мови. Карлу Великому, який приділяв велику увагу як рідній мові, так і іноземним, приписують фразу: «Володіти іншою мовою – значить, отримати другу душу».

В. Матіс визначає «полікультурність» як «збереження і інтеграцію культурної самобутності особистості в умовах багатонаціонального суспільства, що дозволяє формувати толерантні відносини між різними національностями, виховувати культуру міжнаціонального спілкування» [6].

Об'єднання полікультурності та полілінгвальності в межах особистості створює начебто друге «Я», яке визначається як збагачення внутрішнього світу шляхом занурення через мову в у незвіданий прошарок іншої культури.

Культура допомагає визначити місце і призначення людини в сучасному світі. У цьому контексті М. Бахтін визначає людину в світі як унікальну частину культури, що вступає у взаємодію з іншими особистостями-культурами, творить себе у процесі взаємодії і впливає на інших [14]. Осягнення «Я» відбувається через спілкування з Іншими. Вивчаючи мову іншого народу, ми починаємо краще розуміти цей народ, починаємо його приймати, цінувати, поважати, бути більш толерантними один до одного, що, безумовно, розвиває емпатію, рефлексію як важливі особисті якості людини.

Проблемами формування полілінгвальної і полікультурної особистості займалися вітчизняні та зарубіжні дослідники, наприклад: М. Тадеєва [7], Л. Воротняк [8], І. Лощенкова [9], М. Селяницький [10], О. Ширіна [11], А. Солодка [12], В. Махінов [13], Д. Бенкс [15], а також С. Бенкс, Д. Голлнік, Р. Гарсія, К. Ірвін, В. Міттер, Т. Рюлькер, Д. Хоуп та ін. Суспільство як соціокультурний феномен розглядали у своїх працях Дж. Локк, А. де Токвіль, Дж. Кін, Р. Даль, І. Огієнко, Р. Патнем та ін. Такий перелік не можна назвати вичерпним, а навпаки, можна продовжувати безмежно. Так, діалог культур як форму соціокультурної комунікації розглядали М. Бубер, М. Бахтін, В. Біблер, О. Потєбня та ін.

Виділимо деякі погляди до формування полікультурної і полілінгвальної особистості:

– гармонія у відносинах між членами різних етнічних груп, вивчення традицій рідної культури і особливостей їх переробки в іншій культурі на основі взаємної відкритості, інтересу, толерантності (У. Воос-Ньюнінг, У. Зандфукс);

– засвоєння цінностей, сформованих в родині на емоційному та когнітивному рівнях;

становлення білінгвальної бікультурної ідентичності; розвиток здібностей виділяти і критично осмислювати цінність кожної культури і на цій основі формувати власну культуру (В. Фтенаксіс);

– залучення до різних культур, формування планетарної свідомості, що дозволяє взаємодіяти і інтегруватися у світовий культурний простір на принципах відкритості, діалогу культур і культурного плюралізму (В. Біблер, М. Бубер, Х. Томас, Г. Дмитрієв);

– виховання культурного плюралізму, вирішення міжкультурних конфліктів, визнання індивідуальних конфліктів, ідея «переформулювання» іншої культури в термінах свого лінгвокультурного досвіду (Є. Тарасов, Ю. Сорокін, М. Хоманн);

– розвиток здібностей до міжкультурної комунікації; формування уявлень про обмінні процеси в світі і багаторівневої структури кожної культури; подолання монокультурної орієнтації (Х. Гепферт, У. Шмідт);

– формування активної позиції по відношенню до нерівності; критичне сприйняття стереотипів, що відносяться до людей і культур; ідея рівності і справедливості (М. Коул, С. Троун, Г. Каррінгтон);

– терпимість по відношенню до іншого способу життя, іншої культури; повага інших культур; здатність до диференціації іншої культури; здатність інтеграції елементів інших культур у власну систему мислення (П. Бордье, С. Гейтанідес, А. Меммі);

– розвиток емпатії, солідарності, здатності вирішувати конфлікти; психологічні передумови полікультурності (І. Граф, Р. Шмітт, Х. Ессінгер).

На рівні особистості, поняття полікультурності проявляється:

– на когнітивному рівні, як засвоєння зразків і цінностей світової культури, досвіду різних країн і народів;

– на ціннісно-мотиваційному рівні, як формування переконань на міжкультурну комунікацію, розвиток толерантності по відношенню до інших;

– на діяльнісно-поведінковому рівні, як активна взаємодія з представниками різних культур і збереження власної культурної ідентичності;

– на індивідуальному рівні, як пошук своєї індивідуальності серед інших індивідуальностей, що є вихідним, базовим рівнем полікультурності.

Все вищезазначене ставить перед педагогікою нові проблеми, пов'язані з формуванням полікультурної і полілінгвальної особистості сучасного викладача іноземних мов й викладача фахових мов у діловому

іншомовному просторі комунікації. У зв'язку з цим, одним із важливих завдань закладів вищої освіти стає розширення полікультурних складових змісту вищої освіти, підвищення вимог до оволодіння майбутніми фахівцями світовою культурною спадщиною і іноземними мовами. Саме це забезпечує безпосередній доступ до культури і соціального досвіду інших народів, а також передбачає самореалізацію в процесі навчання діалогу культур, відкриває широкі можливості для міжкультурної взаємодії. Тому необхідно використовувати такі форми і методи виховання особистості, які сприяють формуванню стійкої мотивації до здобуття нові знань та вмінь у сфері професійної діяльності через призму полікультурного середовища, ціннісних спадщин багатогранного світу.

Мета дослідження та завдання.

Формування полікультурності і полілінгвальності майбутніх викладачів іноземних мов й викладачів фахових мов у діловому іншомовному мовленнєвому полікультурному просторі як особистісної та професійної якості сучасних фахівців передбачає вирішення таких завдань загалом, а також аналіз і обговорення проблематики у межах статті, зокрема:

- оволодіння студентами знаннями про культуру свого народу як умова духовної інтеграції в інші культурні світи;

- вивчення різних культурних моделей через знайомство з релігією, традиціями, мистецтвом народів своєї країни і світу;

- формування переконань про рівність всіх культур і неприпустимість визнання будь-якої однієї культурної моделі;

- формування культури толерантності як інструменту міжкультурного і міжнаціонального спілкування;

- вивчення демократичних цінностей і на цій основі формування якостей громадянина країни – Європи – світу;

- формування умінь і навичок продуктивної взаємодії і співпраці в полікультурному середовищі;

- формування активної позиції студентства проти культурної агресії, культурної дискримінації і культурного вандалізму.

Результати дослідження та обговорення. Концептуальною основою формування полікультурної і полілінгвальної особистості майбутніх викладачів іноземних мов, у тому числі фахових мов у діловому іншомовному просторі, в цілісному освітньому процесі сучасного ЗВО є теорія діалогу культур [1], яка орієнтує освітню діяльність на активний діалог з різними культурними світами через прилучення студентської молоді до національної та світової

культури; організацію освітнього процесу як діалогу носіїв різних культур, де студент розкривається як суб'єкт міжкультурної комунікації, як носій і трансформатор певної культури.

Реалізація діалогу культур в освітньому процесі сучасного ЗВО здійснюється за допомогою культурологічного підходу, в якому базовим методологічним положенням виступає культуровідповідність як принцип єдності мети освіти із культурою. Розглядаючи освіту як культурний процес, що орієнтований на розвиток студента як суб'єкта культури в процесі діалогу, культурологічний підхід визначає культурні смисли полікультурної освіти, які реалізуються, перш за все, в процесі діалогічного спілкування студентів, де вони виступають найважливішим чинником формування культурної, міжкультурної, комунікативної компетентностей майбутнього фахівця і його становлення як полікультурного суб'єкта.

Для забезпечення функціонування системної моделі з полілінгвальним та полікультурним компонентом освітнього процесу визначимо деякі принципи:

Принцип інтегративності розглядаємо як формування сукупності способів пізнання і пізнавальної мотивації, перенесення способів пізнання з одного виду діяльності в інші, які не існують автономно, диференційовано, а взаємодоповнюють, об'єднуються в єдиний цілісний педагогічний процес. Слід застосовувати такі педагогічні форми і методи, які будуть спонукати займатися розвитком полікультурності не тільки під час навчання, а і у повсякденному житті. З метою розширення полікультурного світогляду студентів слід активізувати проведення студентських конференцій, фестивалів, олімпіад, міжнародних зустрічей, творчих конкурсів, виставок в ЗВО, долучаючи студентів до культурних цінностей через різноманітні форми творчості та творення, розвивати здатність здійснювати спілкування з навколишнім світом мовою науки, мистецтва.

Практико-орієнтований принцип передбачає спільну участь педагога і студентів у заходах, які популяризують культуру носіїв мови з зануренням в їх культурні цінності, наприклад, театральні постановки мовою оригіналу, організація виставок досягнень зарубіжних країн, перегляд історичних іноземних фільмів, фестивалів, відкритих заходів за участю представників інших культур тощо.

Реалізація також таких принципів як діалог культур, полілінгвальне навчання, самостійна пошукова та дослідницька діяльність, інтерактивна взаємодія з представниками полікультурного світу,

навчання в умовах природного полікультурного мовленнєвого середовища, інтегрованого в освітній процес сучасного ЗВО, дозволяють найбільш ефективно здійснювати процес формування полікультурної і полілінгвальної особистості студентів – майбутніх викладачів іноземних мов й викладачів фахових мов у діловому іншомовному просторі.

Практичне впровадження педагогіки полікультурності в студентське середовище пов'язане з наповнення навчальних дисциплін полікультурним складником, а також і позааудиторної (соціокультурної, наукової, дозвільневої) діяльності студентів. Особливе значення у вирішенні окреслених завдань належить соціально-гуманітарним лінгвокультурологічним знанням, що формують світоглядні орієнтири студентів. Крім того, слід стимулювати науково-дослідницьку роботу студентів в аспекті діалогу культур та міжкультурної комунікації. Визначальною умовою розвитку полілінгвальних, полікультурних і толерантних якостей студентів є створення комунікативно-розвивального середовища закладу вищої освіти, яке має активізувати комунікативний потенціал студентів на основі діалогу, спільної діяльності і взаємин співпраці всіх суб'єктів освітнього процесу.

Безпосередньо в освітній практиці в сучасного ЗВО педагогіка полікультурності реалізується через створення духовно-гуманітарного комунікативно-розвивального середовища, основним засобом організації якого виступають інтерактивні методи

пізнавальної і творчої діяльності студентів в мікро-групах на основі безпосереднього діалогу студента з викладачем на основі суб'єкт-суб'єктних відносин.

Висновки та перспективи дослідження. Полікультурна і полілінгвальна особистість визначена нами як така, що володіє декількома мовами, усвідомлює себе суб'єктом полілогу культур, має активну життєву позицію, розвинені почуття емпатії і толерантності, є емоційно стійкою та здатною до продуктивної професійної діяльності в умовах культурного різноманіття світу. Сучасний викладач іноземних мов, а також викладач фахових мов для спілкування у діловому іншомовному просторі, як полікультурна та полілінгвальна особистість повинен володіти знаннями про сучасні тенденції розвитку полікультурного світу, процеси глобалізації, культурне різноманіття сучасного світу; про особливості різних культурних груп, їх норми і традиції міжособистісної взаємодії.

Формування полікультурної і полілінгвальної особистості майбутнього викладача іноземних мов, у тому числі викладача фахових мов, здатного до діалогічного міжкультурного спілкування, має стати необхідним компонентом професійно-особистісного становлення студента в процесі навчання у сучасному ЗВО. Адже власне полікультурна освіта у глобальному соціумі є основою для майбутнього розвитку особистості і як професіонала, і як людини культури.

Список використаних джерел

1. Eberhard, David M., Gary F. Simons, and Charles D. Fennig (eds.). 2021. *Ethnologue: Languages of the World*. Twenty-fourth edition. Dallas, Texas: SIL International. Online version: <http://www.ethnologue.com>.
2. Maslow A. *Self-actualizing and Beyond*. In: *Challenges of Humanistic Psychology*. N. Y., 1967.
3. Баяндина З. К., Нурмагамбетова Ж. С. Полилингвальное обучение в качестве одного из факторов полной социализации в современном обществе. *Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований*. 2014. № 8-4. С. 142-142; URL: <https://appliedresearch.ru/ru/article/view?id=5730>.
4. Кочисов В. К., Гогицаева О. У. Этнопедагогические аспекты полилингвального образования. *Вектор науки ТГУ. Серия: Педагогика, психология*. 2013. № 3. С. 119.
5. Тер-Минасова С. Г. *Язык и межкультурная коммуникация* : учеб. пособие

для студентов по спец. «Лингвистика и межкультурная коммуникация». М. : Слово. 2000. С. 13.

6. Матис В. И. Теория и практика развития национальной школы в поликультурном обществе : автореф. дис. ... д-ра пед. наук. Барнаул, 1999.

7. Тадесва М. І. Формування полілінгвальної і полікультурної особистості як одна з основних умов реформування гуманітарної освіти для сталого розвитку суспільства. *Нова пед. думка*. 2011. № 1. С. 81–84.

8. Воротняк Л. І. Педагогічна технологія формування полікультурної компетенції у вищих педагогічних навчальних закладах: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Хмельницький. 2009. 179 с.

9. Лоценова І. Ф. Полікультурне виховання майбутніх вчителів у процесі вивчення іноземних мов: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання». Київ. 2004. 22 с.

10. Селятицький М. Міжкультурна освіта у світлі документів Ради Європи та Європейського Союзу. http://www.zippo.net.ua/index.php?page_id=588

11. Ширіна О. О. До питання про концептуальні підходи до полікультурної освіти. www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Pfto/2010_9/files/pd910_34.pdf.

12. Кроскультурна взаємодія: теорія, методологія, практика : монографія / за заг. ред. А. К. Солодкої. Миколаїв : Іліон. 2014. 204 с.

13. Махінов В. М. Становлення мовної особистості в історії розвитку європейського соціокультурного освітнього простору. Монографія. Київ. 2012. 428 с.

14. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества. М., 1979.

15. Бэнкс Д. Мультикультурное образование: цели и измерения. Новые ценности образования. М.: Инноватор, 1996. №4. С. 15-20.

References

1. Eberhard, David M., Gary F. Simons, and Charles D. Fennig (eds.) (2021). *Ethnologue: Languages of the World*. Twenty-fourth edition. Dallas, Texas: SIL International. Online version: <http://www.ethnologue.com>.

2. Maslow, A. (1967). *Self-actualizing and Beyond*. In: *Challenges of Humanistic Psychology*. N. Y.

3. Baiandina Z.K., Nurmagambetova Zh. S. (2014). Polilingvalnoe obuchenie v kachestve odnogo iz faktorov polnoi sotsializatsii v sovremennom obshchestve [Multilingual education as one of the factors of complete socialization in modern society]. *Mezhdunarodnii zhurnal prikladnykh i fundamentalnykh issledovaniy* [International Journal of Applied and Fundamental Research]. № 8-4. S. 142-142; URL: <https://appliedresearch.ru/ru/article/view?id=5730>.

4. Kochisov, V. K., Gogitsaeva, O. U. (2013). Etnopedagogicheskie aspekty polilingvalnogo obrazovaniia [Ethnopedagogical aspects of multilingual education]. *Vektor nauky THU. Seriya: Pedagogika, psikhologiya* [TSU science vector. Series: Pedagogy, Psychology]. № 3. S. 119.

5. Ter-Minasova, S. G. (2000). *Yazyk i mezhkul'turnaya kommunikatsiya* [Language and intercultural communication]: ucheb. posobiye dlya studentov po spets. «Lingvistika i mezhkul'turnaya kommunikatsiya». Moscow: Slovo. S. 13.

6. Matis, V. I. (1999). *Teoriya i praktika razvitiya natsional'noy shkoly v polikul'turnom obshchestve* [Theory and practice of the

development of the national school in a multicultural society]: avtoref. dis. ... d-ra ped. nauk. Barnaul.

7. Tadeyeva, M. I. (2011). *Formuvannya polilinhvalnoi i polikulturnoi osobystosti yak odna z osnovnykh umov reformuvannya humanitarnoi osvity dlya staloho rozvytku suspilstva* [Formation of polylingual and multicultural personality as one of the main conditions for reforming humanitarian education for sustainable development of society]. *Nova ped. dumka*. № 1. S. 81–84.

8. Vorotniak, L. I. (2009). *Pedahohichna tekhnolohiya formuvannya polikul'turnoi kompetentsiyi u vishnykh pedahohichnykh navchalnykh zakladakh* [Pedagogical technology of formation of multicultural competence in higher pedagogical educational institutions]: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04. Khmelnytsky. 179 s.

9. Loshchenova, I. F. (2004). *Polikulturene vykhovannya maybutnikh vchyteliv u protsesi vyvchennya inozemnykh mov* [Multicultural education of future teachers in the process of learning foreign languages]: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk: spets. 13.00.07 – «Teoriya i metodyka vykhovannia». Kyiv. 22 s.

10. Seliatytsky, M. *Mizhkulturna osvita u svitli dokumentiv Rady Yevropy ta Yevropeyskoho Soyuzu* [Intercultural education in the light documents of the Council of Europe and the European Union]. http://www.zippo.net.ua/index.php?page_id=588

11. Shyrina, O. O. Do pytannya pro kontseptualni pidkhody do polikulturnoi osvity [On the question of conceptual approaches to multicultural education]. www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Pfto/2010_9/files/pd910_34.pdf.

12. Solodka, A. K. (Ed.) (2014). *Kroskulturna vzayemodiya: teoriya, metodolohiya, praktyka* [Cross-cultural interaction: theory, methodology, practice]: monohrafiya / za zah. red.. Mykolayiv : Iliion. 204 s.

13. Makhinov, V. M. (2012). *Stanovlennya movnoyi osobystosti v istoriyi rozvytku yevropeyskoho sotsiokulturnoho osvithnoho prostoru* [Formation of language personality in the history of development of the European socio-cultural educational space]. *Monohrafiya*. Kyiv. 428 s.

14. Bakhtin, M. M. (1979). *Estetika slovesnogo tvorchestva*. Moscow.

15. Benks, D. (1996). *Multikulturnoye obrazovaniye: tseli i izmereniya* [Multicultural education: goals and measurements]. *Novyye tsennosti obrazovaniya* [New values of education]. №4. Moscow : Innovator. S. 15-20.

FORMATION OF POLYCULTURALITY AND POLYLINGUALITY WITH FUTURE TEACHERS OF FOREIGN LANGUAGE(S) AND LANGUAGE FOR SPECIFIC PURPOSE

O. I. Chaika

Abstract. *Speaking of polyculturalism and multiculturalism as language phenomena, as well as of polyculturality and polylinguality with future foreign language teachers, including LSP teachers, in any nation as the ability to conduct a dialogue, to understand a person of another culture, to perceive them as they are, to provide support in a critical situation, including the possibility of enriching a culture, when, through understanding others, speakers enrich themselves, it is stated that multicultural or polycultural personality allows for communication in one of the most productive ways, which creates conditions for positive effect of globalization, a mitigating factor of globalization processes.*

The issue of understanding the essence and creating a system with polylingual and polycultural components of education in order to develop future teachers of foreign languages and LSP (language for specific purpose) in close cooperation with world culture, is relevant today. Formation of polyculturalism and polylingualism with future teachers of foreign languages and teachers of languages for specific purposes as personal and professional qualities of modern specialists involves solving a number of things, including students' mastery of knowledge about the culture of their people as a condition of spiritual integration into other cultural worlds; study of different cultural models through acquaintance with religion, traditions, art of the peoples of the country and the world; formation of beliefs about the equality of all cultures and the inadmissibility of recognition of a single cultural model; formation of a culture of tolerance as a tool of intercultural and interethnic communication; study of democratic values and on this basis the formation of the qualities of a citizen of the country - Europe - the world; formation of skills and abilities of productive interaction and cooperation in a polycultural / multicultural environment; formation of an active position of students against cultural aggression, cultural discrimination and cultural vandalism.

The results of the study define a polycultural and polylingual personality as one who speaks several languages, is seen as a subject of cultural polylogy, has an active life position, developed feelings of empathy and tolerance, is emotionally stable and capable of productive professional activity in cultural diversity. The formation of a polycultural and polylingual personality of the future teacher of foreign languages and LSP, capable of dialogic intercultural communication, should become a necessary component of professional and personal development of the student in the process of gaining qualifications and/or degree in the modern education system.

Keywords: *polycultural personality, polylingual personality, polylogue of cultures, language tolerance, polycultural and polylingual components of education.*

THE ANALYSIS OF FOREIGN LANGUAGE PROGRAMS FOR THE UNDERGRADUATES - FUTURE SOCIAL WORKERS

K. H. YAKUSHKO, PhD in Pedagogy, Senior Lecturer,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine
E-mail: kyakushko@nubip.edu.ua
<http://orcid.org/0000-0001-6977-8441>

Abstract. *The article deals with the problem of analysis and comparison of structural and semantic content of foreign language programs to train students of non-philological specialties. The aim of the article is to determine similar and disimilar features of the contextual and structural filling of the foreign language programmes for the senior students-future social workers within concrete higher educational establishment – National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine during 2020/2021 academic year. The result of investigation lays in two conclusions. The first conclusion is that abobenamed educational establishment pays much attention on the foreign language studying through proposing enough studying hours to develop not only direct skills of undergraduates as future entrants to the magistracy through the explanation of the method to fill the EVI workbooks up, but also to the general students' philological and creative formation. In parallel it is fixation of attention on certain twelve thematic blocks and grammatical phenomena being related with EVI workbooks as well as repetition, detection and elimination of individual gaps in entering a foreign language environment to be required for the formation of a versatile personality, development of soft skills of every future social worker. The second conclusion is that the programs to train undergraduates- future social workers in different bachelor's training semesters have more common features than distinctive ones. The common features of the fifth, the sixth, the seventh and the eighth semesters of professional social worker's purpose foreign language study are related to ten categories: common assessment policy, common scale of student assessment, total number of modules for each semester, academic loading, previous overall goal, previous general tasks to study professional social worker's purpose foreign language within third or fourth year of studying, relevant subject of discipline and basic competencies, general requirements for the results of certification classes at the end of each module or semester with further clarification of different content as well as the requirement to conclude and present a self-developed thematic presentation or real life story "Once upon a time" and adequate dialogue to discuss current social worker's problem by every student almost at every semester. The distinctive features of the fifth, sixth, seventh and eighth semesters of studying a social worker's professional purpose foreign language relate only to three features: modular topics, content and different number of hours to study certain topics. The research perspective is a description of the results of further pedagogical observations in the context of comparative characteristics of foreign language curricula to train undergraduates of other specialties within other higher educational establishments.*

Keywords: *structural and semantic content, foreign language programs, social workers, senior students, entrance exam for a master's degree program.*

Introduction. Nowadays the issue of increasing attention to the process of learning a foreign language by senior students with the forecasting external examinations of non-philological specialties is actualized because in a year or two such bachelor's program undergraduates will become master's degree program entrants and face the problem of passing an entrance exam in a foreign language.

Resent researches and publications. The interest in formation of a versatile personality, development of soft skills of a future social worker is based on the previous investigations by I. Grabovska [1], dealing with some metacommunicative contact-establishing topicalizing questions in modern English dialogic discourse well as scientific papers by L. Berezova,

A. Polishchuk or K. Yakushko being devoted to the development of soft skills while English preparation for undergraduates from the Faculty of Land Management [3] or future agroengineer or forester [4], taking into account such features as involvement in general recommendations; approaches methods of filling in EVI notebooks without excessive memorization, parallel refreshment of individual gaps in pronunciation, basics of grammar and vocabulary in composing own statements, etc.

The purpose of the article is to determine similar and disimilar features of the contextual and structural filling of the foreign language 2020/2021 programmes for the senior students-future social workers within concrete higher educational establishment – National University of Life and

Environmental Sciences of Ukraine during 2020/2021 academic year.

Data and methods. The study was conducted on the basis of syllabi and working curricula for the study of a professional purpose foreign language for future social workers regarding them as the entrants to the master's degree in 2020/2021 academic year. Basic methods included comparative analysis as well as semantic and syntactic methods, interpretation method.

Results. At first we'd like to represent some found similar features concerning four last semesters of social worker program English bachelor's training during 2020/2021 academic year [2].

In the same way during all above-mentioned semesters, the features of deadlines and re-compilation policies are to be revealed (the works being submitted in violation of deadlines without adequate reason are evaluated at a lower grade, and re-assembly of modules is with the permission of the lecturer in substantial need); academic integrity policy (copying during tests and exams is prohibited including the use of mobile devices) as well as the term papers, abstracts must obtain correct text references to the used sources) or attendance policy (attendance is mandatory, but for such objective cases as a disease, international internship, etc. studying may become individual online training after the authorizing by higher educational establishment administration).

Other similar features were noticed either for the fifth, the sixth, the seventh or the eighth semesters of studying a social worker's professional purpose foreign language concerning prescribed assessment scale: the rating of the applicant of higher education in 90-100 points is projected on such result of passing of examination as "excellent", and credit - as "passed", the student's rating of 74-89 points is correlated with the result of the exam as "good" and the credit attestation - as "passed", the rating of a bachelor's degree in social work of 60-73 points is the basis to obtain a national grade "satisfactory" on exams and "passed" after credit attestation. Only a low score of 0-59 points is assessed as "unsatisfactory" in the exam and as "not passed" in the credit to become a reason for re-assessment.

Besides abovenamed fact the distribution of the workload for professional purpose foreign language studying hours by the undergraduates majoring in social work may be considered to be the same for all semesters, excepting the eighth one: 30 hours of laboratory work and 30 hours of independent work in 2 modules are provided, however the emphasis of strengthening in quantity of independent work in the last eighth semester

and distribution of educational loading as 26 hours of laboratory classes and 34 hours of independent work in 2 module was noticed.

Either for the fifth, the sixth, the seventh or the eighth semesters the purpose of the specialty in which a foreign language is not a profile subject, was to train skilled social worker for English professional communication in oral and written forms, to repeat the basics of conversational and professional foreign language speech, taking into account the special features of the vocabulary of the specialty "Social Work", but the sixth semester obtains a projection to get acquainted with the unique foreign language exam requirements being intensified for the seventh or the eighth semesters.

Besides, the previous general tasks of a professional purpose foreign language studying for the undergraduates – future bachelors majoring in social work contain the certain task of the discipline of the fifth semester as improving the basic categories of phonetic and grammatical series, as well as mastering the basic colloquial and professional vocabulary and the basic models of word combination; formation of speech skills of foreign language communication. discussion of features of professional activity of social workers through audio perception of foreign speech, conclusion of the presentation, summary, crosswords, carrying out interviews, concluding conversational situations from a real life of the social worker or scenario of a real-life scene and discussing them in dialogue in parallel with acquaintance with the requirements of EVI, mastering the method of performing samples of tasks of the workbook EVI and acquaintance with the material of the textbook to prepare students for external evaluation, mastering the method of filling in the relevant notebooks, elaborating B1 training material for EIT in English. Similar features of the fifth, the sixth, the seventh and the eighth semesters relate to the definition of the subject of the discipline as the formation of knowledge, skills and abilities of conversational and professional foreign language communication after prior acquaintance with resources of electronic course "DAM: GIZ" (Business English: Geodesy and Land Planning", related to the teaching of several specialties due to the universality of thematic content with parallel elaboration of the unique special social worker's vocabulary introduction.

During the study of all these semesters at the end of the bachelor's degree, the future social work specialist is called to gradually develop such knowledge as mastering the basic terminology, auxiliary grammatical structures and clichés of writing their own statements in English on basic information about professions of social worker and entrant to the master's degree and be able to:

lead a conversation on the topic and the content of texts, show reading, writing, monologue, dialogic speech, listening, teamwork to enter a foreign language environment by Moodle, design and orally defend submitted works prepare thematic reports, dialogues, presentations, write scripts and conversational situations, participate in business games, use basic terminology, and take tests in electronic and face-to-face modes, make statements taking into account the lexical and grammatical features of the materials of preparation for EVI.

The seventh common feature of work programs for the third and fourth year of bachelor's degree in "Social Work" is in general requirements for the results of certification classes at the end of each module or semester with further clarification of different content This feature occurs concerning Topic 5 "E-learn Module1 Test Representing Results of the Module 1 Individual Tasks" to develop the ability to work in the Module 1 Moodle system, perform automatic testing, analyze errors for subsequent attempts and the ability to present the results of independent work during an oral interview on the topics of Module1, be able to respond and comment and work on errors in pronunciation, writing and constructing their own sentences in English, the ability to make statements from memory without supporting materials in writing and Topic 8 "E-learn Module2 test. Representing Results of the Module 2 Individual Tasks " with a similar expected result only for the second module and all similar topics at the end of each module and the sixth, seventh and eighth semesters. This identity in the formulation of the expected learning outcomes also applies to the classes that precede the test or exams, for example, on Topic 13, "E-learn Module 3 test" to carry out automatic testing, analyze errors for subsequent attempts., Topic 9 "Preparation to Credit Passing was aimed at mastering the stages and requirements for credit certification, developing the ability to present the results of educational work in the appropriate folder-archive with oral answers to general questions of the course, be able to write a test, topic 18 "Preparation to exam", when waiting for knowledge of the main questions and answers about the content of the course, know the structure of the exam form, know the stages of the exam, be able to apply knowledge in practice trial test, be able to archive the results of work in the appropriate folder and identical topics in other modules.

The eighth common feature is in the presence of the requirement to conclude and present a self-developed thematic presentation by each student in each semester, except the last, for example, when studying Topic 4 "The Demands to Presentation" - with the knowledge of

basic presentation requirements, be able to develop and present of the specified requirements concerning the description of features of native region, prospects of establishment of business relations and a field of activity of the social worker, theme 16 The ninth common feature is the requirement to compile and present a self-developed real-life story "Once..." and a certain appropriate dialogue-discussion of current problems of the social worker by each student almost every semester, for example, when studying Topic 7 of the fifth semester " Project dialogue "or topics of the seventh semester (aimed at gaining knowledge about the main types of questions, be able to conclude a conversational situation with Once..." and dialogue to discuss it, discuss it using colloquial expressions related to the professional activities of a social worker in subgroups.

The tenth common feature -echoed the theme of the presence of impregnations in the two semesters of each academic year of listening and working with the table of communicative intentions. For example, the topic Topic 6 of the fifth semester is related to a similar topic3 of the seventh semester "50 Spread Phrases, Main Communicative Intentions and Basic Social Work Terms in own Speech", the expected result of mastering was application of knowledge about the basic terms of social work when composing their own sentences, along with common colloquial expressions to represent different communicative intentions. After mentioning similar structural and contextual program features it's a time to represent some found dissimilar concerning four last semesters of social worker's program English bachelor's training during 2020/2021.

The dissimilar features of the fifth, sixth, seventh and eighth semesters of studying a foreign language in the professional direction of undergraduates in the specialty "Social Work" of the bachelor's degree relate to only three features: modular topics, content and different number of hours to study certain topics such as the first module "Introduction. Presentation. Interview "of the fifth semester on each of the following topics, except for the last two, 2 hours for laboratory and 2 hours for independent work. Topic 1 Introduction, Topic 2 "The First Impression, My Personality in Symbols", Topic 3 "Journalist's Interviewing and Conclusions with 4 hours for laboratory and 4 hours for independent work as well as Topic 10 "Social Worker's Major " or A Social Worker's Real Life Project Dialogue "of the fifth semester, Topic 11" EVI demands in Workbook №1 and Workbook №2 "EVI in practice, Module 4ZNO B1 Training (part 1)", Topic 14 "Family and Relationship. People and society ", Topic 15 "Home .School", Topic 7 "EVI demands in Workbook № 3 and Workbook № 4",

Topic 9 (4/4 hours) "Healthy Living.Travel and Tourism» «EVI Exam Demands and Preparation (Part 3)", Topic 12 "EVI Demands in Workbook 5 and Workbook № 6" (4/6 hours), Topic 14 (4/4 hours) "Science and Technology. Nature and Environment", Topic 16 "Vocabulary Dictation, the Review of all Course topics in Dialogues-Practical Situations (2/4 hours) etc.

Discussion. Thus, the first conclusion is that the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine pays much attention on the foreign language studying through proposing enough studying hours to develop not only direct skills of undergraduates as future entrants to the magistracy through the explanation of the method to fill the EVI workbooks up, but also to the general students' philological and creative formation in parallel with the fixation of attention on certain twelve thematic blocks and grammatical phenomena being related with EVI notebooks as well as repetition, detection and elimination of individual gaps in entering a foreign language environment to be required not only for mechanical filling of EVI workbooks but for the formation of a versatile personality, development of soft skills of every future social worker. The second conclusion of the article is that the programs to train undergraduates - future social workers in different bachelor's training semesters have more common features than distinctive ones. The common features of the fifth, the sixth,

the seventh and the eighth semesters of professional social worker's purpose foreign language study are related to ten categories: common assessment policy, common scale of student assessment, total number of modules for each semester, academic loading, previous overall goal, previous general tasks to study professional social worker's purpose foreign language within third or fourth year of studying, relevant subject of discipline and basic competencies, general requirements for the results of certification classes at the end of each module or semester with further clarification of different content as well as the requirement to conclude and present a self-developed thematic presentation or real life story "Once upon a time" and adequate dialogue to discuss current social worker's problem by every student almost at every semester. The distinctive features of the fifth, sixth, seventh and eighth semesters of studying a social worker's professional purpose foreign language relate only to three features: modular topics, content and different number of hours to study certain topics. The research perspective is a description of the results of further pedagogical observations in the context of comparative characteristics of foreign language curricula to train undergraduates of other specialties within other higher educational establishments.

References

1. Grabovska, I. V. (2019). Metacommunicative contact-establishing topicalizing questions in modern English dialogic discourse. *International journal of philology*. 10 (1), 38-41. DOI: <http://dx.doi.org/10.31548/philolog2019.0.1.038>
2. Yakushko, K. H., (2021). Dilova anglijska mova: geodeziya ta zemleustrij. [English business course: geodesy and land planning]. URL: <https://elearn.nubip.edu.ua/course/view.php?id=1032>
3. Yakushko, K. H. (2021). Osoblyvosti organizatsii vyvchennia anglijskoji movy studentamy drugogo kursu fakultetu zemlevporiadkuvannia Natsionalnogo universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy [Special features to organize foreign language studying by the second-year students of the

Faculty of Land Management within the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine]. *New impetus for the advancement of pedagogical and psychological sciences in Ukraine and EU countries: research matters: collective monograph*. Vol. 2. Riga, Latvia: Baltija Publishing. 397-426

4. Yakushko, K. H., Polishchuk, A. V., Berezova, L. V. (2021). Tematyka kursiv inozemnoji movy dlia starshokursnykiv spetsialnosti "Geodeziya ta zemleustij". [Foreign language courses themes for the senior students in specialty "Geodesy and Land Planning"]. *International journal of philology*. 12 (2). URL: <http://journals.nubip.edu.ua/index.php/Filol/article/view/15024>. DOI: <http://dx.doi.org/10.31548/philolog2021.02.126>

АНАЛІЗ ПРОГРАМ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ МАЙБУТНІМИ СОЦІАЛЬНИМИ РОБІТНИКАМИ НА СТАРШИХ КУРСАХ БАКАЛАВРАТУ К. Г. Якушко

Анотація. Стаття дотична до проблеми аналізу та порівняння структурно-семантичного наповнення програм з іноземної мови для підготовки студентів нефілологічних спеціальностей. Метою статті є визначення спільних та відмінних рис у змістовому та структурному наповненні програм вивчення іноземної мови старшокурсниками-майбутніми соціальними робітниками за у певному закладі вищої освіти – Національному університеті біоресурсів і природокористування України протягом 2020-2021 н. р. Результатом дослідження є два висновки. Першим висновком

© К. Н. Yakushko

статті є те, що означений вище заклад вищої освіти приділяє значну увагу вивченню іноземної мови через виділення достатньої кількості годин навчального навантаження для розвитку не лише безпосередніх вмінь старшокурсників як майбутніх абітурієнтів магістратури через пояснення методики заповнення робочих зошитів ЄВІ. Достатня увага приділяється загальному філологічному та творчому формуванню студентів. Паралельно фіксується уваги на певних дванадцятьох тематичних блоках та поширених в зошитах ЄВІ граматичних явищах. Виявляються та усуваються індивідуальні прогалини входження в іномовне середовище задля становлення різнобічної особистості, вироблення soft skills майбутнього соціального робітника. Другим висновком статті є те, що програмам підготовки соціальних робітників під час вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням на старших курсах бакалаврату притаманна більша кількість спільних рис, аніж відмінних. Спільні риси щодо п'ятого-восьмого семестрів вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням старшокурсниками спеціальності «Соціальна робота» бакалаврату дотичні до десятиох категорій: спільної політики оцінювання, спільної шкали оцінювання студентів, спільної кількості модулів для опрацювання у кожному семестрі, навчального навантаження, попередньої загальної мети, попередніх загальних завдань вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням на третьому та четвертому курсах навчання на гуманітарно-педагогічному факультеті Національного університету біоресурсів і природокористування України, відповідного предмету дисципліни та базових компетенцій, загальних вимог до результатів атестаційних занять наприкінці кожного модуля або семестру з подальшим уточненням різного змістового контенту та наявності вимоги укладання та представлення самостійно розробленої тематичної презентації, історії з реального життя «Одного разу...» та певного відповідного діалогу-обговорення поточних проблем соціального робітника кожним студентом майже у кожному семестрі. Відмінні риси щодо п'ятого- восьмого семестрів вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням старшокурсниками спеціальності «Соціальна робота» бакалаврату стосуються у цілому тільки трьох особливостей: помодульної тематики занять, змістового наповнення та різної кількості годин на опрацювання певних тем. Перспективою досліджень є опис результатів подальших педагогічних спостережень у контексті порівняльних характеристик навчальних планів з іноземної мови для підготовки старшокурсників інших спеціальностей в інших закладах вищої освіти.

Ключові слова: змістовне наповнення, структура програми з іноземної мови, соціальні робітники, старшокурсники бакалаврату, єдиний вступний іспит у магістратуру.

ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ПРЕДМЕТНО-ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ ДЛЯ РОЗВИТКУ УСНОГО МОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ

Н. В. ЯРЕМЕНКО, кандидат педагогічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: iaremenko.nv@gmail.com
orcid.org/0000-0002-5894-0295

Анотація. У статті розглядаються можливості використання методики CLIL для розвитку усного мовлення студентів немовних факультетів під час занять з англійської мови. Визначено основні проблеми, які виникають у студентів під час говоріння (невпевненість у власних силах, недостатній словниковий запас та знання граматики, небажання критики з боку викладача та інших студентів, застосування рідної мови під час парної роботи). Установлено, що ефективним інструментом для розвитку мовленнєвих навичок студентів та подолання цих труднощів є впровадження елементів методики CLIL. Висвітлено сутність цієї методики (педагогічна діяльність спрямовується на формування у студентів навичок спілкування (communication), розвитку мисленнєвих процесів (cognition), надання нових знань за фахом (content), розвитку культури мовлення та спілкування (culture)). Визначено основні характеристики цієї методики (вивчення навчального матеріалу за принципом «від простого до складного»; використання демонстраційних матеріалів та презентацій; підтримка зворотного зв'язку зі студентами; поєднання вивчення іноземної мови із засвоєнням знань за фахом тощо). Представлено власний досвід розвитку усного мовлення студентів. Установлено, що розвиток усного мовлення за допомогою предметно-інтегрованого навчання може відбуватися як на початку занять (warming-up activities), так і бути окремою темою заняття. Представлено деякі ідеї щодо warming up activities. З'ясовано, що ефективними для розвитку усного мовлення є презентації та вправи типу крос-сенс. Наголошується на тому, що на початку семестру необхідно чітко визначити вимоги до презентацій, визначити ключові елементи презентації та її тривалість, запропонувати кліше, які можуть бути використані у презентації. Основною метою вправ типу крос-сенс є розуміння послідовності та взаємозв'язку між зображеннями відповідної тематики, відтворення цілісної картини. Представлено два основних способи установлення зв'язків (у формі спіралі або зірки).

Ключові слова: розвиток усного мовлення, CLIL, презентація, крос-сенс.

Актуальність дослідження. Одне із обов'язкових завдань, які постають перед викладачами іноземної мови у закладах вищої освіти – навчити студентів розмовляти, адже на ринку праці попит на спеціалістів, які вільно володіють іноземною мовою, набагато вище. Зазначимо, що саме усне мовлення є найскладнішим аспектом вивчення іноземної мови, адже виконання цього виду діяльності вимагає активної мозкової роботи у досить короткі строки: пошуку необхідних лексичних одиниць, побудови речення, емоційного забарвлення мовлення тощо.

Разом із тим, сучасні реалії висувають нові вимоги до майбутніх фахівців: вже не достатньо володіти англійською мовою загального вжитку, необхідно вільно спілкуватися на теми професійного спрямування. Вирішенню цього завдання, значною мірою, сприяє впровадження елементів предметно-інтегрованого навчання (CLIL).

Аналіз наукової літератури засвідчив, що науковці неодноразово зверталися до формування мовленнєвих компетенцій студентів

немовних факультетів. Так, Н. Сура висвітлено підходи до навчання студентів університету професійно-орієнтованого спілкування іноземною мовою, І. Дроздовою представлено систему вправ із розвитку професійного мовлення студентів вищих навчальних закладів нефілологічного профілю; до питань розвитку усного мовлення студентів немовних факультетів зверталися О. Іваніга, Н. Лешньова, Л. Павлова та інші. Сутність методики CLIL представлено у роботах Д. Марша, Л. Лайтбоуна, М. Лонга.

Разом із тим, можна стверджувати, що питання розвитку усного мовлення студентів за допомогою методики CLIL недостатньо висвітлено у науковій літературі.

Отже, **метою** публікації є висвітлення власного досвіду щодо впровадження елементів CLIL для розвитку усного мовлення студентів немовних факультетів.

Для вирішення поставленої мети вважаємо за необхідне розв'язати такі **завдання**:

- визначити проблеми, з якими стикаються студенти під час оволодіння

навичками усного мовлення;

- окреслити основні підходи до визначення CLIL;
- висвітлити власний досвід щодо розвитку усного мовлення студентів за допомогою елементів CLIL.

Методи дослідження. Аналіз науково-педагогічної літератури, узагальнення, синтез та формулювання висновків. Було опрацьовано достатню кількість матеріалів для розуміння теми дослідження.

Результати дослідження та їх обговорення. Традиційно заняття з іноземної мови зі студентами немовних факультетів було орієнтовано на роботу із текстами за фахом, опрацювання граматичних конструкцій та лексичних одиниць, а також вивчення проблем синтаксису наукового стилю. Разом із тим, на наш погляд, наразі необхідно змінювати акценти у навчальному процесі, акцентуючи увагу на розвиток професійного усного мовлення студентів, ведення наукових дискусій англійською мовою, залишаючи роботу з текстами за фахом як підґрунтя для аудиторної роботи.

Необхідно зазначити, що процес оволодіння навичками говоріння іноземною мовою є важливим та складним, що пов'язано із декількома факторами:

- деякі студенти соромляться розмовляти іноземною мовою, розуміючи, що можуть зробити багато помилок;
- студенти бояться критики як з боку викладача, так і з боку одногрупників;
- словниковий запас студентів є недостатнім для вираження їхньої думки та ведення дискусій англійською мовою;
- студенти не володіють достатньою інформацією навіть рідною мовою для підтримки бесіди;
- використання рідної мови під час проведення парних (групових) видів робіт.

Саме тому, завданням викладача є створення доброзичливої атмосфери під час занять, що дозволить студентам не боятися припускати помилки та активно брати участь під час аудиторного заняття [1; 3].

Досвід роботи засвідчив, що розвитку професійного усного мовлення сприяє застосування методики CLIL, яка є дієвою методикою формування майбутніх спеціалістів та дозволяє поєднати одночасне вивчення предметів за фахом та іноземної мови.

Необхідно зазначити, що CLIL не є новим методом викладання, який виник у XXI столітті. Вперше цю методику було апробовано під час викладання французької мови в Канаді у 1960-х рр. XX століття. Саме поняття «предметно-мовне інтегроване навчання» (Content and

Language Integrated Learning) вперше було запропоновано Д. Маршем [4].

В основі цієї методики викладання іноземної мови покладено чотири «С» (content, communication, cognition, culture), отже педагогічна діяльність спрямовується на формування у студентів навичок спілкування (communication), розвитку мисленнєвих процесів (cognition), надання нових знань за фахом (content), розвитку культури мовлення та спілкування (culture) [4, с. 8-10].

Характерними рисами CLIL є:

- вивчення навчального матеріалу за принципом «від простого до складного»;
- використання демонстраційних матеріалів та презентацій під час навчання;
- підтримка постійного зворотного зв'язку зі студентами для того, щоб переконатися, що вони чітко розуміють завдання та алгоритм його виконання;
- гармонійне поєднання вивчення іноземної мови із засвоєнням (поглибленням або повторенням) знань за фахом;
- зв'язок із проблемним навчанням [5; 6; 8].

Отже, як бачимо, впровадження елементів CLIL спрямоване не тільки на вивчення граматичних конструкцій та лексичних одиниць, але й на уміння спілкуватися зі співрозмовником на теми професійного спрямування. Під час педагогічної діяльності ми переконалися, що елементи CLIL можуть використовуватися на різних етапах проведення заняття: як на початку заняття (warming up activities), так і як основна тема заняття.

Як warming up activities можна запитати студентів, яку тему вони вивчали на занятті за фахом, які були самі складні (цікаві, незрозумілі) моменти. Після того, як декілька студентів надають відповідь на це запитання, інші студенти пояснюють ці ж моменти англійською мовою. Разом із тим, такі види діяльності є ефективними, якщо рівень володіння англійською мовою в групі є не менше ніж B1+, інакше виникають проблеми із висловлюванням та розумінням пояснень.

Ще одним дієвим засобом, який розвиває усне мовлення студентів, вважаємо підготовку доповідей або презентацій на одну із тем, яку вивчають за фахом. Особливістю впровадження методів CLIL є робота у парах або мінігрупах, тому ми заохочуємо студентів розподілятися на групи із двох-трьох осіб. Як правило, захист презентацій проводиться на початку пари та у багатьох випадках розглядається як warming up activity.

Вважаємо, що захист презентацій усіма студентами групи протягом одного заняття не є ефективним з точки зору організації усного

мовлення та запам'ятовування нової інформації. Це пов'язано із досить великою кількістю студентів в академічних групах. У тому разі, коли захист презентацій рівномірно розподіляється протягом усього семестру, студенти мають змогу не тільки виступити, але й обговорити тему. Зазвичай після презентації ті, хто виступали ставлять питання іншим одногрупникам, щоб отримати зворотній зв'язок. З точки зору розвитку усного мовлення, ця діяльність також є корисною, адже часто у студентів виникають проблеми з побудовою питань англійською мовою.

Однак для більшої ефективності такого виду діяльності на початку семестру необхідно чітко визначити вимоги до презентацій, наголосити на тому, що презентація має складатися зі вступу, основної частини та висновків та надати студентами кліше, які вони можуть використовувати під час виступу. Наприклад, під час вступу ми радимо студентам використовувати такі кліше як *today's presentation is designed to highlight some important points of ..., the first slide shows our agenda for the day, let me tell your some words about....*

Також ми акцентуємо увагу студентів на тому, що усне мовлення значно виграє, коли у

1→	2→	3↓
↓6	←5	←4
7→	8→	9

ньому використовують такі кліше та слова-зв'язки як *let's now talk about...; let's now turn to...; that will bring us to our next point...; let's move on to...; moving on to our next slide*; для заключної частини радимо використовувати такі кліше як *in conclusion...; let's sum it up...; we would like to sum up the main points again...; let's wrap it up...; finally let us just sum up today's main topics....*, тощо).

На наш погляд, ці кліше можна також розглядати як елемент методики CLIL, який спрямовано на розвиток культури мовлення студентів, адже у більшості випадків молоді люди не використовують в усному мовленні слова-зв'язки, адже вважають, що вони не мають ніякого смислового навантаження.

Вважаємо, що формуванню мовленнєвих навичок студентів значною мірою сприяють також вправи «крос-сенс», спрямовані на установлення логічних зв'язків за допомогою зображень [2, с. 36].

Завдання студентів під час виконання цієї вправи - зрозуміти послідовність та взаємозв'язок між зображеннями, знайти асоціації та відтворити цілісну картину, опираючись на зображення. Існує два основних способи установлення зв'язків, які показано на рис. 1.

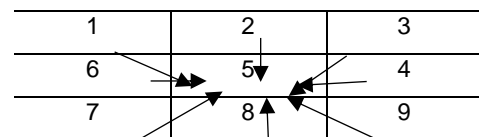

Рис. 1. Способи установлення логічних зв'язків

Як бачимо, перша схема має форму спіралі, починаючи від першого поняття та закінчуючи дев'ятим, причому кожна наступна асоціація (або логічний висновок) має витікати із попереднього зображення. Друга схема має центровану форму, коли усі зображення пов'язуються із центральним поняттям.

Зазначимо, що існує певний алгоритм підготовки такого виду діяльності:

- формулювання теми для обговорення, яке не має бути загальним, адже необхідно перевірити засвоєння навчального матеріалу;
- визначення центрального поняття або ланцюжка асоціацій, на яких необхідно сконцентрувати увагу студентів;
- добір відповідних зображень, які ілюструють ці ідеї [2].

Наприклад, під час обговорення теми «Селекція» ми використовуємо крос-сенс, зображений на рис 2. Опираючись на зображення, ми пропонуємо студентам знайти

зв'язок між зображеннями та пригадати основні закони та методи селекції, визначити науковців, які зробили значний в розвиток науки.

Зазначимо, що такі вправи також можна використовувати на різних етапах проведення заняття: як *warming up activities*, яка пов'язана з основною темою заняття, як візуалізацію під час складання іспиту або заліку наприкінці семестру, як домашнє завдання для тренування мовленнєвих навичок та розширення словникового запасу.

Висновки і перспективи. Отже, можна зробити висновок, що впровадження елементів CLIL під час викладання англійської мови студентам немовних факультетом є ефективним засобом розвитку усного мовлення здобувачів вищої освіти. Презентації та створення усного тексту під час виконання завдань типу крос-сенс одночасно дозволяє розвивати мовленнєві навички студентів та поглиблювати знання за фахом.

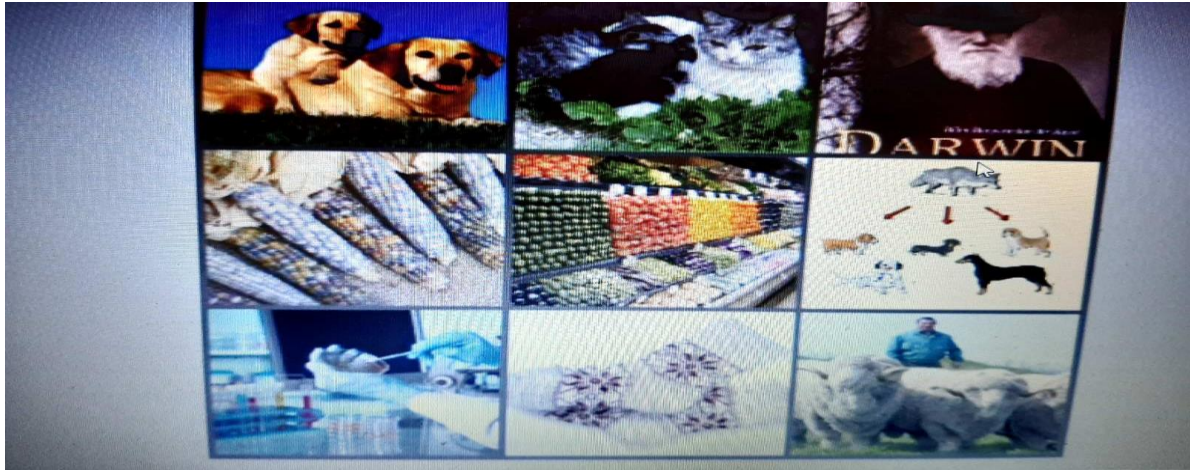

Рис. 2. Приклад вправи крос-сенс з теми «Селекція»

До того ж, ці вправи відповідають вимогам універсальності, тому їх можна застосовувати у різних сферах пізнавальної діяльності: для розвитку логічного мислення, асоціативного мислення та творчих здібностей студентів. Разом із тим, необхідно підкреслити, що такі види вправ ефективні для тих груп, де рівень

знання англійської мови студентами є не нижче ніж B1.

У подальшому плануємо вивчити можливості методики CLIL для розвитку писемних навичок студентів немовних факультетів.

Список використаних джерел

1. Дроздова І. П. Система вправ із розвитку професійного мовлення студентів вищих навчальних закладів нефілологічного профілю. *Наукові записки. Сер Педагогіка*. 2012. № 1. С. 74-79

2. Кроссенс- гра для ерудитов. *Наука и жизнь*. 2002. № 12. С. 36

3. Сура Н. А. Навчання студентів університету професійно-орієнтованого спілкування іноземною мовою. Луганськ : Вид-во Східноукраїнського НУ ім. В. Даля. 2008. 126 с.

4. Content and Language Integrated Learning in Europe. Report of European Commition, 2006. 82 p.

5. Lightbown P. M. Learning English as a second language in a special school in Quebec. *Canadian Modern Language Review*. 1997. N. 53. P. 315–355.

6. Long M. Focus on form: A design feature in language teaching methodology. *Foreign language research in cross-cultural perspective*. Amsterdam: John Benjamins, 1991. P. 39–52.

7. Marsh D., Nikula T. Terminological Considerations regarding Content and Language Integrated Learning. *Bulletin Suisse de Linguistique Appliquee*. 1998. P. 13-18.

8. Naves T. Effective Content and Language Integrated Learning Programmes. *Content and Language Integrated Learning. Evidence from Research in Europe*. Bristol, 2009. 251 p.

References

1. Drozdova I. P. (2012). Sistema vprav iz rozvitku profesiynogo movlennya studentiv vischih

navchalnih zakladiv neflologichnogo profilyu [System of Activities for the Development of Non-linguistic Students' Professional Speaking Skills in Higher Institutions]. *Naukovi zapiski. Ser Pedagogika*. N. 1. S. 74-79 (In Ukrainian).

2. Krossens – igra dlia eruditov [Cross-sense – a game for generalists]. (2002). *Nauka i zhisn'*. 12.S 36 (In Russian).

3. Sura N. A. (2008). Navchannya studentiv universitetu profesiyno-orientovanogo spilkuvannya inozemnoyu movoyu [Teaching University Students Professionally-Oriented Communication in a Foreign Language]. Lugansk. Vid-vo ShldnoukraYinskogo NU im. V. Dalya. 126 s.

4. Content and Language Integrated Learning in Europe (2006). Report of European Commition. 82 p

5. Lightbown P.M., Spada V. (1997). Learning English as a second language in a special school in Quebec. *Canadian Modern Language Review*. N. 53. P. 315–355.

6. Long M. (1991) Focus on form: A design feature in language teaching methodology. *Foreign language research in cross-cultural perspective*. Amsterdam. John Benjamins. P. 39–52.

7. Marsh D., Nikula T. (1998). Terminological Considerations regarding Content and Language Integrated Learning. *Bulletin Suisse de Linguistique Appliquee*, Neuchatal: Switzerland. P. 13-18.

8. Naves T. (2009). Effective Content and Language Integrated Learning Programmes. *Content and Language Integrated Learning. Evidence from Research in Europe*. Bristol. 251 p.

INTRODUCTION OF CLIL ELEMENTS FOR THE DEVELOPMENT OF STUDENTS' ORAL SPEECH
N. V. Yaremenko

Abstract. *The article considers the possibilities of using the CLIL methodology for the development of oral speech of students of non-linguistic faculties during English classes. The main problems that students have when speaking are identified (insecurity, insufficient vocabulary and grammar knowledge, reluctance to be criticized by the teacher and other students, the use of native language during pair work). It is established that an effective tool for the development of students' oral skills and overcoming these difficulties is the introduction of CLIL elements in the educational process. The essence of this technique is highlighted. It is found out that pedagogical activity is aimed at forming students' communication skills, development of mental processes (cognition), providing new knowledge in the specialty (content), development of speech culture and communication (culture). The main characteristics of this technique are defined (study of educational material on the principle from "simple to complex"; use of demonstration materials and presentations; support of feedback with students; combination of learning a foreign language with mastering knowledge in the specialty, etc.). Students' own experience in the development of oral speech is presented. It is found out that the development of students' oral skills can be both as warming up activities and as the main topic of the class. As a warming up activity, students can be asked what they studied at major subjects, what were the most difficult, incomprehensible or interesting moments. It can result in an interesting and informative discussion in English. However, such activities are effective if the level of English proficiency is not less than B1+, otherwise there can be some problems with the expression and understanding of explanation. In order to develop students' oral skills such activities as work on presentations and cross-section exercises can be used as well. It is suggested that the defense of presentations by all students in a group during one lesson is not effective from the point of view of organizing oral speech and memorizing new information. This is due to a big number of students in academic groups. In the case when the defense of presentations is evenly distributed throughout the semester, students have the opportunity not only to give the presentation, but also to discuss the topic. Usually, after the presentation, the speakers ask questions to other classmates in order to get feedback. From the point of view of the development of oral speech, this activity is also useful, because students often have problems with building questions in English. Cross-sense activities can be considered as a part of CLIL methodology as well. They are aimed at the establishing logical connections with the help of images. These activities can be used both as a warming up activity and the main topic of the class.*

Keywords: *development of oral speech, CLIL, presentation, cross-sense.*